

FOPAR
ISAAR

PROBLEMY ARCHIWALNEGO OPISU INFORMACYJNEGO

ISAD (G)
FOPAR

ISAAR

ISDIAH

SYMPOSIA ARCHIVISTICA TOM IV

ISAD (G)

**PROBLEMY
ARCHIWALNEGO OPISU INFORMACYJNEGO**

INSTYTUT PAMIĘCI NARODOWEJ
KOMISJA ŚCIGANIA ZBRODNI PRZECIWKO NARODOWI POLSKIEMU

PROBLEMY ARCHIWALNEGO OPISU INFORMACYJNEGO

Pod redakcją
Waldemara Chorążyczewskiego i Agnieszki Rosy

WARSZAWA 2017

Publikacja przygotowana w ramach prac naukowo-badawczych
Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów Instytutu Pamięci Narodowej
przy współpracy Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu
i Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie

Rada naukowa serii:
prof. dr hab. Bohdan Ryszewski (przewodniczący), dr Anna Żeglińska (sekretarz),
dr hab. Waldemar Chorążyczewski, dr Jerzy Bednarek, dr Rafał Leśkiewicz,
dr Paweł Perzyna, dr Agnieszka Rosa

„Symposia Archivistica”, tom IV

Recenzenci
dr hab. Tomasz Balbus
dr hab. Marlena Jabłońska

Redakcja i korekta
Anna K. Piekarska

Redakcja techniczna
Sławomir Gajda

Indeks nazwisk
Anna K. Piekarska

Tłumaczenie streszczeń na język angielski
Sheri Torgrimson

Okładka
Andrzej Michalik

Fotografie na okładce
Paweł Tomasik (IPN)

Skład i łamanie
Agencja Poligraficzna Sławomir Zych

Druk i oprawa
Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu
ul. Żeromskiego 4, 27-600 Sandomierz

© Copyright by Instytut Pamięci Narodowej
Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Warszawa 2017

ISBN 978-83-8098-259-8

Zapraszamy na naszą stronę internetową
www.ipn.gov.pl
oraz do księgarni internetowej
www.ksiegarnia.ipn.gov.pl

Spis treści

<i>Waldemar Chorążyczewski, Agnieszka Rosa</i> Wprowadzenie	9
<i>Waldemar Chorążyczewski</i> Ewolucja standardów opisu archiwalnego	13
<i>Bohdan Ryszewski</i> Metodyka opisu archiwalnego w archiwalnych systemach informatycznych	23
<i>Agnieszka Rosa</i> Języki informacyjno-wyszukiwawcze jako podstawa budowania charakterystyk wyszukiwawczych całości archiwalnych	31
<i>Jerzy Bednarek</i> Archiwalny System Informacyjny Instytutu Pamięci Narodowej – struktura i funkcjonowanie	45
<i>Rafał Leśkiewicz</i> Problemy opisu archiwaliów w systemie „Cyfrowe Archiwum” Instytutu Pamięci Narodowej	61
<i>Paweł Perzyna</i> Typowe i specyficzne formy opisu zasobu Instytutu Pamięci Narodowej	71
<i>Stawomir Filipowicz</i> Standardy opisu archiwalnego w praktyce polskich archiwów państwowych	95

Anna Żeglińska

Wyszukiwanie w Zintegrowanym Systemie
Informacji Archiwalnej (ZoSIA) – wnioski dla modyfikacji
opisu archiwalnego 107

Katarzyna Kubicka

Wykorzystanie standardów opisu archiwalnego do opracowania
zasobu w archiwach niemieckich 135

Roman Majka

Specyficzne elementy wyszukiwawcze w zasobie archiwów
zakonnych 147

Anna Wanecka

Metodyka opisu w standardzie Noark 161

Noty o autorach 179

Summaries 185

Wykaz skrótów 195

Indeks nazwisk 199

Symposia Archivistica

Waldemar Chorażyczewski

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Agnieszka Rosa

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Wprowadzenie

W 2011 r. seminarium doktorskie Profesora Bohdana Ryszewskiego obchodziło dwudziestopięciolecie swojego istnienia. W trakcie bardziej uroczystego niż zwykle spotkania zapadło postanowienie organizowania corocznych sympozjów dotyczących podstawowych problemów archiwistyki. Pierwsze sympozjum poświęcone zostało kształceniu archiwistów na poziomie doktorskim, a jego materiały znalazły się w czwartym numerze rocznika „Archiwa – Kancelarie – Zbiory” z 2013 r.¹ Cztery sympozja koncentrowały się wyłącznie na teoretycznych problemach komputeryzacji archiwów, w tym zagadnieniach standaryzacji opisu archiwalnego i analizy systemowej archiwów jako jedynej możliwej drodze do ich komputeryzacji. Było to wynikiem konstatacji, że podczas komputeryzacji polskich archiwów popełniane są liczne błędy praktyczne, których można byłoby uniknąć, gdyby cały proces rozpoczął się od rozwiązania problemów teoretycznych. Materiały tych czterech sympozjów utworzyły nową serię wydawniczą. Zarówno dla sympozjów, jak i serii znaleziono prostą i adekwatną nazwę, sięgając do uniwersalnej w „globalnej republice archiwistów” łaciny – *Symposia Archivistica*. Termin „sympozjum” nie jest przypadkowy. Spotkania, których rezultatem są kolejne tomy, mają charakter elitarny, a ich współautorzy dobierani są pod kątem swoich naukowych predyspozycji w taki sposób, by wspólnie móc przybliżyć się do rozwiązania postawionego problemu.

Dwa pierwsze tomy serii dotyczą kolejno zasady strukturalnej i komputeryzacji archiwów². Tom trzeci poświęcony jest standaryzacji opisu archiwal-

¹ „Archiwa – Kancelarie – Zbiory” 2013, nr 4, s. 151–222.

² *Symposia Archivistica*, t. I: *Zasada strukturalna jako podstawa opisu archiwaliów w zintegrowanych systemach informacji archiwalnej*, red. R. Leśkiewicz, A. Żeglińska, Warszawa 2015; *Symposia Archivistica*, t. II: *Komputeryzacja i digitalizacja w archiwach*, red. R. Leśkiewicz, A. Żeglińska, Warszawa 2016.

nego³. Czwarty tom serii, który Czytelnik trzyma w ręku, przybliży problemy archiwalnego opisu informacyjnego. Nie powinno zatem dziwić, że tematyka artykułów znajduje się często na pograniczu archiwistyki i informatologii.

Niniejszy tom składa się z 11 artykułów. W pierwszym z nich Waldemar Chorążyczewski przedstawił ewolucję standardów opisu archiwalnego od końca lat pięćdziesiątych XX w., wraz z koncepcją kartoteki haseł wzorcowych. Skoncentrował się nie tylko na standardach międzynarodowych, ale przywołał również te stosowane w polskich archiwach państwowych, ze standardem FOPAR i próbami jego rozbudowy na czele.

Prof. Bohdan Ryszewski przypomniał swój dorobek w zakresie opisu archiwaliów od końca lat osiemdziesiątych do końca lat dziewięćdziesiątych XX w. Omówił, w jaki sposób powstawał standard FOPAR i co leżało u podstaw podjęcia tych prac. Przypomniał też, jakie powinny być etapy opracowania całości archiwalnych w warunkach komputeryzacji.

Agnieszka Rosa pokazała problem języków informacyjno-wyszukiwawczych jako podstawy dla charakterystyk wyszukiwawczych archiwaliów. Omówiła zależności między instrukcją wyszukiwawczą a charakterystyką wyszukiwawczą. Poświęciła też uwagę typom języków informacyjno-wyszukiwawczych, mających zastosowanie w opisie archiwalnym w warunkach komputeryzacji. Zwróciła również uwagę na budowę tych języków i możliwości ich stosowania w środowisku internetowym.

Jerzy Bednarek przedstawił archiwalny system informacyjny Instytutu Pamięci Narodowej. Na wstępie swoich rozważań omówił różnice między systemem informacyjnym a systemem informatycznym. Następnie zwrócił uwagę nie tylko na strukturę omawianego systemu informacyjnego, ale także jego funkcjonowanie. Zidentyfikował elementy tworzące system oraz zachodzące między nimi relacje.

Rafał Leśkiewicz scharakteryzował problemy opisu archiwaliów w systemie „Cyfrowe Archiwum” Instytutu Pamięci Narodowej. Omówił system i zastosowany w nim opis archiwaliów, a także podał reprezentatywne przykłady. Przedstawił również propozycje kierunków rozwoju badań nad opisem archiwalnym w Instytucie Pamięci Narodowej, skupiając się nie tylko na informatycznych narzędziach wykorzystywanych do budowy systemów informacji archiwalnej, ale także problemie oczekiwań użytkowników.

Paweł Perzyna kontynuował i rozwinął problematykę dwóch poprzednich artykułów. Opisał typowe i specyficzne formy opisu archiwalnego Instytutu Pamięci Narodowej. Przeprowadził dokładną analizę i krytykę rozwiązań stosowanych w ramach „Cyfrowego Archiwum” IPN. Zaskakujące jest podsumowanie

³ *Symposia Archivistica*, t. III: *Standaryzacja opisu archiwalnego*, red. J. Bednarek, P. Perzyna, Warszawa–Łódź 2016, s. 43–52.

artykułu, w którym autor tworzenie opisu archiwalnego przyrównał do procesu wytwarzania nalewki.

Sławomir Filipowicz zaprezentował kwestię standardów opisu archiwalnego w praktyce polskich archiwów państwowych. Omówił stosowane w polskich archiwach państwowych podległych NDAP bazy danych i ich rozwój. Przybliżył także genezę i prace nad „Normą opisu materiałów archiwalnych w archiwach państwowych” (NOMA).

Anna Żeglińska przeprowadziła eksperymentalne wyszukiwanie w „Zintegrowanym Systemie Informacyjnym” (ZoSIA). Podjęła się także krytycznej analizy aplikacji ZoSIA, wskazała na jej słabe punkty i elementy, które wymagają dopracowania lub przebudowania.

Katarzyna Kubicka przedstawiła uwagi na temat stosowania standardów opisu archiwaliów używanych w archiwach niemieckich. Omówiła sposób przeprowadzania prac związanych z wprowadzaniem ujednolicających opis archiwalny rozwiązań, a także standardy opisu obecnie stosowane w archiwach niemieckich.

Ks. Roman Majka poświęcił uwagę elementom wyszukiwawczym w pomocach tradycyjnych i elektronicznych przy odwołaniu się do specyfiki zasobu archiwów zakonnych. Analizie poddał: inwentarz archiwalny, katalog archiwalny, przewodniki archiwalne (informatory) oraz systemy SEZAM i ZoSIA.

Artykuł Anny Waneckiej o standardzie opisu archiwalnego w archiwach norweskich ma charakter porównawczy. Autorka dokładnie omówiła budowę i stosowanie norweskiego standardu opisu archiwalnego Noark, uwzględniającego również elektroniczną archiwizację dokumentu.

Ewolucja standardów opisu archiwalnego

W chwili rozpoczęcia prac zmierzających ostatecznie (choć może na początku nie zdawano sobie z tego sprawy) do standardów opisu archiwalnego, w ciągu ostatniego wieku archiwiści zdobyli doświadczenie i dysponowali już znacznie zunifikowanymi modelami opisu różnorodnych archiwaliów. W tym dziele standaryzacji opisu informacyjnego wyprzedzili ich bibliotekarze. Pokrewieństwo archiwów i bibliotek skłaniało archiwistów do szukania inspiracji tamże. Miało to dobre i złe strony. Korzystne było nauczenie się swoistego myślenia „standardowego” – strukturyzowania danych czy wykorzystania języków informacyjno-wyszukiwawczych. Równoległe pojawiło się natomiast zagrożenie zagubienia tożsamości metodycznej archiwistyki. Obcy archywiście był formalizm opisu górujący nad płytkim opisem treści posługującym się głównie hasłami klasyfikacyjnymi¹. Języki klasyfikacyjne, dominujące w bibliotekach, w opisie archiwaliów dawały zbyt małą głębię informacyjną, nie wystarczały „dla wyszukiwania archiwaliów narastających dla wykonywania działalności, a nie dla użytkownika”, jak zauważył Bohdan Ryszewski². Opis biblioteczny nie uwzględnia też hierarchicznej struktury zasobu (zasób biblioteczny jest zasadniczo jednopoziomowy)³, podczas gdy „specyfika metody archiwalnej polega [...] nie tylko na odmienności opisu, lecz przede wszystkim na należywym

¹ B. Ryszewski, *Format opisu archiwaliów FOPAR* [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 1: *Problemy opracowania archiwaliów staropolskich w skomputeryzowanych systemach informacyjnych. Materiały sympozjum, Toruń, 9 i 10 września 1993 r.*, red. B. Ryszewski, Toruń 1994, s. 7; *idem*, *Problemy komputeryzacji archiwów*, Toruń 1994, s. 28.

² *Idem*, *Problemy swobodnego indeksowania i założenia kartoteki hasel wzorcowych dla opisu archiwaliów* [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 5: *Problemy opisu archiwaliów w skomputeryzowanych archiwalnych systemach informacyjnych. Materiały sympozjum, Toruń, 5–6 XII 1997 r.*, red. H. Robótka, Toruń 1999, s. 60.

³ H. Wajs, *Standaryzacja opisu archiwalnego* [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 2: *Problemy komputeryzacji archiwów: zagadnienia ogólne, opracowanie dokumentacji kartograficznej i technicznej w skomputeryzowanych systemach informacyjnych. Materiały sympozjum, Toruń, 15–16 XII 1994 r.*, red. B. Ryszewski, Toruń 1996, s. 31.

uwzględnieniu struktury zasobu archiwalnego i różnorodności form archiwaliów⁴. Niedomagania te, oczywiście w konfrontacji z potrzebami archiwistów, należało przełamać.

Punktem wyjścia był więc tradycyjny opis informacyjny prowadzony na kartach inwentarzowych dla akt spraw, dokumentów, dokumentacji specjalnej. Opisy te, ujednolicane od początku lat pięćdziesiątych XX w., były silnie znormalizowane, nadające się do przeniesienia do komputerowych baz danych. Bardzo szybko ten swoisty „standard” kart inwentarzowych został uzupełniony przez znany archiwistycie z idei inwentarza analitycznego element opisu „treść” obok tytułu, a także słowa kluczowe trojakiemu rodzajowi: rzeczowe, imienne i geograficzne. Rozpoznanie możliwości informatycznego operowania danymi skłoniło też do atomizacji opisu, czyli stosowaniu zasady, że jeden element – w bazie komputerowej jedno pole – zawiera tylko jedną informację⁵. Inaczej było na kartach inwentarzowych, gdzie niektóre rubryki zawierały nawet do kilkunastu różnych informacji. W ośrodku toruńskim od 1987 r. tworzone bazy danych, w których testowano opisy różnych rodzajów dokumentacji – dokumentów pergaminowych i papierowych z zasobu Archiwum Państwowego w Toruniu, zespołu Starostwa Grodzkiego w Toruniu z lat 1930–1939 z tegoż archiwum, dokumentację kartograficzną, techniczną i fotograficzną ze zbiorów Instytutu Historii i Archiwistyki UMK⁶.

Prace zespołu kierowanego przez Bohdana Ryszewskiego nad standardem FOPAR ilustrują drogę, jaką ewoluować powinien standard opisu archiwalnego. Po etapie przygotowania niezwiązanych ze sobą baz danych przyszedł czas sformułowania idei opisu uniwersalnego, z którego można wykrajać niejako modele użytkowe⁷. Stąd już tylko krok był do budowy standardu spełniającego wymóg – nieznanego bibliotekarzom – opisu wielopoziomowego. Opis archiwalny realizowany tradycyjnie poprzez tworzenie przewodników, inwentarzy, katalogów i skorowidzów odbywał się od dawna na wielu poziomach, nie był jednak zintegrowany w jednym formacie gotowym do wykorzystania na każdym z poziomów. Początkowo FOPAR dysponował tylko poziomami zespołu archiwalnego i jednostki archiwalnej. Szybko powiększył się o archiwum, archiwum historyczne, grupę zespołów archiwalnych, serie różnych szczebli hierarchicznych, czyli podzespoły, serie i klasy, wreszcie dokument⁸. Był to wynik wielokrotnie

⁴ B. Ryszewski, *Problemy komputeryzacji...*, s. 11.

⁵ *Idem*, *Format opisu archiwaliów FOPAR...* [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 1: *Problemy opracowania archiwaliów staropolskich...*, s. 8.

⁶ *Idem*, *Wstęp* [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 1: *Problemy opracowania archiwaliów staropolskich...*, s. 5.

⁷ *Idem*, *Format opisu archiwaliów FOPAR...* [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 1: *Problemy opracowania archiwaliów staropolskich...*, s. 5.

⁸ *Ibidem*, s. 9.

dokonywanych analiz struktury całości zasobu polskich archiwów⁹. Poznanie bowiem struktury zasobu archiwalnego, jak stwierdził Bohdan Ryszewski, „jest warunkiem opracowania pełnego standardu opisu informacyjnego zasobu archiwalnego, zawierającego nie tylko usystematyzowany wykaz pól [...], ale także gotowe modele opisu zasobu na różnych poziomach i dla różnych rodzajów archiwaliów”¹⁰.

Ogólny model opisu w standardzie FOPAR obejmował opis na dziewięciu poziomach: archiwum (21 elementów opisu), archiwum historycznego (19 elementów), grupy zespołów archiwalnych (16 elementów), zespołu archiwalnego (33 elementy), podzespołu (25 elementów), serii (25 elementów), klasy (23 elementy), jednostki archiwalnej (36 elementów), dokumentu. Na ostatnim poziomie nie proponowano modelu opisu. Jest to do dziś wyzwanie dla szczegółowych analiz różnorodnych form dyplomatycznych. Prowadzone od początku testy rzeczywiście doprowadziły do powstania szczegółowych modeli opisu nie tylko dla poszczególnych poziomów (poza poziomem dokumentu informacyjnego, czyli składowca jednostki archiwalnej), ale też dla różnych rodzajów archiwaliów, a więc rozbudowy standardu¹¹.

Zdawało się, że podobną drogą pójdą twórcy standardu ISAD(G), nad którego wersją ogólną prace trwały w latach 1991–1994. Kolejnym krokiem miało być przygotowanie modeli opisu dla poszczególnych typów dokumentacji – jak dokumenty pergaminowe czy kartografia¹². Do dziś nic takiego się nie stało. ISAD(G) w pierwszej wersji ukazał się w 1994 r., a w drugiej – w 1998 r.¹³ Proponuje on w poprawionej wersji 26 elementów opisu zgrupowanych w 7 bloków i 6 poziomów: zespołu, podzespołu, serii, podserii, jednostki i dokumentu. Nie definiuje jednak modeli opisu dla poszczególnych poziomów (w pierwotnej wersji 27 elementów opisu zgrupowano w 4 blokach¹⁴).

⁹ B. Ryszewski, *Aktualny stan badań problemów komputeryzacji archiwów w ośrodku toruńskim* [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 2: *Problemy komputeryzacji archiwów...*, s. 7.

¹⁰ *Idem*, *Struktura zasobu ze szczególnym uwzględnieniem kwestii zespołowości w archiwistyce i praktyce archiwów* [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 4: *Problemy struktury zasobu archiwalnego w perspektywie komputeryzacji archiwów. Materiały sympozjum, Toruń, 4–5 X 1996 r.*, red. H. Robótka, Toruń 1998, s. 10.

¹¹ *Idem*, *Format opisu archiwaliów FOPAR* [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 1: *Problemy opracowania archiwaliów staropolskich...*, s. 10; *idem*, *Aktualny stan...* [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 2: *Problemy komputeryzacji archiwów...*, s. 10.

¹² H. Wajs, *op. cit.*, s. 31.

¹³ *ISAD(G) Międzynarodowy Standard Opisu Archiwalnego. Część ogólna. Wersja 2. Przyjęty przez Komitet do spraw standaryzacji opisu. Sztokholm, Szwecja, 19–22 września 1999 r.*, tłum. H. Wajs, Warszawa 2005, s. 7.

¹⁴ A. Laszuk, *Standardy międzynarodowej Rady Archiwów – od praktyki do teorii?* [w:] *Toruńskie Konfrontacje Archiwalne*, t. II: *Teoria archiwalna wczoraj – dziś – jutro*, red. W. Chorążyczewska, A. Rosa, Toruń 2011, s. 228.

Realizując postulaty rozbudowy standardu FOPAR, w tym jego atomizacji, Waldemar Chorążyczewski zaproponował do opisu dokumentów dwa poziomy: jednostki archiwalnej z 51 elementami opisu i serii dokumentów z 26 elementami¹⁵. Dotychczasowy opis odnosił się wyłącznie do poziomu dokumentu pergaminowego lub papierowego jako jednostki archiwalnej i posługiwał się kartą jedenastopolową¹⁶. Dariusz Bednarek, Dorota Sokołowska i Dorota Zygadło opracowali rozbudowę dla pieczęci, przy czym opis idealnego odbicia (tzw. karta A) zawierał 32 elementy opisu, a każdego pojedynczego odbicia (tzw. karta B) 35 elementów¹⁷. W obu przypadkach widać było ewidentną kontynuację dotychczasowych rozwiązań metodycznych. Rozbudowa dla dokumentów pergaminowych i papierowych stała się podstawą prac zespołu działającego we współpracy Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych i Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, zakończonej przygotowaniem modelu opisu, który stał się podstawą merytoryczną dla bazy danych SCRINIUM. Charakterystyczna jest początkowa niechęć członków zespołu do dużej liczby elementów opisu. Wynikało to z niezrozumienia pożytku, jaki płynie z maksymalnej atomizacji opisu. W punkcie wyjścia tych elementów było 51. Tymczasem w trakcie dyskusji sześć elementów dodano, jeden podzielono na dwa, siedem usunięto. W efekcie pozostało 51 elementów¹⁸.

Szczególnej uwagi doczekała się metodyka opisu ksiąg wpisów – najtrudniejszej chyba formy kancelaryjnej w warsztacie archiwisty, w niewielkim stopniu znormalizowanej do tej pory¹⁹. Waldemar Chorążyczewski przygotował rozbudowę dla ksiąg wpisów typu sylwicznego aż na czterech poziomach: serii ksiąg (30 elementów opisu), księgi (44 elementy), serii wpisów (30 elementów), wpisu (37 elementów)²⁰. Witold Szczuczko przygotował rozbudowę dla miejskich ksiąg wpisów dla czterech poziomów, choć innych: serii ksiąg (27 elementów opisu), podserii ksiąg (28 elementów), księgi (48 elementów),

¹⁵ W. Chorążyczewski, *Problemy archiwalnego opisu informacyjnego dokumentów w formacie FOPAR* [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 1: *Problemy opracowania archiwaliów staropolskich...*, s. 15–27.

¹⁶ *Vide Wytyczne opracowywania dokumentów pergaminowych i papierowych*, oprac. J. Płocha, Warszawa–Łódź 1985.

¹⁷ D. Bednarek, D. Sokołowska, D. Zygadło, *Problem opisu pieczęci (w formacie FOPAR na podstawie kart inwentarzowych pieczęci A i B)* [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 1: *Problemy opracowania archiwaliów staropolskich...*, s. 29–42.

¹⁸ W. Chorążyczewski, *Ewolucja rozbudowy standardu FOPAR dla dokumentów staropolskich* [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 2: *Problemy komputeryzacji archiwów...*, s. 79–88.

¹⁹ *Vide* W. Chorążyczewski, *Zawartość ksiąg wpisów jako wyzwanie dla metodyki opisu archiwalnego akt staropolskich* [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 5: *Problemy opisu archiwaliów...*, s. 9–17.

²⁰ W. Chorążyczewski, *Problemy archiwalnego opisu informacyjnego...* [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 1: *Problemy opracowania archiwaliów staropolskich...*, s. 51–64.

wpisu (39 elementów)²¹. Wreszcie Piotr Hope zaprezentował model dla ksiąg staropolskich sądów partykularnych. Opis prowadzony miał być na trzech poziomach: serii ksiąg (20 elementów), księgi (34 elementy), wpisu (31 elementów)²². Te trzy przeprowadzone równolegle w czasie analizy, mimo różnic w widzeniu struktury tej części zasobu archiwalnego, na którą składają się księgi wpisów, mimo różnic w podejściu do obszerności i głębi opisu, wykazały znaczne zbieżności wyników. Udowodniły sens dokonywania wielu analiz wąskich wycinków rzeczywistości archiwalnej. Kolejnym krokiem, którego jednak nie wykonano, winna być konfrontacja wyników i wypracowanie wspólnego modelu – uniwersalnego dla wszystkich (lub przynajmniej dla dużej grupy) ksiąg wpisów. Witold Szczuczko powrócił do problematyki opisu księgi wpisów w kontekście staropolskiej korespondencji miejskiej. Najpierw opracował model dla opisu listów luźnych ujętych jednak w pozszyty przypominające księgi, wyróżniając cztery specyficzne poziomy: serii (23 elementy opisu), podserii (26 elementów), jednostki gromadzącej w sobie wiele listów (31 elementów), listu pojedynczego (36 elementów). Następnie przeszedł do ksiąg missiwów, gdzie uznał za pożyteczny opis również na czterech poziomach, ale inaczej wydzielonych: serii ksiąg (26 elementów opisu), księgi (41 elementów), serii wpisów (26 elementów), wpisu, czyli listu (30 elementów)²³.

Beata Herdzin przetestowała rozbudowę dla dokumentacji technicznej. Model obejmował opis na poziomie jednostek archiwalnych (23 elementy opisu) i dokumentów (30 elementów)²⁴.

Z czasem, po dokonaniu rozpoznania struktury zasobu archiwalnego, budowy modeli opisu dla poszczególnych poziomów i rodzajów archiwaliów, najważniejsza w ewolucji standardów opisu archiwalnego okazała się kwestia języka, jakim opisywane są archiwalia²⁵.

Halina Robótka w 1994 r. opowiedziała się za otwartym tezaurem „słów kluczowych typowych dla poszczególnych rodzajów dokumentacji

²¹ W. Szczuczko, *Model opisu księgi wpisów z kancelarii miejskiej – protokoły rady miejskiej* [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 1: *Problemy opracowania archiwaliów staropolskich...*, s. 65–72.

²² P. Hope, *FOPAR-owski model archiwalnego opisu staropolskiej księgi wpisów typu „księga ziemska” – próba konstrukcji modelu* [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 1: *Problemy opracowania archiwaliów staropolskich...*, s. 73–88.

²³ W. Szczuczko, *Problemy archiwalnego opisu informacyjnego nowożytniej korespondencji miejskiej w formacie FOPAR* [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 5: *Problemy opisu archiwaliów...*, s. 19–31.

²⁴ B. Herdzin, *Uwagi o zastosowaniu standardu FOPAR do opracowania dokumentacji technicznej Urzędu Budowlanego w Toruniu (1795–1918)* [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 2: *Problemy komputeryzacji archiwów...*, s. 65–73.

²⁵ B. Ryszewski, *Struktura zasobu ze szczególnym uwzględnieniem...* [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 4: *Problemy struktury zasobu archiwalnego...*, s. 10.

geodezyjno-kartograficznej i technicznej”²⁶. Podobnie i w tym samym czasie wypowiedział się Hubert Wajs²⁷. Jest to symptomatyczne pozostawanie pod urokiem stosunkowo jeszcze świeżej w archiwistyce polskiej idei tezauryś dziedzinnego, ujmującego swoim porządkiem²⁸.

W miarę gromadzenia doświadczeń związanych z opisem archiwaliów zapatrywania się zmieniły. Halina Robótka ogłosiła, że „najnowsze badania wykazały, że konstruowanie deskryptorów w postaci swobodnych słów kluczowych trojakiemu rodzaju [...], jako elementu wyszukiwawczego, jest najwygodniejsze dla archiwaliów, zwłaszcza dokumentacji nie aktowej urozmaiconej pod względem treści [...]. Ułatwieniem wyszukiwania ma być kartoteka haseł wzorcowych”²⁹. Poruszono tutaj dwa wątki: swobodnych słów kluczowych i kartoteki haseł wzorcowych. Pierwszy sięgał jeszcze czasów początku prac nad standaryzacją opisu archiwalnego, drugi był nieco nowszy.

Po odrzuceniu haseł klasyfikacyjnych, stosowanych najchętniej przez bibliotekarzy, uwaga archiwistów skierowała się ku swobodnym słowom kluczowym, wymagającym „większej znajomości dziedziny, której dotyczą charakteryzowane dokumenty, pozwalają za to na dokładniejszą charakterystykę i większą głębię informacyjną”³⁰.

Natomiast idea kartoteki haseł wzorcowych przejęta została od bibliotekarzy. Kartoteki odgrywały ważną rolę w skomputeryzowanych systemach bibliotecznych. Zdaniem Bohdana Ryszewskiego w systemach archiwalnych powinny obejmować nazwy ciał zbiorowych, zwłaszcza twórców zespołów archiwalnych, ale też instytucji archiwalnych, nazwy geograficzne występujące w treści archiwaliów, w tym jako miejsca wystawienia dokumentów, nazwy osobowe i hasła rzeczowe, przy czym „zbiór haseł rzeczowych może początkowo być stosunkowo niewielki, ponieważ do charakterystyki wyszukiwawczej wykorzystywane będą swobodne słowa kluczowe”³¹. Zrozumiano zatem, że tworzenie charakterystyk wyszukiwawczych wymaga różnych języków informacyjno-wyszukiwawczych. Tam, gdzie opisywana rzeczywistość jest prostsza do przewidzenia, słowa kluczowe czerpać można z kartotek haseł wzorcowych. Różnorodną treść

²⁶ H. Robótka, *Problemy opisu dokumentacji geodezyjno-kartograficznej i technicznej w standardzie FOPAR* [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 2: *Problemy komputeryzacji archiwów...*, s. 63.

²⁷ H. Wajs, *op. cit.*, s. 32.

²⁸ S. Nawrocki, *Tezaurus archiwistyki*, Warszawa 1984.

²⁹ H. Robótka, *Problemy komputeryzacji archiwów dotyczące dokumentacji nie aktowej (Problem zespołowości. Struktura zespołów archiwalnych. Opis dokumentacji nie aktowej w standardzie FOPAR)*, [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 5: *Problemy opisu archiwaliów...*, s. 57.

³⁰ B. Ryszewski, *Problemy swobodnego indeksowania...* [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 5: *Problemy opisu archiwaliów...*, s. 62.

³¹ *Ibidem*, s. 65.

archiwaliów najwygodniej i najefektywniej jest opisywać przy pomocy swobodnych słów kluczowych³².

O kartotece haseł wzorcowych dla archiwów Międzynarodowa Rada Archiwów myślała już w 1993 r., gdy trwały prace nad standardem opisu archiwaliów ISAD(G). Powołano wówczas podkomisję dla opracowania standardu haseł wzorcowych. W 1995 r. podkomisja przedstawiła efekt swoich prac, czyli standard ISAAR(CPF)³³, zatwierdzony w następnym roku. W 2003 r. ukazała się druga wersja standardu³⁴. Standard przewiduje tworzenie haseł wzorcowych dla ciał zbiorowych, osób i rodzin jako twórców archiwaliów. Mimo inspiracji bibliotecznej ISAAR(CPF) daleko odszedł od informatologicznych wzorców. Wydaje się, że twórcy postawili na pierwszym miejscu nie tyle dostarczanie archiwście haseł do opisu archiwaliów, ile informacji historyczno-ustrojowej o aktotwórcach. Autorzy dokumentu stwierdzają: „Istnieją w rzeczywistości liczne przesłanki, które usprawiedliwiają umieszczanie informacji kontekstowej poza opisem. Pozwala to na łączenie informacji kontekstowej z opisami dokumentów archiwalnych tego samego archiwotwórcy przechowywanych w różnych oddziałach archiwum [...], w odrębnych instytucjach, a także z dokumentami przechowywanymi przez samego archiwotwórcę. [...] Różne służby archiwalne, przechowujące dokumenty tego samego archiwotwórcy, mogą łatwiej wymieniać informacje kontekstowe na temat archiwotwórcy, jeśli informacje te są sporządzone w znormalizowanej formie i umieszczone poza opisem archiwalnym”³⁵. Dokument dokonuje zresztą wprost porównania archiwów z bibliotekami, gdzie kartoteki służą tylko do „identyfikacji nazwy (terminu) podanej w haśle wzorcowym, sposobem wyraźnego rozróżnienia rekordów hasła w obszernych kartotekach haseł wzorcowych”³⁶. W związku z tym „znormalizowane opisy kontekstu powstania archiwaliów muszą zawierać więcej różnorodnych elementów opisu niż klasyczne rekordy hasła. W ten sposób mogą one pełniej przedstawiać archiwotwórcę i pozwolić tym samym na lepsze zrozumienie opisów archiwalnych”³⁷.

³² W. Chorążyczewski, *Problemy tworzenia haseł wzorcowych dla ksiąg wpisów* [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 6: *Problemy opracowania kartoteki haseł wzorcowych dla opisów archiwaliów w skomputeryzowanych systemach informacyjnych. Materiały sympozjum, Toruń, 11–12 XII 1998 r.*, red. H. Robótka, Toruń 1999, s. 25–32.

³³ B. Ryszewski, *Problemy teoretyczne i standard opisu haseł wzorcowych* [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 6: *Problemy opracowania kartoteki...*, s. 11; *Międzynarodowy standard archiwalnych haseł wzorcowych ciał zbiorowych, osób i rodzin ISAAR(CPF)*, Warszawa 2000, s. 6.

³⁴ A. Laszuk, *Standardy międzynarodowej Rady...* [w:] *Toruńskie Konfrontacje Archiwalne*, t. II: *Teoria archiwalna...*, s. 233.

³⁵ *Międzynarodowy standard archiwalnych haseł...*, s. 7.

³⁶ *Ibidem*, s. 7.

³⁷ *Ibidem*, s. 8.

Równolegle powstawał polski standard do tworzenia haseł wzorcowych, nazwany przez twórcę FOPAR-HW. Zawierał on:

1) hasła korporatywne, czyli nazwy twórców zespołów archiwalnych i innych archiwotwórców, a także inne nazwy instytucji czy organizacji występujące w opisach archiwalnych;

2) hasła osobowe, czyli nazw osób i rodzin tworzących archiwalia i występujących w opisach archiwalnych;

3) hasła geograficzne nazw występujących w opisach archiwalnych;

4) hasła archiwistyczne, czyli nazwy zespołów archiwalnych, form kancelaryjnych archiwalnych, ich form fizycznych³⁸. Standard FOPAR-HW pozostał wierny pierwotnemu celowi kartoteki haseł wzorcowych określonego przez informatologię – dostarczenia języka informacyjno-wyszukiwawczego dla potrzeb opisu archiwalnego.

Odnieść można wrażenie, że w następnych latach zarówno na świecie, jak i w Polsce rozwój standardów opisu archiwalnego wkroczył na manowce. Międzynarodowa Rada Archiwów doprowadziła w 2007 r. do powstania standardu ISIAH dla opisu instytucji przechowujących archiwalia, modyfikując go już rok później i przedstawiając jako format ISDIAH, czyli międzynarodowy standard opisu instytucji z zasobem archiwalnym³⁹. Czyżby jednak instytucja archiwalna nie mogła być opisana w standardzie ISAAR(CPF), co przewiduje FOPAR-HW? W 2006 r. ujrzał światło dzienne projekt standardu ISAF dla opisu funkcji/działalności jednostek organizacyjnych. Projekt ten jest także uzupełnieniem standardu ISAAR(CPF), mianowicie elementu opisującego funkcje i działalność instytucji⁴⁰. Jak stwierdziła polska komentatorka standardu, „w ISAF można dopatrywać się analogii do indeksu przedmiotowego”⁴¹. W 2008 r. ISAF został zastąpiony przez ISDF – międzynarodowy standard opisu funkcji⁴².

Na polskim podwórku intensyfikację prac standaryzacyjnych przyniósł sam koniec 2013 r., gdy Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych powołał trzy zespoły, w tym jeden dla opracowania wskazówek metodycznych dotyczących sporządzania indeksów⁴³. Instrukcja indeksowania miała uwzględnić standard ISAAR(CPF) i polską normę pod nazwą „Informacja i dokumentacja – Wytyczne dotyczące zawartości, struktury i prezentacji indeksów”. Pod uwagę

³⁸ B. Ryszewski, *Problemy teoretyczne i standard...* [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 6: *Problemy opracowania kartoteki...*, s. 13.

³⁹ A. Laszuk, *Standardy międzynarodowej Rady...* [w:] *Toruńskie Konfrontacje Archiwalne*, t. II: *Teoria archiwalna...*, s. 236.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 237–238.

⁴¹ *Ibidem*, s. 238.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ A. Laszuk, *Prace zespołu naukowego do opracowania wskazówek metodycznych dotyczących sporządzania indeksów*, „Archiwista Polski” 2015, nr 2 (78), s. 68.

wzięto przepisy archiwalne z lat 1961, 1974 i projekt z roku 1992⁴⁴. Jak stwierdziła Anna Laszuk, sekretarz zespołu: „Do teorii informacji naukowej i praktyki bibliotecznej odwoływano się niejednokrotnie, [...] w archiwach sytuacja jest znacznie bardziej skomplikowana – mamy w nich do czynienia z pierwotnymi źródłami informacji, a weryfikacja ich treści, wymagana przy formułowaniu haseł indeksowych, może okazać się zajęciem czasochłonnym i nierzadko niemożliwym”⁴⁵. Rzeczywiście w pracach zespołu nie odwoływano się do teorii języków informacyjno-wyszukiwawczych.

Owoce pracy innego z trzech powołanych w 2013 r. zespołów jest standard NOMA, ogłoszony jako narodowy, a odwołujący się do trzech standardów międzynarodowych: ISAD(G), ISAAR(CPF) i ISDIAH, który ignoruje istnienie narodowego standardu FOPAR⁴⁶. Standard proponuje 10 poziomów, w tym aż trzy poziomy stanowiące elementy składowe jednostki archiwalnej, np. częśćkę archiwalną. Jego format dostosowano do różnych rodzajów dokumentacji⁴⁷. Tym samym spełniono postulowane wymogi strukturalności opisu archiwalnego i uwzględnienia specyfiki różnych rodzajów archiwaliów. Zdaje się jednak, że norma, nad którą parę lat pracowano, zostanie skazana na zapomnienie i byt jedynie registraturalny.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 72.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 75.

⁴⁶ W. Kwiatkowska, *Ogólne uwagi dotyczące Normy opisu materiałów archiwalnych w archiwach państwowych NOMA wersja 0.1*, „Archiwista Polski” 2016, nr 1 (81), s. 72.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 73.

Bohdan Ryszewski

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Metodyka opisu archiwalnego w archiwalnych systemach informatycznych

W niniejszym artykule chcę powrócić do tematyki, którą od wielu lat nie zajmowałem się i która też rzadko bywa przedmiotem zainteresowania archiwistów – do kwestii opisu archiwalnego. Jest to problem, który rozpatrywać należy w szerszym kontekście – jako jeden z etapów opracowania zasobu archiwalnego. Jak się okazało w trakcie pracy nad tym tematem, nie da się wydzielić tej kwestii z całej funkcji nazwanej opracowaniem zasobu archiwalnego. Zatem mówić będę właściwie o metodyce opracowania zasobu archiwalnego w archiwalnych systemach informatycznych.

Sądzę, że warunkiem, który skłania do pilnego omówienia tej problematyki, choćby w zarysie, jest kwestia komputeryzacji archiwów. Po ukazaniu się w 1994 r. mojej pracy *Problemy komputeryzacji archiwów* w tomikach serii *Komputeryzacja archiwów*, wydanych w latach 1994–1999, staraliśmy się kontynuować podjęte w książce tematy. Rezultaty serii uważam za dość ograniczone, zresztą przestała się ona ukazywać po moim odejściu w 1998 r. z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Rozpadł się też zaledwie początkujący zespół, złożony głównie z moich uczniów. Zarówno książka, jak i artykuły serii *Komputeryzacja archiwów*, zajmowały się problemami wstępnymi dla komputeryzacji archiwów i ich dorobek dla archiwistyki praktycznej w szczególności uważam za wstępny.

W 1997 r. zakończyłem tymczasem swoje studia nad komputeryzacją archiwów. Przy czym były dwa tego powody.

Pierwszy – jak to już wspominałem – to odejście z UMK i przerwany kontakt z moimi toruńskimi uczniami, a drugi – to ustanie finansowania w nowym uniwersytecie. Na UMK miałem finansowanie bardzo dobre, dzięki zrozumieniu u rektora Jamiołkowskiego, który będąc fizykiem, a nie humanistą, docenił moje prace – dość dziwnie wyglądające dla humanistów. Drugi powód, to odejście od linii współpracy ze mną Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych, która weszła na drogę wykorzystania standardów międzynarodowych, a przede

wszystkim na drogę digitalizacji. Ta współpraca urwała się do tego stopnia, że po wielu latach współpracy z NDAP, nie byłem nawet powiadamiany o konferencjach dotyczących tematu komputeryzacji archiwów.

Tak więc powstały dwie drogi zastosowania komputerów w archiwach.

Rzecz jednak dziwna, w żadnej z tych koncepcji nie zajęto się metodyką opracowania zasobu, która w warunkach zastosowania komputerów musiała się zmienić.

W dawnej archiwistyce, której ja sam się uczyłem i stosowałem w swojej wieloletniej praktyce, najważniejsze było porządkowanie, a tzw. inwentaryzacja była czynnością już prawie mechaniczną. Sam w swojej praktyce archiwalnej przygotowywałem jednostki archiwalne tak dokładnie, łącznie z tytułem, że potrafiłem na maszynie inwentaryzować w ciągu połowy dziennego czasu pracy 150 jednostek akt pochodzących z pierwszej połowy XX w. Komputeryzacja archiwów stan ten zasadniczo zmieniła.

We wspomnianej tu często mojej książce *Problemy komputeryzacji archiwów*, wydanej w 1994 r., która jest właściwie wprowadzeniem do problemów komputeryzacji archiwów, zwróciłem uwagę, że proces ten wymaga znacznie bardziej szczegółowego opisu zasobu archiwalnego, uwzględniającego wszystkie możliwe jego poziomy. Założenie to wyniknęło z przeprowadzonych doświadczeń: sam założyłem dziesięć baz danych dla opisu zasobu archiwalnego. Znalazło to wyraz w twierdzeniu, które – nawiązując do terminologii przyjętej w archiwistyce we wspomnianej książce – nazwałem zasadą strukturalną, definiując ją następująco: „Wydaje się, że w sytuacji kiedy takiego znaczenia w systemach informatycznych będzie nabierać cała struktura zasobu, należy sformułować zasadę strukturalną nakazującą poszanowanie i rekonstrukcję całej struktury zasobu archiwalnego ze wszystkimi jej elementami”.

Po analizie ogólnej struktury polskiego zasobu archiwalnego przeprowadzonej na podstawie wieloletniej praktyki w archiwach i wieloletnich studiów nad zasobem (zacząłem zajmować się archiwistyką praktyczną w 1956 r., a akademicką – w 1966 r.), wyodrębniłem dziewięć poziomów w ogólnej strukturze polskiego zasobu archiwalnego. Oto one:

1. **Poziom najwyższy** to zasób archiwum, będącego samodzielną jednostką organizacyjną. Opis zasobu archiwum będzie wykorzystywany przede wszystkim przez użytkowników zaczynających kwerendę archiwalną. Powinien zatem zawierać w każdym stosowanym standardzie opisu archiwalnego jako obligatoryjne pola: dane identyfikacyjne, takie jak nazwa, adres, dane o zawartości i rozmiarach zasobu, dane o archiwalnych pomocach informacyjnych odnoszących się do całego zasobu lub jego istotnych części oraz bibliografię podstawową.
2. **Poziom drugi**, jaki proponuję wprowadzić, to zapominane w praktyce archiwów zasoby archiwów historycznych, które przed archiwizacją

stanowiły zasoby odrębnych organizacyjnie archiwów, a które wskutek różnych losów historycznych utraciły samodzielność i weszły w skład zasobu innych archiwów. W archiwach polskich jest wiele tego rodzaju archiwów historycznych, np. archiwa wielkich miast, niektóre archiwa rodowe, a nawet archiwa administracyjne i sądowe ukształtowane w XIX i XX w. Wydzielenie jako osobnych poziomów w każdym stosowanym standardzie opisu archiwaliów archiwów historycznych pozwoli wydobyć zapomniane już niekiedy albo bliskie zapomnienia archiwa, ujawnić związki między zespołami do nich kiedyś należącymi i przekazać o tym wiedzę użytkownikom. Obligatoryjne pola opisu takiego archiwum historycznego powinny przynajmniej zawierać: dane identyfikacyjne archiwum – jego nazwę, właścicieli, obecne miejsce przechowywania, dalej – historię archiwum z wyraźnie wydzielonymi datami skrajnymi działalności, charakterystykę i rozmiary zasobu, przewodniki po zasobie i podstawową bibliografię.

- 3. Poziom trzeci** to grupa zespołów – pojęcie znane w praktyce archiwów polskich, ale stosowane mało precyzyjnie, a ostatnio w archiwach państwowych wycofane. Stosuje się bowiem ten poziom opisu jako sposób pozwalający na uproszczenie ewidencji zasobu. W związku z tym wykorzystywany jest w przypadkach różnorodnych i właściwie brakuje jasnych i jednoznacznie działających kryteriów wyodrębniania grup zespołów. Stosowanie nieprzemysłane grup zespołów grozi zatarciem odrębności zespołów z drugorzędnych, niemerytorycznych powodów. Proponuję zatem, aby ograniczyć i uściślić pojęcie grupy zespołów, wprowadzając następującą zasadę jej stosowania: grupa zespołów może być utworzona, jeśli celowe jest połączenie w jedną całość ewidencyjną i informacyjną zespołów powiązanych ustrojowo. Uwagi te być może nie są aktualne, ale podtrzymuję je, ponieważ mają zastosowanie do grupowania drobnych, cząstkowych zespołów archiwalnych, które zawsze mogą się w archiwach pojawiać.

Powyższe zastrzeżenie odnosi się też do tzw. zbioru szczątków zespołu, którą to formę stosują archiwa w Polsce „jako jeszcze jeden równoważnik pojęcia zespołu, w którym jedynym spoiwem jest szczątkowy rozmiar zespołu lub fakt, że pozostałość aktowa po aktotwórcy składa się z niewielu jednostek archiwalnych”.

- 4. Poziom czwarty** to zespół archiwalny. Wiemy, ile problemów z tym pojęciem ma praktyczna archiwistyka. Wynika to z bogactwa odmian zespołów archiwalnych, często przerastającego dotychczasową teorię i komentarze teoretyczne znane z literatury naukowej lub chociaż wytycznych wewnętrznych służb archiwalnych. Największe problemy wynikać będą w związku z tzw. zespołami złożonymi, które wsparte całą

rozwiniętą teorią są stosunkowo liczne w archiwach polskich, co wynika zresztą ze specyficznych dla Polski procesów archiwotwórczych. Rzecz jednak w tym, że pojęcie zespołów złożonych bywa nadużywane. Trzeba więc je sprecyzować. Za zespół złożony uważa się w archiwistyce polskiej taki zespół, który ma skomplikowaną strukturę w wyniku sukcesji. Aby zespół mógł zostać uznany za złożony, muszą zatem zaistnieć te dwa warunki utrudniające układ: musi występować jednocześnie sukcesja oraz komplikacja struktury zespołu. Ponadto sukcesja musi być powiązana z archiwaliami własnymi sukcesora w sposób uniemożliwiający rozdzielenie. Tylko taką formę powinno uznawać się za zespół złożony. Pojęcie zespołu stosować należy także, zgodnie z ustaleniami odpowiedniej literatury do tzw. spuścizn rękopiśmiennych, które wolę nazywać archiwami osobowymi. W ramach tego poziomu będą się także mieściły opisy wyodrębnionych w zasobie archiwalnym tzw. zbiorów archiwalnych.

W dotychczasowym kwestionariuszu opisu zespołu jako całości odczuwa się słabość opisu twórcy zespołu, historii i archiwizacji zespołu, rozproszenie opisu kancelarii i w ogóle procesu aktotwórczego, pomijanie sukcesji i odstępień materiałów archiwalnych. Warto dodać, że w przedwojennych projektach opisu zespołów archiwalnych niektóre z tych pól wprowadzono. W standardzie opisu zespołu archiwalnego powinny zatem znajdować się m.in. pola: opis historyczno-ustrojowy twórcy zespołu, historia archiwizacji zespołu, system kancelaryjny, metoda opracowania oraz uzasadnienie jej wyboru i układ, opis treści zespołu, sukcesje, stan zachowania.

5. **Poziom piąty** będzie nowością w archiwistyce polskiej, proponuję bowiem określić go jako poziom podzespołu. Jest to pojęcie znane archiwistyce anglosaskiej. Proponuję używać pojęcia „podzespół” w archiwistyce polskiej na określenie takiej szczególnej serii archiwaliów zespołu, która została wytworzona przez jednostkę organizacyjną twórcy zespołu posiadającą większą samodzielność wskutek podwójnego podporządkowania – twórcy zespołu i jednostce nadrzędnej, lub serii, która skupia archiwalia zamkniętego okresu historycznego, wreszcie serii, która weszła w skład zespołu jako odrębna uformowana już całość w drodze sukcesji. Model opisu podzespołu musi dopiero zostać opracowany dla polskiej archiwistyki. Uprzedzając jednak te prace, możemy przyjąć, że powinien on zawierać przynajmniej następujące pola: dane identyfikacyjne określające przynależność do archiwum i zespołu, nazwę podzespołu ustaloną przez archiwistę i nadaną mu sygnaturę archiwalną, dalej – charakterystykę ustrojową, kancelaryjną i archiwalną, zawartość treściową i daty skrajne, rozmiary.

6. **Poziom szósty** będą stanowić serie archiwaliów wydzielone w zespole lub podzespole w czasie nadawania mu układu. Forma opisu serii nie występowała do tej pory w archiwistyce polskiej w sposób ujednolicony. Opis ten winien – moim zdaniem – mieć formę podobną do wyżej omówionego opisu podzespołu.
7. **Poziom siódmy** będą stanowić podserie, które ze względu na zasadniczą odmienność proponuję nazywać klasami, co znow jest terminem z archiwistyki anglosaskiej, która już przeszła przez etap pracy nad standardem i znalazła właściwe rozwiązania. Proponuję, aby w archiwistyce polskiej klasami nazywać grupy archiwaliów odpowiadające pozycji planu lub wykazu akt, tzw. materii w kancelarii polskiej lub fachu w kancelarii pruskiej. Wydaje się, że potrzeba tego rodzaju wyróżnienia grupy archiwaliów nie wymaga głębszego uzasadnienia. Kwestia formy opisu klasy przedstawia się tak samo jak serii.
8. **Poziom ósmy** stanowić będą jednostki archiwalne, które określam jako części zasobu posiadające własną sygnaturę nadaną mu w archiwum. Jest to cecha jednoznacznie odróżniająca jednostki, lepiej niż dyskusyjna stale odrębność fizyczna. Jest to poziom uznawany w archiwistyce i nie wymaga objaśnień ani uzasadnienia.
9. **Poziom dziewiąty** to dokument w sensie informacyjnym, tzn. zapis, bez względu na jego postać, będący świadectwem jakiegoś faktu, zjawiska lub myśli ludzkiej. Tak rozumiany dokument nie jest jednostką kancelaryjną, ale powinien być dostrzeżony w jednostce przez archiwistę opracowującego archiwalia i osobno opisany ze względu na wagę informacji w nim zawartej. Warto podkreślić, że są typy archiwaliów, np. księgi wpisów, w których tak rozumiane dokumenty mają szczególne znaczenie, są zagubione w jednostce, jaką jest księga, i muszą być osobno opisane choćby w uproszczony sposób, aby użytkownik mógł do nich trafić. Kwestia opisu dokumentu w sensie informacyjnym nie tylko nie była dotąd w archiwistyce polskiej rozważana, ale nawet nie została zauważona. Wyjątkowo tylko zalecano odnotowywać w opisie inwentarzowym jednostek archiwalnych pewne szczególne dokumenty w rubryce „uwagi”, np. mapy, rysunki itp. W przypadku ksiąg wpisów do opisu sięgającego głębią informacyjną poziomu wpisu do księgi (jest to właśnie rozważany teraz poziom), stosowano formy skorowidzowe archiwalnych pomocy informacyjnych: indeksowe, sumariuszowe, rzadko repertoryjne.

Powyższe omówienie nie wyczerpuje zapewne listy poziomów koniecznych dla opisu pewnych specyficznych form archiwaliów, zatem przyjmując dziewięć opisanych poziomów jako podstawowe, pozostawiamy archiwistom swobodę nazywania ich **podpoziomami**. Jest to przyjęte w standardach opisu

archiwaliów, a dodawanie nowych podpoziomów do przyjętego standardu nazywane jest jego rozbudową.

Drugim warunkiem określającym potrzebę zmian w metodyce opracowania zasobu archiwalnego w warunkach komputeryzacji jest konieczność wprowadzenia ważnych dla niej, wybranych ustaleń informatologii. Oznacza to konieczność wprowadzenia do metodyki archiwalnej etapów przyjętych dla pracy w systemach informatycznych. Będą one wymagały uzupełnienia wiedzy zawodowej archiwistów o wybrane zagadnienia informatologii.

Prześledźmy szczegółowo, w jaki sposób uzupełnić kolejne etapy pracy nad całościami archiwalnymi wyodrębnionymi w strukturze zasobu danego archiwum.

Przed wszystkim przedmiotem opracowania w archiwach powinny być całości archiwalne. Unikajmy nazwy zespół archiwalny na tym etapie, ponieważ zbyt wcześnie przesądza się w ten sposób podjęcie decyzji o tzw. zespołowości. Decyzja ta może bowiem zapaść dopiero po zakończeniu studiów wstępnych.

Jakie zatem powinny być etapy opracowania całości archiwalnych w warunkach komputeryzacji?

Pierwszy etap to analogiczne jak w archiwistyce tradycyjnej studia wstępne, które w warunkach komputeryzacji powinny przede wszystkim uwzględnić analizę struktury opracowywanej całości archiwalnej i kancelaryjnej postaci akt.

Wyróżniam następujące całości archiwalne, które powstały w różny sposób:

– **całości organiczne**, do nich zaliczam zasób archiwum, zasób archiwum historycznego, zespół archiwalny i podzespół;

– **całości historycznie narastające** – wyodrębnione przed laty przez Piotra Bańkowskiego jako tzw. nawarstwienia. Ten typ całości archiwalnych spotyka się w zasobie rodzinno-majątkowym i archiwach osobistych;

– **całości bez układu**, wśród nich też tzw. zbiory archiwalne będące alternatywą całości organicznych. W archiwach otrzymują one porządek wynikający z funkcji i dziedzin działania.

Poza tym podstawowym ustaleniem w ramach studiów wstępnych należy w ich kwestionariuszu uwzględnić badania zmierzające do poznania struktury wewnętrznej danej całości (lub części) zasobu archiwalnego i zawierać charakterystykę kancelaryjnej postaci archiwaliów ważną dla charakterystyki wyszukiwawczej – wskazać na **elementy wyszukiwawcze**; wskazać na cechy archiwaliów wymagające uwzględnienia w charakterystyce wyszukiwawczej. Będą to wnioski dla standardu. Otrzymamy wtedy odpowiedź, jakiego standardu trzeba dla optymalnej charakterystyki wyszukiwawczej.

Z analizy kancelaryjnej postaci akt (pism, teczek) – podkreślam, że to bardzo ważne pojęcie i istotny czynnik porządkowania – wynikać winien wybór poziomu lub poziomów opisu archiwalnego. Może to być wybór z mojej listy dziewięciu poziomów, ale także inny, powołany przez archiwistę w związku ze specyfiką opracowywanej całości archiwalnej.

Ta sama analiza kancelaryjnej postaci akt powinna wpływać bardzo konkretnie na wybór i przystosowanie standardu opisu wszystkich wybranych poziomów opisu.

Wybór i przystosowanie standardu opisu to kolejny element opracowania całości archiwalnej. Chodzi tu o wybór standardu opisu, jeśli nie został już wybrany dla całej bazy danych oraz o ewentualne przystosowanie wybranego wcześniej dla bazy danych standardu do potrzeb opracowywanej całości archiwalnej.

Kolejny etap to ustalenie sposobów przetwarzania i wyszukiwania – jest to etap, w którym konieczna jest współpraca z informatykiem – twórcą bazy danych. Należy wówczas wspólnie dokonać wyboru narzędzi informatycznych oraz języka informacyjnego (ten ostatni wynika z formy akt lub stopnia skomplikowania ich treści). Jest to jeden z najważniejszych etapów. Właściwy wybór języka wpływa na efektywność wyszukiwania. W tym miejscu powinienem omówić języki informacyjne, jakie stawia nam do dyspozycji informatologia. Jest to jednak temat obszerny, opracowany już przeze mnie tekst zostanie włączony do przygotowywanej osobnej publikacji.

W kolejnym etapie archiwista ma poznać bazę, do której wprowadzi dane, przede wszystkim wykaz pól rekordu. Potem następuje właściwe wprowadzanie danych – sama czynność zgodna z kwestionariuszem rekordu; wreszcie ich przetwarzanie – co należy już do komputerów.

W następnej kolejności powinno mieć miejsce badanie efektywności opracowanej całości – to jest etap zaniedbywany w archiwach całego świata. Przez informatologię uznany został za bardzo ważny sprawdzian działania całego systemu i poszczególnych jego elementów. Trzeba jednak podkreślić, że badanie efektywności odbywać się winno na szczeblu systemu, ale jest to sprawdzian poprawności opracowania danej całości i opracowujący winni się z wynikami badania efektywności oczywiście zapoznać.

Pracę archiwisty nad całością archiwalną kończy czynność nazwana opisem i uogólnieniem wyników. Poniekąd jest to dawny wstęp, przy czym kwestionariusz tego opisu moim zdaniem powinien uwzględniać kolejno części: historia twórcy całości archiwalnej, proces archiwotwórczy tejże całości, opis zawartości. Załącznikiem do tego „quasi wstępu” powinna być instrukcja wyszukiwawcza zalecana przez naukę o systemach informacyjnych. Przeznaczona jest dla użytkowników bazy danych i zawiera informację o sposobach stopniowego wyszukiwania.

Przedstawioną propozycję nowego ujęcia metodyki opracowania zasobu archiwalnego, a może tylko wyodrębnionych całości archiwalnych, w warunkach komputeryzacji pozostawiam w tym miejscu do dyskusji. Zależnie od jej wyników, będę próbował jeszcze przedyskutować tę propozycję w niektórych środowiskach archiwistów-praktyków.

Języki informacyjno-wyszukiwawcze jako podstawa budowania charakterystyk wyszukiwawczych całości archiwalnych

Funkcjonowanie systemu informacji archiwalnej zdeterminowane jest przez właściwe stosowanie języków informacyjno-wyszukiwawczych (zwanych też językami indeksowania). Języki te ułatwiają funkcjonowanie systemu, za ich pomocą można mniej lub bardziej precyzyjnie wskazywać na obecność danej informacji w zbiorze, czyli wyrażać informacje, a później je odszukiwać. Język naturalny zazwyczaj jest zbyt bogaty i rozbudowany z punktu widzenia potrzeb i możliwości informacyjno-wyszukiwawczych, dlatego jego stosowanie w procesach wyszukiwania informacji jest zazwyczaj nieprecyzyjne, nieefektywne i nieekonomiczne¹. To za pomocą języków informacyjno-wyszukiwawczych opisuje się dokumenty/zbiory i przekłada się na nie pytania zadawane przez użytkowników systemu. Języki informacyjno-wyszukiwawcze pełnią zatem w systemie co najmniej dwie funkcje – metainformacyjną, polegającą na zbudowaniu charakterystyki wyszukiwawczej dokumentu/zbioru, i wyszukiwawczą, polegającą na właściwym zadawaniu pytań informacyjnych i odnajdywaniu wyrażonej w tych pytaniach informacji. Dlatego też wyszukiwanie informacji w systemie to konfrontacja zadanego przez użytkownika pytania o pożądaną informację (które zostało sformułowane w języku informacyjno-wyszukiwawczym funkcjonującym w danym systemie wyszukiwania) ze zbiorem informacyjnym (wyrażonym w tym samym języku)².

Stosowane ujednoczenia językowe wynikają nie tylko z metody opisu archiwaliów, ale także służą wyszukiwaniu informacji przez użytkownika zasobu

¹ J. Woźniak-Kasperek, *Podstawy budowy tezauryusa. Poradnik*, Warszawa 2005, s. 9, 11, <http://bbc.uw.edu.pl/Content/13/instr1.pdf> (dostęp 17 X 2016 r.).

² H. Batorowska, B. Czubała, *Wybrane zagadnienia nauki o informacji i technologii informacyjnej*, Kraków 1996, s. 50–67.

archiwalnego³. Zakłada się bowiem, że użytkownik w procesie wyszukiwania informacji i korzystania z opisów akt powinien stosować taki sam język, w jakim te informacje przygotował archiwista, czyli opisał materiały archiwalne. Stosowanie języków informacyjno-wyszukiawczych umożliwia porównanie zbudowanej przez użytkownika instrukcji wyszukiawczej z charakterystyką wyszukiawczą przeszukiwanego zbioru. W systemie informacji archiwalnej zastosowany język informacyjno-wyszukiawczy powinien być na tyle prosty i intuicyjny, a najlepiej być doprecyzowaniem języka naturalnego, tak aby użytkownik bez pomocy archiwisty mógł się nim względnie dobrze posługiwać. Archiwista natomiast powinien tworzyć opisy dokumentów w taki sposób, aby użytkownik sam mógł dokonywać selekcji i wyszukiwania⁴.

Czym natomiast różni się w systemie informacji archiwalnej instrukcja wyszukiawcza i charakterystyka wyszukiawcza?

Instrukcja wyszukiawcza jest odzwierciedleniem pytania badawczego użytkownika zasobu archiwalnego przełożonego na właściwy język informacyjno-wyszukiawczy. Instrukcję wyszukiawczą tworzy użytkownik. Instrukcja jest opisem poszukiwanego faktu, który zaszedł w określonym miejscu i czasie, ma zakres rzeczowy, terytorialny i czasowy, zawiera zatem te trzy elementy. Na podstawie instrukcji wyszukiawczej pytania informacyjnego możliwe jest wyszukanie właściwego dokumentu/zbioru, jednak głównie za pośrednictwem charakterystyki wyszukiawczej tego dokumentu/zbioru⁵.

Charakterystyka wyszukiawcza jest opisem czy też skrótową reprezentacją dokumentu (zasobu archiwalnego, całości archiwalnej, przeszukiwanego zbioru), stworzoną przez archiwistę w języku informacyjno-wyszukiawczym w formie narracji lub haseł. Składa się zazwyczaj z jednego albo wielu zdań języka informacyjno-wyszukiawczego. Zdania te natomiast zbudowane są z elementarnych jednostek leksykalnych, czyli deskryptorów lub słów kluczowych, zgodnie z regułami składni i również regułami pisowni dla określonego języka wyszukiawczo-informacyjnego. Języki informacyjno-wyszukiawcze stosowane są w tworzeniu charakterystyk wyszukiawczych po to, aby opisom archiwalnym zapewnić właściwą i niezbędną jednolitość oraz poprawność. W opisie tym

³ B. Ryszewski, *Problemy teoretyczne i standard opisu haseł wzorcowych* [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 6: *Problemy opracowania kartoteki haseł wzorcowych dla opisów archiwaliów w skomputeryzowanych systemach informacyjnych. Materiały sympozjum, Toruń, 11–12 XII 1998 r.*, red. H. Robótka, Toruń 1999, s. 10.

⁴ *Vide* też: A. Rosa, *Użytkownik w systemie informacji archiwalnej. Kontekst stosowanych języków informacyjno-wyszukiawczych* [w:] *Symposia Archivistica*, t. III: *Standaryzacja opisu archiwalnego*, red. J. Bednarek, P. Perzyna, Warszawa–Łódź 2016, s. 43–52.

⁵ S. Nawrocki, *Komputer w służbie archiwalnej*, Warszawa 1985, s. 112–117; A. Szczepańska, *Strategia, heurystyka i taktyka wyszukiwania informacji. Próba uporządkowania pojęć*, s. 4, http://eprints.rclis.org/15038/1/strategia_heurystyka_i_taktyka_wyszukiwania_informacji.pdf, (dostęp 21 X 2016 r.).

zawarta jest głównie podstawowa treść dokumentu (jest to tzw. opis rzeczowy określający wewnętrzne i treściowe cechy dokumentu, czasem też informacje o wybranych cechach formalnych – np. formie, języku) bądź inne cechy (głównie formalne, czyli tzw. opis formalny określający zewnętrzne i fizyczne cechy dokumentu)⁶. W rezultacie tworzenia opisów dokumentów (ich charakterystyk wyszukiwawczych), określanego też jako indeksowanie lub opracowywanie, powstają pomoce archiwalne będące podstawą utworzenia zbioru wyszukiwawczego, w którym wyszukuje się informacje. Na zbiór wyszukiwawczy składają się charakterystyki wyszukiwawcze dokumentów, pomoce archiwalne mogą jednak zawierać ponadto elementy, np. abstrakty (sformułowane w języku naturalnym/etnicznym), na których w danym systemie nie realizuje się operacji wyszukiwania⁷. Wynika to z faktu, że treść dokumentu można wyrazić za pomocą krótkiego tekstu w formie właśnie abstraktu, streszczenia lub analizy w języku naturalnym, można też tę treść wyrazić za pomocą charakterystyki wyszukiwawczej tego dokumentu będącej tekstem wyrażonym w języku sztucznym lub paranaturalnym⁸.

Językami sztucznymi⁹ lub paranaturalnymi są właśnie języki informacyjno-wyszukiwawcze. Ich powstanie i rozwój – w odróżnieniu od języka naturalnego – są niesamoistne i spontaniczne, zasób słownictwa w tych językach w wielu przypadkach pochodzi jednak z języka naturalnego. Języki te ponadto nie są uniwersalne i mają określony zakres stosowania, często jest to bardzo wąski obszar specjalistyczny. Spełniają określone funkcje – głównie metainformacyjną i wyszukiwawczą (co już podkreślono we wstępie), czasem też funkcję porządkującą oraz określania zakresów tematycznych zbiorów i systemu informacyjno-wyszukiwawczego¹⁰. Sama funkcja metainformacyjna jest funkcją opisywającą, służącą do reprezentowania informacji o treści i formie dokumentów, w jej ramach mieści się tworzenie charakterystyk wyszukiwawczych. Natomiast funkcja wyszukiwawcza polega na formowaniu procesu wyszukiwania

⁶ Vide B. Sosińska-Kalata, *Organizacja dokumentacyjnych źródeł informacji* [w:] E. Chmielewska-Gorczyca, B. Sosińska-Kalata, *Informacja naukowa z elementami naukoznawstwa*, Warszawa 1991, s. 166; vide też A. Stopa, *O treści książek: opracowanie rzeczowe piśmiennictwa*, Warszawa 2002, s. 23–24.

⁷ Pomoce archiwalne, zawierające charakterystyki wyszukiwawcze, w systemach informacyjnych powstają w rezultacie transformacji treści dokumentu i transformacji informacji pozatrześciowych, określanych kolejno jako informacje treściowe (tematyczne, przedmiotowe, rzeczowe) i informacje kontekstowe (zawierające takie kategorie jak objętość, język, forma dokumentu, itp.), J. Woźniak-Kasperek, *op. cit.*, s. 9, 11.

⁸ M. Nahotko, *Języki informacyjno-wyszukiwawcze (JIW) oraz język słów kluczowych*, <http://skryba.inib.uj.edu.pl/~nahotko/jiw/slowa-kluczowe.pdf> (dostęp 23 X 2016 r.).

⁹ „Języki sztuczne to takie, których konstrukcja poprzedza użycie”, A. Stopa, *op. cit.*, s. 28.

¹⁰ Vide W. Babik, *Języki informacyjno-wyszukiwawcze – charakterystyka funkcjonalno-strukturalna i metodologiczna* [w:] *Informacja naukowa: rozwój, metody, organizacja*, red. Z. Żmigrodzki, W. Babik, D. Pietruch-Reizes, Warszawa 2006, s. 194–195; o funkcjach języka vide też: A. Stopa, *op. cit.*, s. 30.

informacji poprzez kierowane do systemu informacyjno-wyszukiwawczego pytania informacyjne, zadawane przez użytkowników informacji. Funkcja porządkująca (określana też jako organizująca) polega na wyznaczeniu miejsca informacji w zbiorze informacyjnym poprzez odniesienie się do tworzących charakterystyki wyszukiwawcze dokumentów formy wyrażen tej informacji. Z kolei funkcja określania zakresów tematycznych odnosi się do podziału pola tematycznego oraz informacyjnego danego systemu na mniejsze jednostki¹¹.

Każdy język informacyjno-wyszukiwawczy składa się z określonego słownictwa (czyli zasobu wyrażen mających w tym języku określone znaczenie) oraz gramatyki. Ze względu na sposób powstawania zasobu wyrażen wyróżnia się języki o słownictwie niekontrolowanym (swobodnym) i języki o zasobie kontrolowanym¹². Języki o zasobie niekontrolowanym tworzy się jednocześnie z opracowaniem dokumentów, zasób słownictwa ulega ciągłemu rozrostowi wraz z wpływem nowych poddawanych opracowaniu dokumentów. Przykładem tego typu języków są języki swobodnych słów kluczowych. Natomiast języki o zasobie kontrolowanym mają określony z góry i według ustalonych reguł zasób słów, są stabilne i powstają przed przystąpieniem do opracowywania dokumentów, dotyczą jakiejś określonej dziedziny wiedzy. Tylko w określonych sytuacjach w tego typu językach zasób słownictwa ulega aktualizacji lub zwiększeniu. Ze względu na charakter słownictwa języków o zasobie kontrolowanym podzielić je można na dwie kategorie: języki o słownictwie paranaturalnym i słownictwie sztucznym¹³. Przykładem języków o zasobie kontrolowanym paranaturalnym są języki haseł przedmiotowych wraz z ich kartotekami haseł wzorcowych oraz języki deskryptorowe wraz z ich tezaurusami¹⁴, o zasobie kontrolowanym sztucznym są języki klasyfikacyjne wraz z ich tablicami klasyfikacyjnymi¹⁵ (np. Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta czy Klasyfikacja Dziesiąta Deweya).

¹¹ W. Babik, *Języki informacyjno-wyszukiwawcze – charakterystyka...* [w:] *Informacja naukowa...*, s. 194–195.

¹² A. Stopa, *op. cit.*, s. 33.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Tezaurus to słownik języka deskryptorowego, obejmujący deskryptory, ich relacje oraz reguły stosowania. Składa się ze wstępu, części głównej i ewentualnie indeksów pomocniczych. Wstęp do tezaury zawiera przeznaczenie i zakres stosowania tezaury, jego zakres tematyczny ze wskazaniem centralnych i peryferyjnych pól tematycznych, znaczenie znaków i skrótów, liczbę deskryptorów i askryptorów, zasady doboru deskryptorów i ustalania relacji, układ tezaury i szczegółowe zasady indeksowania. Część główna tezaury zawiera alfabetycznie uszeregowane artykuły deskryptorowe i askryptorowe. Indeks hierarchiczny zawiera wykaz deskryptorów z uwidocznionym przyporządkowaniem deskryptorów węższych. Indeks permutacyjny zawiera alfabetyczny wykaz deskryptorów wielowyrzawowych, przy czym każdy deskryptor powtórzony jest pod każdym z wyrazów składowych. M. Nahotko, *Języki deskryptorowe*, <http://skryba.wzks.uj.edu.pl/~nahotko/jiw/jezyki-deskryptorowe.pdf> (dostęp 17 X 2016 r.).

¹⁵ Tablice danej klasyfikacji służą do wykazywania zasobu słownictwa określonego języka klasyfikacyjnego. Tablice te są słownikami dwujęzycznymi zawierającymi uporządkowa-

Ponadto słownictwo może być gromadzone metodą indukcyjną, dedukcyjną lub mieszaną. Metoda indukcyjna polega na indeksowaniu, czyli opisywaniu treści i formy wybranych dokumentów, za pomocą swobodnie doboranych słów kluczowych. W metodzie tej przed przystąpieniem do indeksowania ważne jest określenie zbioru reprezentatywnego dokumentów, które będą indeksowane. W metodzie dedukcyjnej przygotowuje się wykaz źródeł z danej dziedziny (np. leksykony, słowniki, encyklopedie, normy, klasyfikacje, pokrewne tezaury, monografie), z których to będzie pobierane słownictwo wykorzystywane w późniejszej indeksacji dokumentów. W metodzie mieszanej gromadzenie słownictwa metodą indukcyjną uzupełniane jest metodą dedukcyjną lub też w odwrotnej kolejności¹⁶.

Możliwe połączenia jednostek leksykalnych (czyli symboli, haseł przedmiotowych, deskryptorów lub słów kluczowych) w zdania w danym języku określa gramatyka języków wyszukiwawczych, a w zasadzie kwestia, jaki rodzaj gramatyki został w danym języku zastosowany¹⁷. Wyróżnia się jej cztery rodzaje:

- gramatykę pozycyjną,
- częściowo pozycyjną,
- swobodną (niepozycyjną),
- zerową¹⁸.

W pierwszym rodzaju interpretację oraz znaczenie zdania czy też wyrażenia złożonego określa szyk i miejsce jednostek leksykalnych, zmiana szyku może oznaczać zmianę znaczenia tego zdania. Z tą gramatyką mamy do czynienia na przykład w słownikach haseł przedmiotowych (i tak – jeśli w zdaniu: „hitleryzm – zwalczanie – Niemcy”, zmieni się szyk, spowoduje to zmianę znaczenia tego zdania).

W gramatyce częściowo pozycyjnej miejsce danych jednostek leksykalnych w zdaniu jest wyraźnie określone i nie może ulegać zmianom, natomiast miejsce pozostałych jednostek może być zmieniane, nie mając wpływu na znaczenie całości wyrażenia/zdania. Ten rodzaj gramatyki głównie stosuje się w Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej (UKD)¹⁹, gdzie istnieje możliwość odwrócenia kolejności symboli głównych bez zmiany znaczenia całości, w pierwszej kolejności jednak w zdaniu zawsze podaje się symbol dziedziny, do której dany temat należy²⁰.

---

ny spis jednostek leksykalnych (zazwyczaj symboli, o postaci numerycznej – cyfrowej lub alfanumerycznej – literowo-cyfrowej) wraz z ich odpowiednikami słownymi w języku naturalnym opisującymi znaczenie poszczególnych symboli, A. Stopa, *op. cit.*, s. 8.

¹⁶ J. Woźniak-Kasperek, *op. cit.*, s. 8.

¹⁷ A. Stopa, *op. cit.*, s. 42–44.

¹⁸ *Ibidem*, s. 42–44.

¹⁹ B. Sosińska-Kalata, *Wykorzystanie UKD w skomputeryzowanych katalogach bibliotecznych: korzyści, wymagania, potrzeby* [w:] *UKD w środowisku komputerowym*, red. B. Sosińska-Kalata, Warszawa 2004, s. 15–37.

²⁰ A. Stopa, *op. cit.*, s. 43.

Z kolei gramatyka swobodna charakteryzuje się tym, iż miejsce jednostek leksykalnych w zdaniu nie jest z góry określone; jednostki te mają dowolny szyk, ten rodzaj gramatyki ma najczęstsze zastosowanie. Przykładami są tu języki słów kluczowych i właśnie języki deskryptorowe²¹. W tym rodzaju gramatyki niedozwolone jest jedynie powtarzanie tego samego wyrazu w obrębie jednego zdania (np. zdanie: „urodzenia, Toruń, katolicy”, bez względu na szyk jednostek leksykalnych będzie oznaczać to samo).

W ostatnim rodzaju gramatyki – zerowej, nie występują żadne normy łączenia jednostek leksykalnych w zdania, również niedopuszczalne są łączenia swobodne. W tych językach występują jedynie wyrażenia jednoleksykalne, do których kolejnych jednostek leksykalnych się nie dołącza. Gramatyka ta ma zastosowanie głównie w klasyfikacjach w pełni wyliczających²² (np. wyliczających formy fizyczne jednostek archiwalnych – stosując określenie księga, nie dołączymy do niego określenia poszyt).

Jeśli chodzi o języki informacyjno-wyszukiwawcze mające lub mogące mieć zastosowanie w dziedzinie archiwalnej, to wyróżnia się ich cztery podstawowe typy. Są to znane już w starożytności języki klasyfikacyjne, stosowane w średniowieczu języki haseł przedmiotowych, a także języki, które upowszechniły się zwłaszcza wraz z rozwojem techniki komputerowej w połowie XX w., czyli: słów kluczowych i deskryptorowe²³. Warto też podkreślić, że najlepszy język informacyjno-wyszukiwawczy to taki, który najlepiej jak się da jest dostosowany do warunków konkretnego systemu informacyjno-wyszukiwawczego, a nie ten skutecznie stosowany w danym systemie²⁴.

Stosowanie języków klasyfikacyjnych charakteryzuje się przyłączaniem opisywanych dokumentów do opracowanych klasyfikacji mających zwykle relacje hierarchiczne²⁵. Zdarza się także, że pozostałe typy języków informacyjno-wyszukiwawczych, czyli haseł przedmiotowych, słów kluczowych i deskryptorowe, zawierają pewne elementy układu klasyfikacyjnego, np. odsyłacze wyrażające relacje hierarchiczne. Klasyfikacje dokumentów zazwyczaj stosowane są do określania zakresów tematycznych zbiorów informacyjnych, języków informacyjno-wyszukiwawczych i systemów informacyjnych. Są także stosowane do systematyzacji dokumentów w urzędach i archiwach. W dziedzinie

²¹ H. Batorowska, B. Czubała, *op. cit.*, s. 53–54.

²² A. Stopa, *op. cit.*, s. 44.

²³ J. Woźniak-Kasperek, *op. cit.*, s. 8; B. Sosińska-Kalata, *Organizacja dokumentacyjnych źródeł...* [w:] E. Chmielewska-Gorczyca, B. Sosińska-Kalata, *Informacja naukowa...*, s. 170–171.

²⁴ J. Woźniak-Kasperek, *op. cit.*, s. 8, *vide* też: A. Stopa, *op. cit.*, s. 25.

²⁵ Język klasyfikacyjny tworzony jest za pomocą relacji hierarchicznych, odwzorowanych w strukturach jego wyrażen. Słownikiem klasyfikacji są tablice klasyfikacyjne, a wyrażeniami – symbole klasyfikacyjne, *vide Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*, oprac. B. Bojar, Warszawa 2002, s. 124.

archiwalnej języki klasyfikacyjne znajdują zastosowanie – na co już zwrócił uwagę Bohdan Ryszewski – właśnie głównie w działalności kancelarii, w postaci hierarchicznych wykazów akt²⁶. Mogą też służyć do porządkowania obiektów, którymi są utrwalone informacje wraz z nośnikiem, na którym je utrwalono (pergamin, papier, mikrofilm, dysk optyczny). Podział dokumentów/obiektów na klasy w danym zbiorze/systemie musi być rozłączny i wyczerpujący, to znaczy każdy opisywany element musi być umieszczony w którejś z klas, a zarazem może należeć tylko do jednej klasy²⁷.

Ze względu na niewielką głębię informacyjną stosowanych opisów – haseł klasyfikacyjnych, wydaje się, że języki te nie są zazwyczaj odpowiednie do stosowania w charakterystykach wyszukiwawczych, odnoszących się do zawartości archiwaliów – dokumentów bardzo różnorodnych, o szerokim zakresie informacyjnym/treściowym, nieodpowiadającym jednej określonej klasie, do której zostały zaszeregowane, poza tym powstających do wykonywania działalności twórcy, a nie zaspokajania potrzeb informacyjnych użytkownika. Biorąc pod uwagę częstotliwość stosowania języków klasyfikacyjnych w praktycznej działalności archiwów, trudno bowiem znaleźć przykłady ich stosowania, przypuszczenie to zdaje się być trafnym.

Języki haseł przedmiotowych powstają z myślą o konkretnych zbiorach dokumentów i raczej tylko na ich użytek²⁸. Leksyka tych języków opiera się na słownictwie naturalnym²⁹ i składa się z tematów i określników, które tworzą hasła przedmiotowe. Hasło przedmiotowe składa się zatem z samego tematu lub tematu z określnikiem (lub określnikami) i stanowi w tym języku zdanie. Przedmiot opisywanego dokumentu powinien zatem być wyrażony przez temat, natomiast określniki mają wskazywać ujęcie lub własności przedmiotu³⁰. Samą czynność nadawania haseł przedmiotowych dokumentom określa się jako tematowanie lub przedmiotowanie. Zbiór haseł przedmiotowych nazywany jest kartoteką haseł przedmiotowych (lub też – zwłaszcza w archiwistyce

²⁶ Vide też B. Ryszewski, *Problemy swobodnego indeksowania i założenia kartoteki haseł wzorcowych dla opisu archiwaliów* [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 5: *Problemy opisu archiwaliów w skomputeryzowanych archiwalnych systemach informacyjnych. Materiały sympozjum, Toruń, 5–6 XII 1997 r.*, red. H. Robótka, Toruń 1999, s. 60.

²⁷ B. Sosińska-Kalata, *Organizacja dokumentacyjnych źródeł...* [w:] E. Chmielewska-Gorczyca, B. Sosińska-Kalata, *Informacja naukowa...*, s. 171–172.

²⁸ J. Woźniak-Kasperek, *op. cit.*, s. 16.

²⁹ B. Sosińska-Kalata, *Języki informacyjno-wyszukiwawcze. Współczesne tendencje w badaniach i zastosowaniu* [w:] *Spółczesność informacyjna i jej technologie*, red. B. Sosińska-Kalata, K. Materska, W. Gliński, Warszawa 2004, <http://bbc.uw.edu.pl/Content/41/08.pdf> (dostęp 23 X 2016 r.).

³⁰ A. Borowska, *Terminy z zakresu edukacji w słowniku języka haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej – możliwości współpracy z bibliotekami pedagogicznymi*, <http://e-pedagogiczna.edu.pl/upload/file/referaty/ped8.pdf> (dostęp 20 X 2016 r.).

– wzorcowych³¹). Kartoteka taka jest zbiorem otwartym, który może być uzupełniany o nowe hasła³². Zadaniem hasła przedmiotowego jest zwiąże przedstawienie treści dokumentu oraz jego wybranych cech formalnych (takich jak np. język czy forma)³³. Może się zdarzyć, że znaczenie słów w języku haseł przedmiotowych będzie się różnić od znaczenia w języku naturalnym. W tym celu stosuje się tzw. odsyłacze, informujące użytkowników o tym, jakiego należy użyć wyrażenia, aby odnaleźć potrzebną informację.

Używa się trzy rodzaje odsyłaczy: całkowite, uzupełniające, orientacyjne. Odsyłacze całkowite informują o tym, czy dany wyraz należy do języka haseł przedmiotowych, a jeśli nie, to czym należy go zastąpić (np. tłok pieczętny zob. pieczęć). Odsyłacze uzupełniające wskazują wyrazy pokrewne, też podrzędne i nadrzędne, oraz wyrazy określające informacje na interesujący użytkownika temat (np. osadnictwo zob. też olędrzy). Odsyłacze orientacyjne natomiast wskazują metodę szukania informacji w źródle przez podanie kilku przykładów wyrażen, zgodnie z którymi można prowadzić te poszukiwania (np. Polska zob. też poszczególne dziedziny wraz z określnikiem Polska, np. kultura – Polska)³⁴.

Kartoteki tych języków zawierają hasła ujednolicające, których ustalanie wynika z realnie pojawiających się problemów związanych z opisem. W dziedzinie archiwalnej kartoteki haseł przedmiotowych (wzorcowych) zawierają w formie haseł: nazwy instytucji ustrojowych, osób, rodzin, miejsc, nazwy zespołów archiwalnych i form kancelaryjnych³⁵. Na przykład w bazie SEZAM na poziomie opisu zespołu zastosowano klasyfikację twórców w formie zamkniętej listy wyboru³⁶.

Opublikowany w 1994 r. międzynarodowy standard archiwalnych haseł wzorcowych stosowanych do archiwów ciał zbiorowych, osób i rodzin – ISAAR, dotyczy tworzenia haseł charakteryzujących archiwotwórców, opisujących ich nazwy i cechy. Założenia opisu i tworzenia haseł wzorcowych zawarte zostały także w polskim standardzie FOPAR-HW, obejmującym nie tylko archiwotwórców, ale także inne kategorie haseł, z podziałem na:

³¹ „Kartoteka haseł wzorcowych obejmuje znormalizowane formy haseł, tak alfabetycznych, jak i rzeczowych oraz wiążące je odsyłacze. Hasłem wzorcowym dla danego systemu informacyjno-wyszukiwawczego nazywa się wyrażenie języka haseł przedmiotowych, nazwę osobową, korporatywną lub tytuł dzieła, którym nadano obowiązującą w tym systemie ujednoliconą formę. Przyjmuje się, że hasła wzorcowe języka haseł przedmiotowych są spójne z hasłami wzorcowymi dla opisu formalnego, bibliograficznego”, *vide* A. Stopa, *op. cit.*, s. 114.

³² B. Ryszewski, *Problemy teoretyczne i standard...* [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 6: *Problemy opracowania kartoteki...*, s. 10.

³³ B. Sosińska-Kalata, *Organizacja dokumentacyjnych źródeł...* [w:] E. Chmielewska-Gorczyca, B. Sosińska-Kalata, *Informacja naukowa...*, s. 186–190.

³⁴ *Ibidem*, s. 187–188.

³⁵ W. Chorążyczewski, *Problemy tworzenia haseł wzorcowych dla ksiąg wpisów* [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 6: *Problemy opracowania kartoteki...*, s. 25.

³⁶ Baza SEZAM, <http://baza.archiwa.gov.pl/sezam/sezam.php> (dostęp 26 X 2016 r.).

– korporatywne (dotyczące nazw ciał zbiorowych – instytucji występujących w opisach archiwaliów, nazwy twórców zespołów oraz innych archiwo-twórców, inne nazwy organizacji, przedsiębiorstw, autorów materiałów archiwalnych),

– osobowe (obejmujące nazwiska wybranych osób i rodzin będących twórcami zespołów, autorów archiwaliów, osób często występujących w opisie),

– geograficzne (obejmujące zarówno nazwy miejscowości występujących w opisach archiwalnych, jak i nazwy jednostek podziału administracyjnego),

– archiwistyczne (dotyczące nazw zespołów, form kancelaryjnych materia-łów archiwalnych, ich form fizycznych)³⁷.

Język haseł przedmiotowych, mimo iż jest przejrzysty i logiczny, wymaga od osób tworzących hasła i ich określniki specjalistycznego przygotowania, nie-dozwolone jest swobodne i spontaniczne dobieranie słów. Poza tym język ten ze swej natury jest językiem uogólniającym i w efekcie daje mniejsze możliwości wyszukiwawcze w porównaniu z opracowaniem dokumentów przy pomocy słów kluczowych lub deskryptorów³⁸.

Jak zauważył Waldemar Chorążyczewski: „Kartoteka haseł wzorcowych nie wyczerpuje źródeł, z których archiwista czerpie słowa kluczowe służące do charakterystyki archiwaliów. Przede wszystkim nie odnosi się do treści akt. Treść tę należy opisywać za pomocą wolnych słów kluczowych”. Ponadto karto-teka powinna zawierać tylko te rodzaje haseł, które dadzą się przewidzieć, nie jest też tezaurem i nie stanowi zatem wyczerpującej hierarchicznej klasyfika-cji haseł. Do kartoteki wprowadza się hasła wymagające ujednoczenia w ramach systemu informacji archiwalnej, powstaje ona jako pomoc w opracowaniu kon-kretnych materiałów archiwalnych, hasła tworzy się zatem w związku z wystą-pieniem realnych problemów³⁹.

Kolejny rodzaj języka – język słów kluczowych – to język, którego słownictwo tworzą wyrażenia zwane słowami kluczowymi wybierane zazwyczaj z tekstu dokumentu lub też treści zapytania informacyjnego. Jednostki lek-sykalne, czyli słowa kluczowe w tym języku są tożsame z formą wyrażen języka naturalnego, samo słowo kluczowe jest wyrazem, który najtrafniej wskazuje istotne elementy treści dokumentu. W języku tym mamy do czynienia z grama-tyką swobodną (reguły indeksowania współrzędnego) i słownictwem niekontro-lowanym słownikiem lub nie w pełni kontrolowanym (język o słownictwie

³⁷ B. Ryszewski, *Problemy teoretyczne i standard...* [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 6: *Problemy opracowania kartoteki...*, s. 10.

³⁸ *Vide* też K. Gonet, *Dlaczego słowa kluczowe a nie hasła przedmiotowe? Co dalej z opracowaniem rzeczowym w bibliotekach FIDES?*, „FIDES – Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 2004, nr 1–2/18–19, s. 22–26.

³⁹ W. Chorążyczewski, *Problemy tworzenia haseł wzorcowych dla ksiąg wpisów* [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 6: *Problemy opracowania kartoteki...*, s. 25.

częściowo kontrolowanym to np. wykazy terminów)⁴⁰. Swobodne słowa kluczowe określają/charakteryzują zakres treści opisywanego dokumentu, wymagają jednak większej znajomości dziedziny, której dotyczą charakteryzowane dokumenty. Kolejność słów kluczowych jest dowolna, traktuje się je jako terminy równorzędne, występujące w swobodnych zestawieniach, nawet gdy w rzeczywistości istnieją pomiędzy niektórymi z nich relacje hierarchiczne lub skojarzeniowe. Swobodne słowo kluczowe składa się z hasła i w miarę potrzeby dodawanego określnika. W stosowaniu tych języków w dziedzinie archiwalnej hasłami są zazwyczaj nazwy osobowe, nazwy ciał zbiorowych, nazwy rodów i rodzin, autorzy i tytuły dzieł, nazwy geograficzne, miejsca wystawiania dokumentów, hasła rzeczowe. Określnikami natomiast mogą być: daty, funkcje, nazwy jednostek administracyjnych, państw, siedziby, a także dopełnienia rzeczowe⁴¹. Słowami kluczowymi ponadto mogą być nazwy jednowyrazowe lub terminy jedno- lub wielowyrazowe.

Od 1970 r. przy Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych działał zespół naukowo-badawczy „Informatyka i archiwa”. Zespół ten, działający pod kierunkiem profesora Stanisława Nawrockiego, przygotował m.in. zasady indeksowania archiwaliów za pomocą słów kluczowych⁴². Ponadto w 1974 r. wydano instrukcję dotyczącą sporządzania indeksów do inwentarzy archiwalnych⁴³. Formułowanie swobodnych słów kluczowych wymaga dobrej znajomości opisywanej dokumentacji i przebiega etapami, nie wymaga jednak od pracowników archiwów znajomości tworzenia i stosowania haseł przedmiotowych czy tezaurusów, czyli języków o bardziej skomplikowanej budowie, a także ograniczania się w indeksowaniu do słów zamieszczonych w słowniku. Wybór słów kluczowych określony jest jednak przez zasady kompletności i głębokości indeksowania, wymagających wyczerpującego omówienia treści i stosowania tego samego rzędu szczegółowości. Uwieńczeniem procesu jest zredagowanie charakterystyki wyszukiwawczej oddającej treść opisywanego obiektu⁴⁴.

Zbiór swobodnych słów kluczowych stosowanych w systemie informacji archiwalnej dla jakiegoś konkretnego zbioru, uporządkowanych następnie w formie słownika, po określeniu zachodzących między tymi słowami relacji

⁴⁰ M. Nahotko, *Języki informacyjno-wyszukiwawcze (JIW)...*, <http://skryba.inib.uj.edu.pl/~nahotko/jiw/slowa-kluczowe.pdf> (dostęp 23 X 2016 r.).

⁴¹ B. Ryszewski, *Problemy swobodnego indeksowania...* [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 5: *Problemy opisu archiwaliów...*, s. 60–63.

⁴² *Idem*, *Problemy komputeryzacji archiwów*, Toruń 1994, s. 17.

⁴³ *Zarządzenie nr 3 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 26 stycznia 1974 roku w sprawie sporządzania indeksów do inwentarzy archiwalnych* [w:] *Zbiór przepisów archiwalnych wydanych przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w latach 1952–2000*, wybór i oprac. M. Tarakanowska i E. Rosowska, Warszawa 2001, poz. 166, s. 400–406.

⁴⁴ B. Ryszewski, *Problemy swobodnego indeksowania...* [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 5: *Problemy opisu archiwaliów...*, s. 63–64.

(czyli też określeniu synonimów, terminów szerszych i węższych, skojarzeniowych), może stać się podstawą wyodrębnienia deskryptorów i stworzenia tezauryusa dla określonej całości archiwalnej.

Kolejny rodzaj języków – języki deskryptorowe – powstają z myślą o określonej dziedzinie wiedzy czy też dyscyplinie i możliwe są do wykorzystania w określonym systemie informacji archiwalnej (zwłaszcza właśnie w skomputeryzowanych systemach informacyjno-wyszukiwawczych). Leksyka tego języka opiera się na słownictwie naturalnym. Opracowanie tezauryusa, czyli słownika tego języka, jest możliwe dopiero po zgromadzeniu słownictwa (słów kluczowych) z dziedziny, która ma być przedmiotem przetwarzania danych. Słownictwo to następnie jest dokładnie analizowane celem stworzenia dla terminów o zbliżonym znaczeniu deskryptora jednoznacznie charakteryzującego całą grupę podobnych haseł i pozwalającego na unikanie nieporozumień znaczeniowych. Deskryptor zatem jest terminem jedno- lub kilkuwyrazowym, reprezentującym zawartość pojęciową określonej grupy terminów, znormalizowanym, jednolitym oraz jednoznacznym. Co ważne, w czasie ustalania deskryptora dla danej grupy haseł (słów kluczowych) określa się także askryptory, czyli terminy zakazane czy też odrzucone (np. synonimy, archaizmy, rzadko stosowane czy obcojęzyczne), oraz modyfikatory (czyli wyrazy pomocnicze, niesamodzielne składniowo)⁴⁵. Język ten zatem cechuje ścisła kontrola słownictwa; nie występują w nim synonimy i homonimy, a każde wyrażenia bliskoznaczne mają wyłącznie jednego reprezentanta w postaci deskryptora⁴⁶ (np. Stany Zjednoczone Ameryki = USA, Państwo Amerykańskie).

Słownik języka deskryptorowego nazywany jest tezauresem. Zawiera on wykaz artykułów deskryptorowych zbudowanych z deskryptora hasłowego, informacji, jakie askryptory ten deskryptor reprezentuje, a także informacji, jakie inne deskryptory są z nim powiązane zależnościami hierarchicznymi i skojarzeniowymi⁴⁷. Tworzony na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych tezauryus archiwistyki ma zastosowanie przy opracowywaniu bibliografii archiwistycznej, można go stosować dla potrzeb związanych z poszukiwaniem informacji o archiwistyce, takich jak przedmiot zainteresowania archiwistyki, pochodzenie i rodzaje materiałów archiwalnych, cechy dokumentacji, metody porządkowania, przechowywanie akt, organizacja służby archiwalnej⁴⁸. Nie służy on natomiast do opisu zawartości treściowej archiwaliów⁴⁹. Jest to

⁴⁵ S. Nawrocki, *Komputer...*, s. 117–119.

⁴⁶ B. Sosińska-Kalata, *Organizacja dokumentacyjnych źródeł...* [w:] E. Chmielewska-Gorczyca, B. Sosińska-Kalata, *Informacja naukowa...*, s. 193–194.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 193–196.

⁴⁸ S. Nawrocki, *Tezauryus archiwistyki*, Warszawa 1984, s. 6–7.

⁴⁹ B. Ryszewski, *Problemy swobodnego indeksowania...* [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 5: *Problemy opisu archiwaliów...*, s. 60–61; *vide* też: S. Nawrocki, *Tezauryus...*, s. 98.

oczywista kolejność, tezaury możliwe są do opracowania dla danej dziedziny naukowej, tworzącej określony zbiór wiedzy. Różnorodność informacji zawartych w zasobie archiwalnym jest zbyt rozległa i rozbudowana, informacje zawarte w zasobie archiwalnym dotyczą bardzo różnych aspektów życia i twórczości człowieka, różnych dziedzin wiedzy, trudno przewidzieć ich zakres, dlatego niemożliwym, ale też i niecelowym wydaje się zbudowanie tezaury tak rozbudowanego, pozwalającego na charakterystykę całego zasobu archiwalnego na różnych poziomach jego opisu, pozwalającego dokładnie scharakteryzować jego zawartość informacyjną. Tezaurus taki musiałby obejmować słownictwo stosowane we wszystkich niemalże dziedzinach życia i nauki.

Możliwe jest jednak budowanie tezaurusów charakteryzujących na przykład opis zewnętrzny dokumentacji przechowywanej w archiwach. Słownik taki powinien zawierać wykaz deskryptorów i askryptorów oraz reguły ich stosowania, pozwalających na charakterystykę form kancelaryjnych jednostek archiwalnych (np. poszyt, księga, teczka, wiązka), czy sposobów utrwalenia tekstu (np. rękopis, maszynopis, druk), przewidując i wyczerpując jednocześnie wszelkie możliwości opisu. Próbę taką podjęto już zresztą właśnie w tezausie Nawrockiego, obejmującym na przykład formy fizyczne jednostki archiwalnej czy rodzaje materiałów archiwalnych⁵⁰.

W dobie możliwości, jakie w aspekcie wyszukiwawczym daje technika komputerowa, pojawiają się w środowisku archiwistów postulaty dotyczące zmian w zakresie praktyki odnoszącej się do swobodnego indeksowania czy też stosowania języków o słownictwie kontrolowanym (np. kartotek haseł wzorcowych), a nawet postulaty odejścia od praktyki ich stosowania⁵¹. Zwolennicy odejścia od swobodnego indeksowania zazwyczaj powołują się na możliwości, jakie daje wyszukiwanie pełnotekstowe. Wysuwane postulaty niestety często wynikają z niezajomości języków informacyjno-wyszukiwawczych i możliwości ich stosowania, zwłaszcza możliwości stosowania klasyfikacji i haseł przedmiotowych, mylenia deskryptorów z swobodnymi słowami kluczowymi, a także niewłaściwego rozumienia wskazówek metodycznych dotyczących m.in. tworzenia indeksów. Ponadto jedna możliwość wyszukiwawcza nie wyklucza kolejnej.

Co ciekawe, specjaliści z zakresu informacji naukowej z jednej strony już dawno doszli do wniosku, że potrzeba szybkiej i bardzo różnorodnej informacji nie skłania użytkowników do korzystania z narzędzi, które wymagają zapoznania się ze strukturą stosowanych w nich języków informacyjno-wyszukiwawczych, regułami indeksowania i specyficznymi sposobami wyszukiwania⁵². Wyszukiwanie ponadto utrudnione jest funkcjonowaniem kilku jednocześnie

⁵⁰ S. Nawrocki, *Tezaurus...*, s. 18, 20.

⁵¹ *Vide* dyskusja na portalu IFAR w wątku pt. Instrukcja dotycząca indeksów, <http://www.ifar.pl/index.php?topic=105.0> (dostęp 26 X 2016 r.).

⁵² J. Woźniak-Kasperek, *op. cit.*, s. 29.

niepowiązanych ze sobą systemów informacyjnych czy też baz danych w archiwach. Z drugiej strony w coraz większym zakresie podkreśla się także walory stosowania w tym specyficznym środowisku sieciowym jednocześnie różnych narzędzi i języków informacyjno-wyszukiwawczych, które w zależności od tego, co chcą scharakteryzować oraz jak użytkownicy zamierzają dotrzeć do poszukiwanych informacji, powinny być z różną intensywnością stosowane⁵³.

Obecnie najbardziej intuicyjnym dla użytkowników Internetu jest wyszukiwanie informacji za pośrednictwem wyszukiwarki internetowej, w której pole wyszukiwawcze wpisywane są swobodne słowa kluczowe (w postaci jednostek leksykalnych lub wyrażeń)⁵⁴. Możliwości wyszukiwawcze wyszukiwarek internetowych wyglądają następująco – działają one na zasadzie automatycznego indeksowania za pomocą specjalistycznego oprogramowania zasobów Internetu i tworzenia z tych zebranych danych baz. Po wprowadzeniu zapytania przez użytkownika wyszukiwarka przeszukuje swoją bazę, będącą zbiorem informacyjnym pochodnym i porównuje z zapytaniem użytkownika. Zbiór pierwotny natomiast w czasie rzeczywistym, po wpisaniu zapytania przez użytkownika w pole wyszukiwarki, nie jest przeszukiwany.

Użytkownicy bardziej świadomi czy też bardziej zaawansowani w wyszukiwaniu informacji w Internecie, którzy chcą dotrzeć do informacji precyzyjnej, pozbawionej szumów informacyjnych pojawiających się zwłaszcza w liście rezultatów wyświetlanych przez wyszukiwarkę internetową (typu reklamy, strony wysoko pozycjonowane itp.), korzystają ze specjalistycznych tematycznych katalogów internetowych. Narzędzia te są zbudowane na zasadzie kwalifikowania określonych informacji z Internetu do konkretnych grup tematycznych, uporządkowanych hierarchicznie według różnych dziedzin/kategorii tematycznych – powstających zatem i przeszukiwanych z wykorzystaniem języków klasyfikacyjnych i haseł przedmiotowych.

Zasoby Internetu są obecnie największym i najbardziej zróżnicowanym zbiorem informacyjnym na świecie. Wydaje się, że archiwiści budujący narzędzia wyszukiwawcze powinni zwracać uwagę na rozwiązania stosowane w wyszukiwaniu informacji w Internecie i w związku z tym w swoich działaniach uwzględniać przyzwyczajenia jego użytkowników.

⁵³ Vide np. K. Gonet, *op. cit.*, s. 22–32.

⁵⁴ Protokół wyszukiwawczy wyszukiwarki internetowej może być rozbudowany także o inne pola, również te z ograniczonym wyborem – np. rodzaj pliku, miejsce wyszukiwania informacji na stronie, data publikacji, język dokumentu itp.

Archiwalny System Informacyjny Instytutu Pamięci Narodowej – struktura i funkcjonowanie

Archiwalny System Informacyjny

Pomimo iż pojęcie systemu informacyjnego definiowano w różny sposób na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat, zawsze zwracano uwagę na jego pewne niezmiennie cechy. Są nimi powiązane wzajemnie ze sobą i na siebie oddziałujące elementy (obiekty), które stanowią celowo wyodrębnioną całość, funkcjonującą w danym otoczeniu i z nim powiązaną¹. W systemie informacyjnym zawsze mają miejsce procesy informacyjne, rozumiane jako uporządkowane przeobrażenia postaci informacji. Niektórzy badacze system informacyjny definiują wprost jako kompleks powiązanych procesów informacyjnych².

W odniesieniu do rzeczywistości archiwalnej, istnienie systemów informacyjnych wynika wprost z naturalnych funkcji archiwów, polegających na gromadzeniu, przechowywaniu i zabezpieczaniu, opracowywaniu i w końcu na udostępnianiu zasobu archiwalnego. Dokładnie kwestie te opisał Bohdan Ryszewski w swojej rozprawie z 1985 r. zatytułowanej *Problemy i metody badawcze archiwistyki*. Postulował w niej m.in. wykorzystanie analizy systemowej i dorobku teoretycznego informatologii w celu poprawy działalności archiwów. Wprowadził równocześnie do teorii archiwalnej nieznanę wcześniej pojęcie „archiwalnego systemu informacyjnego”, pod którym należy rozumieć wszystkie elementy i relacje zachodzące w archiwum, które w obserwowanym zakresie uczestniczą w procesie informacyjnym³.

¹ W.K. Roman, *Podstawy zarządzania informacją*, Toruń 2012, s. 96. *Vide* Z. Pawlak, *Systemy informacyjne. Podstawy teoretyczne*, Warszawa 1983, s. 14–18; M. Gołębiewski, *System informacji archiwalnej*, Warszawa–Łódź 1985, s. 81–84.

² J. Oleński, *Ekonomika informacji. Metody*, Warszawa 2003, s. 136.

³ Szerzej *vide* B. Ryszewski, *Problemy i metody badawcze archiwistyki*, Toruń 1985, s. 116–118.

System informacyjny nie istnieje jako rzecz fizycznie jednoznacznie dostrzegalna. Jest on raczej konstruktem pojęciowym, wynikającym z pewnego aspektu poznania rzeczywistości. Dlatego pojęcie „archiwum” nie jest tożsame z pojęciem „system informacyjny”. W archiwum można jedynie wyróżnić taki system, a będzie on służył lepszemu poznaniu samego archiwum⁴.

Badając system informacyjny, najczęściej stosuje się metodę analizy systemowej. W znaczeniu ogólnym pozwala ona na ukazanie funkcjonowania systemu jako całości w jego środowisku, identyfikację wszystkich jego elementów, łączących je procesów, i wreszcie ocenę jego efektywności⁵.

Ze względu na fakt, iż archiwalny system informacyjny Instytutu Pamięci Narodowej (IPN) nie był do tej pory przedmiotem refleksji naukowej, przedstawione poniżej rozważania należy potraktować jako wstępne, a w niektórych aspektach z pewnością jako dyskusyjne i wymagające dalszych pogłębionych badań.

Mając na uwadze powyższe zastrzeżenie, chciałbym skupić się na wstępnym opisie struktury archiwalnego systemu informacyjnego IPN, wykorzystując w tym przypadku przede wszystkim elementy analizy systemowej jakościowej. Dzięki temu opis budowy wewnętrznej systemu pozwoli lepiej zrozumieć jego cel, specyfikę i znaczenie jako całości. W pewnym zakresie umożliwi także ukazanie zależności pomiędzy archiwalnym systemem informacyjnym i archiwalnym systemem informatycznym⁶. To z kolei, w kontekście aktualnego w IPN problemu informatyzacji archiwum, może mieć istotne znaczenie dla zdefiniowania właściwej roli i znaczenia obu systemów w tym procesie.

Model archiwalnego systemu informacyjnego IPN

Jak wiadomo, strukturę systemu informacyjnego tworzą określone obiekty i powiązane z nimi w różny sposób procesy informacyjne. W przypadku Archiwum IPN wynikają one nie tylko z ogólnych zasad teorii i metodyki archiwalnej, ale i z konkretnych rozwiązań formalnoprawnych. Warto bowiem podkreślić, że Archiwum IPN jest państwowym archiwum wyodrębnionym, a zakres przedmiotowy i chronologiczny jego zasobu, zasady gromadzenia, procedury udostępniania, a nawet kategorie użytkowników, określa ustawa z 18 grudnia 1998 r. o IPN⁷.

⁴ *Ibidem*, s. 77.

⁵ *Ibidem*, s. 77–78.

⁶ Archiwalny system informatyczny należy rozumieć w tym przypadku jako zinformatyizowany (skomputeryzowany) archiwalny system informacyjny. *Vide* uwagi w tej kwestii B. Ryszewskiego w artykule: *Stan i potrzeby badań teoretycznych komputeryzacji archiwów w Polsce* [w:] *Metody komputerowe w badaniach i nauczaniu historii*, red. K. Narojczyk, B. Ryszewski, Olsztyn 2005, s. 48.

⁷ *Vide* art. 29 Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (DzU z 1983, nr 38, poz. 173 z późn. zm.); Ustawa z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytu-

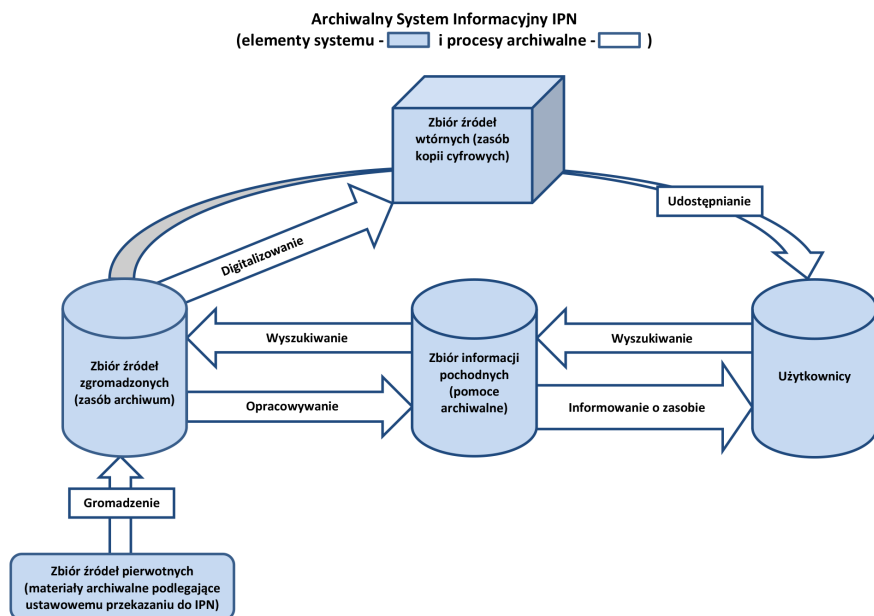

W prezentowanym modelu podstawowe elementy (obiekty) Archiwalnego Systemu Informacyjnego IPN będą tworzyć:

1. Zbiór źródeł pierwotnych (materiały archiwalne przechowywane w innych instytucjach podlegające ustawowemu przekazaniu do IPN).
2. Zbiór źródeł zgromadzonych (zasób archiwum).
3. Pomoce archiwalne (zbiór informacji pochodnych).
4. Zbiór źródeł wtórnych (zasób kopii materiałów archiwalnych zdigitalizowanych).
5. Użytkownicy (wszyscy, którzy korzystają z zasobu Archiwum IPN).

Pomiędzy wymienionymi wyżej obiektami zachodzą określone procesy informacyjne związane bezpośrednio z realizowanymi przez Archiwum IPN funkcjami. Będzie to więc:

1. Gromadzenie zasobu.
2. Opracowywanie zasobu.
3. Digitalizacja zasobu.
4. Informowanie o zasobie.
5. Wyszukiwanie informacji o zasobie.
6. Udostępnianie zasobu.

Źródło: opracowanie własne autora.

cie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (DzU z 1998, nr 155, poz. 1016 z późn. zm.).

Każdy system informacyjny ma swoje wejście i wyjście. W omawianym przypadku wejściem będzie rozumiany informacyjnie proces gromadzenia zbioru źródeł pierwotnych. Wymaga on wymiany informacji z dotychczasowymi dysponentami materiałów archiwalnych. Wyjściem systemu będzie natomiast proces udostępniania informacji o zasobie zróżnicowanym użytkownikom archiwum. Oznacza to, że archiwalny system informacyjny Archiwum IPN jest otwarty. Jego granice bowiem z otoczeniem zewnętrznym (z jednej strony są to dotychczasowi dysponenti akt, a z drugiej zewnętrzni użytkownicy archiwum IPN) przenikają wspomniane wyżej dwa procesy informacyjne. One też wpływają w dużym stopniu na stabilność i koherentność systemu.

Zbiór źródeł pierwotnych

Zbiór źródeł pierwotnych stanowią wszelkie materiały archiwalne, które na podstawie obowiązującej ustawy z 18 grudnia 1998 r. o IPN, podlegają przekazaniu do zasobu Archiwum Instytutu. Zgodnie z ostatnią nowelizacją ustawy, przeprowadzoną w kwietniu 2016 r., są to dokumenty zbrodni z lat 1917–1990 oraz dokumenty ukazujące fakty i okoliczności dotyczące losów narodu polskiego w latach 1939–1990 i informujące o poniesionych ofiarach i wyrządzonych szkodach. Obowiązkiem Instytutu jest ich gromadzenie, ewidencjonowanie, przechowywanie, opracowywanie, zabezpieczanie i udostępnianie⁸.

Abstrahując od tak ogólnych zapisów ustawowych, należy wyjaśnić, że od samego początku funkcjonowania Archiwum IPN, czyli od połowy 2000 r., przez kolejne kilkanaście lat działalność podstawę jego zasobu stanowiły archiwalia wytworzone oraz zgromadzone przez trzy grupy aktotwórców:

- organy bezpieczeństwa III Rzeszy Niemieckiej i Związku Sowieckiego w zakresie zbrodni popełnionych na osobach narodowości polskiej lub obywatelach polskich innych narodowości w latach 1939–1990;
- polskie cywilne i wojskowe organy bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990;
- polskie organy więziennictwa, sądy i prokuratury z lat 1944–1990 w zakresie represji z motywów politycznych, jakich dopuścili się funkcjonariusze polskich organów ścigania lub wymiaru sprawiedliwości albo osoby działające na ich zlecenie.

⁸ *Vide* art. 29 Ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (DzU z 1998, nr 155, poz. 1016 z późn. zm.). W ustawie zapisano, iż w zainteresowaniu archiwalnym Instytutu pozostają przede wszystkim dokumenty zbrodni nazistowskich, komunistycznych oraz innych przestępstw stanowiących zbrodnie przeciwko pokojowi, ludzkości lub zbrodnie wojenne (art. 1 ww. ustawy).

Obowiązek przekazania tak określonych materiałów archiwalnych ciążył na wymienionych enumeratywnie w ustawie następujących instytucjach i organach administracji państwowej: Ministrze Spraw Wewnętrznych i Administracji, Szefie Urzędu Ochrony Państwa, Ministrze Obrony Narodowej, Ministrze Sprawiedliwości, prezesach sądów powszechnych i wojskowych, prokuratorach kierujących powszechnymi jednostkami organizacyjnymi prokuratury i dyrektorach Archiwum Akt Nowych oraz innych archiwów państwowych⁹.

Proces gromadzenia zasobu

Dotychczasowy proces gromadzenia zasobu przez Archiwum IPN można podzielić na dwa zasadnicze etapy. Pierwszy, w latach 2000–2005, gdy Archiwum Instytutu (do 2016 r. noszące nazwę Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów), ściśle współpracując z poprzednimi dysponentami akt, przejęło ponad 85 tys. mb archiwaliów. Władze Instytutu kierowały się wówczas dobrą wolą i zaufaniem wobec instytucji i urzędów, oficjalnie deklarujących, że przekazały do IPN wszystkie określone w ustawie materiały archiwalne¹⁰.

Drugi etap, który od 2006 r. z różnym natężeniem trwa do chwili obecnej, charakteryzuje się przede wszystkim staraniami Instytutu o przejęcie do swojego zasobu archiwaliów, których status ustawy był niedookreślony lub wręcz sporny. Napływ materiałów archiwalnych, w porównaniu do poprzedniego okresu, uległ w tym okresie dużemu ograniczeniu, o czym świadczą publikowane przez Instytut dane statystyczne. Od początku 2006 r. do końca 2015 r. zasób Archiwum IPN powiększył się jedynie o 6 tys. mb akt, osiągając wielkość 91 tys. mb¹¹.

Powody różnych komplikacji z gromadzeniem zasobu przez Instytut, zwłaszcza od 2006 r., sprowadzić można w zasadzie do dwóch okoliczności. Pierwsza wiązała się z problemami w interpretacji określonych zapisów ustawy. Przede wszystkim, ustawodawca w sposób nieprecyzyjny określił niektóre organy bezpieczeństwa państwa¹². Ponadto, w przypadku akt cywilnych i wojskowych

⁹ *Vide* art. 25 Ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (DzU z 1998, nr 155, poz. 1016 z późn. zm.).

¹⁰ W 2005 r. poprzedni dysponenti archiwaliów pisemnie poinformowali prezesa IPN o wywiązaniu się z nałożonych na nich przez ustawę o IPN obowiązków. Pisma takie wpłynęły m.in. z: MSWiA, ABW, AW, MON i Ministerstwa Sprawiedliwości. *Vide Informacja o działalności Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu w okresie 1 lipca 2004 r. – 31 grudnia 2005 r.*, Warszawa 2006, s. 156.

¹¹ *Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu. Informacja o działalności 1 stycznia 2015 r. – 31 grudnia 2015 r.*, Warszawa 2016, s. 157.

¹² Szerzej o problemach definiowania organów bezpieczeństwa państwa PRL *vide* *Historyczno-prawna analiza struktur organów bezpieczeństwa państwa w Polsce Ludowej (1944–1990). Zbiór studiów*, red. A. Jusupović, R. Leśkiewicz, Warszawa 2013, s. 352.

organów bezpieczeństwa, wprowadził sztywne cezury chronologiczne, wymagające, wbrew metodyce archiwalnej, fizycznego podziału niektórych jednostek archiwalnych według kryterium daty wytworzenia dokumentów¹³. Wreszcie, nie sprecyzowano w treści ustawy o IPN, jak dokładnie należy rozumieć pojęcie „represje polityczne”¹⁴.

Druga okoliczność wspomnianych komplikacji wiązała się z brakiem w Archiwum Instytutu jednolitego i spójnego stanowiska, dotyczącego spornych zapisów ustawowych w zakresie selekcji i gromadzenia archiwaliów. W większości skomplikowanych przypadków kierownictwo pionu archiwalnego polegało na doraźnych opiniach prawników i historyków z Instytutu, bądź też samodzielnie prowadziło (z różnym skutkiem) negocjacje w sprawie przekazania jakiejś partii akt z ich dotychczasowymi dysponentami¹⁵.

Zbiór źródeł zgromadzonych

Jak już wspomniano, zasób archiwalny IPN z końcem 2015 r. osiągnął wielkość ponad 91 tys. mb. Dokumenty znajdujące się w Centrali Archiwum IPN w Warszawie stanowią jedną trzecią tej liczby (ponad 31 tys. mb), a pozostała część została zgromadzona w archiwach 10 oddziałów i 4 delegatur¹⁶.

¹³ Na przykład w odniesieniu do cywilnych organów bezpieczeństwa państwa uznano, że będzie to 31 VII 1990 r. – formalna data zwolnienia ze służby byłych funkcjonariuszy SB, w chwili zakończenia procesu organizowania Urzędu Ochrony Państwa powołanego 10 maja 1990 r. (na mocy Ustawy z dnia 6 IV 1990 r. o Urzędzie Ochrony Państwa, DzU z 1990, nr 30, poz. 180 z późn. zm.). W efekcie, wszystkie dokumenty znajdujące się w przejętych aktach, które zostały wytworzone i zgromadzone po wyżej wymienionej dacie, są zwracane przez Archiwum IPN poprzednim dysponentom. Dodatkowo, widniejące w tych aktach różne zapisy sporządzone po 31 VII 1990 r. (np. dotyczące przebiegu służby funkcjonariusza) zostały trwale zanonimizowane.

¹⁴ Dopiero na początku 2015 r., na zlecenie Instytutu, opracowany został dokument będący przewodnikiem po przepisach prawnych stosowanych do represji z motywów politycznych w Polsce Ludowej. Zamieszczono w nim m.in. wykaz przepisów karnych używanych w okresie 1944–1989 do represjonowania osób z motywów politycznych, zarówno tych uznawanych za bezsporne, jak i tych, których cel był inny, ale mogły służyć represjom politycznym. *Vide* P. Kładoczny, „Przewodnik po przepisach prawnych stosowanych do represji z motywów politycznych w PRL”, [Warszawa 2015], mps, ss. 19.

¹⁵ Kwestie te z perspektywy Archiwum IPN omówił ostatnio M. Maruszak w artykule *Wybrane problemy typowania i kwalifikowania akt z okresu komunistycznego w realizacji zapisów art. 25 i 27 Ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucji Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w latach 2007–2012*, „Archiwa – Kancelarie – Zbiory” 2015, nr 6 (8), s. 109–117.

¹⁶ Oddziałowe archiwa IPN zostały zorganizowane w: Białymstoku (z delegaturą w Olsztynie), Gdańsku (z delegaturą w Bydgoszczy), Katowicach, Krakowie (z delegaturą w Kielcach), Lublinie (z delegaturą w Radomiu), Łodzi, Poznaniu, Rzeszowie, Szczecinie, Warszawie (bez zasobu) i Wrocławiu.

Największą część zasobu tworzą materiały przejęte z archiwów Policji (54 proc.), ale przeważają w nich akta paszportowe z okresu PRL, czyli sformalizowana i jednolita dokumentacja, dotycząca osób starających się wówczas o wyjazd za granicę. Tylko ten jeden rodzaj archiwaliów zajmuje aż 49 proc. metrażu wszystkich akt zgromadzonych w Archiwum Instytutu. Dla wielu osób niezwiązanych z IPN zaskakująca może być też informacja, że akta przejęte z archiwów ABW (wcześniej UOP), AW i MSW, czyli materiały cywilnych organów bezpieczeństwa państwa, stanowią jedynie czwartą część zasobu Archiwum Instytutu (25,6 proc.), a materiały wojskowych organów bezpieczeństwa państwa zaledwie 1,4 proc.¹⁷

Ukształtowana w wyniku procesu gromadzenia zasobu struktura Archiwum IPN opiera się na trzynastu grupach rzeczowych (działach). Te z kolei odpowiadają grupom aktotwórców wydzielonych przede wszystkim ze względu na swoją historyczno-ustrojową odrębność¹⁸.

Zdecydowana większość zasobu to materiały aktowe. Oprócz nich Archiwum Instytutu zgromadziło także dokumentację specjalną, którą tworzą zbiory fotografii, materiały dźwiękowe i materiały filmowe¹⁹. Do omawianego zbioru źródeł zgromadzonych należy też zaliczyć kopie materiałów aktowych z innych archiwów, przejęte na podstawie różnego rodzaju umów w formie mikrofilmów, kserokopii oraz obrazów cyfrowych²⁰.

¹⁷ Obliczono na podstawie tabeli „Stan zasobu na: 31 grudnia 2015 r. (w mb)” zamieszczonej w: *Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu. Informacja o działalności 1 stycznia 2015 r. – 31 grudnia 2015 r.*, Warszawa 2016, s. 157.

¹⁸ *Informator o zasobie archiwalnym Instytutu Pamięci Narodowej (stan na dzień 31 grudnia 2008 roku)*, red. J. Bednarek, R. Leśkiewicz, Warszawa 2009, s. 24–25.

¹⁹ O zasobach audiowizualnych zgromadzonych w Archiwum IPN *vide m.in.*: T. Stempowski, K. Ślusarski, *Zasób fotograficzny Instytutu Pamięci Narodowej i jego cechy specyficzne*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2009, t. 2, s. 159–193; M. Tański, R. Morawski, *Opracowywanie materiałów audiowizualnych z zasobu Instytutu Pamięci Narodowej*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2012, t. 4, s. 75–84; R. Poboży, T. Stempowski, *Zbiór filmów w zasobie archiwalnym Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2012, t. 4, s. 85–102.

²⁰ W tym przypadku należy przywołać sformalizowane umowy o współpracy IPN z następującymi instytucjami archiwalnymi: a) Amerykańskim Muzeum Holocaustu (United States Holocaust Memorial Museum) w Waszyngtonie, b) Instytutem Pamięci Męczenników i Bohaterów Holocaustu Yad Vashem w Jerozolimie (Holocaust Martyrs' and Heroes' Remembrance Authority in Jerusalem), c) Państwowym Wydzielonym Archiwum Służby Bezpieczeństwa Ukrainy w Kijowie, d) Litewskim Archiwum Akt Specjalnych w Wilnie, e) Archiwum Administracyjnym Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Gruzji, f) Międzynarodową Służbą Poszukiwawczą w Bad Arolsen.

Proces opracowywania zasobu

W okresie największej dynamiki gromadzenia zasobu, czyli w latach 2000–2005, do Archiwum Instytutu przejęto ogromne partie materiałów aktowych, które nie były opracowane pod względem archiwalnym i w dodatku miały charakter niejawni. Sytuację komplikowały określone w ustawie zasady i zakres gromadzenia akt przez Instytut. Przejęto bowiem w zdecydowanej większości nie całe zespoły archiwalne, ale ich fragmenty, co miało wymierny wpływ na tempo i jakość opracowywania materiałów archiwalnych przez IPN. Tak jest choćby w przypadku jednej z najważniejszych części zasobu, czyli archiwaliów zachowanych po cywilnych organach bezpieczeństwa państwa. W Archiwum Instytutu na przykład nie ma fizycznie w całości takiego zespołu jak Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (1954–1990) i analogicznie – w oddziałowych archiwach nie ma kompletnych zespołów akt wojewódzkich urzędów spraw wewnętrznych. Do Archiwum Instytutu trafiły jedynie fragmenty tych zespołów – materiały wytworzone przez pion aparatu bezpieczeństwa, czyli urzędy bezpieczeństwa publicznego w latach 1944–1956 i ich następcę – Służbę Bezpieczeństwa, działającą w latach 1956–1990. Pozostałe części tych zespołów w dalszym ciągu znajdują się głównie w archiwach policyjnych, a IPN nie ma żadnych podstaw prawnych, aby je przejąć, gdyż nie dotyczą one działalności organów bezpieczeństwa państwa²¹.

Wydaje się, że w takiej sytuacji szczególnego znaczenia powinien nabrać powołany w Archiwum Instytutu Zespół Metodyczny, zwłaszcza, że w 2010 r. zdołał on opracować pierwszy normatyw o charakterze metodycznym w Instytucie, jakim były wytyczne dotyczące sporządzania inwentarzy archiwalnych akt wojewódzkich urzędów spraw wewnętrznych (1983–1990) dla województw utworzonych w 1975 r. (tzw. małych WUSW)²². Tak się jednak nie stało. Dość szybko stracił on wszelki wpływ na praktykę opracowania zasobu Instytutu na rzecz powstałego w 2012 r. w Centrali Zespołu Projektowego „Cyfrowego Archiwum”, przed którym postawiono zadanie stworzenia modelu archiwalnego systemu informatycznego²³. W efekcie, coraz większe skupienie się w Centrali

²¹ J. Bednarek, *Problem archiwów historycznych w zasobie archiwalnym Instytutu Pamięci Narodowej* [w:] *Symposia Archivistica*, t. I: *Zasada strukturalna jako podstawa opisu archiwaliów w zintegrowanych systemach informacji archiwalnej*, red. R. Leśkiewicz, A. Żeglińska, Warszawa 2015, s. 69–79.

²² Wytyczne zespołu metodycznego IPN – KŚZpNP dot. inwentarzy archiwalnych wojewódzkich urzędów spraw wewnętrznych 1983–1990 (dla województw utworzonych w 1975 r.), 31 III 2010 r., ss. 15.

²³ Szerzej *vide* J. Bednarek, *ICA-AtoM, ZoSIA, Cyfrowe Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej. Przegląd funkcjonalności systemów informatycznych do zarządzania zasobem archiwalnym* [w:] *Symposia Archivistica*, t. II: *Komputeryzacja i digitalizacja w archiwach*, red. R. Leśkiewicz, A. Żeglińska, Warszawa 2016, s. 106–111. O „Cyfrowym Archiwum” IPN z perspektywy metody realizacji projektu pisał m.in. A. Pieczunko, *O co naprawdę chodzi? Cyfrowe Archiwum*

Archiwum IPN na technicznych aspektach informatyzacji zasobu oraz na zarządzaniu projektami (m.in. z użyciem standardu PRINCE), skutecznie zepchnęło na margines działalności archiwalnej rzeczową dyskusję metodyczną.

Pomoce archiwalne i informowanie o zasobie

W Archiwum IPN sporządzono i opublikowano do końca 2016 r. cztery tematyczne katalogi archiwalne oraz pięć inwentarzy zespołów archiwalnych. Są to pomoce o różnym stopniu przydatności, opisujące tylko niewielką część zgromadzonych archiwaliów²⁴. O wiele ważniejsze znaczenie z perspektywy informacji o całości zasobu mają trzy inne pomoce archiwalne, choć i one prezentują zasób z różną głębią informacyjną.

Pierwszą z nich jest *Informator o zasobie archiwalnym Instytutu Pamięci Narodowej* opublikowany w 2009 r. Jest to pomoc archiwalna o charakterze wstępnym, ograniczona praktycznie do poziomu zbiorów i zespołów archiwalnych i wymagająca dzisiaj, z powodu postępów w opracowaniu zasobu, istotnej aktualizacji. Nie zmienia to jednak faktu, że w dalszym ciągu prezentuje ona w przystępnej formie zgromadzony przez Instytut zasób oraz objaśnia jego specyfikę i strukturę²⁵.

Instytutu Pamięci Narodowej [w:] Electronic Records and Access to Archive Resources via Internet. Materials of the International Conference. Warsaw, 22–23 May 2013, red. A. Laszuk, Warszawa 2015, s. 257–265.

²⁴ Żydzi polscy i Żydzi w Polsce. Katalog materiałów archiwalnych z zasobu Instytutu Pamięci Narodowej (stan na 12 czerwca 2009 r.), <http://ipn.gov.pl/buiad/pomoce-archiwalne/zydzy-polscy-i-zydzy-w-polsce> (dostęp 12 IV 2016 r.); Ukraińcy w Polsce w latach 1944–1956. Katalog materiałów archiwalnych z zasobu Instytutu Pamięci Narodowej (stan na dzień 15 IV 2009 r.), <https://ipn.gov.pl/buiad/pomoce-archiwalne/ukraincy-w-polsce-w-latach-19441956> (dostęp 12 IV 2016 r.); Elektroniczny inwentarz archiwalny akt spraw karnych z okresu stanu wojennego, <http://www.13grudnia81.pl/sip/> (dostęp 12 IV 2016 r.); Elektroniczny inwentarz archiwalny akt dotyczących represji za głoszenie prawdy o zbrodni w Katyniu, http://katyn.ipn.gov.pl/katyn_baza/index.php?menu=1 (dostęp 12 IV 2016 r.); D. Burczyk, *Wojskowy Sąd Rejonowy w Gdańsku (1946–1955). Inwentarz idealny*, Gdańsk 2012; *Inwentarz zespołu archiwalnego Wojskowego Sądu Rejonowego w Szczecinie [1945] 1946–1955 [2008]*, wstęp P. Pacyna, T. Dźwigał, oprac. T. Dźwigał, R. Gąsior, M. Manowski, Ł. Matysiak, M. Michno, P. Pacyna, A. Skubisz, K. Trojanowska, M. Wierzbicka, Szczecin 2012; *Inwentarz zespołu archiwalnego Wojskowego Sądu Rejonowego w Kielcach [1918] 1946–1954 [2013]*, wstęp M. Jedynek, R. Piwko, oprac. I. Czyżyk, M. Jedynek, R. Piwko, K. Polit, Ł. Kasza, M. Zawisza, Kielce–Kraków 2014; *Inwentarz archiwalny Wojskowego Sądu Rejonowego w Zielonej Górze 1950–1954*, wstęp B. Tomczak, oprac. Ł. Giergielewicz, B. Kaleciński, B. Tomczak, A. Wiśniewska, Poznań 2013; *Inwentarz zespołu archiwalnego Wojskowej Prokuratury Rejonowej w Szczecinie [1945] 1946–1955 [1998]*, wstęp M. Łatacz, oprac. T. Dźwigał, R. Gąsior, M. Łatacz, M. Manowski, Ł. Matysiak, M. Michno, P. Pacyna, A. Skubisz, K. Trojanowska, M. Wierzbicka, Szczecin 2012.

²⁵ *Informator o zasobie archiwalnym Instytutu Pamięci Narodowej...*, ss. 1248.

Kolejna istotna pomoc archiwalna to tzw. publiczny inwentarz archiwalny, który miał prezentować cały zasób Instytutu do poziomu jednostek archiwalnych. Instytut został zobowiązany do jego publikacji w wyniku nowelizacji ustawy o IPN w 2010 r.²⁶ Niestety, struktura inwentarza i zastosowany standard opisu, narzucony autorytatywnie przez ówczesną Radę Instytutu odbiegał od znanych powszechnie zasad metodyki archiwalnej. Rada Instytutu w przypadku tzw. akt osobowych zakazała bowiem umieszczania w opisie j.a. danych dotyczących: serii, podserii, poprzednich sygnatur i oryginalnego tytułu. Opis zawierał jedynie imię (imiona) i nazwisko (nazwiska), imię (imiona) ojca, datę (daty) i miejsce (miejsca) urodzenia (jeśli można było je określić)²⁷. Takie rozwiązanie nie pozwalało na ujawnienie faktycznej proveniencji opisanych akt. Co gorsza, całkowicie uniemożliwiało ustalenie, czy akta dotyczą na przykład osoby represjonowanej czy też współpracownika lub funkcjonariusza aparatu bezpieczeństwa. Powstał w ten sposób chyba pierwszy w dziejach współczesnej archiwistyki inwentarz, w którym celowo i skutecznie zostały zatajone informacje o proveniencji ważnej części zasobu Instytutu. Fakt ten w zasadniczy sposób podważał przydatność informacyjną takiej pomocy archiwalnej. Sytuacja na szczęście uległa diametralnej zmianie na początku 2017 r. Zgodnie z decyzją Prezesa IPN, popartą przez nowe Kolegium IPN, opisy archiwalne akt o tzw. charakterze osobowym i nieosobowym ujednolicono, wprowadzając do nich pola pozwalające na właściwe ustalenie pochodzenia i przynależności zespołowej wszystkich inwentaryzowanych materiałów²⁸.

Trzecią i równocześnie najważniejszą pomocą archiwalną, która powstała w Instytucie w wyniku opisu archiwalnego całego zgromadzonego zasobu, jest główna baza danych archiwalnego systemu informatycznego o nazwie „Cyfrowe Archiwum”. Funkcjonuje ona od grudnia 2012 r. i jest częścią modułu opracowania wspomnianego wyżej systemu. Można z niej skorzystać w każdej czytelni archiwum IPN na terenie całego kraju. Opis archiwalny w tym module jest dostępny na poziomie zespołu, podzespołu, serii, podserii, jednostki archiwalnej i dokumentu. Najbardziej rozbudowany jest poziom opisu jednostki archiwalnej. Jego strukturę tworzy pięć wydzielonych bloków, a kwestionariusz jako całość przewiduje wykorzystanie w sumie aż 91 pól opisu (tyle przynajmniej

²⁶ Ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu oraz ustawy o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumentów (DzU z 2010 r., nr 79, poz. 522; nr 162, poz. 1087).

²⁷ Uchwała nr 2/12 Rady Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu z dnia 3 lutego 2012 r. w sprawie formy inwentarza archiwalnego Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (zmieniona uchwałami nr 4/12 z 5 IV 2012 r. oraz nr 10/12 z 12 VII 2012 r.). *Vide* P. Perzyna, *Zasada strukturalna w praktyce Instytutu Pamięci Narodowej. Refleksje po opublikowaniu inwentarza archiwalnego* [w:] *Symposia Archivistica*, t. I: *Zasada strukturalna...*, s. 51–67.

²⁸ *Vide* <http://inwentarz.ipn.gov.pl/zakres-danych> (dostęp 31 III 2017 r.).

zakłada dokumentacja techniczna projektu), co jest niewątpliwie ewenementem nie tylko w skali krajowej, ale i światowej²⁹.

Digitalizowanie zasobu

W pierwszych sześciu latach istnienia archiwum IPN z powodu braku odpowiedniego sprzętu, przeszkolonej kadry i specjalnych procedur, kwestia digitalizacji zgromadzonego zasobu miała marginalny charakter. Jedynie dla bieżących potrzeb użytkowych, tylko niektóre akta były przygotowywane do udostępnienia w wersji cyfrowej. Dominowała wówczas wciąż tradycyjna reprografia oparta na kserokopiowaniu akt w celu udostępnienia ich kopii wnioskodawcom lub profilaktycznym mikrofilmowaniu określonej partii zasobu. Radykalna zmiana tego stanu rzeczy nastąpiła w końcu 2006 r. W archiwum Centrali Instytutu, jak i w archiwach terenowych rozpoczęto wówczas proces planowego skanowania zgromadzonego zasobu ewidencyjnego, liczącego m.in. ponad 10 km bieżących specjalnych kartotek zachowanych po cywilnych organach bezpieczeństwa państwa. Fakt ten należy uznać za właściwy początek digitalizacji zasobu archiwum IPN i zaczął jego repozytorium cyfrowego. Wymierne podsumowanie tych prac nastąpiło w sierpniu 2014 r., gdy cały zeskanowany zasób kartoteczny przy pomocy aplikacji EAKOI, liczący prawie 4745 tys. kart i ich opisów, został włączony do systemu „Cyfrowe Archiwum”³⁰.

Należy też wspomnieć, iż w 2007 r. uruchomiono aplikację o nazwie EZAN (Ewidencja Zarządzeń i innych Aktów Normatywnych), która umożliwia opis archiwalny i wyszukiwanie zeskanowanych normatywów cywilnych i wojskowych organów bezpieczeństwa państwa szczebla centralnego i terenowego. W tym samym czasie wdrożono w archiwum IPN program ZEUS służący do digitalizacji, opisu archiwalnego i wyszukiwania materiałów ikonograficznych³¹.

²⁹ Analiza etapu III dla systemu „Cyfrowe Archiwum” w IPN, wersja 1.0, 2013, s. 107–111. Dla porównania, FOPAR zakładał na poziomie j.a. 35 pól opisu (vide B. Ryszewski, *Problemy komputeryzacji archiwów*, Toruń 1994, s. 57–58), a system AtoM w wersji 2.0 posiada 45 pól (vide <http://demo.accessstomemory.org/informationobject/add>, dostęp 19 X 2015 r.). Vide szerzej: J. Bednarek, *Zakres standaryzacji opisu archiwalnego w „Cyfrowym Archiwum” Instytutu Pamięci Narodowej* [w:] *Symposia Archivistica*, t. III: *Standaryzacja opisu archiwalnego*, red. J. Bednarek, P. Perzyna, Łódź 2016, s. 131–147.

³⁰ *Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu. Informacja o działalności 1 stycznia 2014 r. – 31 grudnia 2014 r.*, Warszawa 2015, s. 123. Według stanu na 31 XII 2015 r. w „Cyfrowym Archiwum” znajdowało się już 4 822 519 opisów kart kartotecznych vide *Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu. Informacja o działalności 1 stycznia 2015 r. – 31 grudnia 2015 r.*, Warszawa 2016, s. 144.

³¹ Szerzej vide P. Chojnacki, R. Morawski, *Digitalizacja i opracowanie fotografii z zasobu Instytutu Pamięci Narodowej w systemie ZEUS*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2009, t. 2, s. 195–206.

W 2013 r. prezes IPN wydał pierwsze kompleksowe zarządzenie w sprawie digitalizacji materiałów archiwalnych w IPN. Określono w nim ostatecznie sposób prowadzenia digitalizacji archiwaliów oraz strukturę „centralnego repozytorium danych cyfrowych” w Centrali, oddziałach i delegaturach. Zaplanowano także, że w pierwszej kolejności będą digitalizowane materiały o najwyższej wartości historycznej, znajdujące się w złym stanie fizycznym, często wypożyczone lub wskazane z jakichś przyczyn bezpośrednio przez prezesa Instytutu. Aby w trakcie digitalizacji zachowane zostały jednolite zasady sporządzania kopii wzorcowych, technicznych i użytkowych, wprowadzono specjalną instrukcję skanowania materiałów archiwalnych w IPN, stanowiącą załącznik do wspomnianego zarządzenia. Objęła ona cały proces digitalizacji materiałów i zasobu kartotecznego, począwszy od ich przygotowania do skanowania, a skończywszy na sposobach ich ewidencjonowania. Oddzielna część instrukcji dotyczy także postępowania z dokumentacją specjalną³².

Zasób kopii cyfrowych

W związku z rozpoczęciem na przełomie lat 2006 i 2007 masowej digitalizacji zasobu zgromadzonego przez Instytut, konieczne stało się zastosowanie nowych rozwiązań technicznych. Potrzebna była przede wszystkim odpowiednia przestrzeń na macierzach dyskowych i ustalenie zasad zarządzania wykonanymi kopiami, w tym zapewnienie bezpieczeństwa i trwałości danych elektronicznych. Tworzone w ten sposób pierwsze repozytorium cyfrowe w archiwum Instytutu wymagało więc także specjalistycznych rozwiązań informatycznych i w konsekwencji ściślejszej współpracy pionów archiwalnego i informatycznego.

Zgodnie ze wspomnianą wcześniej instrukcją skanowania materiałów archiwalnych w IPN z 2013 r., w repozytorium przechowywane są pliki w usystematyzowanych katalogach. Elementem porządkującym są nazwy katalogów zgodne z oznaczeniem spisów zdawczo-odbiorczych i nazwy plików zgodne z sygnaturą digitalizowanych materiałów³³.

Logika struktury archiwalnego systemu informacyjnego wskazuje, iż repozytorium cyfrowe powinno pełnić w nim rolę magazynu elektronicznych kopii materiałów archiwalnych, stanowiących część zasobu danego archiwum i być po prostu formą jego trwałego zabezpieczenia. Dlatego, ze względu na

³² *Vide* Zarządzenie nr 41/13 Prezesa IPN-KŚZpNP z 10 VII 2013 r. w sprawie digitalizacji materiałów archiwalnych w IPN-KŚZpNP.

³³ *Vide* „Instrukcja skanowania materiałów archiwalnych w Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w wersji 3.8” będąca załącznikiem do Zarządzenie nr 41/13 Prezesa IPN-KŚZpNP z 10 VII 2013 r. w sprawie digitalizacji materiałów archiwalnych w IPN-KŚZpNP, s. 25–28.

konieczną stabilność systemu informacyjnego, zasób kopii cyfrowych przechowywanych w repozytorium cyfrowym nie powinien mieć ani alternatywnego, ani równorzędnego charakteru dla zasobu archiwalnego przechowywanego w magazynach archiwalnych. Należy go raczej traktować jako zasób wtórny, odzwierciedlający m.in. jakość i dynamikę (zaawansowanie) procesu digitalizacji zasobu i umożliwiający maksymalnie szybkie udostępnienie akt w wersji elektronicznej³⁴. Istotnym elementem integrującym tak definiowane repozytorium cyfrowe ze zbiorem źródeł zgromadzonych jest zestandaryzowany opis archiwalny. Dlatego sytuacją pożądaną byłaby taka, gdyby procesowi digitalizacji podlegały tylko materiały, które zostały wcześniej opracowane pod względem archiwalnym³⁵.

Proces wyszukiwania

Podstawową i jedyną kompleksową pomocą archiwalną wykorzystywaną w Archiwum Instytutu do wyszukiwania informacji o jednostkach archiwalnych jest główna baza danych systemu „Cyfrowe Archiwum”. W końcu 2015 r. liczyła ona ponad 17 mln opisów sporządzonych na poziomie jednostek archiwalnych³⁶. Ponad 13 mln z nich dotyczyło tzw. akt paszportowych.

Do opisów archiwalnych można dotrzeć dzięki rozbudowanemu modułowi wyszukiwawczemu w „Cyfrowym Archiwum”. Wyszukiwanie opisów jednostek archiwalnych może następować w trybie podstawowym i zaawansowanym oraz dzięki wyszukiwarce pełnotekstowej, wyszukiwarce strukturalnej i w wyszukiwarkach dla zakresu sygnatur i dla zespołów archiwalnych (obecnie

³⁴ W rzeczywistości archiwalnej, w wyniku digitalizacji materiałów powstają obiekty cyfrowe, które zawsze będą miały swój „pierwotny analogowy”, przechowywany w magazynie archiwalnym. Natomiast w przypadku digitalizacji materiałów, które są już przechowywane w formie cyfrowej (tzw. naturalnych obiektów cyfrowych), wytwarzane będą (w celu ich zabezpieczenia) „obiekty cyfrowe wtórne”. *Vide Standardy w procesie digitalizacji obiektów dziedzictwa kulturowego*, red. G. Płoszajski, Warszawa 2008, s. 15–16.

³⁵ Do „centralnego repozytorium danych cyfrowych” w Archiwum IPN, oprócz materiałów zdigitalizowanych planowo i w celach bieżących, włączono także kopie cyfrowe pozyskane w ramach współpracy z instytucjami zagranicznymi, m.in. z Instytutem Piłsudskiego w Nowym Jorku, Muzeum Polskim w Rapperswilu, Biblioteką Polską w Paryżu, Akademią MSW Republiki Gruzji i Wydzielonym Archiwum Państwowym Służby Bezpieczeństwa Ukrainy. *Vide Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu. Informacja o działalności 1 stycznia 2014 r. – 31 grudnia 2014 r.*, Warszawa 2015, s. 121. Niestety, żadna z dostępnych w Instytucie oficjalnych statystyk nie podaje informacji, jaka jest dokładnie aktualna wielkość repozytorium cyfrowego i jaką łącznie liczbę obrazów cyfrowych w nim zgromadzono. Uniemożliwia to sporządzenie zasadniczego szacunku dotyczącego choćby procentowej zdigitalizowanego już zasobu.

³⁶ *Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu. Informacja o działalności 1 stycznia 2015 r. – 31 grudnia 2015 r.*, Warszawa 2016, s. 140.

jest nieaktywna). System umożliwi dodatkowo oddzielne wyszukiwanie pełnotekstowe w indeksie osobowym, kartotekach, dokumentach, zapisach ewidencyjnych i kartotekach haseł wzorcowych (osobowej i geograficznej). Praktycznie do każdego pola wyboru w wyszukiwarkach dołączona jest instrukcja w formie wyświetlanego krótkiego komunikatu³⁷.

Oczywiście, aby ocenić rzeczywistą efektywność informacyjną całego systemu, należałoby zbadać, przy użyciu odpowiednich metod, stopień relewantności, czyli zgodność odpowiedzi z zapotrzebowaniem użytkownika i stopień pertynentności, czyli zgodność odpowiedzi z potrzebami informacyjnymi użytkownika³⁸. Pewną wskazówką jednak już dzisiaj, co do trafności i kompletności omawianego procesu wyszukiwania, mogą być wyniki specjalnej ankiety przeprowadzonej w końcu 2015 r. przez firmę ARC Rynek i Opinia wśród użytkowników Archiwum IPN. Na zadane wówczas pracownikom IPN pytanie, czy są jakieś problemy w trakcie korzystania z „Cyfrowego Archiwum”, aż 53 proc. ankietowanych odpowiedziało, że ma kłopoty właśnie z wyszukaniem w systemie żądanych informacji³⁹.

Proces udostępniania

Kwestie dotyczące zasad udostępniania archiwaliów przez IPN ulegały na przestrzeni ostatnich szesnastu lat istotnym zmianom, wpływając w istotny sposób na przebieg procesu udostępniania. Ogólnie rzecz biorąc, polegały one na rozszerzeniu katalogu osób uprawnionych do korzystania z zasobów Instytutu, m.in. o dziennikarzy i osoby nie będące przedmiotem zainteresowania komunistycznych służb specjalnych. Kilkakrotnie w tym zakresie poważnie nowelizowano ustawę o Instytucie (m.in. w 2005 r., 2007 r., 2010 r. i 2016 r., dwa razy w sprawie dostępu do akt Instytutu orzekał też Trybunał Konstytucyjny (26 października 2005 r., sygn. K 31/04 – na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich i 11 maja 2007 r., sygn. K 2/07 – na wniosek grupy posłów), a raz nawet w 2005 r. omawianymi kwestiami zajął się Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych, przy okazji afery związanej z tzw. listą Wildsteina⁴⁰.

³⁷ Analiza etapu II dla systemu „Cyfrowe Archiwum” w IPN, wersja 2.0, 2013, s. 19.

³⁸ B. Ryszewski, *Problemy i metody...*, s. 112.

³⁹ Badanie satysfakcji użytkowników archiwów Instytutu Pamięci Narodowej przeprowadziła firma ARC Rynek i Opinia Sp. z o.o. na przełomie 2015 i 2016 r. Objęto nim reprezentantów różnych grup użytkowników archiwum: tzw. osób pokrzywdzonych (represjonowanych w czasach PRL), dziennikarzy, badaczy oraz pracowników IPN. W trakcie badania zastosowano indywidualne wywiady, wywiady telefoniczne oraz wywiady internetowe.

⁴⁰ Szerzej o zmieniających się zasadach udostępniania zasobu przez IPN na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat *vide* m.in.: P. Perzyna, M. Polańska-Bergman, *Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej – aspekty prawne funkcjonowania i udostępniania materiałów archiwalnych*

Niezbędnym warunkiem uzyskania wglądu w materiały archiwalne zgromadzone przez IPN jest złożenie odpowiedniego wniosku, informującego m.in. o charakterze i celu wykorzystania udostępnionych materiałów. Dodatkowo, w przypadku niektórych rodzajów wniosków, jeśli nie spełniają one określonych wymagań formalnych, następuje odmowa udostępnienia materiałów w drodze decyzji administracyjnej. Powyższe okoliczności sprawiają, iż w szeroko rozumianej praktyce działań polskich archiwów z zasobem historycznym, procedury udostępnienia akt zgromadzonych przez Archiwum Instytutu są jednymi z najbardziej skomplikowanych pod względem formalnym i równocześnie obciążone szeregiem różnych zastrzeżeń. O skali trudności w tym względzie może świadczyć choćby objętość specjalnego zarządzenia prezesa Instytutu, które określa regulaminy i procedury związane z procesem udostępniania zgromadzonego zasobu przez IPN. Zarządzenie, w ostatniej wersji znowelizowanej w czerwcu 2016 r. (nr 31/16), liczy – łącznie razem z załącznikami – bagatela 172 strony i zawiera szczegółowy opis aż 29 różnych procedur⁴¹.

Użytkownicy

Użytkowników Archiwum IPN, głównie ze względu na zakres i uprawnienia w dostępie do zgromadzonego zasobu, można podzielić na kilka grup. Przede wszystkim, zgodnie z ustawą o Instytucie, każdemu obywatelowi przysługuje prawo do wystąpienia z wnioskiem o udostępnienie do wglądu dokumentów zgromadzonych w Archiwum IPN. Nie oznacza to jednak dostępu do całości zasobu IPN, a jedynie do dokumentów dotyczących:

- jego własnej osoby, zmarłej osoby najbliższej lub zmarłej osoby spokrewnionej;
- osoby pełniącej funkcję publiczną;
- pracownika lub funkcjonariusza organu bezpieczeństwa państwa;
- akt zakończonej sprawy lustracyjnej.

Inną grupą użytkowników będą osoby, które mają z kolei całkowicie swobodny dostęp do zasobów archiwalnych, sformalizowany jedynie koniecznością

---

w latach 2000–2007, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2008, t. 1, s. 13–33; *Informator o zasobie archiwalnym Instytutu Pamięci Narodowej...*, s. 19–23; R. Leśkiewicz, *Powstanie i działalność archiwum Instytutu Pamięci Narodowej – bilans 11 lat istnienia* [w:] *Wkład archiwistów warszawskich w rozwój archiwistyki polskiej. Zbiór studiów poświęcony warszawskiemu środowisku archiwalnemu*, red. A. Kulecka, Warszawa 2012, s. 198–203.

⁴¹ Pierwsza wersja zarządzenia została ogłoszona w lutym 2014 r. Był to efekt niespełna dwuletniej pracy zespołu roboczego powołanego przez dyrektora Archiwum IPN (*vide* Zarządzenie nr 8/14 Prezesa IPN-KŚZpNP z 4 II 2014 r. w sprawie regulaminów i procedur dotyczących dokonywania sprawdzeń w zasobie archiwalnym, porządkowania i udostępniania dokumentów z zasobu archiwalnego IPN-KŚZpNP).

złożenia odpowiedniego wniosku o udostępnienie materiałów archiwalnych. Są to pracownicy pozostałych pionów merytorycznych Instytutu oraz dziennikarze i badacze. W tym ostatnim przypadku dookreślono, że uprawnienia te przysługują wyłącznie przedstawicielom dziedzin nauk humanistycznych, społecznych, gospodarki lub prawa.

Wnioski mogą także składać do Archiwum Instytutu organy administracji publicznej, wymiaru sprawiedliwości i ścigania, inne urzędy, instytucje, stowarzyszenia lub osoby, które wskażą uzasadniony interes prawny. Na podstawie takiego wniosku Instytut udostępnia materiały archiwalne w celu wykonywania zadań ustawowych.

I wreszcie odrębną, określoną ustawowo kategorią użytkowników, są byli pracownicy lub funkcjonariusze organów bezpieczeństwa państwa, którzy mogą złożyć wniosek o wydanie kopii własnych akt personalnych (dokumenty związane z ubieganiem się o zatrudnienie, trwaniem i rozwiązaniem stosunku pracy lub służby w organach bezpieczeństwa państwa)⁴².

Podsumowanie

Jak łatwo dostrzec, nawet pobieżna analiza struktury archiwalnego systemu informacyjnego IPN pozwala w miarę dokładnie zdefiniować jego elementy i określić zakres przebiegających w nim procesów informacyjnych. Poprzez zgłoszenie uwag dotyczących stabilności systemu, czyli konkretnych zakłóceń w działaniu, możliwe jest jego udoskonalenie w przyszłości i zwiększenie stopnia uporządkowania.

Warto zwrócić także uwagę, że w zasadzie wszystkie elementy i procesy archiwalnego systemu informacyjnego dążą do zgody z teorią i wypracowaną metodyką archiwalną. Oznacza to, że systemowe obiekty i procesy łączą również wzajemne relacje o charakterze naukowym.

W końcu należy również zauważyć, iż tylko wzorowo działający i poprawnie zbudowany system informacyjny można z informatyzować i efektywnie wykorzystywać⁴³. W tym przypadku jednak informatyka powinna pełnić rolę służebną przy wspomaganiu działania systemów informacyjnych. Dlatego w rzeczywistości archiwalnej to komputery i oprogramowanie powinny być dostosowane do obiektów i procesów systemu, a nie na odwrót.

⁴² Wszystkie rodzaje formularzy wniosków o udostępnienie dokumentów wraz z instrukcjami ich wypełnienie i złożenia, znajdują się na stronie internetowej Instytutu. *Vide* <http://ipn.gov.pl/archiw/udostepnianie/rodzaje-realizowanych-w> (dostęp 31 III 2017 r.).

⁴³ B. Ryszewski, *Stan i potrzeby badań teoretycznych...* [w:] *Metody komputerowe w badaniach...*, s. 48.

Problemy opisu archiwaliów w systemie „Cyfrowe Archiwum” Instytutu Pamięci Narodowej

Temat niniejszego artykułu nawiązuje do kilku wcześniej już podejmowanych prób opisanie czy też oceny systemu „Cyfrowe Archiwum”, wielomodułowego zintegrowanego systemu informatycznego, opisującego zasób archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej¹. W tym przypadku autor skoncentrował się na omówieniu problematyki opisu archiwaliów w tym narzędziu informatycznym, ich głębi i zdefiniowanych poziomów, zgodnych zarówno ze standardami międzynarodowymi², jak i z polskim standardem opisu archiwalnego FOPAR³.

¹ Wśród artykułów omawiających problematykę budowy „Cyfrowego Archiwum”, najpełniej ten proces opisuje A. Pieczunko, *Prace nad systemem informacji w archiwach Instytutu Pamięci Narodowej (stan na koniec 2013 r.)* [w:] *Symposia Archivistica*, t. I: *Zasada strukturalna jako podstawa opisu archiwaliów w zintegrowanych systemach informacji archiwalnej*, red. R. Leśkiewicz, A. Żeglińska, Warszawa 2015, s. 43–50; *idem*, *Projekt „Cyfrowe Archiwum” – digitalizacja zasobu archiwalnego Instytutu Pamięci Narodowej*, „Archiva Ecclesiastica. Biuletyn Stowarzyszenia Archiwistów Kościelnych” 2015, nr 8, s. 27–42; *idem*, *O co naprawdę chodzi? Cyfrowe Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej* [w:] *Electronic Records and Access to Archive Resources via Internet. Materials of the International Conference. Warsaw, 22–23 May 2013*, red. A. Laszuk, Warszawa 2015, s. 257–265; A. Mączka, „System Cyfrowe Archiwum jako narzędzie obsługi użytkownika archiwum IPN” (artykuł w druku).

² A. Laszuk, *Standardy Międzynarodowej Rady Archiwistów – od praktyki do teorii* [w:] *Toruńskie konfrontacje archiwalne*, t. II: *Teoria archiwalna wczoraj – dziś – jutro*, red. W. Chorążyczewski i A. Rosa, Toruń 2011, s. 227–246; *ISAD(G) Międzynarodowy Standard Opisu Archiwalnego. Część ogólna. Wersja 2. Przyjęty przez Komitet do spraw standaryzacji opisu. Sztokholm, Szwecja, 19–22 września 1999 r.*, tłum. H. Wajs, Warszawa 2005.

³ Pełen opis standardu znajduje się w książce B. Ryszewskiego, *Problemy komputeryzacji archiwów*, Toruń 1994; rozwinięcie praktyczne stosowania tego standardu *vide np.* *Komputeryzacja archiwów*, t. 5: *Problemy opisu archiwaliów w skomputeryzowanych archiwalnych systemach informacyjnych. Materiały sympozjum, Toruń, 5–6 XII 1997 r.*, red. H. Robótka, Toruń 1999; W. Chorążyczewski, *Polski standard opisu archiwaliów FOPAR na tle standardów obcych*

W artykule omówiono w pierwszej kolejności krótką charakterystykę zasobu archiwalnego, ale wyłącznie w kontekście problematyki związanej z tematyką rozprawy. W dalszej kolejności zaprezentowano pokrótce podstawowe informacje dotyczące systemu „Cyfrowe Archiwum”. Następnie autor artykułu skoncentrował się na rozważaniach dotyczących opisu archiwaliów, przyjętego modelu standardu opisu wraz z podaniem reprezentatywnych przykładów⁴. Na koniec zaproponowano kierunki rozwoju badań nad opisem archiwalnym w Instytucie Pamięci Narodowej, uwzględniając przede wszystkim zmieniające się otoczenie, informatyczne narzędzia wykorzystywane do budowy systemów informacji archiwalnej, jak również problem oczekiwań użytkowników.

O początkach Archiwum IPN napisano już wiele, wskazując przede wszystkim na specyfikę związaną z gromadzeniem archiwaliów⁵. Ostatecznie, wg stanu na koniec 2016 r., zasób archiwalny IPN to ponad 91 km bieżących dokumentów przechowywanych w centrali Instytutu w Warszawie, 10 oddziałach terenowych oraz 4 delegaturach⁶. Zasób stale przyrasta o nowe nabytki, bowiem nie wszystkie instytucje zobowiązane ustawą przekazały do Archiwum Instytutu archiwalia wytworzone lub zgromadzone przez komunistyczne organy bezpieczeństwa państwa lub inne organy represji, w wymaganym przez ustawę okresie 60 dni⁷. Wiele instytucji, do chwili obecnej, czyli przez 16 lat od momentu uruchomienia procesu gromadzenia archiwaliów, informuje o aktach, które winny jeszcze znaleźć się w zasobie archiwalnym Instytutu.

Przed wdrożeniem „Cyfrowego Archiwum”, kompleksowego systemu do zarządzania zasobem archiwalnym IPN, w końcu 2014 r., funkcjonowało w Instytucie co najmniej 400 różnego rodzaju baz danych, niekiedy w formie prostych aplikacji bazodanowych. Wszystkie one nie miały jednolitej struktury, nie

[w:] *Archiwa polskie wobec wyzwań XXI wieku. Pamiętnik III Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich. Toruń, 2–4 września 1997 r.*, t. I, red. D. Nałęcz, Radom 1997, s. 221–229.

⁴ Niniejsza część artykułu stanowi rozwinięcie rozważań J. Bednarka, *Zakres standaryzacji opisu archiwalnego w „Cyfrowym Archiwum” Instytutu Pamięci Narodowej* [w:] *Symposia Archivistica*, t. III: *Standaryzacja opisu archiwalnego*, red. J. Bednarek, P. Perzyna, Warszawa–Łódź 2016, s. 131–147. Przy czym wbrew tytułowi rozważania dotyczące standaryzacji opisu archiwalnego stosowanego w IPN znajdują się w końcowej części artykułu, tj. na stronach 141–146.

⁵ Wystarczy wspomnieć tylko kilka publikacji traktujących o początkowym okresie gromadzenia zasobu archiwalnego, *vide Informator o zasobie archiwalnym Instytutu Pamięci Narodowej (stan na dzień 31 XII 2008 r.)*, red. J. Bednarek, R. Leśkiewicz, Warszawa 2009, s. 13–16; J. Kuligowski, *Gromadzenie zasobu archiwalnego Instytutu Pamięci Narodowej w latach 2000–2005* [w:] *W kręgu „teczek”. Z badań nad zasobem i funkcjami archiwum Instytutu Pamięci Narodowej*, red. J. Bednarek, P. Perzyna, Łódź–Toruń 2006, s. 19–22.

⁶ *Informacja o działalności Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu za rok 2016*, Warszawa 2017.

⁷ *Vide art. 5 ustawy z dnia 18 XII 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu* (DzU z 1998, nr 155, poz. 1016 z późn. zm.).

były zestandaryzowane, a głębia opisu była bardzo niewielka⁸. Bazy danych działały lokalnie, w poszczególnych oddziałach i delegaturach powstały wyłącznie w związku z bieżącymi potrzebami archiwistów, realizujących zadania nałożone przez przepisy prawa, bez ukierunkowania w stronę użytkowników i bez przeprowadzonej uprzednio analizy strukturalnej.

Oprócz tego typu narzędzi ewidencji archiwalnej powstających *ad hoc*, funkcjonowały również systemy ewidencyjno-informacyjne stworzone przez archiwistów z IPN na potrzeby realizacji bieżących zadań związanych z udostępnianiem dokumentów⁹.

Podjmując się rozważań dotyczących problematyki opisu archiwalnego w systemie „Cyfrowe Archiwum”, na początek warto podać kilka kluczowych faktów, dotyczących samego systemu, który jest obecnie jednym z największych i najbardziej rozbudowanych narzędzi w Europie, służących do opisu zasobu archiwalnego¹⁰. Powstał on w latach 2012–2014, a pod koniec 2014 r. został wdrożony do użytkowania, zarówno przez pracowników IPN, jak i przez użytkowników w czytelnich Instytutu. W następnych latach rozwijano kolejne funkcjonalności systemu, jak również zajmowano się zwiększeniem liczby rekordów opisujących zasób, przede wszystkim na poziomie jednostki archiwalnej. Obecnie w systemie znajduje się ponad 43 mln rekordów na wszystkich poziomach opisu archiwalnego; ponad 48 mln plików cyfrowych, z czego kilkanaście mln to skany kart kartotecznych z kartotek operacyjnych Służby Bezpieczeństwa, wraz ze skróconym opisem. Łącznie to blisko 3,5 PB danych cyfrowych dostępnych dla pracowników IPN, naukowców i dziennikarzy.

Odnosząc się do kwestii opisu archiwaliów w systemie „Cyfrowe Archiwum”, warto zwrócić uwagę na otoczenie, w jakim Archiwum IPN funkcjonuje i jakie zadania w związku z tym realizuje. Zakres funkcjonalny determinuje proces opisu archiwalnego. Dodatkowo – ze względu na specyfikę struktury zasobu – konieczna była od samego początku zmiana podejścia do opracowania i opisu archiwalnego.

⁸ Szerzej na temat komputeryzacji Archiwum IPN *vide* R. Leśkiewicz, *Wpływ komputeryzacji na funkcjonowanie Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej* [w:] *Symposia Archivistica*, t. III: *Standaryzacja opisu archiwalnego...*, s. 111–130.

⁹ Szerzej *vide* R. Leśkiewicz, *Rodzaje archiwalnych pomocy informacyjnych zasobu archiwalnego Instytutu Pamięci Narodowej* [w:] *Wartość naukowa i stan opracowania zasobu archiwalnego Instytutu Pamięci Narodowej*, Poznań–Warszawa 2010, s. 11–15. W artykule wymieniono przede wszystkim aplikację Nexus – poprzednika „Cyfrowego Archiwum” IPN, wdrożoną do użytku w 2008 r.; system prezentujący opisy materiałów audiowizualnych ZEUS; system Kartoteki prezentujący opisy i obrazy kart z kartotek operacyjnych SB; następnie katalogi tematyczne: Elektroniczny inwentarz akt spraw karnych z okresu stanu wojennego; Ukraińcy w Polsce w latach 1944–1956; Żydzi polscy i Żydzi w Polsce; Represje za Katyń.

¹⁰ System składa się z 16 modułów, z których bez wątpienia dwa mają merytorycznie największe znaczenie dla problematyki podejmowanej w niniejszym artykule. Są to opis archiwalny i opis kartotek.

Pierwsze prace związane z opisem archiwaliów zostały podjęte przy okazji przygotowywania *Informatora o zasobie archiwalnym*¹¹. Wówczas przygotowano opis na poziomie zdefiniowanych konkretnie z nazwy aktotwórców (a nie zespołów archiwalnych), w ramach trzynastu grup aktotwórców. To podejście zasadniczo odróżniało się od modelowego rozumienia zasad tworzenia informatora. Zazwyczaj bowiem opisuje się w nim zespoły/zbiory archiwalne. W przypadku IPN było to niemożliwe, biorąc pod uwagę niekompletność archiwaliów, utrudniającą przeprowadzenie procesu studiów wstępnych.

W zamyśle autorów propozycji opis miał stanowić wyraz pewnego rodzaju kompromisu metodycznego z uwagi na fakt, że w IPN trudno było wyodrębnić lub scalić zespoły archiwalne, a użytkownicy potrzebowali pilnie narzędzia do przeszukiwania zasobu.

Wskazano wówczas sześć pól opisu:

1. Nazwa.
2. Daty skrajne.
3. Rozmiar w j.a. i mb.
4. Charakterystyka materiałów archiwalnych.
5. Język dokumentów.
6. Pomoce ewidencyjne¹².

Opracowanie zasobu archiwalnego dotyczy co do zasady zespołów archiwalnych. Każdorazowo, przystępując do opracowania, należy przeprowadzić studia wstępne, określić granice zespołu, wybrać metodę porządkowania, która determinuje następnie proces nadawania układu akt w ramach zespołu archiwalnego. Na końcu tego procesu, niejako jako rezultat wcześniejszych czynności merytorycznych, znajduje się opis archiwaliów¹³. Idąc dalej, celem przygotowanego opisu jest budowa pomocy informacyjnych¹⁴.

Opis archiwalny ma zatem wymiar przede wszystkim merytoryczny, tzn. taki, który służy stworzeniu opisu każdego elementu, na każdym poziomie zdefiniowanej struktury zasobu archiwalnego.

W przypadku archiwaliów przechowywanych w Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej podstawowym problemem, z którym się borykano, było stworzenie standardu opisu archiwaliów, z uwzględnieniem poszczególnych poziomów. Opis na poziomie ogólnym (*vide* aktotwórca – przyp. autora) udało

¹¹ *Informator o zasobie archiwalnym Instytutu Pamięci Narodowej...*

¹² *Ibidem*, s. 25.

¹³ Jak słusznie zauważył J. Bednarek, zastosowanie opisu archiwalnego ma szersze znaczenie niż jedynie sporządzenie inwentarza zespołu archiwalnego. Opis jest rozumiany jako dokładne przedstawienie prezentowanego obiektu, wraz z jego częściami składowymi. Każda informacja ma być zatem przeanalizowana i uporządkowana w taki sposób, aby mogła być wykorzystana do zidentyfikowania, zarządzania, zlokalizowania, objaśniania zawartości i warunków wytworzenia materiałów archiwalnych. Szerzej *vide* J. Bednarek, *op. cit.*, s. 132.

¹⁴ H. Robótko, B. Ryszewski, A. Tomczak, *Archiwistyka*, Warszawa 1989, s. 53.

się zastosować w *Informatorze o zasobie...* Znacznie większym problemem było zbudowanie zakresu standaryzacyjnych pól w przypadku podstawowych poziomów, tj. zespół i jednostka archiwalna.

Decydując się na uruchomienie narzędzia informatycznego w IPN, dostrzeżono problem opracowania spójnego standardu opisu archiwaliów. Podejmując prace w tym zakresie, jeszcze przed zainicjowaniem projektu budowy „Cyfrowego Archiwum” zaczęto wykorzystywać analizę struktury zasobu. Zebrane wówczas spostrzeżenia stały się cennym materiałem do opracowania, opartego na systemie FOPAR, standardu opisu archiwaliów zgromadzonych w IPN. Zatem już na wstępie spełniono podstawowy warunek: najpierw budowy systemów informacji archiwalnej, a następnie narzędzia informatycznego tak czytliwego w erze cyfrowej archiwów¹⁵. Standard archiwalny bowiem, rozumiany jako format opisu archiwaliów, powinien być przygotowany przed rozpoczęciem prac nad budową systemu informatycznego¹⁶. Trudno sobie wyobrazić, aby zdefiniowane poziomy opisu nie posiadały sparametryzowanego wykazu pól niezbędnych do wypełnienia.

O roli i znaczeniu standardu wielokrotnie pisał prof. B. Ryszewski. W jego rozumieniu standard ma formę formularza dającego możliwość głębokiego, pełnego i wszechstronnego opisu zasobu archiwalnego, z uwzględnieniem wszystkich typów i rodzajów archiwaliów. Biorąc pod uwagę powyższe, standard musi powstać w rezultacie badań nad strukturą danego zasobu archiwalnego i być do niego dostosowany¹⁷. Przenosząc to stwierdzenie na grunt Instytutu Pamięci Narodowej, warto podkreślić, że pierwsze próby standaryzacji podjęto jeszcze w 2006 r., a więc po 5 latach od rozpoczęcia procesu gromadzenia archiwaliów¹⁸.

Opracowując standard opisu archiwaliów przechowywanych w zasobie IPN, zbudowano ramy oparte na dwóch międzynarodowych standardach archiwalnych¹⁹, czyli na ISAD(G)²⁰ – dla opisu archiwaliów oraz na ISAAR(CPF) – obejmującego swym zakresem hasła wzorcowe ciał zbiorowych, osób i rodzin. Tym samym można przyjąć, że zbudowany w IPN standard ma charakter jednolitego systemu informacji o aktotwórcach²¹. Warto w tym miejscu podkreślić, że w praktyce wykorzystano 7 poziomów opisu.

¹⁵ B. Ryszewski, *Problemy komputeryzacji...*, s. 27.

¹⁶ *Vide* W. Nowosad, *Standard, ale jaki i czy na pewno? Kilka uwag nad standardami w archiwistyce*, „Archiwista Polski” 2013, nr 3, s. 5–11.

¹⁷ B. Ryszewski, *Problemy komputeryzacji...*, s. 19.

¹⁸ Szerzej *vide* R. Leśkiewicz, *Wpływ komputeryzacji na funkcjonowanie...* [w:] *Symposia Archivistica*, t. III: *Standaryzacja opisu archiwalnego...*, s. 111–130.

¹⁹ P. Perzyna, *Standaryzacja opisu archiwalnego a digitalizacja* [w:] *Symposia Archivistica*, t. III: *Standaryzacja opisu archiwalnego...*, s. 17–41.

²⁰ *Międzynarodowy standard opisu archiwalnego...*

²¹ *Międzynarodowy standard archiwalnych haseł wzorcowych ciał zbiorowych, osób i rodzin ISAAR(CPF)*, Warszawa 2000.

Tym samym w ramach standardu opisu funkcjonują niżej wymienione bloki merytoryczne:

1. Blok identyfikacji.
2. Blok proveniencji i archiwizacji.
3. Blok opisu zawartości i układu akt.
4. Blok udostępniania.
5. Blok źródeł uzupełniających.
6. Blok uwag.
7. Blok kontroli opisu.

Należy zwrócić uwagę, że głębia informacyjna w ramach poszczególnych poziomów jest różna. Opis archiwalny w ramach poszczególnych poziomów bywa niepełny, założono wymaganie dla wprowadzających dane, że w późniejszym okresie, w ramach dalszych prac merytorycznych, przygotowane zostaną stosowne uzupełnienia. Warto mieć jednak na uwadze fakt, że „Cyfrowe Archiwum” to system istniejący w przestrzeni archiwalnej dopiero od 5 lat. Doliczając do tego czas pracy nad jego poprzednikiem, tj. systemem informacji archiwalnej Nexus, wychodzi, że w rzeczywistości – analitycznej i fizycznej – funkcjonuje on od mniej więcej 10 lat. A w ciągu tego okresu podlegał licznym modyfikacjom, był rozbudowywany zarówno na płaszczyźnie merytorycznej, jak i organizacyjno-technicznej.

Wypada przy tym zwrócić uwagę na fakt, że obligatoryjnymi elementami opisu archiwalnego, zgodnie z przywołanym kilkakrotnie powyżej standardem ISAD(G), są: sygnatura, tytuł (nazwa), daty powstania i gromadzenia materiałów, rozmiary, poziom opisu.

Wprowadzając w życie rozwiązania zaproponowane przez prof. B. Ryszewskiego w standardzie FOPAR, założono, że najbardziej kluczowym elementem opisu będzie jednostka archiwalna. Może być ona różnorodnie powiązana z hierarchicznie wyżej występującymi poziomami opisu. Tak przyjęte rozwiązania wynikają oczywiście ze specyfiki zasobu archiwalnego IPN oraz jego struktury. Korzystając z rezultatów analizy strukturalnej, wydzielono w ramach Archiwum zespoły/zbiory archiwalne, w ramach których znajdują się konkretne jednostki archiwalne²².

Głębina opisu w zakresie poszczególnych grup aktotwórców jest różna i zależy od stopnia rozpoznania, czyli jakości przeprowadzonych studiów wstępnych, rozumianych jako studia nad twórcą i nad zasobem. Dlatego też w przypadku „Cyfrowego Archiwum” w rozumieniu formalnym mamy wyodrębnione poziomy:

²² Szeroko o tym pisze B. Ryszewski, *Problemy komputeryzacji...*, s. 50–51.

1. Archiwum.
2. Zespół archiwalny.
3. Podzespół (o ile występuje).
4. Seria (o ile występuje).
5. Jednostka archiwalna.
6. Dokument (w wyjątkowych przypadkach).

Faktycznie obligatoryjne i występujące zawsze są tylko trzy spośród wyżej wymienionych poziomów: archiwum, zespół archiwalny, jednostka archiwalna. Dodatkowo pojawiają się dwa proste indeksy: osobowy i geograficzny, powiązane z jednostką archiwalną²³.

Przy czym – co niezwykle istotne – jako element powiązania pomiędzy poszczególnymi zespołami, występuje lista aktotwórców, tożsama do tej opracowanej na potrzeby *Informatora o zasobie archiwalnym*. Tak więc zespoły archiwalne są opisywane w ramach struktury danego Archiwum (np. Centrali IPN) i pogrupowane pod kątem przynależności do poszczególnych grup aktotwórców.

Zatem biorąc pod uwagę dotychczasowe rozważania, należy zauważyć, że w praktyce Instytutu Pamięci Narodowej, w ramach systemu informatycznego „Cyfrowe Archiwum”, zastosowano do opisu archiwaliów jednolity i oparty na merytorycznych podstawach standard (rozumiany jako format opisu archiwalnego), który ma umożliwić jak najgłębszy opis zasobu archiwalnego, z uwzględnieniem całej złożoności jego struktury, w tym przede wszystkim tego co typowe i tego co specyficzne.

Niemniej jednak, biorąc pod uwagę faktyczne rozpoznanie zasobu i otoczenie zewnętrzne Archiwum, wydaje się zasadnym wprowadzenie pojęcia standard minimalny, rozumianego jako format opisu umożliwiający opis zasobu na minimalnym akceptowalnym poziomie głębi informacyjnej, dający możliwość tworzenia powiązań pomiędzy poziomami opisu i budowy zaawansowanych narzędzi wyszukiwawczych. W praktyce będzie to poziom zespołu (zbioru) i jednostki archiwalnej, z uwzględnieniem najważniejszych pól definiujących obiekt na danym poziomie.

Dla rozpatrywanej problematyki duże znaczenie ma fakt, że w ramach opisu archiwaliów, szczególnie na poziomie jednostki archiwalnej, IPN nie istnieje problem ochrony danych osobowych osób, które występują w dokumentach. Zgodnie bowiem z art. 71 ustawy o IPN, w zakresie dotyczącym m.in.

²³ Przy czym należy zauważyć, że w obecnie w nowoczesnych systemach informatycznych wykorzystywanych do budowy archiwalnych systemów informacyjnych nie ma konieczności wyodrębniania osobnych indeksów. Nowoczesne systemy, traktowane jako hurtownie danych, mają możliwość wyszukiwania pełnotekstowego, po wszystkich polach opisu, na wszystkich poziomach. Dodatkowo, istnieją narzędzia informatyczne umożliwiające analizę danych i powiązań pomiędzy grupami rekordów opisujących np. określone zjawiska. Jako przykład narzędzia wspomagającego proces analizy danych, które może być wykorzystywane w archiwistyce, jest np. IBM Watson Explorer.

gromadzenia, ewidencjonowania i opracowywania archiwaliów nie stosuje się ustawy o ochronie danych osobowych²⁴.

Na głębię i zakres opisu archiwaliów, także na poziomie opisu jednostki archiwalnej, duży wpływ ma specyficzne, wprowadzone ustawą o IPN rozumienie pojęcia dokument. Zgodnie z jego brzmieniem dokumentami są: „[...] wszelkie nośniki informacji, niezależnie od formy przechowywania informacji, w tym w szczególności: akta, kartoteki, rejestry, pliki komputerowe, pisma, mapy, plany, filmy i inne nośniki obrazu, nośniki dźwięku i wszelkich innych form zapisu, a także kopie, odpisy i inne duplikaty tych nośników informacji; 2) niezbędne do analizy informacji środki pomocnicze, a w szczególności programy na użytek zautomatyzowanego przetwarzania danych”²⁵.

Zakres głębi informacyjnej stosowanej w opisie zespołów/zbiorów archiwalnych, jak i pozostałych poziomów opisu wynika nie tylko z fragmentaryczności poszczególnych elementów zasobu, będących efektem m.in. masowych zniszczeń dokumentów (wówczas jeszcze nie materiałów archiwalnych) na przełomie 1989/1990 r. Dużym problemem są niespotykane w praktyce archiwów państwowych wyłączenia z akt zarchiwizowanych w IPN, materiałów wytworzonych po 1990 r., które w rozumieniu formalnoprawnym nie podlegają udostępnianiu i opisowi.

Do niedawna problemem była również konieczność ochrony niektórych dokumentów czy nawet jednostek archiwalnych w trybie ustawy o ochronie informacji niejawnych²⁶. Kolejnym problemem determinującym przebieg procesu opisu archiwaliów w „Cyfrowym Archiwum” jest brak wszystkich wskazanych do przekazania do zasobu dokumentów, o czym wspomniano, tj. akcesje trwające nawet do dzisiaj, mimo upływu formalnego czasu na przekazanie archiwaliów. Do niedawna także nie można było opisywać w systemie archiwaliów z tzw. zbioru zastrzeżonego. Chodzi tu o jednostki archiwalne, które zgodnie z uprzednio obowiązującą ustawą o IPN posiadały – zgodnie z decyzją służb specjalnych – szczególne znaczenie dla bezpieczeństwa państwa i w związku z tym nie mogły być udostępniane. Dzięki likwidacji tego zbioru akta dotąd niedostępne nawet dla archiwistów zostaną opisane w systemie²⁷.

²⁴ Art. 71 Ustawy z dnia 18 XII 1998 r. o Instytucji Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (DzU z 1998, nr 155, poz. 1016 z późn. zm.).

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Dopiero na mocy Ustawy z dnia 5 VIII 2010 r. o ochronie informacji niejawnych (DzU 2010, nr 182, poz. 1228, z późn. zm.) zgodnie z art. 7 zdecydowano, że wszystkie dokumenty przechowywane w IPN stają się z mocy prawa jawne, z wyjątkiem tych, które znajdują się w zbiorze wyodrębnionym.

²⁷ Istotne zmiany nastąpiły po wejściu w życie nowelizacji ustawy o IPN z dnia 29 IV 2016 r. (DzU z 2016 r., nr 749), *vide* M. Jeziorski, K. Płaska, *Zbiór zastrzeżony – odtajnianie na raty*, „Biuletyn IPN. Pismo o Najnowszej Historii Polski” 2017, nr 1, s. 97–101; A. Krzacz-

W niniejszym artykule zasygnalizowano jedynie kluczowe problemy związane z problematyką opisu archiwaliów w systemie informatycznym „Cyfrowe Archiwum”. Zwrócono przede wszystkim uwagę na fakt, że zastosowanie funkcjonujących w akademickim podejściu rozwiązań nie do końca było możliwe. Podejście zastosowane w IPN stanowi połączenie koncepcji naukowej z wiedzą praktyczną i ma przede wszystkim wymiar użytkowy. Oznacza to, że w związku z faktyczną strukturą zasobu archiwalnego, brakiem możliwości wyodrębnienia lub scalenia zespołów archiwalnych, występowaniem licznych zbiorów, kolekcji, czasem spuścizn, najczęściej fragmentarycznych (utrudniając tym samym zdefiniowanie wszystkich procesów zachodzących u twórcy dokumentów), konieczne było zbudowanie nowatorskich rozwiązań opartych o narzędzia informatyczne.

Przyjęty model spotkał się z przychylnym podejściem środowiska archiwistów Instytutu, z nielicznymi wyjątkami. Budzi także zainteresowanie archiwistów z archiwów państwowych i naukowców zajmujących się na co dzień metodyką archiwalną. Niemniej jednak wydaje się, że zmieniająca się rzeczywistość, rozwój narzędzi informatycznych, konieczność otwartości danych, która staje się standardem także w archiwach państwowych, wyznaczyła dobry kierunek²⁸. Warto też zwrócić uwagę na fakt, że Archiwum IPN funkcjonuje w specyficznym otoczeniu zarówno formalnoprawnym, jak i funkcjonalnym. Szczególnie ten drugi aspekt jest istotny dla rozpatrywanej problematyki. Systemy informatyczne wspierające proces zarządzania zasobem archiwalnym i pod względem zakresu wypełniające definicję systemów informacji archiwalnej nie są tworzone same dla siebie. Są tworzone dla użytkowników, wśród których wyróżniamy następujące grupy:

- użytkowników wewnętrznych (czyli w przypadku IPN aktywnie korzystających z zasobu pracowników, tj. naukowców, edukatorów, prokuratorów, a także samych archiwistów);
- użytkowników zewnętrznych (do których w pierwszej kolejności zalicza się badaczy i dziennikarzy, a oprócz nich możemy wyróżnić także przedstawicieli urzędów i instytucji państwowych, organów ścigania i prokuratury powszechnej czy też jednostek samorządu terytorialnego).

kowska, *Likwidacja „zетки”*, „Biuletyn IPN. Pismo o Najnowszej Historii Polski” 2017, nr 1, s. 102–109.

²⁸ Otwartość danych została zagwarantowana poprzez Dyrektywę 2013/37/UE Parlamentu Europejskiego z dnia 26 VI 2013 r. w sprawie ponownego wykorzystania informacji sektora publicznego. Wykonawczo do wspomnianej dyrektywy w Polsce uchwalono Ustawę z dnia 26 II 2016 r. o ponownym wykorzystywaniu informacji sektora publicznego (DzU 2016, poz. 352). O otwartości danych *vide* m.in. I. Popławski, *Podstawy prawne otwierania danych publicznych*, „IT w Administracji. Miesięcznik Informatyków i Menedżerów IT Sektora Publicznego” 2017, nr 3 (112), s. 16–20.

Wszystkie grupy użytkowników mają swoje potrzeby i oczekiwania związane z głębią opisu archiwaliów i jakością narzędzi wyszukiwawczych.

W dotychczasowej praktyce badań archiwalnych w IPN, mimo stosowania na szeroką skalę nowoczesnych technik informatycznych, prowadzone są również prace w tradycyjnym modelu badawczym. Udało się wyodrębnić/scalić zespoły archiwalne, które następnie zostały opracowane zgodnie z tradycyjną metodyką archiwalną. Przygotowane zostały inwentarze archiwalne, których jak dotąd ukazało się kilka²⁹. Poza wstępami do inwentarza opis poszczególnych jednostek archiwalnych został wygenerowany z systemu „Cyfrowe Archiwum”. Ukazała się również książka poświęcona badaniom procesów archiwotwórczych na przykładzie jednego z zespołów archiwalnych, tj. Wojskowego Sądu Rejonowego w Poznaniu, działającego w latach 1946–1955³⁰. Przywołane przykłady wskazują, że niezależnie od podnoszonych w niniejszym artykule rozważań, wykorzystując nowoczesne narzędzia wspierające proces budowy systemów informacji archiwalnej, należy jednakże pamiętać o podstawowych zasadach metodyki archiwalnej.

²⁹ Dla przykładu *vide Inwentarz archiwalny Wojskowego Sądu Rejonowego w Zielonej Górze 1950–1954*, wstęp B. Tomczak, oprac. Ł. Giergielewicz, B. Kaleciński, B. Tomczak, A. Wiśniewska, Poznań 2013; *Inwentarz zespołu archiwalnego Wojskowego Sądu Rejonowego w Szczecinie [1945] 1946–1955 [2008]*, wstęp P. Pacyna, T. Dźwigał, oprac. T. Dźwigał, R. Gąsior, M. Manowski, Ł. Matysiak, M. Michno, P. Pacyna, A. Skubisz, K. Trojanowska, M. Wierzbicka, Szczecin 2012; D. Burczyk, *Wojskowy Sąd Rejonowy w Gdańsku 1946–1955. Inwentarz idealny*, Gdańsk 2012.

³⁰ R. Leśkiewicz, *Wojskowy Sąd Rejonowy w Poznaniu (1946–1955). Organizacja, funkcjonowanie, procesy archiwotwórcze*, Warszawa–Poznań 2009, ss. 365.

Typowe i specyficzne formy opisu zasobu Instytutu Pamięci Narodowej

Od kilku już lat mówię i piszę o istniejącym w Instytucie Pamięci Narodowej rozdzieleniu bytów: wielopoziomym opisie archiwalnym w wersji dostępnej w „Cyfrowym Archiwum” i pozbawionym istotnych pól i danych, stwarzającym wrażenie celowo dążącego do dezinformacji, dostępnego w Internecie inwentarza publicznego. Z uwagi na omawianie w ubiegłym roku struktury opisu archiwaliów zgodnego ze standardem *de facto* Rady IPN, inwentarz nie będzie tym razem przedmiotem moich rozważań¹. Uchwała nr 11/2016 Kolegium Instytutu z dnia 2 października 2016 r. w sprawie formy inwentarza archiwalnego IPN KŚZpNP unieważniła zresztą wielokrotnie krytykowaną przeze mnie Uchwałę nr 2/12 poprzedniego organu opiniodawczego – Rady IPN z dnia 3 lutego 2012 r., znosząc w efekcie podział zasobu archiwalnego na akta o charakterze osobowym i materiały niemające takiego charakteru, a w konsekwencji zróżnicowanie opisu archiwalnego w ramach wspomnianych kategorii archiwaliów². Ze względu na powyższą sytuację, w artykule skupię się na przedstawieniu przykładowych opisów materiałów archiwalnych w „Cyfrowym Archiwum” IPN³.

¹ P. Perzyna, *Zasada strukturalna w praktyce Instytutu Pamięci Narodowej. Refleksje po opublikowaniu inwentarza archiwalnego* [w:] *Symposia Archivistica*, t. I: *Zasada strukturalna jako podstawa opisu archiwaliów w zintegrowanych systemach informacji archiwalnej*, red. R. Leśkiewicz, A. Żeglińska, Warszawa 2015, s. 55–59; *idem*, *Standaryzacja opisu archiwalnego a digitalizacja* [w:] *Symposia Archivistica*, t. III: *Standaryzacja opisu archiwalnego*, red. J. Bednarek, P. Perzyna, Warszawa–Łódź 2016, s. 34–35.

² *Vide* <http://ipn.gov.pl/pl/o-ipn/struktura/kolegium-ipn-1/dzialalnosc-kolegium/dokumenty/37037,UCHWALA-NR-112016.html> (dostęp 2 I 2017 r.). Warto jednak zwrócić uwagę na fakt, że w opisie zakresu danych na stronie inwentarza (informacje z końca lutego 2017 r.) dalej jest mowa o aktach o charakterze osobowym i materiałach o charakterze nieosobowym. *Vide* <http://inwentarz.ipn.gov.pl/zakres-danych> (dostęp 2 III 2017 r.).

³ Szerzej na temat „Cyfrowego Archiwum” IPN w: A. Pieczunko, *O co naprawdę chodzi? Cyfrowe Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej* [w:] *Electronic records and Access to archive resources via Internet. Materials of the International Conference. Warsaw 22–23 May 2013*,

Mówiąc o specyfice zasobu Archiwum Instytutu, czyli największego państwowego archiwum wyodrębnionego, istnieje często tendencja do wyolbrzymiania zjawiskowości tego, co tak naprawdę jest dość typowe. W skład każdego archiwum wchodzi bowiem różnorodne formy archiwaliów. Dla nich właśnie powstają odrębne metody opisu archiwalnego. Ma to, a raczej powinno mieć miejsce w przypadku np. dokumentów pergaminowych, ksiąg wpisów, dokumentacji kartograficznej i audiowizualnej. Każdy system informacji archiwalnej powinien zatem zapewniać opis wszystkich wymienionych rodzajów materiałów, przy zachowaniu dla któregośkolwiek z nich jednolitych znormalizowanych pól opisu⁴. Oznacza to, że każda z wymienionych form archiwaliów powinna posiadać odrębny model opisu, uwzględniający ich odmienność od pozostałych oraz umożliwiający podanie o nich dokładniejszych informacji. Warunek ten nie generuje współcześnie potrzeby tworzenia odrębnych formularzy opisu dla różnych typów i rodzajów dokumentacji aktowej i specjalnej, ale stworzenie takiego rozbudowanego (poprzez zwiększenie liczby pól) modelu jednostkowego, w którym byłoby możliwe umieszczenie niezbędnych informacji zarówno o typowych dla zasobu IPN aktach spraw, jak i specyficznych z uwagi chociażby na opis formalny i techniczny mapach, nagraniach dźwiękowych, filmach i fotografiach. Ta właśnie idea uniwersalnego opisu informacyjnego, zakładająca możliwość sporządzania z głównego opisu jednostkowego szeregu archiwalnych pomocy informacyjnych, doprowadziła w latach dziewięćdziesiątych XX w. do opracowania standardu FOPAR (Format Opisu Polskich Archiwaliów)⁵. Czy takie założenie przyświecało twórcom formularza opisu j.a. w „Cyfrowym Archiwum” IPN? Odpowiedź musi być negatywna. Z analizy przykładów dostępnych we wspomnianym systemie wynika bowiem, że dokumentacja aktowa, audiowizualna i kartograficzna jest opisywana w formularzu nieuwzględniającym ich specyfiki⁶. Charakterystyczny wydaje się jednak jego wzór i to on

---

red. A. Laszuk, Warszawa 2015, s. 257–265; *idem*, *Prace nad systemem informacji w archiwach Instytutu Pamięci Narodowej (stan na koniec 2013 r.)* [w:] *Symposia Archivistica*, t. I: *Zasada strukturalna...*, Warszawa 2015, s. 43–50; *idem*, *Projekt „Cyfrowe Archiwum” – digitalizacja zasobu archiwalnego Instytutu Pamięci Narodowej*, „Archiva Ecclesiastica. Biuletyn Stowarzyszenia Archiwistów Kościelnych” 2015, nr 8, s. 27–42; J. Bednarek, *ICA-Atom. ZoSIA, Cyfrowe Archiwum IPN. Przegląd funkcjonalności systemów informatycznych do zarządzania zasobem archiwalnym* [w:] *Symposia Archivistica*, t. II: *Komputeryzacja i digitalizacja w archiwach*, red. R. Leśkiewicz, A. Żeglińska, Warszawa 2016, s. 106–111; A. Mączka, „System Cyfrowe Archiwum jako narzędzie obsługi użytkownika archiwum IPN” (artykuł w druku).

⁴ B. Ryszewski, *Problemy komputeryzacji archiwów*, Toruń 1994, s. 11; A. Żeglińska, *Komputeryzacja i digitalizacja w archiwach* [w:] *Zatrzymać przeszłość, dogonić przyszłość. Pamiętnik VI Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich. Wrocław, 5–7 września 2012 r.*, red. W. Chorążyczewski, K. Strykowski, Warszawa 2013, s. 83.

⁵ B. Ryszewski, *Problemy komputeryzacji...*, s. 31–32.

⁶ Potwierdzają to zresztą osoby odpowiedzialne za wdrożenie projektu „Cyfrowe Archiwum” IPN, R. Leśkiewicz i A. Pieczunko, opisując, w jaki sposób powstała baza danych

stanowi o pewnej nie do końca zamierzonej oryginalności, specyfice rozwiązań przyjętych w Instytucie.

Docelowo opis zasobu w „Cyfrowym Archiwum” będzie dostępny na poziomach: zespołu, podzespołu, serii, podserii, jednostki archiwalnej i dokumentu. Problem polega jednak na tym, że strukturę opisu zasobu zgromadzonego w Archiwum IPN stworzono i rozbudowywano wokół poziomu jednostki archiwalnej, czyli pokonując drogę od szczegółu do ogółu, odwrotną od proponowanej w omawianych w trakcie szesnastego sympozjum krajowych i międzynarodowych standardach wielopoziomowego opisu archiwalnego. Ten punkt widzenia potwierdza zresztą określenie modułu opracowania zasobu w dokumentacji technicznej „Cyfrowego Archiwum” IPN mianem „centralnego systemu elektronicznej ewidencji jednostek archiwalnych”⁷. I to jest pierwszy specyficzny element budowy wielopoziomowego opisu zasobu archiwalnego IPN.

Na przekór tej tendencji pozwolę sobie jednak zaprezentować opis zasobu w „Cyfrowym Archiwum” w odwrotnej kolejności. Zacznę od zespołu i już na wstępie pojawia się problem. Ile właściwie pól opisu liczy jedyny istniejący na poziomie zespołu archiwalnego blok informacyjny pod nazwą „dane aktów twórcy”. Rafał Leśkiewicz wymienił w ubiegłym roku 17 pól⁸, natomiast z dokumentacji technicznej wynika, że powinno być ich 22⁹. Pełen formularz widzi tylko edytor opisu, a dla użytkownika zasobu na poziomie zespołu widoczne są tylko nazwy i dane z pól wypełnionych przez archiwistę (przykład 1 – z 16 polami opisu – fot. 1).

Brak pewnych danych nie oznacza również, że nie pojawią się one w przyszłości. W formularzu opisu nie zarezerwowano miejsca dla informacji o tym, czy i w jakim stopniu (całkowicie czy częściowo) dany zespół/zbiór archiwalny został opracowany (przykład 2 – z 9 polami opisu – fot. 2), tak jak ma to chociażby miejsce w serwisie internetowym „szukajwarchiwach.pl”, gdzie podaje się liczbę j.a. ogółem w zespole archiwalnym oraz liczbę j.a. opracowanych.

Trudności ze znalezieniem w „Cyfrowym Archiwum” zespołu z formularzem opisu liczącym 22 wypełnione pola powoduje, że konieczne staje się ich

---

(zawierająca opisy archiwaliów zgromadzonych w IPN) poprzednika CA – systemu informacji archiwalnej Nexus. *Vide* P. Perzyna, *Zasada strukturalna...* [w:] *Symposia Archivistica*, t. I: *Zasada strukturalna...*, s. 45; R. Leśkiewicz, *Wpływ komputeryzacji na funkcjonowanie Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej* [w:] *Symposia Archivistica*, t. III: *Standaryzacja opisu archiwalnego...*, s. 118.

⁷ J. Bednarek, *Zakres standaryzacji opisu archiwalnego w „Cyfrowym Archiwum” Instytutu Pamięci Narodowej* [w:] *Symposia Archivistica*, t. III: *Standaryzacja opisu archiwalnego...*, s. 144.

⁸ R. Leśkiewicz, *Wpływ komputeryzacji na funkcjonowanie...* [w:] *Symposia Archivistica*, t. III: *Standaryzacja opisu archiwalnego...*, s. 126.

⁹ J. Bednarek, *Zakres standaryzacji opisu archiwalnego* [w:] *Symposia Archivistica*, t. III: *Standaryzacja opisu archiwalnego...*, s. 144.

Dane aktotwórcy

Nazwa	Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Piotrkowie Trybunalskim [1975] 1983-1990
Dział archiwum	Cywilne organy bezpieczeństwa państwa
Data początkowa	1975
Data końcowa	1990
Anteriora	1940
Posteriora	2011
Terytorialny zasięg oddziaływania:	W skład województwa piotrkowskiego weszły: miasta: Piotrków Trybunalski, Belchatów, Koluszki, Opoczno, Przedbórz, Radomsko, Sulejów, Tomaszów Mazowiecki, Tuszyn i Żelów, gminy: Aleksandrów, Belchatów, Będków, Białaczów, Białobrzegi, Czarnocin, Czerniewice, Dłutów, Dobryszce, Druzbice, Falków, ... pokaż całość
Dzieje ustrojowe aktotwórcy	W połowie 1975 r. na terytorium Polski została wprowadzona reforma administracyjna, polegająca na likwidacji trójstopniowej struktury podziału terytorialnego (województwo – powiat – gmina). Na mocy ustawy z dnia 28 maja 1975 r. o dwustopniowym podziale administracyjnym Państwa oraz o zmianie ustawy ... pokaż całość
Dzieje zespołu (zbioru) archiwalnego	Proces kształtowania zasobu WUSW w Piotrkowie Trybunalskim regulowały obowiązujące w resorcie spraw wewnętrznych instrukcje archiwalne: najpierw Zarządzenie nr 034/74 MSW z dnia 10 maja 1974 r. w sprawie postępowania z aktami archiwalnymi w resorcie spraw wewnętrznych, znowelizowane Zarządzeniem nr ... pokaż całość
Charakterystyka zawartości zespołu (zbioru) archiwalnego	W zespole akt WUSW w Piotrkowie Trybunalskim zachowały się materiały archiwalne w następującym układzie rzeczowym: Materiały operacyjne: a) teczki personalne i pracy osobowych źródeł informacji wytworzone przez KWMO/WUSW w Piotrkowie Trybunalskim, przekazane przez jednostki SB z innych ... pokaż całość
Sposób uporządkowania akt	Prace rozpoczęto od studiów nad zespołem w oparciu o literaturę dotyczącą organizacji i metod pracy cywilnych organów bezpieczeństwa. Już na tym etapie dostrzeżono trudności, wynikające nie tyle ze specyfiki materiałów aparatu bezpieczeństwa, ale standardowych problemów metodycznych, takich jak ... pokaż całość
Język dokumentów	j. angielski j. niemiecki j. polski j. serbsko-chorwacki j. słowacki
Liczba j.a.	180039
Zestawienie bibliografii oraz wykaz źródeł	1. Źródła archiwalne AIPN Łd, 0185/50, Zakres działania Wydziału Paszportów WUSW w Piotrkowie Trybunalskim oraz zakresy obowiązków służbowych jego pracowników i pracowników grup paszportów RUSW z województwa piotrkowskiego; AIPN Łd, 0284/2, Reorganizacja SB w WUSW w Piotrkowie Trybunalskim ... pokaż całość
Autor hasła	Paweł Perzyna, Robert Rabięga
Data sporządzenia opisu	2013-01-16

Fot. 1. Pola opisu w bloku informacyjnym pod nazwą „dane aktotwórcy” na poziomie zespołu archiwalnego w „Cyfrowym Archiwum” IPN. Widoczne dla użytkowników są tylko pola wypełnione przez archiwistę (pozostałe niewypełnione pola nie są widoczne dla użytkowników).

wymienienie: 1) nazwa zespołu, 2) nazwa oryginalna, 3) dział archiwum, czyli inaczej jedna z 13 wyodrębnionych w zasobie grup aktotwórców, 4) data początkowa, 5) data końcowa, 6) anteriora, 7) posteriora, 8) inne nazwy zespołu, 9) miejsce działania urzędu (instytucji), 10) terytorialny zasięg oddziaływania, 11) dzieje ustrojowe aktotwórcy, 12) dzieje zespołu (zbioru) archiwalnego, 13) charakterystyka zespołu (zbioru) archiwalnego, 14) sposób porządkowania akt, 15) język dokumentów, 16) liczba j.a., 17) ilość mb, 18) warunki

Dane	Podzespoły
Dane aktotwórcy	
Nazwa	Prokuratura przy Sądzie Krajowym w Łodzi [1938] 1939-1945
Nazwa oryginalna	Staatsanwaltschaft beim Landgericht Litzmannstadt
Dział archiwum	Organy represji i administracji III Rzeszy Niemieckiej
Data początkowa	1939
Data końcowa	1945
Inne nazwy aktotwórcy/zespołu /zbioru	Staatsanwaltschaft beim Landgericht Litzmannstadt
Miejsce działania urzędu (instytucji)	Nazwa miejscowa: Litzmannstadt (Łódź), Polska, woj. łódzkie, pow. Łódź, gm. Łódź
Liczba j.a.	376
Autor hasła	Rakoczy Łukasz

Fot. 2. Formularz opisu w „Cyfrowym Archiwum” IPN bez informacji o stanie opracowania zespołu/zbioru archiwalnego.

udostępniania, 19) zestawienie bibliografii oraz wykaz źródeł, 20) uwagi, 21) autor hasła, 22) data sporządzenia opisu¹⁰.

Do opisu na poziomie zespołu archiwalnego w „Cyfrowym Archiwum” dołączono niezbędne dla użytkownika informacje o jego strukturze wewnętrznej. Z zakładki podzespoły i podporządkowanej jej serii podzakładek można uzyskać wgląd w schematy opisu na poziomie podzespołu, serii i podserii¹¹. Formularz opisu na poziomie podzespołu zawiera następujące pola: nazwa podzespołu, opis (w zasadzie powinno raczej mówić się o charakterystyce archiwalnej), zasięg terytorialny, daty początkowa i końcowa oraz autor hasła i daty modyfikacji (fot. 3).

Dane na temat serii (fot. 4) i podserii akt ograniczają się zazwyczaj do dwóch pól: nazwy i opisu (a raczej charakterystyki serii). Zgodnie z dokumentacją techniczną poziomy te powinny jednak zawierać taki sam zestaw pól jak podzespół. Problem polega jednak na tym, że w „Cyfrowym Archiwum” IPN nie można znaleźć przykładów potwierdzających to założenie.

Wszystkie wcześniejsze problemy związane z brakiem pewnych danych na wyższych poziomach opisu, a tym samym z odszukaniem interesującej

¹⁰ Analiza etapu V dla systemu „Cyfrowe Archiwum” w IPN, wersja 1.0, 2014, s. 9 (dokument wykorzystany tylko na potrzeby niniejszego artykułu).

¹¹ Zdecydowanie łatwiej jest odnaleźć materiały w wielokrotnie krytykowanym przeze mnie inwentarzu archiwalnym IPN (publikowanym w Internecie), który pozwala na przeszukiwanie zasobu zgodnie z jego hierarchicznie ustaloną strukturą wewnętrzną. Do zawężenia kwerendy w „Cyfrowym Archiwum”, do oglądu opisu materiałów zgrupowanych w ramach podzespołu, serii, podserii, niezbędne jest już w momencie rozpoczęcia poszukiwań posiadanie ogólnej wiedzy o strukturze zasobu. *Vide* A. Rosa, *Użytkownik w systemie informacji archiwalnej. Kontekst stosowanych języków informacyjno-wyszukiwawczych* [w:] „Symposia Archivistica”, t. III: *Standaryzacja opisu archiwalnego...*, s. 51.

Dane		Podzespoły
Nazwa		Typ
		Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Piotrkowie Trybunalskim [1975] 1983-1990
		Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej w Piotrkowie Trybunalskim 1975-1983 Podzespół
		Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Piotrkowie Trybunalskim 1983-1990 Podzespół
Dane szczegółowe		
Nazwa	Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Piotrkowie Trybunalskim	
Opis	Ustawą z dnia 14 lipca 1983 r. o urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych i zakresie podległych mu organów (Dz.U. Nr 38, poz. 173) wprowadzono nowe nazewnictwo jednostek terenowych. Z dniem 1 sierpnia 1983 r. dotychczasowe komendy wojewódzkie i rejonowe MO przemianowano odpowiednio na wojewódzkie i ... pokaż całość	
Zasięg terytorialny	Województwo piotrkowskie utworzone na mocy ustawy z dnia 28 maja 1975 r. o dwustopniowym podziale administracyjnym Państwa oraz o zmianie ustawy o radach narodowych (Dz.U. Nr 16, poz. 91).	
Daty	1983-1990	
		Akta paszportowe EAPT Seria
		Materiały administracyjne Seria
		Materiały jednostek terenowych Seria
		Materiały obronne Seria
		Materiały operacyjne Seria
		Sygnatura I Podseria
		Sygnatura II Podseria
		Sygnatura III Podseria
		Sygnatura IV Podseria
		Materiały osobowe Seria
		Sygnatura V Podseria
		Sygnatura VI Podseria
		Sygnatura VII Podseria
		Sygnatura VIII Podseria

Fot. 3. Formularz opisu na poziomie podzespołu w „Cyfrowym Archiwum” IPN. Formularz zawiera następujące pola: nazwa podzespołu, opis, zasięg terytorialny, daty początkowa i końcowa oraz autor hasła i daty modyfikacji.

użytkownika informacji, nadrabia rozbudowany do monstralnych rozmiarów poziom opisu j.a. W 5 blokach informacyjnych (oznaczonych strzałkami) zarezerwowano bowiem miejsce dla 91 pól opisu¹² (fot. 5).

Patrząc od dołu, blok zabezpieczenie i konserwacja zawiera informacje dotyczące podjętych działań konserwatorskich (np. usuwanie części metalowych i taśmy samoprzylepnej), czyszczenie mechaniczne na sucho, podklejanie rozdarć, zabezpieczanie pieczęci, prasowanie, zszywanie), drugi odnosi się do miejsca przechowywania i stanowi odpowiednik danych zbieranych w ramach inwentarza topograficznego (wskazanie oddziału lub centrali IPN, magazynu, regału,

¹² J. Bednarek, *Zakres standaryzacji...* [w:] *Symposia Archivistica*, t. III: *Standaryzacja opisu archiwalnego...*, s. 144, 146.

Dane		Podzespoly
Nazwa	Typ	
Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Piotrkowie Trybunalskim [1975] 1983-1990		
Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej w Piotrkowie Trybunalskim 1975-1983	Podzespół	
Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Piotrkowie Trybunalskim 1983-1990	Podzespół	
Akta paszportowe EAPT	Seria	
Materiały administracyjne	Seria	
Materiały jednostek terenowych	Seria	
Materiały obronne	Seria	
Materiały operacyjne	Seria	
Sygnatura I	Podseria	
Sygnatura II	Podseria	
Sygnatura III	Podseria	
Sygnatura IV	Podseria	
Materiały osobowe	Seria	

Dane szczegółowe

Nazwa	Materiały osobowe
Opis	„Materiały osobowe”: formalne określenie wprowadzone przez wprowadzone Zarządzeniem nr 049/85 ministra spraw wewnętrznych z dnia 8 lipca 1985 r. w sprawie organizacji i zasad postępowania z materiałami archiwalnymi w resorcie spraw wewnętrznych, odpowiadające terminowi „akta osobowe” określone w Zarządzeniu nr 0107/68 ministra spraw wewnętrznych z 24 października 1968 r. w sprawie postępowania z aktami archiwalnymi Służby Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej oraz w Zarządzeniu nr 034/74 ministra spraw wewnętrznych z 10 maja 1974 r. w sprawie postępowania z aktami archiwalnymi w resorcie spraw wewnętrznych; na materiały osobowe składały się „[...] teckki osobowe funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej, żołnierzy zawodowych jednostek wojskowych podległych Ministrowi Spraw Wewnętrznych, funkcjonariuszy pożarnictwa, pracowników cywilnych, członków Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej oraz teckki osobowe osób posiadających przydziały organizacyjno-mobilizacyjne do pełnienia służby w Rezerwowych Oddziałach Milicji Obywatelskiej”. zwiń

Fot. 4. Dane na temat serii akt w „Cyfrowym Archiwum” IPN.

poziomu, półki oraz ewentualnie pudła/wiązki), trzeci uwzględnia warunki udostępniania (czyli informacje o przejęciu akt, pełnej lub ograniczonej dostępności opisu archiwalnego), a czwarty wskazuje na daty i autorów opisu archiwalnego (aktualizacje w zakresie opisu w książce nabytków, ubytków i przesunięć międzypoziomych, opisu merytorycznego i zewnętrznego, informacji o podjętych działaniach konserwatorskich). Trzeba w tym miejscu zwrócić uwagę na fakt, że wszystkie wymienione bloki mają w założeniu służyć usprawnieniu procesu zarządzania zasobem archiwalnym IPN, a jeden z nich – „zabezpieczenie i konserwacja” – nie jest dostępny dla użytkowników zasobu. Nie mają one zatem bezpośredniego wpływu na zdolności wyszukiwawcze „Cyfrowego Archiwum” IPN.

Mając powyższe na uwadze, omówię jedynie piąty, najważniejszy blok informacyjny na poziomie j.a., czyli blok danych podstawowych składający się z 7 zestawów, kategorii pól (hasła zapisane szarą czcionką z dwukropkiem na końcu). Typowy opis materiałów zaprezentuję na przykładzie akt Tajnej Policji

Opis j.a.	Indeks osobowy	Odsyłacze
Dane podstawowe:		
Przyporządkowanie:		
Seria	Oddział IV Poszukiwania i Zwalczania Przeciwnika	
Sep	Nie	
Informacje identyfikujące:		
Sygnatura akcesji	IPN Ld 1/1730	
Sygnatura dawna	151/299/1424	
Opis zawartości:		
Tytuł	Materiały dotyczące osoby podejrzanej o naruszenie przepisów niemieckiej listy narodowościowej: Szejka Wally, imię ojca: Władysław, data urodzenia: 09-09-1919	
Akta osobowe	Tak	
Opis	M.in.: ankiety osobowe, korespondencja w sprawie prowadzonych czynności śledczych. Jednostki prowadzące: Oddział II H Wydziału II Gestapo w Łodzi/Sekcja IV 5 b Referatu IV 5 Oddziału IV Poszukiwania i Zwalczania Przeciwnika Gestapo w Łodzi.	
Indeks geograficzny	Nazwa miejscowa: Dresden (Drezno), Niemcy Nazwa miejscowa: Litzmannstadt (Łódź), Polska, woj. łódzkie, pow. Łódź, gm. Łódź	
Daty wytworzenia dokumentów:		
Data początkowa	1943	
Data końcowa	1944	
Opis zewnętrzny:		
Formy fizyczne	Dokumentacja aktowa	
Liczba tomów	1	
Opis zewnętrzny	Akta zszyte w teczce wiązanej, format A4, mps, rkps, druk, jęz. niemiecki, stan dobry	
Liczba stron	10	
Bezpośrednie źródło przekazania:		
Przekazujący	Instytut Pamięci Narodowej. Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Łodzi	
Podstawa prawna przejęcia	Art. 29 ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o IPN-KŚZpNP	
→ Daty i autorzy opisu archiwalnego (akta spraw):		
→ Warunki udostępniania:		
→ Miejsce przechowywania:		
→ Zabezpieczenie i konserwacja:		

Fot. 5. Poziom opisu jednostki archiwalnej w „Cyfrowym Archiwum” IPN.

Państwowej Oddział w Łodzi [Geheime Staatspolizei Staatspolizeistelle Litzmannstadt] 1939–1944 (fot. 5) i Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Łodzi [1945] 1983–1990 (fot. 9). Natomiast na potwierdzenie tezy o braku odmiennych formularzy dla dokumentacji aktowej, audiowizualnej i kartograficznej w „Cyfrowym Archiwum” IPN przedstawię opisy mapy znajdującej się w aktach Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Zielonej Górze [1950] 1983–1990 (fot. 6) oraz filmu pochodzącego z zespołu Głównego Zarządu Polityczno-Wychowawczego Wojska Polskiego w Warszawie 1944–1949 (fot. 7).

Opis j.a.	Indeks osobowy
Dane podstawowe:	
Przyporządkowanie:	
Podzespół	Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Zielonej Górze 1983-1990
Seria	Materiały administracyjne Służby Bezpieczeństwa
Podseria	Wydział Studiów i Analiz
Sep	Nie
Informacje identyfikujące:	
Sygnatura akcesji	IPN Po 060/170 t. 4/6
Sygnatura dawna	6/5
Opis zawartości:	
Tytuł	Mapa sztabowa, Wydział VI
Akta osobowe	Nie
Opis zewnętrzny:	
Formy fizyczne	Mapa
Liczba tomów	1
Opis zewnętrzny	Format 1580x1410, j. polski, druk.
Bezpośrednie źródło przekazania:	
Przekazujący	Urząd Ochrony Państwa. Delegatura w Poznaniu
Podstawa prawna przejęcia	Art. 25 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o IPN-KŚZpNP
Daty i autorzy opisu archiwalnego (akta spraw):	
Warunki udostępniania:	
Miejsce przechowywania:	

Fot. 6. Opis mapy w „Cyfrowym Archiwum” IPN.

Po nazwie zespołu i sygnaturze nadanej w Archiwum IPN pojawia się pierwszy zestaw pól zatytułowany „przyporządkowanie”, zawierający informacje o podzespole, serii, podserii akt, a w przypadku akt paszportowych także dane o ich pozyskaniu z SEP (Systemu Ewidencji Paszportów). W następnej kategorii pól „informacje identyfikujące” przewidziano miejsce dla sygnatury akcesji (która jest powielaniem informacji z początku omawianego formularza), sygnatury wytwórcy (w formularzu jako sygnatura dawna), numeru rejestracyjnego, a docelowo sygnatury mikrofilmu i komórki prowadzącej sprawę¹³.

W tym miejscu potrzebne są trzy wyjaśnienia. Pierwsze dotyczące specyfiki prowadzenia akt operacyjnych organów bezpieczeństwa, a tym samym pewnego rodzaju odmienności ich opisu. Mikrofilmy wykonane z akt operacyjnych SB nie stanowią pełnego odzwierciedlenia akt w wersji papierowej, a jedynie

¹³ Vide J. Bednarek, *Zakres standaryzacji...* [w:] *Symposia Archivistica*, t. III: *Standaryzacja opisu archiwalnego...*, s. 145.

Opis j.a.	Indeks osobowy	Odsyłacze
Dane podstawowe:		
Przyporządkowanie:		
Sep	Nie	
Informacje identyfikujące:		
Sygnatura akcesji	IPN BU 00432/56	
Sygnatura dawna	0553	
Opis zawartości:		
Tytuł	Film p.t. "Kryptonim "Sierżant".	
Akta osobowe	Nie	
Opis	Fabularyzowany film szkoleniowy dotyczący współpracy z obcym wywiadem sierżanta Ryszarda Plumbauma oraz przygotowanie zasadki i ujęcie go przez Kontrwywiad Wojskowy ok. roku 1972. W filmie wykorzystano oryginalne materiały dźwiękowe i filmowe ze sprawy. Produkcja Wytwórnia Filmowa „Czołówka”.	
Indeks geograficzny	Nazwa miejscowa: Świecko, Polska, woj. lubuskie, pow. słubicki, gm. Słubice	
Daty wytworzenia dokumentów:		
Data początkowa	1970	
Data końcowa	1972	
Opis zewnętrzny:		
Formy fizyczne	Taśma filmowa 35mm	
Liczba tomów	1	
Opis zewnętrzny	Kopia obrazu i tonu (KOT opt.) 250 m. Akt 2/4.	
Bezpośrednie źródło przekazania:		
Przekazujący	Wojskowe Służby Informacyjne. Jednostka Wojskowa Nr 3106 w Warszawie	
Podstawa prawna przejęcia	Art. 25 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o IPN-KSzPNP	
Uwagi do dokumentów:		
Uwagi	Materiał czarno-biały. Materiał zdigitalizowany. Łączny czas trwania: 00.28.47. W ramach czynności konserwatorskich dokonano podklejenia i wymiany starych sklejek filmowych.	

Fot. 7. Opis filmu w „Cyfrowym Archiwum” IPN.

wyбір najcenniejszych pod względem operacyjnym i ujmujących w sposób syntetyczny przebieg sprawy dokumentów. Formalne rozpoczęcie prowadzenia sprawy przez jednostki operacyjne organów bezpieczeństwa następowało po jej rejestracji w pionie archiwalnym, a nie w kancelarii. To tam wpisywano ją do dziennika rejestracyjnego, którego kolejny numer (liczba porządkowa) stawał się jej numerem rejestracyjnym (ewidencyjnym). Dziennik rejestracyjny był wspólny dla wszystkich kategorii spraw, a o nadanym numerze decydowała kolejność zgłoszenia wpisu. Na podstawie otrzymanych danych pion archiwalny (Wydział „C”) wydawał komórkom organizacyjnym SB obwoluty odpowiednich teczek z adnotacją o zarejestrowaniu i z numerem ewidencyjnym. To do nich wyznaczony funkcjonariusz (referent sprawy) odkładał wszelkie dokumenty

związane z realizacją danej sprawy. Na obwolutach, które zawierały nadruk określający rodzaj sprawy (np.teczka pracy tajnego współpracownika, sprawa operacyjnego rozpracowania), funkcjonariusz wpisywał pseudonim osobowego źródła informacji lub kryptonim prowadzonej sprawy oraz daty jej wszczęcia i zakończenia¹⁴. Trzecia uwaga odnosi się do terminu akcesja. Od powstania Instytutu podstawą ewidencji była nie księga nabytków i ubytków rejestrująca dopływy i przesunięcia między zespołami, a rejestry spisów zdawczo-odbiorczych, odrębne dla materiałów jawnych i niejawnych. I tak w zasadzie pozostało do dzisiaj. Identyfikatorem zespołu nie jest jego numer, a zestaw oderwanych od siebie numerów spisów zdawczo-odbiorczych, które stanowiły podstawę przekazania archiwaliów do zasobu Instytutu.

Po informacjach identyfikujących następuje „opis zawartości” j.a., na który składają się: pseudonim przyjmowany w przypadku osobowych źródeł informacji (np. tajnych współpracowników); kryptonim nadawany w odniesieniu do spraw operacyjnych prowadzonych przeciwko osobom podejrzanym o działalność przeciwko komunistycznemu państwu; tytuł, który jest nie tyle odzwierciedleniem danych z obwoluty teczki (fot. 8), a wynikiem ustalenia pewnego schematu opisu stworzonego pod kątem ułatwienia wyszukiwania danych w „Cyfrowym Archiwum” IPN. Oryginalne elementy tytułu stanowią w tym przypadku podstawę do wszelkich uzupełnień, modyfikacji dokonywanych przez przygotowującego opis, nieoznaczonych jednak, jak widać na kolejnym zrzucie ekranu (fot. 9), nawiasami kwadratowymi.

Konstrukcja tytułów j.a. powinna obejmować:

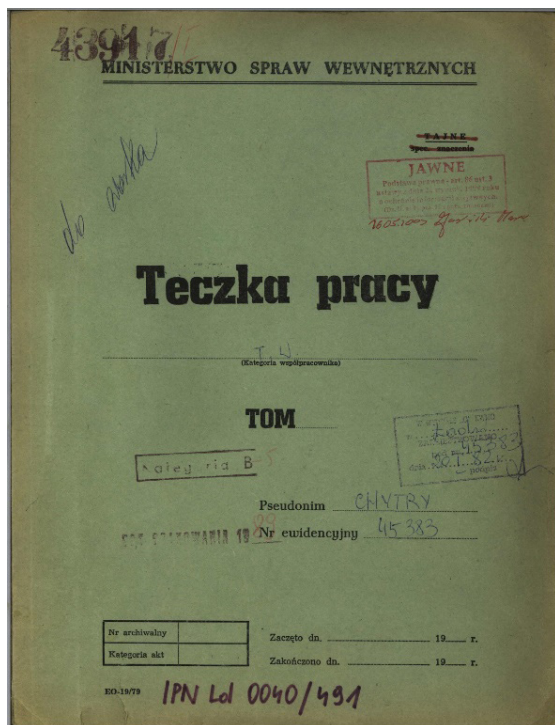
– dla teczek personalnych i pracy osobowych źródeł informacji – kategorię współpracy, charakterystykę osoby (czyli wymienione w mianowniku liczby pojedynczej imię i nazwisko, imię ojca oraz datę urodzenia), a następnie jej pseudonim;

– dla akt rozpracowań operacyjnych – rodzaj sprawy (sprawa operacyjnego sprawdzenia – SOS, sprawa operacyjnego rozpracowania – SOR, kwestionariusz ewidencyjny – KE), jej kryptonim oraz charakterystykę osoby/osób poddanych inwigilacji, czyli figuranta/figurantów (dane osobowe wpisane w mianowniku liczby pojedynczej);

– dla akt kontrolno-śledczych postępowań przygotowawczych – rodzaj sprawy (dochodzenie lub śledztwo), charakterystykę zakresu przestępstwa lub wykroczenia i sprawcy czynu (dane osobowe w mianowniku) oraz kwalifikację prawną przestępstwa;

¹⁴ P. Perzyna, *Procesy archiwotwórcze i metoda opracowania akt wojewódzkich urzędów spraw wewnętrznych w Piotrkowie Trybunalskim, Sieradzu i Skierniewicach* [w:] *Z uczniami, kolegami i przyjaciółmi w świecie nauki. Prace dedykowane Profesorowi Bohdanowi Ryszewskiemu w osiemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. W. Chorążyczewski, A. Żeglińska, Olsztyn 2014, s. 127–128.

Fot. 8. Oryginalna obwoluta teczki.

– dla akt spraw obiektowo-zagadnieniowych – rodzaj sprawy (obiektowa lub zagadnieniowa), jej charakterystykę, czyli opis przedmiotu zainteresowania lub zagadnienia, którego dotyczy sprawa, w przypadku występowania w sprawie osób inwigilowanych również ich dane personalne¹⁵.

Kolejne pole po tytule to – istotne z punktu widzenia publikowanego w Internecie inwentarza archiwalnego – stwierdzenie, czy opisywane materiały archiwalne mają charakter akt osobowych lub nieosobowych, zgodnie z nieznanym w archiwistyce, a wprowadzonym przez Radę Instytutu podziałem na dwie kategorie akt¹⁶. To od wpisania „tak” lub „nie” zależy zakres informacji pozyskiwanych i wyeksponowanych w tzw. inwentarzu publicznym IPN,

¹⁵ Wytyczne Zespołu Metodycznego IPN dotyczące inwentarzy archiwalnych wojewódzkich urzędów spraw wewnętrznych 1983–1990 (dla województw utworzonych po 1975 r.), wersja 1.1, 31 III 2010 r., ss. 15 (w zbiorach autora).

¹⁶ Ujednolicony tekst Uchwały nr 2/12 Rady IPN-KŚZpNP z dnia 3 II 2012 r. w sprawie formy inwentarza archiwalnego IPN-KŚZpNP, zmienionej uchwałami nr 4/12 z dnia 5 IV 2012 r. oraz nr 10/12 z dnia 12 VII 2012 r. *vide* na stronie internetowej: www.inwentarz.ipn.gov.pl. (dostęp 24 II 2017 r.). Omówienie *vide* R. Leśkiewicz, A. Pieczunko, *Inwentarz archiwalny IPN w sieci*, „Pamięć.pl. Biuletyn IPN” 2013, nr 1, s. 66–67. *Vide* też Uchwała Kolegium Instytutu z dnia 2 X 2016 r. uchylająca wspomniane akty: [Symposja Archiwistyczna](http://ipn.gov.pl/pl/o-ipn/struktura/kolegium-ipn-1/dzialalnosc-kolegium/dokumenty/37037,UCHWALA-</p>
</div>
<div data-bbox=)

Opis j.a.	Indeks osobowy	Odsyłacze
Dane podstawowe:		
Przyporządkowanie:		
Podzespół	Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Łodzi 1983-1990	
Seria	Materiały operacyjne	
Podseria	Sygnatura I	
Sep	Nie	
Informacje identyfikujące:		
Sygnatura akcesji	IPN Ld 0040/491	
Sygnatura wytwórcy	43917/1	
Numer rejestracyjny	KWMO Łódź 45383/1982	
Opis zawartości:		
Pseudonim	Chytry	
Tytuł	Teczka pracy tajnego współpracownika ps. "Chytry": Łakomy Zbigniew, imię ojca: Franciszek, data urodzenia: 19-12-1954	
Akta osobowe	Tak	
Opis	Informacje dotyczące sytuacji w Wytwórni Filmów Fabularnych w Łodzi (działalność członków struktur opozycyjnych: KPN i NSZZ "Solidarność", kolportaż wydawnictw bezdebitowych, nastroje wśród pracowników) wykorzystywane m.in. w ramach sprawy operacyjnej "Klub" oraz akcji "Lato 80". Jednostka prowadząca: Wydział III KWMO w Łodzi.	
Indeks geograficzny	Nazwa miejscowa: Łódź, Polska, woj. łódzkie, pow. Łódź, gm. Łódź	
Daty wytworzenia dokumentów:		
Data początkowa	1982	
Data końcowa	1983	

Fot. 9. Opis jednostki archiwalnej w „Cyfrowym Archiwum” IPN.
Zmodyfikowany tytułteczki nie został oznaczony kwadratowymi nawiasami.

którego strukturę szczegółowo przedstawiłem w I tomie serii „Symposia Archivistica”¹⁷. Następne pole funkcjonujące pod nazwą „opis”, w rzeczywistości odpowiada – w zależności od stopnia pracowitości archiwisty – polu uwagi (dodatkowe informacje) na karcie inwentarzowej¹⁸ lub typowemu abstraktowi

NR-112016.html (dostęp 2 III 2017 r.) oraz <http://inwentarz.ipn.gov.pl/zakres-danych> (dostęp 2 III 2017 r.).

¹⁷ P. Perzyna, *Zasada strukturalna...* [w:] *Symposia Archivistica*, t. I: *Zasada strukturalna...*, s. 56–57.

¹⁸ *Vide* Wskazówki metodyczne do sporządzania inwentarzy archiwalnych zespołów (zbiorów) akt wytworzonych w okresie kancelarii akt spraw (XIX–XX w.) wprowadzone pismem okólnym nr 2 naczelnego dyrektora archiwów państwowych z dnia 28 V 1984 r., https://www.archiwa.gov.pl/images/docs/akty_normatywne/pismo_2_1984.pdf (dostęp 24 II 2017 r.). Warto zwrócić uwagę na rozbieżności pomiędzy zapisami Uchwały Kolegium IPN z 2 X 2016 r. a informacjami o zakresie publikowanych danych w na stronie inwentarza. W uchwale nie ma mowy o podziale na dwie kategorie archiwaliów (formularz składa się z 14 pól opisu), a w opisie zakresu danych w inwentarzu dalej prezentowany jest podział na

Opis j.a.	Indeks osobowy	Odsyłacze
-----------	----------------	-----------

Szukaj:

Typ danych: Zatwierdzone

Strona 1 z 1 (elementy 1) Rozmiar strony: 10 ▾

Edycja	Imię	Nazwisko	Imię ojca	Data urodzenia	Pseudonim
⊕	Henryk	Izel	Józef	08-12-1923	

Przyporządkowanie

Inwentarz   Tak

Opis szczegółowy osoby:

Imię	Henryk
Nazwisko	Izel
Imię ojca	Józef
Data urodzenia	08-12-1923
Miejsce urodzenia	Łódź
Stopień	Pułkownik
Status	Funkcjonariusz MO/SB
Data przyjęcia do służby	1956
Data zwolnienia ze służby	1990
Data wprowadzenia	2014-09-17
Autor / edytor	Bartosz Bijak

Strona 1 z 1 (elementy 1) Rozmiar strony: 10 ▾

Fot. 10. Indeks osobowy w „Cyfrowym Archiwum” IPN.

sporządzonemu na podstawie zawartości j.a. oraz służącemu do umieszczenia informacji, które nie znalazły miejsca w obszarze zarezerwowanym na tytuł. Warto przypomnieć, że w polskich warunkach formę abstraktów zaproponował Bohdan Ryszewski, określając je mianem „opisu zawartości” i „rodzajem rejestru”, ujmującym w sposób analityczny zawartość j.a.¹⁹ I właśnie mianem rejestru należałoby określić wspomniane pole w „Cyfrowym Archiwum” IPN.

Całości obrazu w grupie danych odnoszących się do opisu zawartości dopełnia indeks geograficzny, nie wiadomo dlaczego wbudowany w strukturę opisu j.a., a nie dołączony do niego, podobnie jak ma to miejsce w przypadku indeksu osobowego. Oczywiste w tym miejscu wydaje się zatem pytanie, dlaczego indeks

akta o charakterze osobowym i nieosobowym. W drugim przypadku niejednolite są również formularze opisu, składające się odpowiednio z 13 i 14 pól (brak pola opis w formularzu dotyczącym archiwaliów o charakterze osobowym). *Vide* <http://ipn.gov.pl/pl/o-ipn/struktura/kolegium-ipn-1/dzialalnosc-kolegium/dokumenty/37037,UCHWALA-NR-112016.html> (dostęp 2 III 2017 r.) oraz <http://inwentarz.ipn.gov.pl/zakres-danych> (dostęp 2 III 2017 r.).

¹⁹ B. Ryszewski, *Problemy komputeryzacji...*, s. 31.

Opis j.a.	Indeks osobowy	Zapisy ewidencyjne	Pliki
-----------	----------------	--------------------	-------

Dane podstawowe:

Przyporządkowanie:

Podzespół	Stoleczny Urząd Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1983-1990
Seria	Materiały administracyjne
Podseria	Wydział C
Pomoce ewidencyjne (wytwórców)	Tak
Sep	Nie

Informacje identyfikujące:

Sygnatura akcesji	IPN BU 002754/2
-------------------	-----------------

Opis zawartości:

Tytuł	Dziennik archiwalny Stołecznego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Warszawie - sprawy obiektowe z lat 1987-1990 (sygnatura IV-OB nr 346-422). Księga nr 2.
Akta osobowe	Nie

Daty wytworzenia dokumentów:

Data początkowa	1987
Data końcowa	1990

Opis zewnętrzny:

Formy fizyczne	Dokumentacja aktowa
Liczba tomów	1
Opis zewnętrzny	Poszyt, j. polski, format A4, rkps.
Liczba kart	7

Bezpośrednie źródło przekazania:

Przekazujący	Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego w Warszawie
Podstawa prawna przejęcia	Art. 25 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o IPN-KŚZpNP

→ **Daty i autorzy opisu archiwalnego (akta spraw):**

→ **Warunki udostępniania:**

→ **Miejsce przechowywania:**

→ **Zabezpieczenie i konserwacja:**

→ **Ochrona informacji niejawnych:**

→ **Kopie cyfrowe:**

Fot. 11. Opis na poziomie jednostki archiwalnej na przykładzie dziennika archiwalnego w „Cyfrowym Archiwum” IPN.

osobowy może mieć swój odrębny formularz opisu, a geograficzny nie? Przecież drugi z wymienionych indeksów też posiada swoją wewnętrzną strukturę: miejscowość (a nie nazwa miejscowa, jak zapisano w „Cyfrowym Archiwum”), województwo, powiat, gmina. Zastosowana niekonsekwencja w umiejscowieniu indeksów nie zwiększa również możliwości wyszukiwawczych samego systemu²⁰.

²⁰ Vide J. Bednarek, *Zakres standaryzacji...* [w:] *Symposia Archivistica*, t. III: *Standaryzacja opisu archiwalnego...*, s. 146; B. Ryszewski, *Problemy swobodnego indeksowania i założenia kartoteki haseł wzorcowych dla opisu archiwaliów* [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 5: *Problemy opisu archiwaliów w skomputeryzowanych archiwalnych systemach informacyjnych. Materiały sympozjum, Toruń, 5 i 6 XII 1997 r.*, red. H. Robótka, Toruń 1999, s. 62–64.

Ochrona informacji niejawnych:

Ochrona informacji niejawnych:

Aktualna klauzula tajności j.a.	Jawna
Weryfikator klauzuli	Anna Karpińska
Data wprowadzenia informacji o klauzuli tajności	2014-08-29

Aktualne klauzule tajności dokumentów j.a.:

Szczegóły klauzuli	Jawne
Data wykonania czynności (weryfikator klauzuli tajności pracujący poza systemem CA)	2014-08-29
Autor czynności (weryfikator klauzuli tajności pracujący poza systemem CA)	Anna Jonczyk

Kopie cyfrowe:

Wykonanie kopii wzorcowych:

Rodzaj kopii	Własna
Format pliku	Tiff
Rozdzielczość	300 dpi
Głębina kolorów	24 bity
Urządzenie cyfrujące	Skaner Bookeye 3
Liczba plików wzorcowych	11
Wielkość GB	0,48
Data digitalizacji	2014-09-03
Autor	Paweł Popławski
Nazwa jednostki wytwarzającej	Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej (BU)

Weryfikacja jakości obrazów cyfrowych:

Data weryfikacji	2014-09-03
Weryfikator	Katarzyna Błońska-Polach

Repozytorium cyfrowe:

Nazwa jednostki magazynującej	Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej (BU)
-------------------------------	---

Dostęp do kopii cyfrowych:

Ścieżka dostępu do kopii cyfrowej	BU_00\BU_00_2754\BU_00_2754_1-100\BU_00_2754_2
-----------------------------------	--

Fot. 12. Niestandardowe bloki informacyjne w „Cyfrowym Archiwum” IPN: ochrona informacji niejawnych, kopie cyfrowe.

Czwarta grupa danych w opisie j.a. odnosi się do czasu wytworzenia dokumentów i składa się, jak się można domyślać, z daty początkowej i daty końcowej. Po nich pojawia się „opis zewnętrzny” jednostki, w ramach którego określa się formę fizyczną akt, liczbę tomów oraz ich zewnętrzne atrybuty, takie jak: rodzaj i format nośnika informacji, fizyczny stan jego zachowania, liczbę stron/klatek, długość nagrania²¹. W kolejnej grupie informacji w bloku danych podstawowych wskazywane jest bezpośrednie źródło przekazania. Już samo sformułowanie budzi pewne zastrzeżenia. Czy nie można określić tej grupy nazwą:

²¹ Opis zewnętrzny odpowiada rubryce 6 karty inwentarzowej. *Vide* Wskazówki metodyczne do sporządzania inwentarzy archiwalnych..., https://www.archiwa.gov.pl/images/docs/akty_normatywne/pismo_2_1984.pdf (dostęp 24 II 2017 r.).

Opis j.a.		Indeks osobowy		Zapisy ewidencyjne		Pliki	
Szukaj: <input type="text"/>				Ograniczenie w udostępnianiu dokumentów: Czytelnik zewnętrzny			
Typ danych: Zatwierdzone				Sortuj po: Stronie/Karcie			
Strona 1 z 8 (elementy 77)				Rozmiar strony: 10			
Akcje		Numer rejestracyjny	Sygnatura wytwórcy	Imię	Nazwisko	Strona/Karta	
						początkowa	końcowa
↻	📄	SUSW Warszawa 13973	SUSW Warszawa 346/IV-OB	-	-	2	2
Sprawa obiektowa kryptonim "Łąki" dot. nielegalnego budownictwa sakralnego w Grodzisku Mazowieckim.							
↻	📄	SUSW Warszawa 27661	SUSW Warszawa 347/IV-OB	-	-	2	2
Sprawa obiektowa kryptonim "Mazowsze" dot. nielegalnego budownictwa sakralnego w m. Otrębusy.							
↻	📄	SUSW Warszawa 26878	SUSW Warszawa 348/IV-OB	-	-	2	2
Sprawa obiektowa kryptonim "Miasto" dot. operacyjnej ochrony Wojewódzkiego Kompleksu Gospodarki Komunalnej.							
↻	📄	SUSW Warszawa 41026	SUSW Warszawa 349/IV-OB	-	-	2	2
Sprawa obiektowa kryptonim "Dyfuzja" dot. działalności nielegalnej organizacji pod nazwą "Ruch Młodej Polski".							
↻	📄	SUSW Warszawa 7172	SUSW Warszawa 350/IV-OB	-	-	2	2
Sprawa obiektowa kryptonim "Debiut" dot. funkcjonowania instytucji handlu wewnętrznego i usług.							
↻	📄	SUSW Warszawa 48400	SUSW Warszawa 351/IV-OB	-	-	2	2
Sprawa obiektowa kryptonim "Maj 87" dot. ochrony społeczeństwa Warszawy przed wpływem "wrogiej propagandy" przez konspiracyjne struktury byłego NSZZ "Solidarność" w związku z obchodami święta 1-go Maja.							
↻	📄	SUSW Warszawa 48654	SUSW Warszawa 352/IV-OB	-	-	2	2
Sprawa obiektowa kryptonim "Sierpień 87" dot. ochrony społeczeństwa Warszawy przed wpływem "wrogiej propagandy pisanej" przez konspiracyjne struktury byłej "Solidarność" w związku ze zbliżającą się siódmą rocznicą podpisania porozumień sierpniowych.							

Fot. 13. Opis w „Cyfrowym Archiwum” IPN na poziomie niepodzielnej informacyjnie części opisywanego dokumentu – „częstki archiwalnej”.

przekazujący i podstawa prawna włączenia do zasobu? W tym przypadku chodzi bowiem o wskazanie poprzedniego dysponenta akt oraz odpowiedniego artykułu z ustawy o IPN, stanowiącego tytuł prawny do ich przejęcia. Ostatnia, 7 kategoria danych zawiera tylko jedno pole zawierające uwagi do dokumentów.

Jak wspomiano wcześniej, do opracowywanych materiałów archiwalnych tworzony jest odrębny, a nie zintegrowany z opisem jednostki (jak w przypadku geograficznego) indeks osobowy, posiadający odrębny formularz, na który składają się 2 kategorie pól opisu (fot. 10). W pierwszej, pod nazwą „przyrzędkowanie”, pojawia się tylko jedno pole pod nazwą inwentarz. Podobnie jak w przypadku opisu na poziomie j.a., wpisanie „tak” lub „nie” wskazuje, czy dane osobowe zostały pozyskane do inwentarza publicznego IPN, czy też nie.

c.d. 1987 v.

Nr kz rejestr	Data wpisu	Nazwa jednostki, która stała się dokumentem	Liczba tomów	Nr rejestracyjny tomu	Nazwa obiektu lub zagadnienia	Podpis pracownika archiwu katalogującego (nazwisko)	Numer i oznaczenie dot.		Lata 1988
							Idz.	Nr protokołu	
~~1~~	~~19.02.88~~	~~Grodzisk Maz. p. II~~	~~1~~	~~44943~~	~~Sprawa kryptonu "Łąki" dot. nielegalnego budownictwa sakralnego w Grodzisku Mazowieckim~~	~~Plis~~	~~085/89~~	~~1988~~	~~1988~~
~~1~~	~~"~~	~~"~~	~~1~~	~~44944~~	~~Sprawa kryptonu "Łąki" dot. nielegalnego budownictwa sakralnego w Grodzisku Mazowieckim~~	~~Plis~~	~~085/89~~	~~1988~~	~~1988~~
8	31.06.87	Wydz. II-2	1	44943	Sprawa kryptonu "Łąki" dot. nielegalnego budownictwa sakralnego w Grodzisku Mazowieckim	Plis			1988
9	19.09.88	Wydz. II-2	1	44946	Sprawa kryptonu "Łąki" dot. nielegalnego budownictwa sakralnego w Grodzisku Mazowieckim	Plis			1988
0	29.10.88	Wydz. II-1	2	44947	Sprawa kryptonu "Łąki" dot. nielegalnego budownictwa sakralnego w Grodzisku Mazowieckim	Plis			1988
1	28.12.88	Wydz. III-2	1	44948	Sprawa kryptonu "Łąki" dot. nielegalnego budownictwa sakralnego w Grodzisku Mazowieckim	Plis			1988
2	27.06.89	Wydz. III-2	1	44949	Sprawa kryptonu "Łąki" dot. nielegalnego budownictwa sakralnego w Grodzisku Mazowieckim	Plis			1988
3	25.11.89	Wydz. II	3	7046	Sprawa kryptonu "Łąki" dot. nielegalnego budownictwa sakralnego w Grodzisku Mazowieckim	Plis	085/89		1988
~~4~~	~~29.12.88~~	~~Wydz. II~~	~~1~~	~~44950~~	~~Sprawa kryptonu "Łąki" dot. nielegalnego budownictwa sakralnego w Grodzisku Mazowieckim~~	~~Plis~~	~~085/89~~	~~1988~~	~~1988~~
5	31.12.80	Wydz. Piąty 1988 v.	1	23351	Sprawa kryptonu "Łąki" dot. nielegalnego budownictwa sakralnego w Grodzisku Mazowieckim	Plis			1988
6	23.04.82	Wydz. III-1	1	44943	Sprawa kryptonu "Łąki" dot. nielegalnego budownictwa sakralnego w Grodzisku Mazowieckim	Plis			1988
7	"	Wydz. IV	1	44944	Sprawa kryptonu "Łąki" dot. nielegalnego budownictwa sakralnego w Grodzisku Mazowieckim	Plis			1988
8	25.05.06	Wydz. III-1	1	34565	Sprawa kryptonu "Łąki" dot. nielegalnego budownictwa sakralnego w Grodzisku Mazowieckim	Plis			1988

Metryka dokumentu:

Sygnatura akcesji (numer z książki nabytków)

Pliki 1/1

Informacje

IPN BU 002754/2

Dokument nie zawiera informacji niejawnych

SUSW Warszawa 13973 [numer rejestracyjny], SUSW Warszawa 346/IV-OB [sygnatura wytwórcy], Łąki [krytonim], Sprawa obiektowa kryptonim "Łąki" dot. nielegalnego budownictwa sakralnego w Grodzisku Mazowieckim. [tytuł akt sprawy]

Fot. 14. Cyfrowy obraz dwóch stron dziennika archiwalnego.

Dalej otwiera się rozbudowany zestaw pól odnoszących się do szczegółowego opisu figurującej w aktach osoby, obejmujący: 1) imię, 2) drugie imię, 3) nazwisko, 4) nazwisko rodowe, 5) inne używane imiona, 6) inne używane nazwiska, 7) imię ojca, 8) imię matki, 9) datę urodzenia, 10) miejsce urodzenia, 11) stopień służbowy, 12) status osoby, 13) imię zakonne, 14) pseudonim, 15) datę przyjęcia do służby, 16) datę zwolnienia ze służby, 17) numer rejestracyjny, 18) numer strony/karty, 19) uwagi.

Po typowych przykładach opisu j.a. w „Cyfrowym Archiwum” nadszedł czas na prezentację dwóch specyficznych modeli opisu. Pierwszy odnosi się do pomocy ewidencyjnej w postaci dziennika (inwentarza) archiwalnego i wymaga pewnego wyjaśnienia. W pionie archiwalnym cywilnych organów bezpieczeństwa państwa inwentarz archiwalny nie był efektem finalnym opracowania zespołu (zbioru), ale środkiem ewidencyjnym, w którym rejestrowano kolejne napływy akt z jednostek organizacyjnych do archiwum. Zasadnicza odmiennność pomiędzy opisem typowych i specyficznych materiałów polega na różnicy w liczbie bloków informacyjnych. Jak wspominałem już wcześniej, standardowy opis na poziomie j.a. obejmuje 5 bloków informacyjnych. W przypadku dziennika archiwalnego pojawia się ich już 7 (fot. 11).

Dwa dodatkowe, niestandardowe bloki informacyjne widoczne są na kolejnym zrzucie ekranu (fot. 12). Pierwszy odnosi się do ochrony informacji niejawnych, czyli weryfikacji gryfów tajności akt i zawiera daty weryfikacji klauzuli oraz imię i nazwisko osoby dokonującej tej czynności (poprzez naniesienie odpowiedniej pieczętki na obwolucie materiałów, a następnie poprzez wpisanie informacji o tym fakcie do „Cyfrowego Archiwum”). Równie dobrze ten blok mógłby nosić nazwę „potwierdzenie jawności”, bo w zasadzie „Cyfrowe Archiwum” IPN zawiera tylko opisy materiałów pozbawionych gryfów tajności. Drugi nowatorski blok w przypadku opisu pomocy ewidencyjnych dotyczy kopii cyfrowej wykonanej z oryginału j.a. (informacje m.in. o rozmiarze, wielkości, formacie i rozdzielczości plików, dacie oraz autorze digitalizacji) i przechowywanej w repozytorium cyfrowym.

W przypadku dziennika archiwalnego z poziomu jednostki archiwalnej można przejść do zakładki „zapisy ewidencyjne”, która zawiera opisy na kontrowersyjnym i to nie tylko ze względu na nazwę, najniższym poziomie „częstki archiwalnej”, czyli, zgodnie z Normą opisu materiałów archiwalnych w archiwach państwowych NOMA wersja 0.1, najmniejszej logicznie, niepodzielnej informacyjnie części opisywanego dokumentu (fot. 13)²².

Czym może być „częstka archiwalna” w przypadku dziennika archiwalnego najlepiej ilustruje kolejny zrzut ekranu (fot. 14). Widać na nim cyfrowy obraz dwóch stron dziennika, zawierającego informacje (wpisy) o aktach przejętych do

²² W. Kwiatkowska, *Ogólne uwagi dotyczące Normy opisu materiałów archiwalnych w archiwach państwowych Noma wersja 0.1*, „Archiwista Polski” 2016, nr 1, s. 73. *Vide* też P. Perzyna, *Standaryzacja opisu...* [w:] *Symposia Archivistica*, t. I: *Zasada strukturalna...*, s. 130.

Opis j.a.	Odsyłacze	Kartoteka
Dane podstawowe:		
Przyporządkowanie:		
Podzespół	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956-1990	
Seria	Kartoteki	
Kartoteka	Tak	
Nazwa kartoteki	Kartoteka ogólnoinformacyjna	
Sep	Nie	
Informacje identyfikujące:		
Sygnatura akcesji	IPN BU 2911/1	
Sygnatura dawna	IPN BU Z/00636, IPN BU Z/00943, IPN BU Z/001166, IPN BU Z/001223, IPN BU Z/001343, IPN BU Z/001609, IPN BU Z/001610, IPN BU Z/001643, IPN BU Z/001644, IPN BU Z/002908, IPN BU419/2, IPN BU 723, IPN BU 762, IPN BU 777, IPN BU 778, IPN BU 799, IPN BU 812, IPN BU 861, IPN BU 862, IPN BU 864, IPN BU 893, IPN BU 911/1, IPN BU 924, IPN BU 935, IPN BU 948, IPN BU 981	
Opis zawartości:		
Komórka prowadząca sprawę	MSW Warszawa Biuro Ewidencji Operacyjnej MSW Warszawa Biuro "C" Zarząd II SG WP WOP MBP Kds.BP	
Tytuł	Kartoteka ogólnoinformacyjna Biura „C” Ministerstwa Spraw Wewnętrznych [936 m.b.]. Zakres pól obejmuje m.in.: dane dot. rejestrowanej osoby: nazwisko, imię, imię ojca, imię i nazwisko matki, data i miejsce urodzenia, narodowość, obywatelstwo, pochodzenie społeczne, przynależność partyjna, wykształcenie, znajomość języków obcych, zawód, zajmowane stanowisko, dokładny adres zamieszkania, rysopis, znaki szczególne; dane dot. prowadzonych spraw: nr ewidencyjny / rejestracyjny sprawy, nr archiwalny, nazwa jednostki operacyjnej, sygnatura i liczba dziennika jednostki operacyjnej, data, podstawa i cel werbunku / pozyskania, kategoria, pseudonim, cel zabezpieczenia, charakter, miejsce i dział gospodarki gdzie występuje podejrzenie popełnienia przestępstwa; dane dot. przebiegu sprawy: data i treść zapisu, data i powód zdjęcia z "ewidencji sieci agenturalnej", nr i data przekazania materiałów do archiwum.	
Akta osobowe	Nie	
Opis	Kartoteka centralna w układzie fonetycznym obejmująca zasób z lat 1944 – 1990, w skład którego wchodziły karty wytworzone w jednostkach operacyjnych, śledczych i paszportowych MSW i jego poprzedników oraz ich wojewódzkich odpowiedników. Do centralnej kartoteki włączono również karty z kartotek ogólnoinformacyjnych byłych wojewódzkich urzędów spraw wewnętrznych w Ciechanowie, Ostrołęce i Siedlcach. Do kartoteki przesyłane były także karty odnoszące się do zainteresowań WSW (Informacji Wojskowej), Zarządu II Sztabu Generalnego, WOP. Zasięg terytorialny: obszar całego kraju.	

Fot. 15. Opis na poziomie jednostki archiwalnej na przykładzie kartoteki w „Cyfrowym Archiwum” IPN.

archiwum, ujęte w formie pojedynczych wierszy formularza. Opis zawartości części, obejmujący skomasowane dane ze wszystkich rubryk dziennika jest dostępny w polu „informacje” metryczki nie tyle dokumentu (jak to zostało określone w „Cyfrowym Archiwum” IPN), ile właściwie „części archiwalnej”.

Specyficzną formę opisu posiadają również kartoteki wytworzone przez cywilne organy bezpieczeństwa państwa. Warto w tym miejscu przypomnieć, że były one wytworem swoiście prowadzonego „opracowania archiwalnego”, którego nie można utożsamiać z czynnościami wchodzącymi w zakres tradycyjnego porządkowania zespołu (zbioru) akt oraz sporządzania do niego inwentarza ze wstępem. W jednostkach resortu bezpieczeństwa publicznego, a następnie spraw

Przyporządkowanie	
Aktotwórca	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie [1944] 1954-1990
Podzespół	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie 1956-1990
Seria	Kartoteki
Kartoteka	Kartoteka ogólnoinformacyjna

Informacje identyfikujące	
Sygnatura akcesji	IPN BU 2911/1

Informacje z karty	
Imię	Lech
Drugie imię	Aleksander
Nazwisko	Kaczyński
Imię ojca	Rajmund
Data urodzenia	18-06-1949

Miejsce przechowywania	
Sygnatura pakietu	EAKOI_BU_4_381
Numer karty	689
Pliki	EAKOI_BU_4_381_1769.jpg EAKOI_BU_4_381_1770.jpg

Status rekordu	
Status rekordu	Opis archiwalny w trakcie edycji

Opis karty kartotecznej	
Data aktualizacji	2016-03-19
Data utworzenia	2016-03-19
Edytor	EAKOI Migracja
Weryfikator	EAKOI Migracja

Dodaj do wniosku	
Dodaj do koszyka	

EAKOI_BU_4_381_1769.jpg

Fot. 16. Opis pojedynczej karty ewidencyjnej na poziomie dokumentu w „Cyfrowym Archiwum” IPN.

wewnętrznych, jako opracowanie archiwalne traktowano bowiem przeprowadzenie w archiwaliach analizy pod kątem wyodrębnienia w nich pojawiających się w różnym charakterze osób, zagadnień i tematów interesujących SB oraz wykonanie na tej podstawie charakterystyk i streszczeń. Efektem tej pracy nie było wypełnienie karty inwentarzowej, stworzenie pełnego opisu akt, a jedynie wypisanie kart ewidencyjnych odnoszących się do osób oraz kart tematyczno-zagadnieniowych i włączenie ich do odpowiednich kartotek. Na przykład w oparciu o informacje zawarte w teczkach personalnych tajnych współpracowników sporządzano kartoteki (skorowidze) rzeczowe umożliwiające wyszukiwanie informacji według takich kryteriów, jak np. pseudonim, zawód, miejsce zamieszkania. Na podstawie analizy akt spraw operacyjnych i postępowań przygotowawczych tworzone kartoteki tematyczne. Do akt administracyjnych wypisywano natomiast karty zagadnieniowe, z których powstały kartoteki zagadnieniowo-tematyczne²³.

²³ P. Perzyna, *Procesy archiwootwórcze i metoda... [w:] Z uczniami, kolegami...*, s. 131–132.

Formularz opisu kartoteki na poziomie j.a. różni się od standardowego trzema polami. W grupie danych odnoszących się do przyporządkowania wprowadzono bowiem pole wyboru potwierdzające rodzaj materiałów o tytule „kartoteki” oraz nazwę kartoteki. Natomiast w opisie zawartości dodano komórkę prowadzącą sprawę (fot. 15). Liczba bloków informacyjnych w opisie materiałów typowych i opisie kartotek pozostała na tym samym poziomie, ale blok 5 w pierwszym przypadku odnosi się do „zabezpieczenia i konserwacji”, a w drugim do „ochrony informacji niejawnych”.

Bardzo oryginalnie przedstawia się forma opisu pojedynczej karty ewidencyjnej lub zagadnieniowej na poziomie dokumentu. Najpierw następuje określenie nazwy dokumentu, utrzymane w resortowej nomenklaturze, karta kartoteczna. Brzmi to trochę groteskowo, bo jak nazywałaby się karta wszyta do akt sprawy – karta aktowa, a przypięta do mapy – karta kartograficzna? Po wskazaniu dokumentu dalsze informacje zostały zgrupowane w 6 zestawach (kategoriach) pól. W pierwszym z nich (przyporządkowanie) zniknął zespół archiwalny, a zastąpił go aktotwórca, po nim następują pola zawierające nazwy: podzespołu, serii i kartoteki. Kolejna kategoria – „informacje identyfikujące” – obejmuje jedynie sygnaturę akcesji. Nieco bardziej rozbudowany blok „informacji z karty”, który powinien nosić nazwę „opis zawartości”, gromadzi takie dane, jak: imię, drugie imię, nazwisko, imię ojca, data urodzenia. „Miejsce przechowywania” określają trzy pola: sygnatura pakietu zawierającego skompresowany zbiór skanów, numer karty w pakiecie oraz pliki, będące zarazem hiperłączem do awersu i rewersu karty. Zestaw o nazwie „status rekordu” zawiera dane o etapie tworzenia opisu karty, natomiast ostatnia kategoria – „opis karty kartotecznej” (bardziej stosowne byłoby określenie: „autor i data opisu”) – daty utworzenia i aktualizacji opisu oraz wskazanie edytora i weryfikatora opisu (fot. 16).

Podsumowując rozważania o typowych i specyficznych formach opisu zasobu archiwalnego w systemie „Cyfrowe Archiwum” IPN, mogę z całą odpowiedzialnością stwierdzić, że w wersji optymalnej powinny one stać się lepkie i klawrowne, jak dereniówka – jedna z najszlachetniejszych polskich nalewek. Można ten stan osiągnąć poprzez stworzenie takiego uniwersalnego modelu (formularza) opisu, w którym udałoby się wyeksponować informacje zarówno o różnych typach i rodzajach dokumentacji aktowej, jak i specjalnej (mapy, nagrania dźwiękowe, filmy i fotografie). W celu uzyskania wzorowej dereniówki umyte owoce derenia wrzuca się do gąsiorka, zalewa lekko rozcieńczonym spirytusem, żeby nie zabić aromatu, a następnie wystawia w ciepłe, nasłonecznione miejsce. Podobnie smaku opisu archiwaliów nie mogą zabijać dodatkowe, często zbędne dane, odwracające uwagę od istotnych dla badacza informacji. Po miesiącu, w przypadku archiwum miesiącu świetlnym, należy zlać spirytus z gąsiorka, a dereń zalać syropem przygotowanym z wody i cukru, to znaczy przygotować prezentację faz procesu prowadzącego do powstania zespołu, główne fakty

z przeszłości, cele i zadania aktotwórcy oraz jego miejsce w hierarchii i strukturze organizacyjnej. Po upływie kolejnego miesiąca trzeba zlać z gąsiora syrop, do którego przeniknął alkohol zgromadzony wcześniej w owocach derenia. Oba nalewy (spirytusowy i syropowy) podlegają filtracji i połączeniu, a następnie przelaniu do butelek. W przypadku opracowania zasobu oznacza to połączenie inwentarza z opracowaniem historyczno-archiwalnym na temat aktotwórcy. Butelki powinny być odstawione w chłodne i ciemne miejsce na około rok, po upływie którego dereniówka nadaje się do spożycia. Podobnie jest z pomocą archiwalną zawierającą opis archiwaliów danego zespołu/zbioru archiwalnego, o której opinii wydawane są dopiero po upływie pewnego czasu od jej stworzenia, kiedy użytkownicy zasobu ocenią przygotowaną pomoc archiwalną jako efektywne narzędzie wyszukiwania informacji.

Standardy opisu archiwalnego w praktyce polskich archiwów państwowych

W niniejszym artykule zaprezentowana zostanie refleksja na temat stosowania standardów opisu archiwaliów w archiwach państwowych, przy czym przedmiotem tej refleksji będą standardy ogólne, uniwersalne stosowane w procesie komputeryzacji. Standaryzacja opisu archiwalnego miała miejsce również w systemie tradycyjnym, papierowym, jednak komputeryzacja stawia problem standaryzacji na nowym, wyższym poziomie, m.in. jest warunkiem niezbędnym, by w przypadku tworzenia systemu informatycznego oprzeć się na już gotowym standardzie¹. Od momentu wprowadzenia komputerów do archiwów państwowych minęły już ponad dwie dekady i jest to okres wystarczająco długi, by nabrać dystansu umożliwiającego charakterystykę niektórych procesów oraz wyciągnięcie wniosków. Zanim do tego przejdziemy, w celu ukazania kontekstu, przywołana zostanie ocena rozwiązań metodycznych w obszarze opracowania zawartych w naszej literaturze, sformułowana w pierwszej połowie lat osiemdziesiątych XX w. przez Bogdana Krolla.

Literatura „zawiera liczne pozycje obejmujące całokształt tematu, poruszające temat jako część szerszej problematyki opracowania materiałów archiwalnych w ogóle lub traktująca o poszczególnych elementach tematu, albo o mieszczących się w nim przypadkach. Mimo swego bogactwa i wielkiej wartości naukowej, literatura nie może jednak należycie spełniać roli zbioru ustaleń metodycznych do celów potocznej praktyki porządkowania najnowszych

¹ Dobitnie pokazał to B. Ryszewski, *Problemy komputeryzacji archiwów*, Toruń 1994, s. 27. Zwracali na to także uwagę różni autorzy, m.in. H. Wajs, podnosząc celowość i możliwość retrokonwersji tradycyjnych inwentarzy archiwalnych. *Vide* H. Wajs, *Polska droga do standaryzacji opisu archiwalnego* [w:] *Archiwa w postaci cyfrowej. Materiały międzynarodowych warsztatów DELOS CEE: standaryzacja od Międzynarodowego Standardu Opisu Archiwalnego ISAD(G) do formatu Kodowanego Opisu Archiwalnego EAD: wdrażanie i najlepsze praktyki*, Warszawa, 25–26 kwietnia 2003 r., red. E. Rosowska, Warszawa 2003, s. 9–14; *vide* także: W. Kwiatkowska, *Budowa elektronicznego systemu informacji archiwalnej w Polsce. Stan obecny i perspektywy*, „Archiwista Polski” 2007, nr 2, s. 81–85.

materiałów archiwalnych. Dlatego przede wszystkim, że jest obfita, a zarazem rozproszona, że z natury rzeczy nierównomiernie pokrywa cały obszar tematu, że nie zawiera jako całość sformułowań absolutnie zgodnych i tworzących spójny wewnętrzny system poglądów i wskazań metodycznych, że wreszcie zawiera też sformułowania dyskusyjne”².

B. Kroll nie dokonał podobnej oceny zaleceń i normatywów metodycznych, jednak znaczną część tych uwag można odnosić także do nich, ponieważ prace na obu płaszczyznach w dużym stopniu – przynajmniej do lat dziewięćdziesiątych XX w. – przebiegały równolegle.

W 2012 r. Rada do spraw informatyzacji i digitalizacji Uchwałą nr 3/2012 w sprawie rekomendacji w zakresie Zintegrowanego Systemu Informacji Archiwalnej – ZoSIA sformułowała wniosek „dokonania przeglądu i prowadzenia bieżącego monitoringu przepisów metodycznych – pod kątem zarządzania zasobem archiwalnym przy użyciu systemów informatycznych – oraz przygotowania propozycji ich nowelizacji w niezbędnym zakresie”³, w związku z czym naczelny dyrektor Archiwów Państwowych powołał Zespół naukowy do spraw analizy i nowelizacji wskazówek metodycznych wydanych przez naczelnego dyrektora Archiwów Państwowych⁴. Zespół skupiał 12 członków, pracowników archiwów państwowych oraz wyższych uczelni, kształcących archiwistów i dodatkowo miał do dyspozycji 18 ekspertów⁵. Zakres tematyczny analizy obejmował wskazówki metodyczne obowiązujące w archiwach państwowych, opracowane w latach 1954–2012. Miały one zostać porównane ze standardami Międzynarodowej Rady Archiwów⁶ – ISAD(G), ISAAR(CPF), ISDIAH, ISDF. Założenia były bardzo ambitne, okres prac niezwykle krótki, bowiem dokument końcowy ukazał się już na początku 2013 r. Na podstawie przeprowadzonej analizy zespół opracował „wstępne założenia wprowadzenia zmian w obecnie obowiązujących przepisach w kierunku stworzenia nowoczesnego modelu prowadzenia ewidencji oraz opracowania zasobu, który mógłby stanowić podstawę do budowy i rozwoju systemów informatycznych wspomagających ewidencjonowanie i opracowanie materiałów archiwalnych”⁷. Nie miejsce tu na odnośnienie

² B. Kroll, *Porządkowanie najnowszych materiałów archiwalnych. Rozważania i propozycje*, „Archeion” 1984, t. 77, s. 87–89.

³ *Analiza wskazówek metodycznych wydanych przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych*, oprac. M. Andrasz-Mrożek, A. Laszuk, A. Makówka, „Archeion” 2013, t. 114, s. 121.

⁴ Decyzja nr 16 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie powołania zespołu naukowego do spraw analizy i nowelizacji wskazówek metodycznych wydanych przez naczelnego dyrektora Archiwów Państwowych.

⁵ *Analiza wskazówek metodycznych...*, „Archeion” 2013, t. 114, s. 143.

⁶ Dalej: MRA.

⁷ *Analiza wskazówek metodycznych wydanych przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych*, s. 2. https://www.archiwa.gov.pl/images/docs/akty_normatywne/ANALIZA_WSKAZOWKI_METODYCZNE_2013.pdf (dostęp 23 II 2017 r.).

się do samego dokumentu, sformułowanych celów i zadań, przyjętych metod, efektów analizy oraz wniosków, czy stosunku do standardów MRA. W kontekście poruszanego tematu warto zaznaczyć, że główny postulat był następujący: „w oparciu o dotychczasowe doświadczenia i przeprowadzoną analizę opracować normę krajową wraz z modelem inwentarza archiwalnego”, która stałaby się podstawą struktury systemu informacyjnego⁸. Nie wskazano jednak, czy w takiej sytuacji wytyczne miałyby status normatywny, czy tylko tzw. dobrych praktyk.

Po tym wstępie wróćmy do zasadniczego wątku. W momencie rozpoczęcia komputeryzacji, w połowie lat dziewięćdziesiątych XX w., archiwa miały do dyspozycji standard Bohdana Ryszewskiego FOPAR oraz standard MRA – ISAD(G). Standaryzacja MRA stopniowo rozwijała się, opracowywano nowe standardy i modyfikowano stopniowo już istniejące tak, że w ciągu kolejnej dekady ułożyły się w zespół standardów: ISAD(G), ISAAR(CPF), ISDIAH, ISDF⁹. Komputeryzacja archiwów wymuszała podjęcie w tej dziedzinie jakiejś decyzji, przypomnijmy zatem jak to przebiegało. Wdrażanie komputerów w archiwach do pierwszych lat XXI w. było dość szczegółowo opisywane¹⁰. W końcu lat dziewięćdziesiątych XX w. w każdym archiwum był co najmniej jeden komputer klasy PC. Pierwsze bazy danych powstawały w programie Micro CDS/ISIS¹¹, jego następcą był dBase, ale faktyczną rewolucję wprowadził znacznie bardziej przystępny dla użytkownika FoxPro, a następnie MS Access. W tym pionierskim okresie wraz z uzyskiwaniem nowych narzędzi informatycznych rosła aktywność archiwistów w zakresie projektowania i wypełniania informacją baz danych, a głównym celem tej aktywności było dostarczenie szczegółowych informacji, pożądaných przez klientów archiwów do celów praktycznych, a więc

⁸ *Ibidem*, s. 4.

⁹ W polskiej literaturze przedstawiła zmiany oraz przeprowadziła analizę porównawczą standardów MRA A. Laszuk, *Standardy Międzynarodowej Rady Archiwów – od praktyki do teorii?* [w:] *Toruńskie konfrontacje archiwalne*, t. II: *Teoria archiwalna wczoraj – dziś – jutro*, red. W. Chorążyczewski, A. Rosa, Toruń 2011, s. 227–246. Na marginesie warto podkreślić istotne zmiany w standardach MRA i ewoluowanie w kierunku zespołu komplementarnych standardów. Chociaż zmienność standardów jest sprawą oczywistą, ciekawe rozważania na temat różnych tego aspektów przedstawił W. Nowosad, *Standard, ale jaki i czy na pewno? Kilka uwag nad standardami w archiwistyce*, „Archiwista Polski” 2013, nr 3, s. 5–11. Przegląd standardów MRA przedstawił też A. Baniecki, *Krajowe adaptacje międzynarodowych standardów archiwalnych*, „Archeion” 2011, t. 112, s. 173–185.

¹⁰ A. Laszuk, *Stan informatyzacji archiwów państwowych*, „Archeion” 2004, t. 107, s. 171–200; K. Kopiński, *Komputeryzacja a zmiany we współczesnej ewidencji syntetycznej archiwów państwowych*, „Archiwista Polski” 2005, nr 4, s. 23–39; W. Kwiatkowska, *Budowa elektronicznego systemu...*, s. 84–91.

¹¹ Przykład stosowania *vide* H. Wajs, *Zastosowanie Micro CDS/ISIS do tworzenia baz danych w AGAD* [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 1: *Problemy opracowania archiwaliów staropolskich w skomputeryzowanych systemach informacyjnych. Materiały sympozjum, Toruń, 9–10 IX 1993 r.*, red. B. Ryszewski, Toruń 1994, s. 43–50.

kwerend. Bazy te nie były w żaden sposób zestandaryzowane, ich budowa, zarówno pod względem funkcjonalności, jak i struktury oraz zakresu była różna, zależna od informatycznego zaawansowania i celów stawianych im przez ich twórców. Włączały się one w tradycyjny, papierowy system informacyjny archiwów, wspomagając i uzupełniając go w zakresie zwłaszcza indeksów. Te bazy danych osiągały czasem po kilkadziesiąt tysięcy rekordów, a największe z nich, prowadzone przez Archiwum Państwowe w Łodzi (POWROTY – wykazy osób zarejestrowanych przez PUR i PCK oraz CENTRALA – wykaz osób przesiedlonych z Kraju Warty) liczyły ponad 150 000 rekordów każda¹². Takie wykorzystywanie sprzętu i oprogramowania w początkowym okresie komputeryzacji nie było niczym wyjątkowym także w innych krajach, wносиło to nowe wartości do systemu informacji archiwalnej, jednak ta aktywność bez standaryzacji stwarzała problemy w przyszłości. W 2005 r. NDAP zobligowała archiwa do stosowania norm, przede wszystkim w zakresie struktury¹³, jednak było to już w okresie znacznego zmniejszenia aktywności archiwów na tym polu.

Równoległe z tworzeniem lokalnych baz danych podjęte zostały w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych XX w. prace nad „jednolitym systemem informacji o narodowym zasobie archiwalnym”. Miał to być system hierarchiczny – od opisu archiwum do pojedynczego dokumentu – ale określono, że podstawowym poziomem opisu będzie zespół archiwalny. Głównym miejscem tych prac był Centralny Ośrodek Informacji Archiwalnej NDAP, a twórcami koncepcji był Andrzej Biernat i Witold Sołtys. W 1993 r. rozpoczęto prace nad pierwszą bazą, mającą spełniać funkcję węzła centralnego – ewidencji zespołów. Tworzono własny standard równocześnie z jego praktycznym zastosowaniem, a w tym procesie brano pod uwagę zarówno dotychczasowe przepisy metodyczne, jak i standardy opisu: FOPAR oraz właśnie opublikowany ISAD(G)¹⁴. Po testach w wybranych archiwach oraz opiniowaniu przez gremia archiwalne, w 1996 r. baza została wprowadzona do obowiązkowego stosowania w archiwach jako System Ewidencji Zasobu Archiwalnego SEZAM w oparciu o oprogramo-

¹² A. Laszuk, *Stan informatyzacji...*, s. 178. Aktualny wykaz lokalnych baz danych, udostępnianych w pracowniach naukowych poszczególnych archiwów dostępny jest na stronie internetowej NDAP w postaci pliku programu Microsoft Excel: <https://www.archiwa.gov.pl/pl/dla-uzytkownikow/bazy-danych?start=5> (dostęp 23 II 2017 r.).

¹³ Decyzja nr 4 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 1 lutego 2005 r. w sprawie struktury i zawartości komputerowych baz danych tworzonych i użytkowanych w archiwach państwowych.

¹⁴ A. Biernat, *Informatyczny program „Spis zespołów dla archiwów państwowych” opracowany przez Centralny Ośrodek Informacji Archiwalnej przy Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych [w:] Komputeryzacja archiwów, t. 2: Problemy komputeryzacji archiwów: zagadnienia ogólne, opracowanie dokumentacji kartograficznej i technicznej w skomputeryzowanych systemach informacyjnych. Materiały sympozjum, Toruń, 15–16 XII 1994 r.*, red. B. Ryszewski, Toruń 1996, s. 13–24.

wanie FoxPro. Później SEZAM przekonwertowano i narzędziem, którego używano do zarządzania i rozwijania istniejących baz oraz do budowy nowych był MS Access. W 1999 r. wprowadzono do stosowania bazę danych Księga Nabytków Archiwum Państwowego – KANAPA, którą w 2001 r. zintegrowano z bazą SEZAM. Bazy te były, zwłaszcza początkowo, corocznie modyfikowane, ponadto stopniowo zwiększano ich funkcje. Od 2004 r. SEZAM stał się wyłącznym narzędziem aktualizacji ewidencji na poziomie zespołów oraz edytorem tradycyjnych, papierowych dokumentów ewidencyjnych na poziomie zespołu. Wkrótce po SEZAM-ie powstała baza danych Inwentarze Zespołów Archiwalnych – IZA, wprowadzona do stosowania w 1997 r., będąca edytorem inwentarzy archiwalnych (dokumentacji aktowej) oraz indeksów¹⁵. Jako podstawy użyto „Wytycznych w sprawie sporządzania inwentarzy książkowych dla zespołów (zbiorów) przechowywanych w archiwach państwowych” z 1960 r. Tak ukształtował się pewien trwały system, podlegający jednak nadal mniejszym lub większym modyfikacjom. Z istotnych zmian zaznaczyć należy zintegrowanie z nim początkowo odrębnych baz danych, mających zastosowanie przy inwentaryzacji innych rodzajów dokumentacji: dokumentów sensu stricto – SCRINIUM, dokumentacji technicznej – KITA oraz dokumentacji kartograficznej MAPY¹⁶. Zdarzały się stwierdzenia, że tak ukształtowany hybrydowy system informacji jest zgodny ze standardami MRA, na dowód czego dokonywano zestawień zgodności pól w bazach danych i elementach dokumentacji ewidencyjnej z ISAD(G) i ewentualnie pozostałymi standardami MRA. O ile można było uznać to za – do pewnego stopnia – uzasadnione w początkowym okresie komputeryzacji i zainteresowania standaryzacją, o tyle w późniejszym czasie świadczyło o niewystarczającym zrozumieniu dla podstawowych zasad tych standardów w ich dojrzałej postaci. Istotą standardów MRA jest nie tyle zestaw określonych pól, lecz przede wszystkim analityczne podejście do struktury zespołu, reguły opisu wielopoziomowego i opis powiązań między elementami struktury różnych zespołów¹⁷.

¹⁵ Korzyści i problemy wynikające ze stosowania bazy danych IZA w zakresie opracowywania analizował K. Kopiński, *Wpływ komputeryzacji na opracowywanie w archiwach państwowych [w:] e-Włączenie Czy e-Wyobcowanie? E-Inicjatywy Bibliotek, Archiwów, Muzeów i Uczelni w Walce z Alienacją Społeczną w Polsce i na Świecie*, red. M. Kocójowa, Kraków 2006, s. 45–53 (Seria III: „ePublikacje Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UJ”). *Vide* <http://skryba.inib.uj.edu.pl/wydawnictwa/e02/kopinski-n.pdf> (dostęp 23 II 2017 r.).

¹⁶ Twórcą bazy SEZAM od strony merytorycznej byli Andrzej Biernat i Anna Laszuk, od strony informatycznej Marek Ciechociński i Adam Ostrowski, następnie konwersji na MS Access dokonał Rafał Mrowiec, a wreszcie kolejnych zmian dokonywał Marek Kuczyński. M. Kuczyński od początku opracowywał informatycznie bazę IZA. Bazę KANAPA oraz KITA stworzył Andrzej Jabłoński. Bazę SCRINIUM początkowo opracowywał informatycznie A. Ostrowski, następnie M. Kuczyński. Bazę MAPY od strony informatycznej opracował Sebastian Kaprowski, *ibidem*, s. 180–183.

¹⁷ A. Baniecki, *ISAD(G) – światowy system wielopoziomowego opisu materiałów archiwalnych. Wprowadzenie do zagadnienia*, „Archeion” 2005, t. 108, s. 241–267. W sposób skrótowy

A. Baniecki stwierdza wprost, że „w polskiej metodyce archiwalnej standardy Międzynarodowej Rady Archiwów w zasadzie nie funkcjonują”¹⁸.

Podczas użytkowania baz danych wyraźnie dawało się odczuć nastawienie ewidencyjne, przerost funkcji wewnętrznych, formalnych, natomiast wyraźny był niedostatek kierowania się potrzebami informacyjnymi. Bazy te wprowadziły do tradycyjnego systemu informacji archiwalnej nowe elementy i utrwaliły na długi okres specyficzny system hybrydowy, papierowo-informatyczny. Nie uniknięto błędów w projektowaniu struktury baz danych i funkcjonalności systemów zarządzania nimi, m.in. na skutek kierowania się dostępnymi w danym momencie możliwościami technicznymi. Przykładem błędu w strukturze może być powtarzanie tych samych danych w kilku polach (SEZAM daty skrajne zespołu w dwóch formatach: tekstowym i liczbowym, podobnie IZA), co stanowi sprzeniewierzenie się jednej z podstawowych zasad budowy baz danych – integralności danych. Nie analizowano procesów zachodzących w archiwach, w związku z czym popełniano istotne błędy proceduralne, np. w zakresie rejestracji nabytków.

Podsumowując ten etap, można stwierdzić, że bazy danych scentralizowane, których inspiratorem, koordynatorem i głównym wykonawcą, przynajmniej od strony merytorycznej, była NDAP, nie zostały konsekwentnie oparte na wybranym istniejącym standardzie, np. FOPAR lub stopniowo kształtującym się zespole standardów MRA, ani też innym, własnym opracowanym wcześniej standardzie, lecz powstawały na gorąco, modyfikowane przez niemal dwie dekady. Stanowiły nie zawsze dobry kompromis między dotychczasowym tradycyjnym systemem informacji archiwalnej, a nowymi koncepcjami. Dodatkowym czynnikiem, mającym wpływ na ich kształt, były dostępne w danej chwili, skromne możliwości finansowe, organizacyjne i techniczne. Efekty tych działań nie były wolne od błędów, ale pozwoliły wprowadzić pewną standaryzację systemu informacyjnego wzbogaconego przez technikę komputerową. Podstawową ich wadą wydaje się niemożność poradzenia sobie z potrzebą informacyjnej integracji zasobu rozproszonego pomiędzy polskimi archiwami i innymi instytucjami oraz zagranicznymi archiwami i instytucjami. Inną słabością tego systemu było skupienie się na ich ewidencyjnym aspekcie, z położeniem nacisku na informację na poziomie zespołu archiwalnego, co nie wyczerpywało potrzeb użytkowników. Ta centralna strategia rozwoju systemu informacyjnego pozostawała w opozycji w stosunku do samorzutnie podejmowanych prób przez archiwa we wczesnym okresie komputeryzacji. W związku z tym pojawia się kolejne pytanie: co z cenną, szczegółową – ale o wąskim zakresie – informacją o materiałach archiwalnych, która nie mieści się w takich czy innych

i zarazem dosadny A. Baniecki upowszechniał tę wiedzę na ifar: <http://www.ifar.pl/index.php?topic=884.0> (dostęp 23 II 2017 r.).

¹⁸ A. Baniecki, *Krajowe adaptacje...*, s. 185.

standardach opisu? Jak dotąd wypada ona poza systemy informatyczne i jest marginalizowana.

Nowy etap rozpoczął się wraz budową Zintegrowanego Systemu Informacji Archiwalnej – ZoSIA. Wychodząc od obserwacji, że „potencjał wiedzy zgromadzonej już dziś w wielu bazach danych używanych w archiwach państwowych pozostaje w znacznej części niewykorzystany ze względu na ich rozproszenie w różnych systemach informatycznych”, rozpoczęto prace nad systemem zintegrowanym, który miał naprawić ten stan. Praktycznym tego wyrazem stał się Zintegrowany System Informacji Archiwalnej – ZoSIA, budowany przez NAC¹⁹, w ramach realizacji jednego z głównych zadań: dostarczenia narzędzi informatycznych dla archiwów. W 2007 r. opracowano założenia prototypu, natomiast w końcu 2010 r. ogłoszono zakończenie prac nad ZoSIA 1.0, a dyrektor Narodowego Archiwum Cyfrowego zarekomendował naczelnemu dyrektorowi Archiwów Państwowych wdrożenie systemu w sieci archiwów jako wystarczająco dojrzałego. System budowano własnymi siłami, bazując na oprogramowaniu *open source*²⁰. Jeszcze w okresie budowy systemu jego twórcy deklarowali „dostosowanie istniejących metod opisu i baz danych do standardów opisu ISA-D(G), ISAAR i ich elektronicznych odpowiedników EAD, EAC”, jednak w praktyce zgodność ta jest zbliżona do baz SEZAM-IZA, ponieważ ZoSIA jest oparta na ich strukturze²¹. O ile na wielu płaszczyznach ZoSIA stanowi duży postęp w stosunku do poprzednich rozwiązań, o tyle standaryzacja nie znalazła w tym systemie właściwego miejsca. Wobec ZoSIA możemy zatem w tym zakresie wносить te same uwagi, które zostały już sformułowane w stosunku do systemu SEZAM-IZA.

¹⁹ Zarządzeniem nr 7 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 13 lipca 2007 r. w sprawie powołania zespołu naukowego do opracowania, przygotowania i wdrożenia w archiwach państwowych Zintegrowanego Systemu Informacji Archiwalnej, powołano zespół naukowy do opracowania, przygotowania i wdrożenia w archiwach państwowych Zintegrowanego Systemu Informacji Archiwalnej, pod przewodnictwem Rafała Magrysia, natomiast koordynację prac nad systemem powierzono Nikodemowi Bończa-Tomaszewskiemu dyrektorowi Archiwum Dokumentacji Mechanicznej, następnie po utworzeniu NAC, dyrektorowi tego archiwum, https://www.archiwa.gov.pl/images/docs/akty_normatywne/zarz_7_2007-2.pdf (dostęp 23 II 2017 r.).

²⁰ W. Woźniak, *Misja Narodowego Archiwum Cyfrowego – spojrzenie w przyszłość*, „Archeion” 2012, t. 113, s. 90; R. Magryś, „Zintegrowany System Informacji Archiwalnej (ZoSIA). Informacja na temat założeń, celu, wdrożenia oraz planów rozbudowy” (dokument niepublikowany); H. Staszewska, *Zintegrowany System Informacji Archiwalnej (ZoSIA) w archiwach państwowych. Informacje wstępne*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2015, t. 8, s. 9–11.

²¹ Zgodność zakresu informacji w systemie SEZAM-IZA i ZoSIA na poziomie zespołu oraz jednostek archiwalnych potwierdził W. Nowosad na podstawie porównania opisów w SEZAM-IZA i ZoSIA: W. Nowosad, *Standaryzacja opisu w bazach danych NDAP i ZoSIA i ich integracja (okiem użytkownika)* [w:] *Symposia Archivistica*, t. III: *Standaryzacja opisu archiwalnego*, red. J. Bednarek i P. Perzyna, Warszawa–Łódź 2016, s. 59–65.

Poza bazami danych i systemami tworzonymi własnymi siłami, polscy archiwiści mieli możliwość zapoznać się, a nawet uczestniczyć w kilku przedsięwzięciach międzynarodowych. Jednym z nich był projekt „Reconstitution of the Memory of Poland”. Z inicjatywą uruchomienia projektu wystąpiła MRA w 1997 r., a rok później projekt został przyjęty przez Radę Europy. Jego celem było dostarczenie informacji o źródłach zastępczych, w stosunku do utraczonych na skutek zniszczeń wojennych, grabieży itp., do dziejów Polski i Polaków z okresu 1772–1918 z zastrzeżeniem, że w dalszej kolejności projekt zostanie rozszerzony do 1945 r.²² Kierownictwo merytoryczne nad realizacją projektu objęła NDAP. Autorem prototypu bazy danych z 1999 r., służącej do edycji (tj. rejestracji źródeł), od strony merytorycznej (zaprojektowanie struktury) jest Peter Horsman. Do budowy tego modułu użyto dość skromnego komercyjnego narzędzia – MS Access, ale w tym przypadku było to zupełnie wystarczające. Baza danych jest zgodna ze standardami ISAD(G) i ISAAR(CMP). Stanowi znakomity przykład, jak przy pomocy niewyrafinowanych narzędzi informatycznych – w prosty sposób – zaimplementować standardy opisu archiwalnego. Już wstępne zaznajomienie się z interfejsem upewnia, że podstawowe zasady ISAD: hierarchiczność, elastyczność struktury, uniwersalność opisu i brak powtarzania informacji na różnych szczeblach struktury, są w pełni respektowane. Należy ubolewać, że kontakt z tą implementacją standardów MRA miało tak niewielu archiwistów, bowiem doświadczyć tego mogli tylko ci, którzy uczestniczyli w edycji danych, ich redakcji oraz administracji tą bazą. Wszyscy zainteresowani mogli natomiast być użytkownikami jej wersji internetowej, powstałej z pomocą Interdyscyplinarnego Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego Uniwersytetu Warszawskiego, udostępniającej część zgromadzonych w ramach przedsięwzięcia informacji²³. W odróżnieniu jednak od edytora funkcje i elementy wersji internetowej nie pozwalają doświadczyć owej zgodności ze standardami MRA.

Polscy archiwiści mieli możliwość zapoznania się w praktyce z systemem International Council on Archives – Access to Memory (ICA AtoM), który powstał na zlecenie widniejącej w jego nazwie Międzynarodowej Rady Archiwów. System został zbudowany na zasadach *open source* przez kanadyjską firmę Artefactual, od 2008 r. dostępny był w wersji beta, od 2010 r. w wersji stabilnej. Jest to system w pełni zgodny ze standardami MRA i ciągle rozwijany²⁴. Pracownicy Archiwum Państwowego we Wrocławiu, ośrodka przodującego w upowszechnianiu wiedzy na temat standardów MRA, zainteresowali się możliwością zasto-

²² „Reconstitution of the Memory of Poland”, Strasbourg 2004, s. 1.

²³ *Vide* <https://www.archiwa.gov.pl/pl/dla-uzytownikow/wsp%C3%B3l%C5%82praca,-projekty,-dotacje/prowadzone-przez-ndap/odtworzenie-pami%C4%99ci-polski>, <http://rmp.icm.edu.pl/> (dostęp 14 X 2016 r.).

²⁴ A. Baniecki, *Krajowe adaptacje...*, s. 182–183.

sowania tego systemu w polskich archiwach. Uzasadniali to „brakiem narzędzi informatycznych do zarządzania i udostępniania rosnącego zasobu cyfrowego Archiwum Państwowego we Wrocławiu”. Tomasz Dominik Broniszewski opracował polską wersję językową i w 2012 r. podjęto decyzję o wdrożeniu w Archiwum Państwowym we Wrocławiu systemu ICA AtoM w wersji 1.2 na statusie projektu badawczego. W ogólności wynikiem tego projektu miała być odpowiedź na pytanie, czy AtoM „może samodzielnie zaspokajać potrzeby polskiego archiwum” oraz ewentualnie jakich będzie wymagał zmian lub jakie oprogramowanie wspomagające to umożliwi. W ramach tego sformułowano szereg obszarów testowania. Wnioski wyciągnięto na podstawie siedmiomiesięcznego okresu testowego i są to wnioski bardzo rzetelne, nieukrywające słabych stron tego systemu. Wyraźnie zaznaczono, że AtoM, który nie jest systemem zintegrowanym, nie obejmuje swym zakresem wszystkich funkcji archiwów. Zaprojektowany został wyłącznie w celu udostępniania i wymiany metadanych o zasobie oraz prezentacji kopii obrazowych archiwaliów w Internecie. Potwierdzono, że opis w tym systemie jest w pełni zgodny ze standardami MRA. Ta zgodność ze standardami ma jednak pewną cenę w trakcie korzystania z systemu: specyficzna struktura i specyficzne metody pracy wymagają przyzwyczajania się do nich użytkownika. O tej specyfice każdy zainteresowany mógł się przekonać, korzystając choćby z wersji prezentacyjnej na stronie internetowej AP we Wrocławiu²⁵. Oceniono, że zaproponowany model opisu sprawdza się przede wszystkim przy opisie materiału aktowego, natomiast w przypadku materiałów wymagających bardziej rozbudowanego opisu konieczne jest posiłkowanie się dodatkowymi powiązаныmi systemami, ponadto niezbędne było uzupełnienie systemu o raporty zgodne z potrzebami polskich archiwów i ich użytkowników. Zidentyfikowano także kilka ważnych barier technicznych związanych z przyjętymi narzędziami informatycznymi²⁶.

Jeszcze innym ośrodkiem, bardzo zasłużonym dla upowszechnienia wiedzy o standardach MRA, jest AGAD, a zwłaszcza jego dyrektor Huber Wajs. W tym przypadku została wybrana inna droga. Skupiono się na aspektach praktycznych, na bezpośredniej prezentacji „metadanych”, informacji o zasobie w Internecie w standardzie EAD. Warunkiem takiej prezentacji jest zgodność danych źródłowych ze standardem ISAD(G), a następnie przeprowadzenie konwersji. Poza opisem materiałów archiwalnych prezentowane są ich kopie. Pogląd na te sprawy H. Wajs dwukrotnie miał okazję przedstawić na forum

²⁵ *Vide* <http://www.ap.wroc.pl/atom> (dostęp 23 II 2017 r.).

²⁶ Podstawą do opracowania tego problemu i źródłem cytatów był niepublikowany referat z 2013 r.: D. Bednarek, R. Raczyński, „Doświadczenia i wnioski z wdrażania ICA AtoM w Archiwum Państwowym we Wrocławiu”; ponadto prezentacja z 2013 r.: A. Baniecki, „ICA-AtoM-praktyczne zastosowanie i perspektywy rozwoju”.

konferencji z cyklu „Symposia Archivistica”: w 2014 r.²⁷ oraz w 2015 r.²⁸ Jak spisuje się to podejście w praktyce – wszyscy ciekawi mogą sprawdzić na stronie internetowej AGAD²⁹.

Poważnym krokiem w kierunku standaryzacji jest „Norma opisu materiałów archiwalnych w archiwach państwowych” (NOMA). W grudniu 2013 r. naczelny dyrektor archiwów państwowych powołał Zespół naukowy do opracowania standardu opisu materiałów archiwalnych w archiwach państwowych. W skład dziewięcioosobowego zespołu, pod przewodnictwem Joanny Chojeckiej, weszli przedstawiciele NDAP, archiwów centralnych i terenowych, a byli to m.in. członkowie międzynarodowych gremiów archiwalnych, znawcy i propagatorzy standardów MRA, że wspomnę tylko w porządku alfabetycznym tłumaczy i autorów opracowania polskich wersji standardów: A. Banieckiego (ISDF), A. Laszuk (ISAAR), H. Wajsa (ISAD, ISDIAH). Zespół wspierało na posiedzeniach siedmioro innych osób z NDAP i archiwów państwowych z głosem doradczym. Fakt powołania tego zespołu nie mógł być zaskoczeniem (tu powrócę do zdań, które padły na wstępie), bowiem Zespół naukowy do spraw analizy i nowelizacji wskazówek metodycznych jako główny wniosek postulował podjęcie takich prac. Okres działalności z planowanego jednego roku przedłużono do dwóch lat. W grudniu 2015 r. zaprezentowany został projekt „Normy opisu materiałów archiwalnych w archiwach państwowych” (NOMA) wersja 0.1., w styczniu następnego roku opublikowany na stronie internetowej NDAP³⁰. Uwzględniono komplet standardów MRA, FOPAR oraz standardy opisu innych krajów. Konstrukcja standardu oparta jest na schemacie znanym ze standardów MRA i odróżnia się od wszelkich normatywów dotąd opracowanych przez polskich archiwistów. Publikacja spotkała się z żywym odzewem środowiska archiwistów: zostały zgłoszone uwagi przez 18 archiwów państwowych, Polską Akademię Nauk Archiwum w Warszawie, Ośrodek KARTA, archiwistów, pojawiły się też wpisy na Internetowym Forum Archiwalnym. Kilka archiwów (czasem konkretne osoby) negowało wręcz celowość opracowania standardu narodowego, argumentując, że lepszym rozwiązaniem byłoby wdrożenie standardów międzynarodowych. Uwagi dotyczyły wielu zagadnień, od formalnych poprzez merytoryczne, po organizacyjne, nie brakło też sprzeczności, nawet w jednej wypowiedzi. Powtarzały się krytyczne opinie odnośnie redakcji tekstu, terminologii, niewystarczającego uwzględnienia dorobku polskiej

²⁷ H. Wajs, *Komputery w Archiwum Głównym Akt Dawnych* [w:] *Symposia Archivistica*, t. II: *Komputeryzacja i digitalizacja w archiwach*, red. R. Leśkiewicz, A. Żeglińska, Warszawa 2016, s. 93–96.

²⁸ *Idem*, *Problemy standaryzacji opisu zasobu AGAD* [w:] *Symposia Archivistica*, t. III: *Standaryzacja opisu archiwalnego...*, s. 89–92.

²⁹ *Vide* http://agad.gov.pl/?page_id=1599 (dostęp 23 II 2017 r.).

³⁰ *Tekst normy vide* <https://www.archiwa.gov.pl/pl/295-projekt-normy-opisu-materia%C5%82%C3%B3w-archiwalnych-noma> (dostęp 23 II 2017 r.).

archiwistyki, braku jednego całościowego przykładu opisu, braku diagramów. Dość silnie akcentowano słabe przygotowanie organizacyjne przedsięwzięcia i brak planu działania po opracowaniu normy. Zwracano uwagę na niemożliwość pogodzenia tego standardu z ZoSIA, co dla osób uznających ten system za jedyny i ostateczny oznaczało przekreślenie NOMA. Odnotować należy, że w opozycji do tych uwag znalazła się jedna opinia w pełni pozytywna. W wyniku dyskusji i uwag dokonano uzupełnień, poprawek i sformułowano wersję 0.2. Duże zmiany nastąpiły zwłaszcza w warstwie redakcyjnej. Ta wersja stała się przedmiotem obrad Centralnej Komisji Metodycznej³¹ wraz z dokumentem sformułowaniem przez Zespół do spraw opracowania zasad opracowania materiałów archiwalnych, *Katalogiem dobrych praktyk w zakresie ewidencjonowania i opracowywania zasobu archiwalnego*. Dyskusja miała punkty styczności z uwagami sformułowanymi w trakcie konsultacji nad wersją NOMA 0.1, ale zestawienie obu dokumentów dało dyskusji szerszy kontekst oraz pozwoliło skierować uwagę na kwestie pragmatyczne. Ostatecznie CKM sformułowała następujące postulaty:

- przygotowanie w NOMA pełnych kompletnych przykładów opisu dokumentacji różnego rodzaju – wszystkie poziomy opisu, wersja pełna i opis minimum,
- uzgodnienie obu projektów (*Katalogu dobrych praktyk...* i NOMA), w tym zwłaszcza ujednoczenie terminologii,
- praktyczne przetestowanie standardu opisu NOMA, np. w systemie AtoM,
- przygotowanie kolejnej wersji systemu ZoSIA – zgodnie z NOMA,
- w miarę uzupełniania i rozwoju obu przepisów, uchylanie dotychczasowych przepisów metodycznych tracących aktualność.

Jak potoczą się przyszłe losy tego dokumentu – pokaże czas; z pewnością nie jest to projekt doskonały. Zabrakło odpowiedniego przygotowania: przedyskutowania kluczowych kwestii – jak choćby zasady przynależności zespołowej, procedur opracowywania (a w tej sferze panuje duże zamieszanie, m.in. za sprawą tzw. uproszczonych zasad opracowywania) oraz podjęcia na tej podstawie decyzji. Warto z organizacji prac nad tym projektem oraz wyników tych prac wyciągnąć wnioski służące dalszym wysiłkom na rzecz standaryzacji.

Przejdźmy teraz do generalnego podsumowania. Po początkowych próbach zastosowania komputerów w zakresie informacji o zasobie, co zaowocowało projektowaniem oraz wypełnianiem danymi licznych niestandardyzowanych baz danych, nastąpiła długa epoka centralizacji i standaryzacji *ad hoc*, w pewnym stopniu inspirowanej istniejącymi bądź pojawiającymi się stopniowo standardami, jak FOPAR i standardy MRA. W jej efekcie powstał dość trwały,

³¹ Dalej: CKM.

choć ewoluujący w czasie system SEZAM-IZA, a następnie od 2010 r., w zakresie struktury oparty na nim, równolegle istniejący system ZoSIA, który także w kolejnych latach ulegał pewnym zmianom. Mieliśmy również możliwość zapoznania się z dobrymi adaptacjami standardów opisu MRA w postaci bazy RMP oraz systemu AtoM. Były to jednak doświadczenia zamknięte w kręgu archiwistów związanych z tymi przedsięwzięciami i determinowane charakterem ich stosowania. Własną drogą kroczy też AGAD z informacją o swoim zasobie dostępną *on-line*. Rysuje się zatem dość bogaty wachlarz doświadczeń na polu standaryzacji opisu materiałów archiwalnych w archiwach państwowych, były to jednak przedsięwzięcia podejmowane równolegle, niezintegrowane ze sobą. To współistnienie nie zawsze wprowadzało nowe wartości, np. długoletnie funkcjonowanie w archiwach państwowych dwóch systemów SEZAM-IZA oraz ZoSIA wprowadziło dokuczliwy dualizm, który wkrótce zniknie, gdy zgodnie z planem w 2017 r. system ZoSIA zostanie wdrożony we wszystkich archiwach państwowych. Poważnym zwrotem w dotychczasowej strategii było opracowanie własnego standardu opisu materiałów archiwalnych NOMA; to ważne doświadczenie środowiska archiwistów praktyków na tym polu, choć projekt ten nie jest jeszcze na pewno gotowy do wdrożenia. Trudno w obecnej sytuacji wyrokować o przyszłości standaryzacji opisu w polskich archiwach, bowiem za wcześnie jeszcze na podsumowanie NOMA, ponadto trwają prace nad nowym, bardzo interesującym standardem MRA *Records in contexts*³². Z tych licznych doświadczeń i standaryzacji *ad hoc* wynika, że polskie archiwa potrzebują jednolitego, dopracowanego standardu opisu. Powinien on przynieść trwałą podstawę pod budowę systemów informatycznych, pozwolić rozwiązać problem informacji o rozproszonym zasobie, źródłach zastępczych do naszych dziejów, umożliwić międzynarodową wymianę informacji o materiałach archiwalnych. Ważnym problemem do rozstrzygnięcia będzie zakres standardu. Dziś trudno opracować standard tylko dla dokumentacji aktowej, powinien on obejmować dokumentację o różnej formie i postaci, w tym zwłaszcza dokumentację elektroniczną.

³² *Records in contexts. A conceptual model for archival description. Consultation Draft v0.1*, September 2016, <http://www.ica.org/sites/default/files/RiC-CM-0.1.pdf> (dostęp 23 II 2017 r.). Omówienie A. Laszuk: http://www.archiwa.net/index.php?option=com_content&view=article&id=829:dokumenty-w-kontekcie-nowy-standard-opisu-archiwalnego&catid=110:ric-records-in-contexts&Itemid=13 (dostęp 23 II 2017 r.).

Wyszukiwanie w Zintegrowanym Systemie Informacji Archiwalnej (ZoSIA) – wnioski dla modyfikacji opisu archiwalnego

Jedną z podstawowych części każdego systemu informacyjnego jest moduł wyszukiwania. Decyduje on o spełnianiu podstawowej roli każdego systemu, jaką jest wyszukiwanie informacji będącej odpowiedzią na zadane przez użytkownika pytanie, odpowiedzi zgodnej z jego zapotrzebowaniem¹. W Zintegrowanym Systemie Informacji Archiwalnej (ZoSIA) wyszukiwanie odbywa się za pośrednictwem aplikacji „szukajwarchiwach.pl”. Wychodząc z założenia, że nie tylko archiwista i programista powinien być zadowolony ze swojej pracy, ale przede wszystkim użytkownik z rezultatu wyszukiwania, dokonałam sprawdzenia opisów występujących w owym systemie². Nadrzędnym celem przedstawionych w niniejszym artykule wyszukiwań jest zatem sformułowanie wniosków służących modyfikacji opisów istniejących w Zintegrowanym Systemie Informacji Archiwalnej³. Sporządzone i wprowadzone do systemu opisy mają bowiem decydujące znaczenie w procesie wyszukiwania informacji. Dzięki opisom możliwe jest dotarcie do informacji o materiałach archiwalnych oraz informacji zawartych w dokumentacji archiwalnej, jak również samych dokumentów udostępnianych w zdigitalizowanej postaci (skanów).

Misja budowy systemu i infrastruktury IT służąca „gromadzeniu i udostępnianiu informacji o zbiorach⁴ wszystkich archiwów państwowych oraz

¹ J. Thierry, *Technologia i organizacja informacji naukowej*, Warszawa 1980, s. 143.

² *Vide* A. Żeglińska, *Wyszukiwanie w bazach danych NDAP: szukajwarchiwach.pl* [w:] *Symposia Archivistica*, t. III: *Standaryzacja opisu archiwalnego*, red. J. Bednarek i P. Perzyna, Warszawa 2016, s. 71–80.

³ *Ibidem*. Przeprowadzone wówczas badanie dotyczyło sprawdzenia funkcjonalności serwisu pod względem możliwości wyszukiwawczych realizowanych za pomocą dostępnego sortowania, filtrowania i opcji przeglądania.

⁴ Pojęcie zbioru archiwalnego przez archiwistów Narodowego Archiwum Cyfrowego jest błędnie definiowane i używane jako równoważnik zasobu archiwalnego – *vide* H. Buchner,

Fot. 1. Opis aplikacji ZoSIA na stronie Narodowego Archiwum Cyfrowego.

Źródło: www.nac.gov.pl.

innych instytucji przechowujących archiwalia”⁵ jest realizowana od 2008 r. przez Narodowe Archiwum Cyfrowe. Zintegrowany System Informacji Archiwalnej przez jego twórców jest zdefiniowany jako „aplikacja przeznaczona do opracowania (ewidencji i inwentaryzacji) zbiorów archiwalnych na wszystkich poziomach ich hierarchicznej struktury – od całego archiwum aż po obiekt archiwalny. Zawiera również szybką i precyzyjną wyszukiwarkę danych”⁶.

Komputerowy opis wymaga dokładności (ściśłości) w stosowaniu zasad i używaniu pojęć archiwalnych. Zadeklarowanym przez Narodowe Archiwum Cyfrowe celem aplikacji jest umożliwienie opracowania zbiorów archiwalnych. W tradycyjnej metodyce przyjęło się uważać, iż przedmiotem opracowania jest zespół archiwalny definiowany przez Bohdana Ryszewskiego jako „całość dokumentacji niezależnie od formy lub nośnika, wytworzona i zgromadzona oraz wykorzystywana przez osobę fizyczną, rodzinę lub ciało zbiorowe w trakcie jej działalności”⁷. Komputeryzacja archiwów zakłada, iż pewne etapy tradycyjnie

M. Niewiadomska-Guentzel, *Jak korzystać z archiwów państwowych? Przewodnik użytkownika Zintegrowanego Systemu Informacji Archiwalnej ZoSIA*, Warszawa 2008, s. 6 oraz informacje publikowane o serwisie i jego zawartości na stronie internetowej NAC i NDAP. W zasobach archiwów znajdują się zespoły i zbiory; a nie odwrotnie – w zbiorach: zasób, zespół.

⁵ Vide <http://www.nac.gov.pl/instytucja/misja-nac-2/> (dostęp 14 X 2016 r.).

⁶ Vide <http://www.nac.gov.pl/archiwum-cyfrowe/systemy-i-infrastruktura-it/zosia/> (dostęp 14 X 2016 r.).

⁷ Definicja podana przez B. Ryszewskiego w recenzji wewnętrznej pozycji: *Międzynarodowy standard archiwalnych haseł wzorcowych ciał zbiorowych, osób i rodzin ISAAR(CPF)*, Warszawa 2000, s. 10 i zamieszczona tamże w przypisie nr 12. Vide też: B. Ryszewski, *O niektórych podstawowych pojęciach archiwalnych*, „Zeszyty Naukowe UMK. Historia” 1969, t. 5, s. 93–120; *idem*, *Z zagadnień zespołu archiwalnego*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Historia” 1973, t. 8, s. 139–150; *idem*, *Problem zespołowości w archiwistyce i praktyce archiwów polskich* [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 3: *Problemy zespołowości w archiwistyce i praktyce archiwów*.

pojmowanego opracowania zastąpione zostaną sporządzanym przez archiwistów opisem archiwalnym prowadzonym w skomputeryzowanych systemach informatycznych. Pojęcie archiwalnego systemu informatycznego wprowadził do archiwistyki B. Ryszewski w 1994 r. w *Problemach komputeryzacji archiwów*. Dlatego dziwić może obecnie stawiany przez twórców Zintegrowanego Systemu Informacji Archiwalnej, polegający na opracowaniu, nie zaś komputerowym opisie, w dodatku tylko zbiorów archiwalnych, nie zaś wszystkich przechowywanych w archiwach całości archiwalnych. Zbiory bowiem, obok zespołów, stanowią pewną część zasobu archiwalnego i są definiowane jako „grupy archiwaliów nie powiązanych wspólnym pochodzeniem kancelaryjnym, lecz połączonych sztucznie, według charakteru, pochodzenia, treści lub przypadku”⁸. W polskim tłumaczeniu Międzynarodowego Standardu Opisu Archiwalnego: ISAD(G) jeszcze dobitniej została podkreślona różnica między zbiorem a zespołem oraz sztuczny charakter zbiorów archiwalnych: „Zbiór/kolekcja: sztucznie zgromadzenie dokumentów na podstawie jakiejś wspólnej im cechy niezależnie od ich proveniencji. Nie mylić z zespołem archiwalnym”⁹.

Prowadzona przez Narodowe Archiwum Cyfrowe budowa infrastruktury informatycznej powinna zakładać opis wszelkich całości archiwalnych, zarówno tych organicznych (zespołów), jak i sztucznie wytworzonych (zbiorów). Zatem pojęcie zbioru archiwalnego nie może być błędnie definiowane i używane jako równoważnik zasobu archiwalnego.

Wykonywane w trakcie archiwalnego opracowania etapy i większość towarzyszących im czynności w systemach informatycznych odbywać się powinno w postaci komputerowego opisu – sporządzonego zgodnie z przyjętymi standardami. Opis ten, podobnie jak tradycyjne opracowanie, powinien mieć charakter naukowy. Powinien być zatem wszechstronny i możliwie głęboki oraz sporządzony dla wszystkich całości archiwalnych występujących w zasobie. Przedstawione przez Narodowe Archiwum Cyfrowe „okrojone” cele systemu ZoSIA, zawężone do ewidencji i inwentaryzacji, zapewne rzutują na dokonywane przez archiwistów niepełne opracowanie, w tym opis archiwalny, który z kolei ma wpływ na prowadzone przez użytkowników wyszukiwanie. W tradycyjnej praktyce archiwów stosowane były i są różnorodne pomoce informacyjne

Materiały sympozjum, Toruń, 20–21 X 1995 r., red. H. Robótka, Toruń 1997 s. 9–14; *idem, Struktura zasobu ze szczególnym uwzględnieniem kwestii zespołowości w archiwistyce i praktyce archiwów* [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. 4: *Problemy struktury zasobu archiwalnego w perspektywie komputeryzacji archiwów. Materiały sympozjum, Toruń, 4–5 X 1996 r.*, red. H. Robótka, Toruń 1998, s. 9–18.

⁸ B. Ryszewski, *Wprowadzenie do archiwistyki* [w:] H. Robótka, B. Ryszewski, A. Tomczak, *Archiwistyka*, Warszawa 1989, s. 16.

⁹ *ISAD(G) Międzynarodowy Standard Opisu Archiwalnego. Część ogólna. Wersja 2. Przyjęty przez Komitet do spraw standaryzacji opisu. Sztokholm, Szwecja, 19–22 września 1999 r.*, tłum. H. Wajs, Warszawa 2005, s. 14.

(począwszy od grupy inwentarzy, katalogów, skorowidzów, a na grupie przewodników skończywszy)¹⁰. Wszystkie one pomagały użytkownikom w dotarciu do informacji. W systemach informatycznych wymienione archiwalne pomoce informacyjne powinien zastąpić głęboki opis, uwzględniający w szczególności kancelaryjną postać akt i pozwalający na dotarcie do informacji o całościach archiwalnych przechowywanych w archiwach (od archiwów historycznych począwszy, na pojedynczych dokumentach jako zapisach informacji skończywszy). Międzynarodowe standardy definiują opis archiwalny jako „dokładne przedstawienie opisywanego obiektu i jego części składowych – jeżeli takie posiada – polegający na takim wybraniu, przeanalizowaniu, uporządkowaniu i zapisaniu każdej informacji, aby mogła ona służyć do zidentyfikowania, zarządzania i zlokalizowania materiałów archiwalnych, objaśnienia ich zawartości oraz określenia systemu, którego są wytworem. Termin ten oznacza zarówno proces jak i jego rezultat”¹¹. Z kolei opisywany obiekt (jednostka opisu – nie mylić z jednostką archiwalną!) to „dokument lub zbiór dokumentów w jakiegokolwiek formie fizycznej, traktowany jako całość, i jako taki stanowiący podstawę pojedynczego opisu”¹². Można dodać: dokonywany z uwzględnieniem hierarchicznej struktury zasobu na ustalonych przez archiwistę poziomach archiwalnego opisu. Obiekt stanowi pewną całość archiwalną, która staje się przedmiotem pojedynczego opisu i poziomem tegoż opisu.

W dobie trwających w Polsce prób komputeryzacji archiwów¹³ nie powinno budzić kontrowersji stwierdzenie, iż krajowe standardy opisu archiwaliów powinny nie tylko przejmować ustalenia archiwistyki dotychczasowej, ale również uwzględniać normy międzynarodowe. Międzynarodowy Standard Opisu Archiwalnego ISAD(G) wyróżnia opis następujących obiektów (całości archiwalnych) na odrębnych poziomach ich hierarchicznej struktury: zespół – podzespół – seria – podseria – jednostka archiwalna – dokument (zapis informacji). Dla polskiego zasobu archiwalnego ważne jest przy tym uwzględnienie nie tylko struktury zespołu, ale również obecnych w nim: podzespołów, serii, klas, jednostek archiwalnych i dokumentów, ale także ponadzespołowych elementów struktury zasobu archiwalnego, takich jak: zasób archiwum i zasób archiwum historycznego.

¹⁰ B. Ryszewski, *Przegląd i systematyka pomocy archiwalnych polskich i obcych publikowanych w ostatnim ćwierćwieczu*, „Archeion” 1990, t. 88, s. 7–21.

¹¹ *Międzynarodowy Standard Opisu Archiwalnego: ISAD(G)...*, s. 11–12.

¹² *Ibidem*, s. 12.

¹³ Używam terminu komputeryzacja archiwów w znaczeniu stosowania w archiwalnych systemach informacyjnych odpowiednio oprogramowanych komputerów. Jest to pogląd sformułowany przez B. Ryszewskiego w cytowanej pracy *Problemy komputeryzacji archiwów* i przyjęty przez jego uczniów i współpracowników publikujących teksty w seriach wydawniczych *Komputeryzacja archiwów* i *Symposia Archivistica*.

Fot. 2. Poziomy opisu w wyszukiwarce w aplikacji „szukajwarchiwach.pl”.

Źródło: szukajwarchiwach.pl

Zintegrowany System Informacji Archiwalnej (ZoSIA) zakładając opracowanie zbiorów (ale mamy na uwadze również zespoły i wszelkie inne występujące w zasobie archiwów całości archiwalne), przewiduje uwzględnienie wszystkich poziomów hierarchicznej struktury. Założenie sporządzania komputerowego opisu na wszystkich poziomach struktury zasobu (przecież nie tylko zbiorów) jest słuszne. W polskiej naukowej literaturze archiwalnej znane jest stanowisko B. Ryszewskiego, który w opublikowanych w 1994 r. *Problemach komputeryzacji archiwów* zaproponował przyjęcie zasady strukturalnej nakazującej poszanowanie i rekonstrukcję w opisie archiwalnym całej struktury zasobu archiwalnego. W oparciu o dokonaną analizę struktury polskiego zasobu archiwalnego wyodrębnił, jak wiadomo, 9 poziomów opisu archiwaliów: 1) archiwum, 2) archiwum historyczne, 3) grupa zespołów, 4) zespół lub zbiór, 5) podzespół, 6) seria, 7) podseria, 8) jednostka archiwalna, 9) dokument (zapis informacji) – z założeniem swobodnego wyboru poziomów opisu w zależności od rodzaju całości archiwalnej, będącej obiektem opisu, oraz ewentualną ich rozbudowę zapewniającą kompletny opis pełnej struktury zasobu. Wybór poziomów opisu powinien wynikać ze struktury zasobu, poszczególnych całości archiwalnych. Zachowanie (poszanowanie) tej struktury należy do kanonu archiwistyki i znane jest jako zasada proveniencji, a obecnie zasada strukturalna¹⁴.

Wyszukiwarka „szukajwarchiwach.pl” wskazuje użytkownikom 7 poziomów opisu: 1) archiwum, 2) zespół lub zbiór, 3) seria, 4) jednostka, 5) skany, 6) indeksy, 7) obiekty:

¹⁴ B. Ryszewski, *Problemy komputeryzacji archiwów*, Toruń 1994, s. 26.

Użytkownik serwisu nie otrzymał żadnej instrukcji wyszukiwawczej, dzięki której mógłby zapoznać się z zastosowaną terminologią archiwalną i która poprowadziłaby go przez planowane wyszukiwanie. „Do korzystania z serwisu potrzebne są tylko dostęp do Internetu i przeglądarka internetowa”¹⁵ – jak zapewniają twórcy serwisu. Ale czy faktycznie tak jest? Czy prowadzone są w tym zakresie badania użytkowników, aby móc w tak optymistycznej formie stwierdzić sprawność udostępnionego użytkownikom systemu wyszukiwawczego?¹⁶

Nie wszystkie wyszczególnione w „szukajwarchiwach.pl” poziomy opisu wynikają z przyjętej i zadeklarowanej przez autorów Zintegrowanego Systemu Informacji Archiwalnej – zasady strukturalnej, a mianowicie poziomy: skany, indeksy, obiekty.

Skan – bez żadnego opisu – jest po prostu graficznym obrazem dokumentacji, która jest przypisana w „szukajwarchiwach.pl” do wybranych jednostek, serii i obiektów i nie podlega jakimkolwiek przeszukiwaniu.

Brak opisu skanów być może jest zamierzony; powoduje to jednak, że są one tylko załączonymi obrazkami, bez możliwości przeszukania ich treści, przypisanymi do zespołów, jednostek i serii (w opcjach przeglądania brak jest możliwości filtrowania na poziomie serii).

Indeksy – to jeden z rodzajów języków informacyjno-wyszukiwawczych należących do klasyfikacji alfabetyczno-przedmiotowych i stosowanych do opisu zasadniczych tematów i charakterystyk formalnych lub treści całości archiwalnych (obiektów) w celu późniejszego wyszukiwania; zatem nie można ich wydzielać jako osobny poziom opisu, który powinien wynikać z hierarchicznej struktury zasobu¹⁷ i wskazywać użytkownikom jako osobny poziom – obok właściwych poziomów opisu: archiwum, zespół, seria, jednostka.

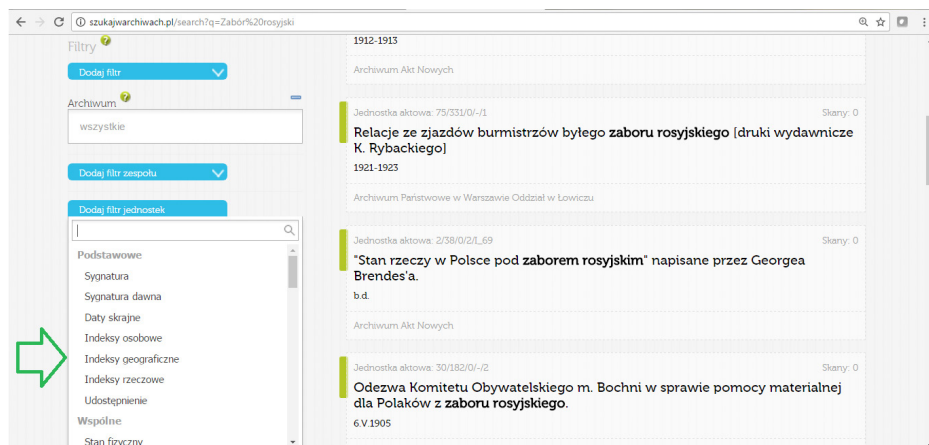
¹⁵ Vide <http://www.nac.gov.pl/archiwum-cyfrowe/systemy-i-infrastruktura-it/szukajwarchiwach-pl/> (dostęp 14 X 2016 r.). Publikacja H. Buchner i M. Niewiadomskiej-Guentzel, *Jak korzystać z archiwów państwowych?...*, informacje na temat wyszukiwania w systemie ZoSIA podaje na niepełnych 3 stronach [sic], s. 44–46, i nie spełnia tym samym zapowiedzianej formy przewodnika.

¹⁶ Autorkę cieszy fakt, iż 23 IV 2017 r., na kilka dni przed oddaniem wygłoszonego 28 X 2016 r. referatu, pojawiła się w aktualnościach serwisu zapowiedź, że będą jednak prowadzone badania użytkowników: „Chcemy, aby korzystało Wam się jak najlepiej, dlatego już wkrótce będziemy realizować badania użyteczności Szukaj w Archiwach. Badanie będzie dwuetapowe. Najpierw odbędzie się spotkanie z badaczem (ok. 1,5 h), a następnie jednodniowe warsztaty, podczas których wspólnie wypracujemy wizję zmian w serwisie. Jeśli chcecie wziąć udział w badaniach, wypełnijcie ankietę, która pojawia się w prawym górnym rogu strony” – <http://szukajwarchiwach.pl/aktualnosci/28>).

¹⁷ Literatura na temat języków informacyjnych jest obszerna. Do klasycznych pozycji w tym zakresie należą m.in.: prace O. Unguriana, *Typologia języków informacyjnych*, Warszawa 1972; A.I. Czerny, *Wstęp do teorii wyszukiwania informacji*, Warszawa 1978 (Rozdział 2: *Języki informacyjno-wyszukiwawcze*, s. 31–112).

W aplikacji „szukajwarchiwach.pl” indeksy osobowe, geograficzne i rzeczowe zostały natomiast słusznie przewidziane w filtrowaniu w ramach opcji przeglądania, ale wyłącznie w odniesieniu do jednostek archiwalnych i tzw. obiektów (z pominięciem, z wielką szkodą, zespołów)¹⁸ (fot. 3):

Fot. 3. Indeksy w aplikacji „szukajwarchiwach.pl”.

Źródło: szukajwarchiwach.pl

Obiekt – został przez archiwistów Narodowego Archiwum Cyfrowego zdefiniowany jako „najniższy poziom opisu. Jeśli jednostka archiwalna jest grupą materiałów archiwalnych, znajdują się w niej różnego rodzaju archiwalia, np. karty pocztowe, zdjęcia, mapy, fotografie itp. Te pojedyncze elementy nazywamy obiektami”¹⁹. Jednak prowadzone w aplikacji „szukajwarchiwach.pl” wyszukiwania dowiodły, iż termin ten nie jest przez twórców systemu ZoSIA stosowany precyzyjnie zgodnie z podaną definicją. Jest on traktowany jako odpowiednik jednostki archiwalnej – dokumentacji (aktowej, wizualnej, fotograficznej, technicznej, itd.), co powoduje straty w rezultacie wyszukiwania²⁰. Pojęcie obiekt funkcjonuje w terminologii informacyjnej w innym znaczeniu: „Każdą informacja, aby stała się obiektem wyszukiwania, powinna przybrać tę lub inną formę dokumentacyjną”²¹. W obrębie dziedziny archiwalnej obiektem wyszukiwania

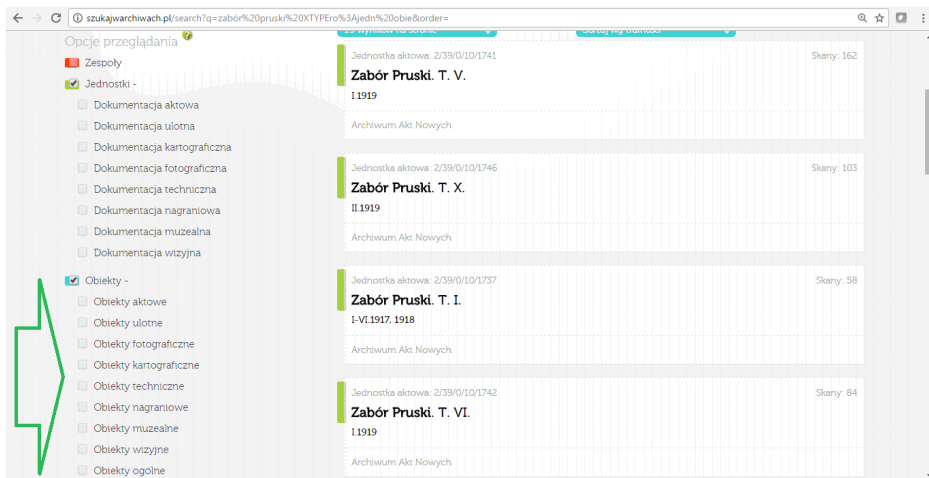
¹⁸ Na temat funkcjonowania filtrowania w „www.szukajwarchiwach.pl” *vide* szerzej: A. Żeglińska, *Wyszukiwanie...* [w:] *Symposia Archivistica*, t. III: *Standaryzacja opisu archiwalnego...*, s. 71–87.

¹⁹ Z uwagi na wspomniany brak instrukcji wyszukiwawczej w serwisie „szukajwarchiwach.pl”, w której wyjaśnione byłyby zastosowane terminy i pojęcia, wykorzystałam publikację Narodowego Archiwum Cyfrowego, której treść niezbyt ściśle odpowiada tytułowi: H. Buchner, M. Niewiadomska-Guentzel, *Jak korzystać z archiwów...*, s. 32.

²⁰ A. Żeglińska, *Wyszukiwanie...* [w:] *Symposia Archivistica*, t. III: *Standaryzacja opisu archiwalnego...*, s. 74.

²¹ A.I. Czerny, *Teoria wyszukiwania informacji*, Warszawa 1981, s. 20.

są: archiwa, zespoły, podzespoły, serie, podserie, jednostki, dokumenty (zapisy informacji). W projektowanych skomputeryzowanych systemach informatycznych owe obiekty nazywane są poziomami opisu. Nie należy zatem utożsamiać pojęcia obiekt z jednostkami archiwalnymi. Mnożenie bytów powoduje chaos terminologiczny, w efekcie którego użytkownik nie jest w stanie zrozumieć czym jest obiekt, a czym jednostka archiwalna, tym bardziej że owe pojęcia nie zostały zdefiniowane w samej aplikacji „szukajwarchiwach.pl”. A używanie ich w synonimicznym znaczeniu powoduje szumy informacyjne oraz może być źródłem utrudnień i nieporozumień w relacjach systemu z użytkownikami (fot. 4, 22)²².

Fot. 4. Rodzaje obiektów w aplikacji „szukajwarchiwach.pl”.

Źródło: szukajwarchiwach.pl

Występujące w aplikacji pojęcie obiektu powinno zostać zastąpione terminem dokument (w znaczeniu informacyjnym) na oznaczenie „zapisu – bez względu na jego postać, będącego świadectwem jakiegoś faktu, zjawiska lub myśli ludzkiej”²³.

Międzynarodowy Standard Opisu Archiwalnego ISAD(G) definiuje dokument jako „najmniejszą, niepodzielną część opisywanego obiektu, np. list, memorandum, raport, fotografia, zapis dźwiękowy”²⁴. Dokument w tym znaczeniu – informacyjny – jest częścią obiektu: jednostki archiwalnej, serii, podserii, zespołu. Istnienie zgodności terminologicznej w zakresie stosowanych przez systemy krajowe i międzynarodowe pojęć jest podstawowym warunkiem

²² A. Żeglińska, *Wyszukiwanie...* [w:] *Symposia Archivistica*, t. III: *Standaryzacja opisu archiwalnego...*, s. 74–75.

²³ B. Ryszewski, *Wprowadzenie do archiwistyki* [w:] H. Robótka, B. Ryszewski, A. Tomczak, *op. cit.*, s. 17.

²⁴ *Międzynarodowy Standard Opisu Archiwalnego. Część ogólna. ISAD(G)...*, s. 10.

umożliwiających połączenie opisów różnych służb archiwalnych w jeden zuniifikowany system informacji.

Twórcy aplikacji „szukajwarchiwach.pl” powinni zatem nie tylko podać użytkownikom w postaci słownika definicje używanych terminów archiwalnych, jak również wyjaśnić objęte systemem wyszukiwawczym poziomy opis. Tym bardziej, że stosowanie ujednoliconej terminologii i poziomów opisu gwarantuje wymianę informacji i współpracę w ramach jednego, międzynarodowego systemu informacji. A jak widać z przedstawionego poniżej zestawienia, tylko poziom zespołu, serii i jednostki archiwalnej jest tożsamy z Międzynarodowym Standardem Opisu Archiwalnego ISAD(G).

Tabela 1. Zestawienie poziomów opisu przewidzianych w ISAD(G), FOPAR, ZoSIA (za pośrednictwem SWA: „szukajwarchiwach.pl”).

ISAD(G)	FOPAR	SWA
–	Archiwum historyczne	–
–	Archiwum	Archiwum
–	Grupa zespołów	–
Zespół/Zbiór	Zespół/Zbiór	Zespół/Zbiór
Podzespół	Podzespół	–
Seria	Seria	Seria
Podseria	Podseria	–
Jednostka archiwalna	Jednostka archiwalna	Jednostka archiwalna
Dokument (zapis informacji)	Dokument (zapis informacji)	Obiekt
–	–	Skan
–	–	Indeksy

Oprac. na podstawie: *Międzynarodowy Standard Opisu Archiwalnego. Część ogólna. ISAD(G). Wersja 2. Norma przyjęta przez Komitet do spraw standaryzacji opisu. Sztokholm, Szwecja, 19–22 września 1999 r.*, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa 2005; B. Ryszewski, *Problemy komputeryzacji archiwów*, Warszawa 1994; www.szukajwarchiwach.pl.

Twórcy Zintegrowanego Systemu Informacji Archiwalnej, którego użytkownicy używają za pośrednictwem aplikacji „szukajwarchiwach.pl”, nie skorzystali – jak widać – z naukowego opisu przedstawionego przez B. Ryszew-

skiego w *Problemach komputeryzacji archiwów* i znanego pod nazwą FOPAR (Format Opisu Archiwaliów Polskich). Nie uwzględnili istnienia całości ponadzespołowych, takich jak archiwum historyczne i grupa zespołów. W zasobie archiwów polskich jest wiele archiwów historycznych, które stanowiły zasób dawniej samodzielnych archiwów i w skład których wchodziły osobne zespoły. Takimi archiwami historycznymi są przykładowo Archiwum Metryki Koronnej, Archiwum Skarbu Koronnego, Archiwum Dokumentowe Wielkiego Księstwa Litewskiego, ale także archiwa grodzkie, ziemskie, sądowe oraz wielu miast, np. Gdańska, Elbląga, Torunia, Poznań, Łódź, a także archiwa rodowe zawierające obok archiwów rodzinnych liczne archiwa zarządów dóbr i osobnych przedsiębiorstw, jak również archiwa funkcjonujące w systemie służb specjalnych PRL, tj. kontrwywiadu cywilnego, wywiadu cywilnego, kontrwywiadu wojskowego i wywiadu wojskowego²⁵ – i wiele innych. Zdaniem Bohdana Ryszewskiego i wielu archiwistów polskich, odrębność i integralność wewnętrzna tych archiwów czyni słusznym sporządzanie dla nich osobnych opisów w systemach informacyjnych; co powinny uwzględniać krajowe standardy opisu archiwalnego. Wobec braku w aplikacji „szukajwarchiwach.pl” możliwości historyczno-ustrojowego wyszukiwania, grupy zespołów tym bardziej są pożądane. Utworzenie poziomu grupy zespołów umożliwiłoby przedstawienie użytkownikom całościowego opisu zgromadzonych w archiwach państwowych i innych sieciach archiwalnych, jak i poszczególnych archiwach materiałów archiwalnych. Informacje na ten temat są, jak wiadomo, rozproszone. Każde archiwum publikuje własne informatory przedstawiające zasób w różnorodny sposób pod względem merytorycznego opracowania. Przykładem wykorzystania poziomu grupy zespołowej w archiwalnym opisie mogą być grupy zespołowe wyodrębnione w zasobie Instytutu Pamięci Narodowej. Odpowiadają one grupom aktorów, wydzielonym na podstawie zastosowanego kryterium historyczno-ustrojowego²⁶.

W aplikacji „szukajwarchiwach.pl” nie zostały również przewidziane poziomy wewnątrzzespołowe, takie jak podzespół i podseria – występujące w ISAD(G) i FOPAR, które w sposób istotny wzbogacają opis struktury każdego z zespołów. Pojęcie zespołu archiwalnego sprawiało w przeszłości i sprawia obecnie sporo kłopotów, wynikających głównie ze struktury zasobu staropolskiego, sukcesji czynnych, które w skomplikowanych dziejach ustrojowych

²⁵ Na istnienie tych ostatnich funkcjonujących w systemie służb specjalnych PRL zwrócił uwagę J. Bednarek, *Problem archiwów historycznych w zasobie archiwalnym Instytutu Pamięci Narodowej* [w:] *Symposia Archivistica*, t. I: *Zasada strukturalna jako podstawa opisu archiwaliów w zintegrowanych systemach informacji archiwalnej*, red. R. Leśkiewicz i A. Żeglińska, Warszawa 2015, s. 69–79.

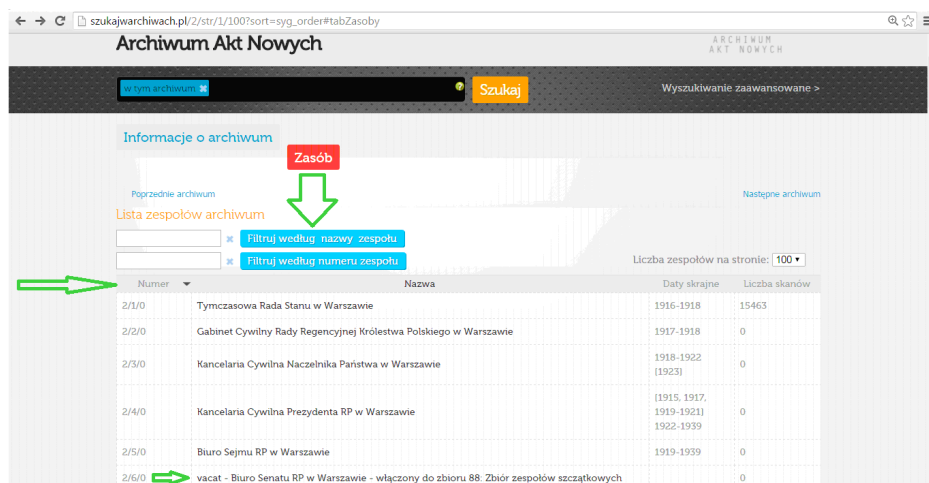
²⁶ *Informator o zasobie archiwalnym Instytutu Pamięci Narodowej (stan na dzień 31 grudnia 2008 roku)*, red. J. Bednarek, R. Leśkiewicz, Warszawa 2009, s. 24–25.

Polski były i są zjawiskiem częstym. Poziom podserii pozwala natomiast opisać grupy archiwaliów odpowiadających np. pozycji planu lub wykazu akt. Wszystkie poziomy wewnątrzzespołowe powinny pozwolić wskazać miejsce ich obecnego przechowywania w przypadku rozproszenia archiwaliów, bądź też zmiany miejsca ich dotychczasowego przechowywania²⁷.

Opis na poziomie archiwum stanowić powinien wprowadzenie użytkownika rozpoczynającego poszukiwania, wskazujące podstawowe informacje o archiwum i jego zasobie. Udostępniony użytkownikom formularz poziomu archiwum w aplikacji „szukajwarchiwach.pl” zawiera takie pola, jak (fot. 5):

- wielkość zasobu (mb),
- powierzchnia magazynowa (m²),
- ilość monografii w bibliotece,
- struktura wewnętrzna,
- dzieje instytucji,
- pojemność półek (mb),
- liczba miejsc w pracowni naukowej,
- ilość wydawnictw ciągłych w bibliotece,
- dane teledresowe.

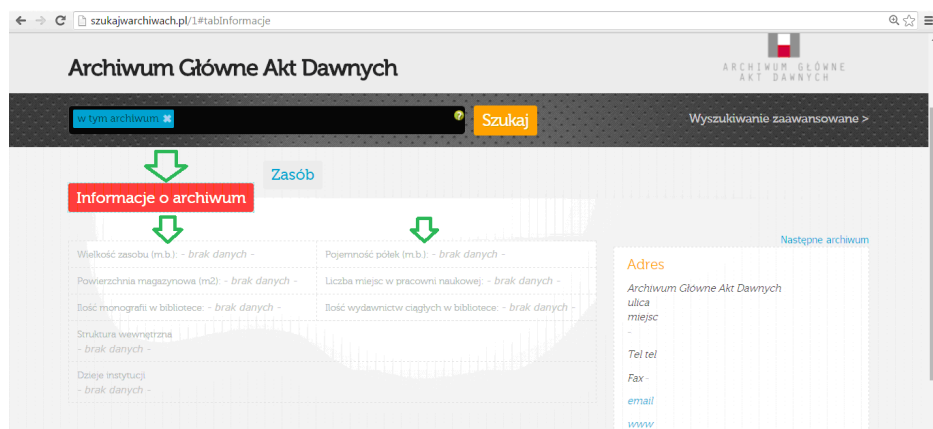

Fot. 5. Elementy opisu na poziomie archiwum w aplikacji „szukajwarchiwach.pl”.

Źródło: szukajwarchiwach.pl

²⁷ Np. Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu na zasadzie użyczenia przechowuje części zasobów archiwów, w tym pewne fragmenty zespołów archiwalnych organów bezpieczeństwa państwa, wytworzone i gromadzone od dnia 22 VII 1994 r. do dnia 31 VII 1990 r., a także organów bezpieczeństwa III Rzeszy Niemieckiej i Związku Socjalistycznych Republik Sowieckich (DzU z 1998 r., nr 155, poz. 1016 z późn. zm.).

Użytkownik otrzymuje zatem szczegółowe informacje, m.in. o powierzchni i pojemności półek i magazynów, które z pewnością są ważne z perspektywy zarządzania instytucją, ale dla użytkowników archiwów pozostają raczej mało istotne. Natomiast nie uzyskuje podstawowych danych o archiwum wynikających z typologii archiwów: 1) archiwa publiczne: państwowe, samorządowe, społeczne (partii, organizacji, kościołów), związków gospodarczych; 2) archiwa prywatne: firm, osobiste i rodzinne; 3) archiwa ogólne; 4) archiwa specjalne (gospodarcze, naukowe, prasowe, literatury, filmowe, rodowe); 5) archiwa centralne i 6) archiwa prowincjonalne. Użytkownik jest poinformowany o ilości monografii i wydawnictw ciągłych w bibliotece, ale nie otrzymuje informacji o bibliografii oraz archiwalnych pomocach informacyjnych, odnoszących się do całego zasobu lub jego istotnych części. Najważniejszym i najdokładniej potraktowanym elementem każdego archiwum powinno być pole zasób archiwum. W aplikacji „szukajwarchiwach.pl” przewidziano osobny opis, który wygląda następująco (fot. 6):

Fot. 6. Opis zasobu archiwum w aplikacji „szukajwarchiwach.pl”.

Źródło: szukajwarchiwach.pl

Opis na poziomie zasobu zawiera listę zespołów archiwum z uwzględnieniem takich danych, jak numer zespołu, jego nazwę, daty skrajne i liczba skanów. Ale pominięta została charakterystyka zasobu; użytkownik nie dowie się zatem, z jakich okresów historycznych, jakiego szczebla i rodzaju instytucji zasób pochodzi.

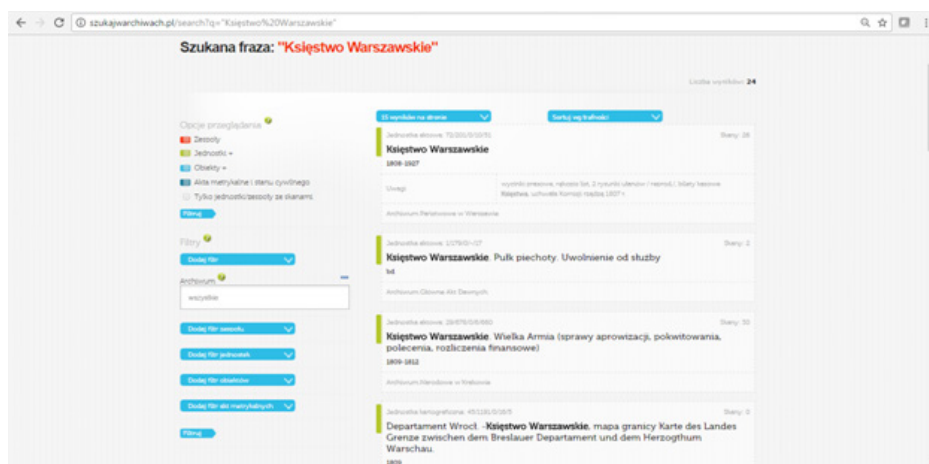
W systemach informatycznych opis na poziomie archiwum powinien umożliwiać sporządzenie i wydruk aktualnego przewodnika po archiwach w formie dowolnie ustalonej dzięki możliwości swobodnego dobierania pól. W aplikacji „szukajwarchiwach.pl” przewidziano wyłącznie filtrowanie według nazwy lub numeru zespołu *[sic]*. Komu może służyć filtrowanie według wskazanych kryteriów? Można przypuszczać, że jedynie niektórym pracownikom działów ewidencji archiwum.

Nie ma możliwości tworzenia przez użytkowników własnych przewodników – informatorów. Nie można dokonać wyszukiwania archiwaliów (zespołów, serii, jednostek) z wybranego okresu historycznego, czy też systemu administracyjnego, a przechowywanych w różnych archiwach. Aby stało się to możliwe, powinno zostać przewidziane grupowanie zespołów należących do jednego systemu ustrojowego, administracyjnego, gospodarczego z wykorzystaniem osobnego ponadzespołowego poziomu opisu. Dlatego podkreślić trzeba jeszcze raz potrzebę utworzenia, ważnego z punktu widzenia wyszukiwania, poziomu – grupy zespołów.

Wyszukiwanie ustrojowe wygląda w ten sposób, iż użytkownik wpisuje poszukiwaną frazę, np. Księstwo Warszawskie. Portal wskazuje wszystkie całości archiwalne odnoszące się zarówno do ustroju, jak również utworów literackich, różnych organizacji i innych kategorii rzeczy i zjawisk, w których pojawia się poszukiwana fraza. Przy braku filtrowania ustrojowego użytkownik pozostaje sam na sam z wyszukanymi obiektami i musi przystąpić do sprawdzenia krok po kroku, obiekt po obiekcie każdy jednostkowy rezultat i żmudnie rozdzielać, czy został trafnie mu wskazany przez system. Wyselekcjonowaną spośród wszystkich wskazanych przez system informację, chcąc ją zachować, należy blokiem zaznaczyć i skopiować, a następnie zapisać; bowiem aplikacja nie przewiduje żadnych narzędzi umożliwiających oznaczenie wybranych pozycji i ich przygotowania do wydruku. Zapisać i wydrukować można wyłącznie skany. Prezentowane opisy, niezbyt głębokie pod względem zawartych informacji, muszą użytkownikowi wystarczyć do oddzielenia obiektów trafnie i nietrafnie przez system wskazanych (fot. 7):

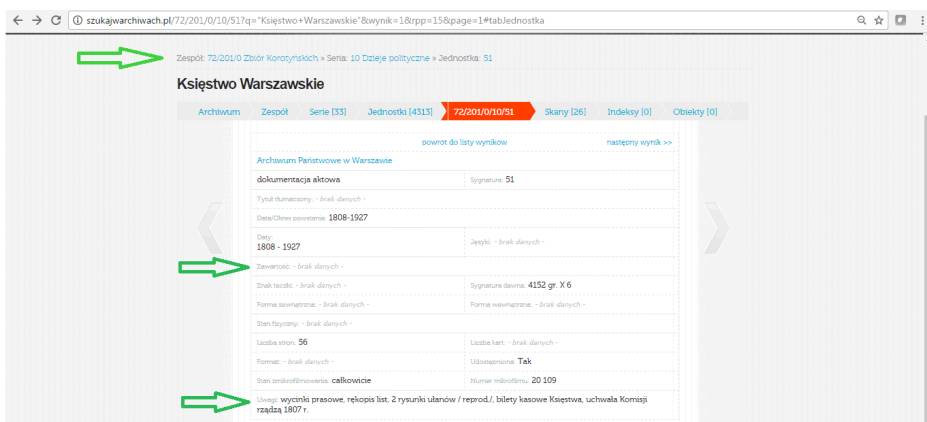

Fot. 7. Wyszukiwanie ustrojowe w aplikacji „szukajwarchiwach.pl”.

Źródło: szukajwarchiwach.pl

Użytkownik nie uzyskuje z wprowadzonych do systemu opisów żadnych w zasadzie istotnych informacji ani o proveniencji, ani zawartości treściowej, które byłyby pomocne w ustaleniu, czy jednostki zostały trafnie wyszukane. Zatem każdorazowo należy – w celu oceny czy jednostka odpowiada potrzebom informacyjnym – przystąpić do jej „otwarcia” i zapoznania się z jej szczegółowym opisem. W badanym przypadku jest to jednostka pochodząca z zespołu Zbiór Korotyńskich, seria 10: Dzieje polityczne. Jednak zamieszczony „szczegółowszy” opis również nie jest zbyt wyczerpujący (wystarczająco głęboki) pod względem informacyjnym (fot. 8). Dostrzegalna jest też tendencja do zamieszczania informacji w przypadkowych polach. W przykładzie poniższym widnieje brak danych w polu zawartość, która została scharakteryzowana w polu uwagi:

Fot. 8. Opis jednostki archiwalnej w aplikacji „szukajwarchiwach.pl”.
Źródło: szukajwarchiwach.pl

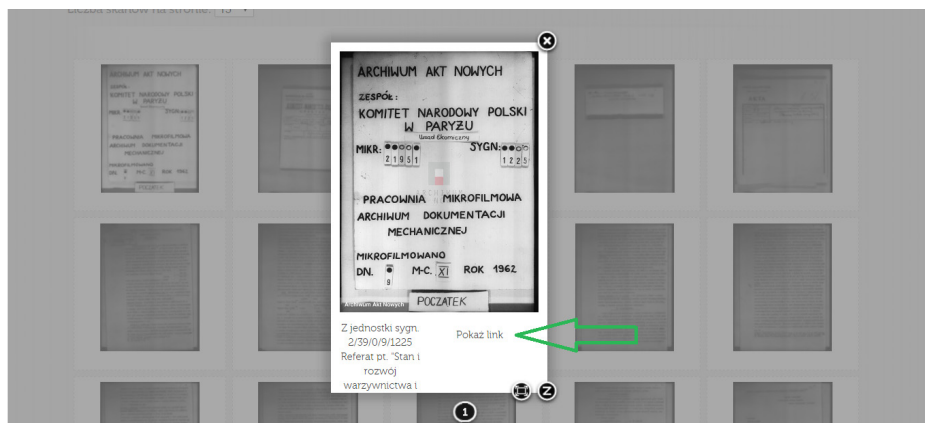
Dołączony do jednostki skany, pozostawione bez żadnego opisu, mają następującą postać (fot. 9):

Fot. 9. Opis skanów dołączonych do j.a. w aplikacji „szukajwarchiwach.pl”.
Źródło: szukajwarchiwach.pl

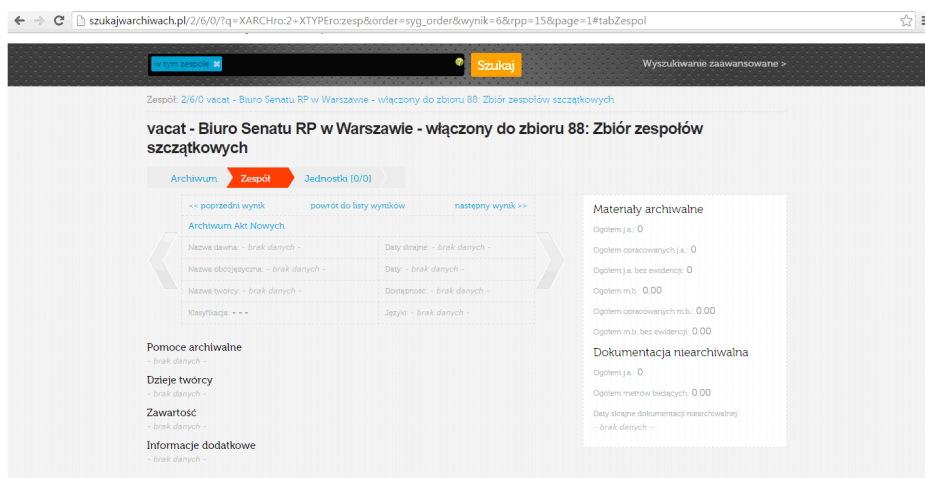

Skany można zapisać i wydrukować po otwarciu w osobnym linku (fot. 10). Niestety poszczególne fotografie należy z osobna otwierać do pełnego rozmiaru, bez możliwości pogładowego ich przeglądania.

Fot. 10. Przeglądanie skanów w aplikacji „szukajwarchiwach.pl”.
Źródło: szukajwarchiwach.pl

Poziom zespołu i/lub zbioru archiwalnego – przewiduje wskazanie nazwy dawnej, obcojęzycznej, nazwy twórcy i jego klasyfikację, daty skrajne, dostępność, język, dziejów twórcy, charakterystyki zawartości zespołu, pomocy archiwalnych oraz informacji dodatkowych (fot. 11). Występują pola nazwa dawna, nazwa obcojęzyczna, nazwa twórcy, brak natomiast osobnego pola na tytuł nadany i tytuł przetłumaczony (fot. 20: *Weeskenitt, Dohnasches Vorwerk*, fot. 22:

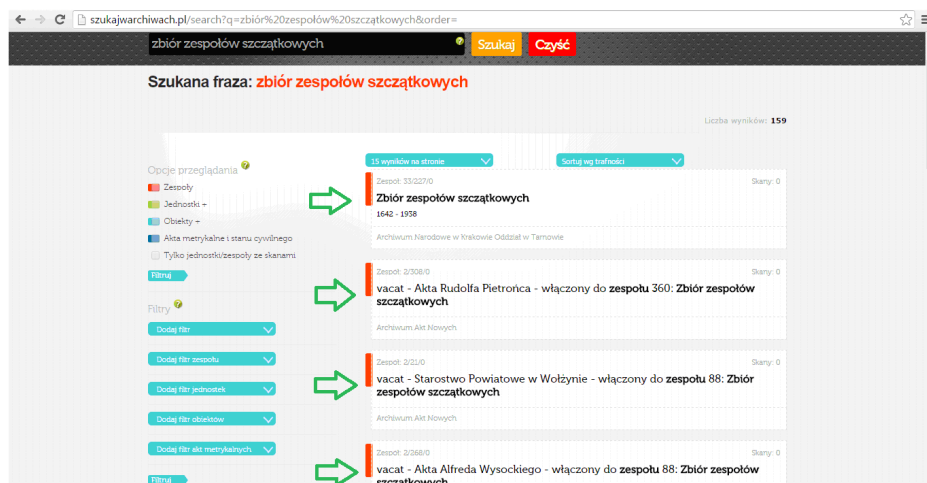
Fot. 11. Opis na poziomie zespołu/zbioru archiwalnego w aplikacji „szukajwarchiwach.pl”.
Źródło: szukajwarchiwach.pl

Bitwa w Prusach Wschodnich (...) *Ende der Schlacht*) – odczuwalny również w przypadku opisu na poziomie serii, jednostki archiwalnej i tzw. obiektu.

Omówienie twórcy i zawartość zespołu są polami narracyjnymi. Powinny być zwięźle zredagowane, ale zawierać niezbędne informacje o historii twórcy z uwzględnieniem zasadniczych faktów, funkcji, miejsca w strukturze ustrojowej lub gospodarczej, jego organizacji wewnętrznej i wszystkich ważniejszych zmianach. Opis zawartości zespołu powinien obejmować również wyodrębnione pole zawierające charakterystykę archiwaliów, sporządzaną w różnych aspektach – poprzez omówienie lub wskazanie listy form dyplomatycznych archiwaliów, jak również przedstawienie ich form fizycznych. W polach tych, jak i wszystkich mających ujęcia narracyjne, ważne jest, aby treść zredagowana była w ustalonej wytycznymi (regułami) kolejności, co powinno ułatwić użytkownikowi orientację w sporządzonych opisach.

Podobnie jak na poziomie archiwum, przy opisie na poziomie zespołu nie przewidziano żadnych możliwości oznaczania i grupowania informacji – zgodnie z indywidualnymi potrzebami użytkowników.

Zaprezentowany przykład zespołu/zbioru: Biura Senatu RP w Warszawie (fot. 12) wskazuje na praktykę tworzenia w archiwach zbiorów zespołów szczątkowych jako „jeszcze jeden równoważnik pojęcia zespołu, w którym jedynym spoiwem jest szczątkowy rozmiar zespołu lub fakt, że pozostałość aktowa po aktotwórcy składa się z niewielu jednostek archiwalnych”²⁸.

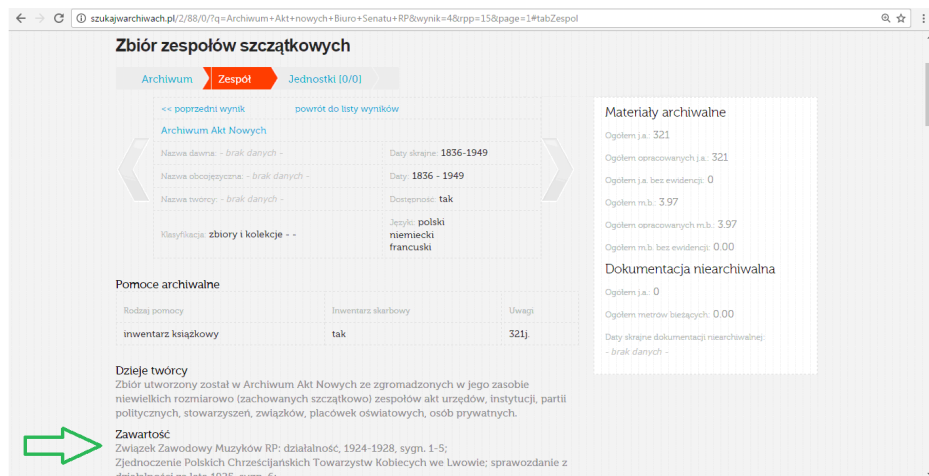

Fot. 12. Opis na poziomie zespołu/zbioru archiwalnego w aplikacji „szukajwarchiwach.pl”.
Źródło: szukajwarchiwach.pl

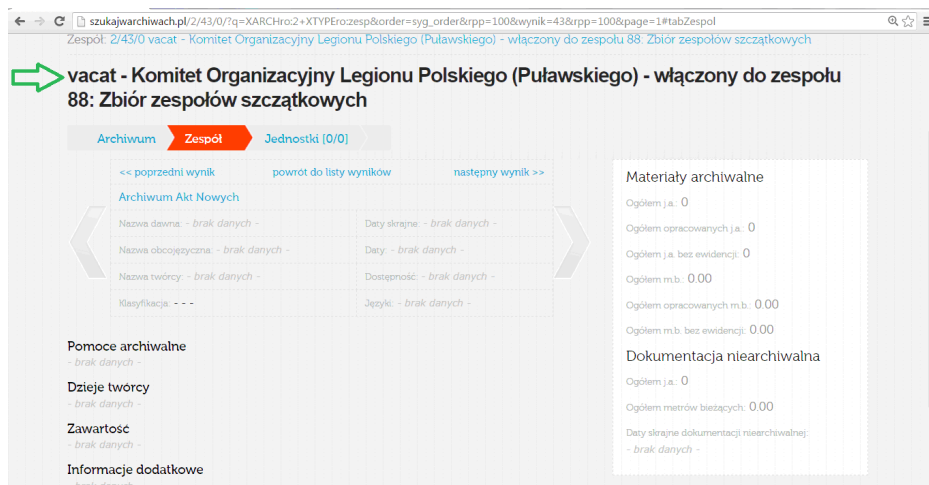
²⁸ B. Ryszewski, *Problemy komputeryzacji...*, s. 21.

Poszczególne zespoły zostały wymienione w polu zawartość. Ich dotychczasowe miejsce jako zespołowej całości zostało wskazane poprzez utworzoną w ich miejsce kategorię *vacatów*. Dodatkowo zwraca uwagę brak opisów w wielu przewidzianych polach (fot. 14, jak również wcześniejsze 11, 13):

Fot. 13. Opis na poziomie zespołu/zbioru archiwalnego w aplikacji „szukajwarchiwach.pl”.
Źródło: szukajwarchiwach.pl

Fot. 14. Opis na poziomie zespołu/zbioru archiwalnego w aplikacji „szukajwarchiwach.pl”.
Źródło: szukajwarchiwach.pl

Opis na poziomie serii – ogranicza się do podania jego numeru i nazwy oraz ilości jednostek archiwalnych i ich dat skrajnych oraz liczby skanów (fot. 15):

Nr	Nazwa	Jednostki	Daty skrajne	Liczba skł.
	jednostki bezpośrednio w zespole	0		0
1	Materiały biograficzne	14	1915-1942	167
2	Działalność wojskowa	11	1920-1938	122
3	Działalność polityczna	15	1929-1940	475
4	Działalność publicystyczno-propagandowa	7	1928-1941	231
5	Materiały o twórcy spuścizny	1	1935-1941	11
6	Varia dotyczące Bolesława Wieniawy-Długoszowskiego	1	1933-1941	9
7	Materiały obce	4	1917-1941	58
8	Varia obce	1	1916-1938	14

Fot. 15. Opis na poziomie serii w aplikacji „szukajwarchiwach.pl”.

Źródło: szukajwarchiwach.pl

W opisie tym również (podobnie jak przy zespole) nie występuje ani charakterystyka ustrojowa, ani kancelaryjna, czy też archiwalna twórcy, który wytworzył tę całość archiwalną. Charakterystyka ustrojowa powinna dotyczyć historii, kompetencji i organizacji twórcy serii, ponadto omawiać proces aktotwórczy, w wyniku którego powstały materiały tworzące serię oraz odnotowywać układ archiwaliów. Zawartość treściowa poszczególnych serii powinna być sporządzona na podstawie określeń hasłowych. Wszystkie te charakterystyki powinny mieć formę znacznie krótszą niż przy opisie zespołu archiwalnego, a informacje w nich zawarte podkreślać to, co dla serii specyficzne, aby unikać powtórzeń.

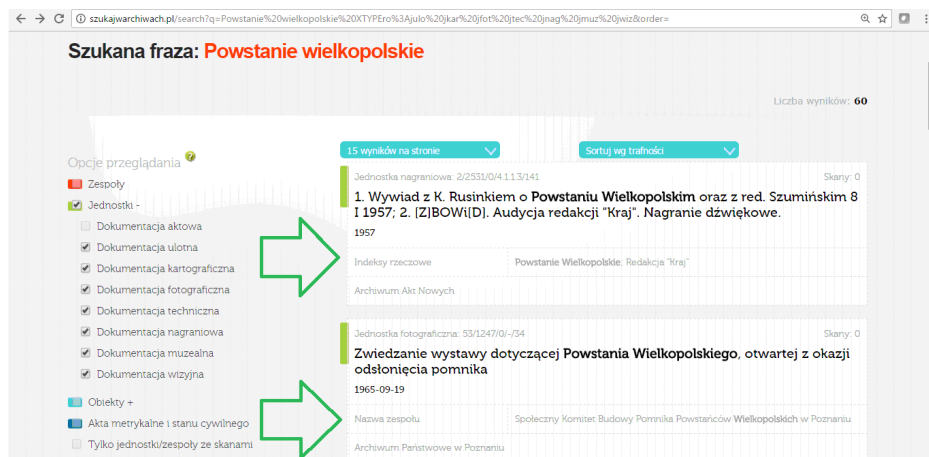
Wszystkie sporządzane opisy, jak widać z przytoczonych przykładów, muszą zostać zweryfikowane, tak aby uniknąć stosowania określeń pustych znaczeniowo, typu *varia*, materiały obce, które nie powinny występować w archiwalnym opisie informacyjnym. Z pewnością występowały one w tradycyjnym opisie archiwalnym, ale we współcześnie przygotowanych systemach informacyjnych nie mogą mieć miejsca. Projektowane systemy informacyjne powinny umożliwiać weryfikację dawniej sporządzonych opisów, aby nie przenosić błędnych opisów do aplikacji.

Opis na poziomie jednostki archiwalnej powinien być bardzo zróżnicowany zależnie od formy archiwaliów. Powinien zatem uwzględniać specjalne formy opisu dla: dokumentów, ksiąg wpisów, tabliczek woskowych, map, dokumentacji technicznej, dokumentacji dźwiękowej i wizualnej, nośników komputerowych i wszelkich innych multimediiów oraz innych występujących nośników informacji. W aplikacji „szukajwarchiwach.pl” występuje osobny opis dla jednostek: 1) aktowych, 2) ulotnych, 3) kartograficznych, 4) fotograficznych, 5) technicznych, 6) nagraniowych, 7) muzealnych, 8) wizyjnych. Brak natomiast

opisu jednostek pochodzących np. z okresu staropolskiego: wyłączności dokumentu i ksiąg wpisów. Nie został przewidziany w aplikacji opis jednostek mających postać na przykład dokumentów pergaminowych, ksiąg wpisów, akt luznych, pieczęci, fascykułów (charakterystycznych dla kancelarii austriackiej), tabliczek woskowych, akt notarialnych i hipotecznych – zatem wielu form kancelaryjnych występujących w polskim zasobie archiwalnym.

Opis każdej jednostki zawiera takie informacje podstawowe, jak forma kancelaryjna, tytuł, data, indeks rzeczowy, archiwum, liczba skanów (fot. 16):

Fot. 16. Opis na poziomie jednostki archiwalnej w aplikacji „szukajwarchiwach.pl”.

Źródło: szukajwarchiwach.pl

Nie zostało przewidziane lub nie jest wypełniane i dlatego nie występuje we wskazanych rezultatach wyszukiwania, pole opisujące zawartość jednostki archiwalnej przedstawiające w postaci krótkiego rejestru treść jednostki. Jest to szczególnie ważne w przypadku archiwaliów, które ze względu na specyficzną formę nie dadzą się dobrze opisać za pomocą tytułu syntetyzującego ich zawartość i wymagają rejestru. Tytuły, jak widać z wielu wyszukiwań, nie informują o zawartości treściowej jednostki archiwalnej (fot. 4, 6–15). Pole data i czasokres w komputerowym opisie powinno zostać rozbite na dwa osobne pola, aby mogły zostać objęte osobnymi ścieżkami wyszukiwawczymi. Informacje o datach, jak również formie fizycznej i jeszcze inne typy informacji nie powinny z pewnością znajdować się w polu tytuł (fot. 2, 3, 16, 17, 19, 22), dla których powinno być przewidziane osobne pole opisu. Tego typu praktyka zapisu wielu informacji przewidzianych w osobnym polu nie występowała nawet w tradycyjnym opisie kartkowym. W polu tytuł mogły znajdować się informacje nieprzewidziane w osobnym polu, np. język, ale nie daty i forma fizyczna – mające w inwentarzu kartkowym osobne pole opisu. W opisie komputerowym, mającym zastąpić tradycyjny kartkowy

inwentarz, jest to sytuacja niedopuszczalna i ograniczająca możliwość efektywnego wyszukiwania informacji. Jeszcze raz należy zatem zwrócić uwagę na konieczność weryfikacji opisów wprowadzanych do aplikacji, jak również zweryfikować opisy pod względem uzupełnienia standardu opisu ZoSIA o pola, których brak obecnie w standardzie i dlatego pewne opisy znajdują się w różnych innych polach przewidzianych na innego typu informacje (fot. 16a).

Fot. 16a. Opis na poziomie jednostki archiwalnej w aplikacji „szukajwarchiwach.pl”.
Źródło: szukajwarchiwach.pl

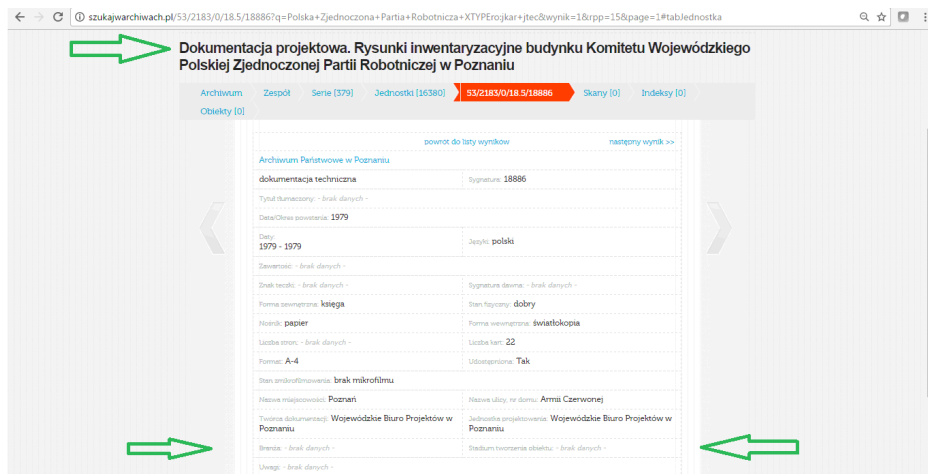
O zawartości (treści) dokumentacji technicznej informuje przewidziane w aplikacji „szukajwarchiwach.pl” pole branża, stadium wykonania (fot. 17), ale są one, podobnie jak wiele innych, w archiwalnym opisie pomijane. Istnieje zaś wyraźnie zauważalna tendencja, aby w polu tytuł umieszczać jak najwięcej informacji, nawet tych, które mają przewidziane osobne pole opisu, jak była o tym wcześniej mowa.

Pogłębiony opis powinien zostać przewidziany również w odniesieniu do jednostek, które zostały przewidziane w aplikacji, ale ze względu na audiowizualny format zapisu nie są udostępniane użytkownikom. Dokumentacja nagraniowa oraz dokumentacja wizyjna występują najczęściej jedynie w podstawowym opisie ograniczonym do tytułu, daty, indeksu rzeczowego, archiwum, liczby skanów. Po wejściu do danej jednostki audiowizualnej otrzymujemy niestety informację, że „nie odnaleziono strony” – przy czym brak dotyczy zarówno możliwości odtworzenia audiowizualnego zapisu, ale również zapoznania się z jego informacyjnym opisem (fot. 18).

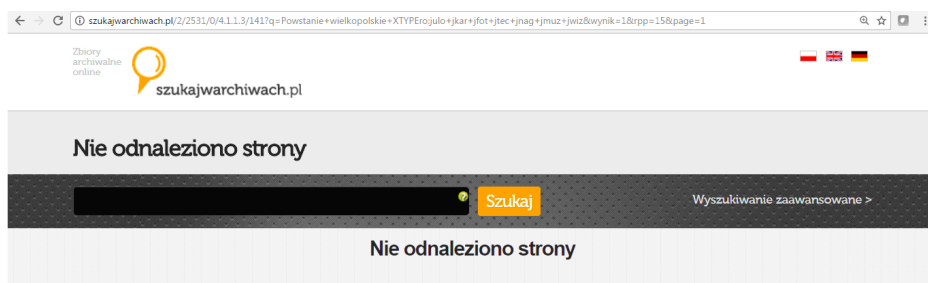
Nie ma w ogóle możliwości sprawdzenia, ile w aplikacji „szukajwarchiwach.pl” znajduje się jednostek o charakterze dokumentacji nagraniowej czy wizyjnej (fot. 19). System wskazuje obiekt, w opisie którego pojawiają się frazy: „wizyjnego”, „wizyjne”.

Fot. 17. Opis na poziomie jednostki archiwalnej w aplikacji „szukajwarchiwach.pl”.
Źródło: szukajwarchiwach.pl

Fot. 18. Brak opisu jednostki audiowizualnej w aplikacji „szukajwarchiwach.pl”.
Źródło: szukajwarchiwach.pl

Fot. 19. Możliwości wyszukiwawcze w aplikacji „szukajwarchiwach.pl”.
Źródło: szukajwarchiwach.pl

Poziom skanu stanowi w serwisie osobny poziom i jako taki powinien mieć przewidziany standard opisu. Bez głębokiego opisu informacyjnego, w obecnej postaci, nie ma żadnej możliwości wyszukania skanów, mimo iż twórcy „szukajwarchiwach.pl” przywiązują do ich umieszczania największą wagę, czego dowodzi realizowana przez nich kampania promocyjna. Użytkownicy nie są informowani o ilości wprowadzonych opisów archiwaliów plików audiowizualnych, lecz właśnie o liczbie umieszczonych skanów. W dniu 30 września 2016 r. pojawiła się informacja o trzeciej w tym roku aktualizacji – w zakresie wyłącznie umieszczonej liczby skanów²⁹. Owe wiadomości dają złudne wrażenie, iż zasób archiwów może być dostępny w Internecie dzięki dostępnej aplikacji. W dodatku w serwisie zamieszczono skany w postaci obrazów klitek sporządzonych przed laty mikrofilmów, które nie są zbyt czytelne (fot. 9–10). Sporządzone były przed laty w celu zabezpieczenia zasobu, a nie udostępniania w skomputeryzowanych systemach informacyjnych. Przeglądarka wymaga otwarcia osobno każdego zdjęcia do pełnego formatu, a następnie zamknięcia i dopiero otwarcia kolejnego skanu – bez szybszej ścieżki przeglądu zawartości.

Wyszukanie skanu rękopiśmiennych dokumentów i książ, czy też dokumentacji technicznej, kartograficznej, fotograficznej, nagraniowej, wizyjnej (i wielu innych form kancelaryjnych występujących w archiwach), jak wiadomo, nie podlega jak dotąd tekstowemu przeszukiwaniu. Dlatego zależne jest od opisu, a gdy go brak, w ogóle wyszukiwanie nie jest możliwe. Zatem w udostępnionej użytkownikom aplikacji do skanów można dotrzeć pod warunkiem wyszukania odpowiednich jednostek archiwalnych – na podstawie wprowadzonych ich opisów. Wyszukiwarka daje możliwość zawężenia rezultatów wyszukiwania do zespołów i jednostek ze skanami (z pominięciem serii), ale przy dotychczasowej głębi ich opisu, nie można liczyć na zbyt efektywny rezultat wyszukiwania.

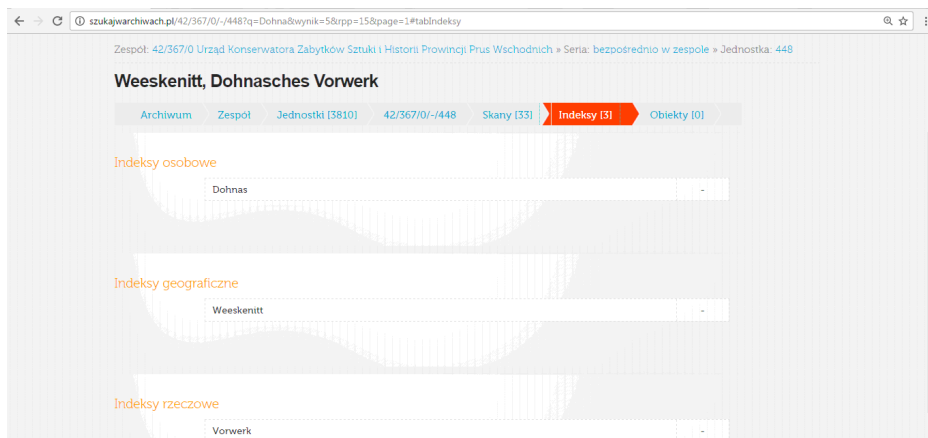
Archiwa powinny realizować określone strategie w skanowaniu zasobu, z uwzględnieniem potrzeb informacyjnych użytkowników archiwów. Zatem niezbędne jest badanie potrzeb informacyjnych użytkowników w tym zakresie. Spośród wielu grup użytkowników serwisu jedynie genealodzy, którzy po każdej wiadomości o aktualizacji serwisu indeksują zamieszczone w „szukajwarchiwach.pl” skany, są w stanie dokonywać ich przeszukiwania w udostępnianych na swoich portalach bazach danych. Ale nie są w stanie tego zrobić użytkownicy serwisu „szukajwarchiwach.pl”, którzy często nie wiedzą o istnieniu genealogicznych portali i o których istnieniu nie dowiedzą się ze strony serwisu.

W aplikacji „szukajwarchiwach.pl” został przewidziany jako osobny poziom – indeksy, wśród których występują indeksy osobowe, geograficzne

²⁹ Vide <https://www.archiwa.gov.pl/pl/aktualnosci?start=10> (dostęp 19 X 2016 r.). Po wygłoszeniu referatu, a przed oddaniem tekstu do druku zaczęto informować nie tylko o liczbie wprowadzonych skanów, ale również o liczbie wprowadzanych opisów. Wiadomości tego rodzaju świadczą, że serwis działa i zachęcają do prowadzenia wyszukiwań.

i rzeczowe. Ich opis wymaga znacznego uzupełnienia, poła te nie są bowiem zasadniczo wypełniane, co z pewnością ma wpływ na rezultaty wyszukiwania (fot. 2), a te wprowadzone nie wzbogacają opisu, który wynika z tytułu *Dohnas, Weeskenitt, Vorwerk* (fot. 20):

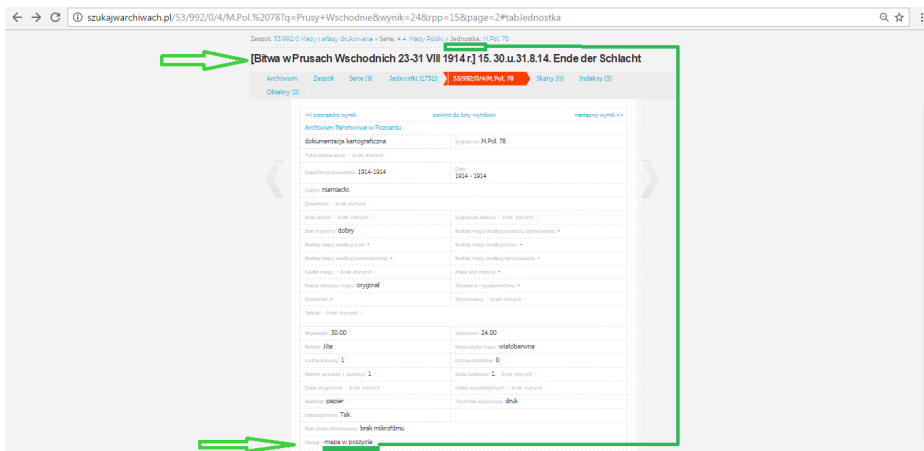
Fot. 20. Indeksy w aplikacji „szukajwarchiwach.pl”.
Źródło: szukajwarchiwach.pl

Wiele z występujących opisów wymaga poprawy, ponieważ zawierają również informacje, które z pewnością nie zostały przewidziane w ich opisie, typu opracowanie, brak, s. 164 (fot. 21). Jak widać z przedstawionych przykładów, niezbędne jest intensywne kształcenie w tym zakresie.

Fot. 21. Błędy w opisie w aplikacji „szukajwarchiwach.pl”.
Źródło: szukajwarchiwach.pl

Poziom obiektu jest w aplikacji „szukajwarchiwach.pl” utożsamiany z jednostką archiwalną mającą różną postać kancelaryjną, a stanowi tak naprawdę poziom dokumentu – w znaczeniu informacyjnym. Błędnie określony poziom opisu powoduje zapewne nieporozumienia w relacjach systemu z archiwistą opisującym archiwalia, bowiem w aplikacji występują opisy na tym poziomie w przeróżnej formie albo w ogóle ten poziom w opisie jest pomijany. Przykładowo, mimo iż w opisie jednostki archiwalnej w polu uwagi jest wskazana mapa w poszycie – nie jest ona opisana jako tzw. obiekt (czyli dokument kartograficzny) (fot. 22)³⁰:

Fot. 22. Opis mapy w aplikacji „szukajwarchiwach.pl”.

Źródło: szukajwarchiwach.pl

Twórcy aplikacji zapewniają: „Z serwisu »szukajwarchiwach.pl« korzystać mogą genealodzy, studenci, uczniowie, nauczyciele, pracownicy naukowcy oraz wszystkie inne osoby zainteresowane korzystaniem z zasobu polskich archiwów. Serwis umożliwia korzystanie z materiałów archiwalnych przechowywanych w archiwach z różnych części Polski bez wychodzenia z domu”³¹. Wskazana różnorodność użytkowników skłaniać powinna do uniwersalności opracowania polegającego na komputerowym opisie, który musi zapewnić i ułatwić dostępność zasobu do różnych celów – naukowych i praktycznych. System kładzie nacisk na „łatwość” wyszukiwania, pewnego rodzaju „sprawność” wyszukiwawczą. Ma więc zapewnić przede wszystkim szybkie wyszukanie, a nie – zgodnie z naukami informatologicznymi – wyszukanie efektywne, to jest trafne i kompletne, bez szumów i strat.

³⁰ Więcej przykładów *vide* A. Żeglińska, *Wyszukiwanie... [w:] Symposia Archivistica*, t. III: *Standaryzacja opisu archiwalnego...*, s. 74, 79–81.

³¹ *Vide* <http://www.nac.gov.pl/archiwum-cyfrowe/systemy-i-infrastruktura-it/szukajwarchiwach-pl/> (dostęp 14 X 2016 r.).

Przeprowadzone i przedstawione w niniejszym tekście rezultaty wyszukiwań skłaniają do pewnych wniosków:

1. Opisy wprowadzone do aplikacji „szukajwarchiwach.pl” powinny obejmować wszystkie archiwa tworzące sieć archiwów państwowych, niezależnie od stanu ich opracowania; prezentować realny stan zasobu – informacja na ten temat powinna zostać zamieszczona w serwisie.

2. Z uwagi na brak kompleksowej (pełnej) informacji na temat zawartości serwisu „szukajwarchiwach.pl” nie jest możliwe ustalenie, czy zakres umieszczonych opisów i skanów odpowiada potrzebom użytkowników oraz jakich użytkowników preferuje.

3. Brak możliwości zawężania rezultatów wyszukiwania do opisów i skanów opublikowanych po kolejnych aktualizacjach, co jest niezbędne wobec dokonanych już wcześniej przez użytkownika wyszukiwaniach, aby nie powielać wcześniej uzyskanych rezultatów wyszukiwania (chyba, że twórcy serwisu zakładają jednokrotne przez danego użytkownika korzystanie z serwisu).

4. Nie wiadomo, czy jest prowadzone badanie efektywności wyszukiwawczej i satysfakcji użytkowników serwisu? Wprowadzenie systemu informatycznego i jego eksploatacja są kosztowne i dlatego konieczne jest dostarczenie użytkownikom przez system informacji kompletnej i dokładnej. Dlatego badanie efektywności informacyjnej systemu i potrzeb użytkowników jest niezbędne w archiwach skomputeryzowanych i działających w systemie informatycznym³².

5. Użytkownik serwisu nie otrzymał żadnej instrukcji wyszukiwawczej, dzięki której mógłby zapoznać się z zastosowaną terminologią archiwalną i która poprowadziłaby go przez planowane wyszukiwanie.

6. Autorzy aplikacji „szukajwarchiwach.pl” powinni podać użytkownikom w instrukcji wyszukiwawczej definicje używanych terminów archiwalnych (na przykład w postaci słownika) i wyjaśnić objęte systemem wyszukiwawczym poziomy opisu.

7. Poziom tzw. obiektu powinien zostać zastąpiony poziomem dokumentu (w znaczeniu informacyjnym) – zgodnie z naukową terminologią i międzynarodowymi standardami opisu archiwalnego ISAD(G).

8. W aplikacji „www.szukajwarchiwach.pl” nie zostały przewidziane całości ponadzespołowe, takie jak archiwum historyczne i grupa zespołów, jak również poziomy wewnątrz zespołowe, takie jak podzespół i podseria – dopełniające hierarchiczny obraz struktury opisywanych archiwów i ich zasobów.

9. Opis na poziomie zespołu (od dawna istnieje, nie jest to poziom nowy) w aplikacji ma cechy ewidencyjne, nie informacyjne (w zbyt małym stopniu uwzględnia opis informacyjny). Szczególnie odczuwa się słabość opisu twórcy, historii i archiwizacji zespołu, rozproszenia kancelarii i w ogóle procesu

³² Vide przypis nr 16.

aktotwórczego. Pominięte są sukcesje i odstępiania materiałów archiwalnych. Są to kwestie niezwykle ważne, bowiem wpływają na powstanie określonej wewnętrznej struktury zespołu i jego układ. Bez analizy procesów archiwotwórczych, które doprowadziły do powstania określonej całości archiwalnej w postaci zespołu, nie będzie możliwe wyodrębnienie i zbudowanie hierarchicznie niższych poziomów opisu, tj. podzespołów, serii i podserii.

10. Brak opisu skanów być jest może zamierzony; powoduje to jednak, że stanowią one tylko załączone obrazki w ogóle niepodlegające procesowi przeszukiwania. Zatem bez głębokiego opisu informacyjnego na poziomie zespołu, serii i jednostki archiwalnej w ogóle nie można dotrzeć do skanu! W obecnej sytuacji, gdy opis ogranicza się w zasadzie do podania nazwy i tytułu oraz dat skrajnych zespołu, serii i jednostki archiwalnej, nie możemy mówić o spełnieniu żadnych kryteriów efektywności wyszukiwawczej serwisu.

11. Należy zweryfikować wprowadzone opisy pod względem uzupełnienia standardu ZoSIA o pola, których brak powoduje wykorzystywanie przez archiwistów pól już istniejących do zamieszczania w nich również różnego typu innych informacji. Każde pole powinno zawierać odpowiednie odnoszące się do niego informacje.

12. Należy zweryfikować wprowadzone opisy, aby usunąć te zbędne, które się powtarzają w kilku polach tego samego poziomu opisu (np. daty w polu tytuł).

13. Zbyt mało pól opisu spośród przewidzianych w Zintegrowanym Systemie Informacji Archiwalnej jest przez archiwistów w ogóle wypełnianych, co rzutuje na efektywność wyszukiwawczą. Wypełniane są w zasadzie nazwy zespołów i tytuły serii oraz jednostek archiwalnych, a także daty. Dlatego wzrost wymagań w stosunku do liczby wprowadzonych opisów archiwalnych jest bardzo potrzebny.

14. Z zamieszczonych w „szukajwarchiwach.pl” niepełnych opisów wynika, że przewidziane w charakterystyce opisu pola zostały niewłaściwie określone pod względem obligatoryjności ich wypełniania. Bowiem nie są opisywane ważne pola, bez których nie można mówić o jakimkolwiek wyszukiwaniu (m.in. indeksy).

15. Istnieje również potrzeba ujednoczenia zasad (reguł) wypełniania pól przez poszczególne archiwa, w tym nieumieszczania różnego typu informacji w jednym polu (jak to miało miejsce w tradycyjnym inwentarzu kartkowym).

16. Istnieje również ważna potrzeba ujednoczenia stosowanych opisów w odniesieniu do jednej kategorii nazw, np. *fideikomiss*, *fideikomis*, *fideikommiss*, *fideicommiss* – sposób zapisu rzutuje bowiem na rezultaty wyszukiwania. Archiwiści w swojej pracy powinni wykorzystywać kartotekę haseł wzorcowych – swoisty tezaurus ujednoczonych nazw urzędów, ich tłumaczeń, ujednoczonych w brzmieniu nazw miejscowych, nazwisk i imion osobowych, jak również

ujednoliconych, dla uniknięcia synonimów, terminów rzeczowych określających niektóre typowe kategorie rzeczy używane do charakterystyki zawartości treściowej archiwaliów.

17. Wszystkie sporządzane opisy powinny być weryfikowane pod względem merytorycznym, tak aby uniknąć stosowania określeń pustych znaczeniowo, typu *varia*, materiały obce, jak również błędnych (zbiór zespołów szcztątkowych)³³.

18. Nie powinny występować w archiwalnym opisie informacyjnym błędy pisarskie, które powodują straty w rezultacie wyszukiwania.

19. W systemach informatycznych opis na każdym poziomie powinien pozwolić na sporządzenie i wydruk aktualnego przewodnika po archiwach i ich zasobie w formie dowolnie ustalonej dzięki możliwości swobodnego dobierania pól. W „szukajwarchiwach.pl” nie przewidziano żadnych możliwości grupowania informacji, nawet w celu ich zapisu czy wydruku (w ogóle brak jest możliwości wydruku).

20. Brak jest też formularza kontaktowego z użytkownikiem, za pośrednictwem którego mógłby on wyrazić swoje opinie i uwagi³⁴.

Wobec powyższych wniosków staje się konieczne pilne uzupełnienie i weryfikacja dokonanych w Zintegrowanym Systemie Informacji Archiwalnej, a dostępnych za pośrednictwem aplikacji „szukajwarchiwach.pl” opisów archiwaliów. Obraz systemu, jaki się jawi, po koniecznych porównaniach i weryfikacjach przedstawionych wyników wyszukiwań i postawionych wniosków – powinien posłużyć do zaprojektowania modernizacji aplikacji i reguł wprowadzania opisów. Prowadzona komputeryzacja powinna nie tylko zastąpić w sposób tradycyjny wydawane dotąd drukiem archiwalne pomoce informacyjne, ale przede wszystkim umożliwić użytkownikom dokonanie scalenia idealnego przechowywanych w różnych archiwach fragmentów zasobów – poprzez odpowiedni dobór kryteriów i opcji wyszukiwania. Aby stało się to możliwe, wprowadzone do systemu informacyjnego opisy powinny obejmować wszystkie archiwa tworzące daną sieć archiwów³⁵, niezależnie od stanu ich opracowania i prezento-

³³ W dodanej – po wygłoszonym referacie – zakładce kontakt, twórcy serwisu „szukajwarchiwach.pl” zamieścili informację, że za treść opisów materiałów archiwalnych odpowiadają same archiwa, do których zostały podane adresy mailowe, zaś uwagi techniczne związane z funkcjonowaniem systemu przyjmuje Narodowe Archiwum Cyfrowe.

³⁴ Autorkę cieszy fakt, że twórcy aplikacji, po wygłoszonym referacie, a przed publikacją niniejszego tekstu, uwzględnili ów brak w funkcjonowaniu serwisu.

³⁵ Serwis dostępny jest również dla archiwów spoza sieci archiwów państwowych – co jest ideą słuszną z uwagi na możliwość przedstawienia użytkownikom w przyszłości (może docelowo?) w jednym systemie informacji o całym narodowym zasobie archiwalnym.

wać realny stan ich zasobu³⁶, jak również obejmować opisy wszystkich całości archiwalnych, zarówno tych ponad zespołowych, jak i wewnątrzzespołowych. Ujednolicone zasady (reguły) zapewniające tworzenie odpowiednich dla opisywanego poziomu (zweryfikowanych) opisów archiwalnych powinny ułatwić wyszukiwanie i wymianę informacji o całościach archiwalnych oraz umożliwić w przyszłości połączenie opisów różnych służb archiwalnych w jeden zunifikowany system informacji.

³⁶ Użytkownik nie otrzymuje pełnej informacji na temat zawartości systemu „szukajwarchiwach.pl” – podawane informacje są fragmentaryczne, najczęściej uzależnione od tempa wprowadzanych skanów i opisów. Pojawiają się w różnych etapach na stronie internetowej Narodowego Archiwum Cyfrowego, Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych (aktualności i sprawozdania z działalności), w samej aplikacji od momentu dodania zakładki kontakt. Na temat potrzeby całościowego wskazania zawartości systemu *vide* A. Żeglińska, *Wyszukiwanie... [w:] Symposia Archivistica*, t. III: *Standaryzacja opisu archiwalnego...*, s. 86–87.

Wykorzystanie standardów opisu archiwalnego do opracowania zasobu w archiwach niemieckich

Standaryzacja opisu archiwalnego w naturalny sposób łączy się z metodyką archiwalną, w szczególności z zasadami opracowania¹. Związki te widoczne są również mocno na gruncie archiwistyki niemieckiej². Pisząc na temat wykorzystania standardów opisu archiwalnego do opracowania zasobu w archiwach niemieckich³, na wstępie odwołam się do terminologii z zakresu opracowania publikowanej przez wykładowców i adeptów Szkoły Archiwalnej w Marburgu. Wybór ten nie jest przypadkowy. Powszechnie znana jest rola wspomnianej Szkoły w kształceniu niemieckich archiwistów. Od lat w Marburgu organizowane są tematyczne kolokwia archiwalne, w trakcie których dyskutowane są

¹ Wystąpienia towarzyszące symposium „Standaryzacja archiwalnego opisu informacyjnego” zorganizowanego 22–23 października 2015 r. w Olsztynie opublikowane zostały w serii *Symposia Archivistica*, t. III: *Standaryzacja opisu archiwalnego*, red. J. Bednarek, P. Perzyna, Warszawa–Łódź 2016, s. 9.

² „Die Entstehung archivischer Fachstandards signalisiert einerseits, dass die Archiwissenschaft eben keine ausschließlich historische Fachdisziplin oder Hilfswissenschaft ist, sondern an der Schnittstelle zu den Informationswissenschaften ihren Ort hat. Andererseits sind fachbezogene Normen und Standards auch ein Zeichen für die Professionalisierung einer Fachdisziplin. Normung und Standardisierung im Archivwesen berühren im Kern vier Bereiche: Erschließung, elektronische Archivierung, Schriftgutverwaltung (records management) und Bestandserhaltung”. N. Brübach, *Standardisierung im deutschen Archivwesen*, Verband Österreichischer Archivarinnen und Archivare, „Scriinium” 2014, 68, s. 7–22, http://www.voea.at/tl_files/content/Scriinium/Scriinium%2068/Scriinium_68_007-022.pdf (dostęp 8 X 2016 r.).

³ W artykule wykorzystano jedynie wybrane przykłady z archiwów krajowych. Szerzej na temat międzynarodowych standardów oraz oprogramowania do opisu archiwaliów stosowanego w archiwach niemieckich *vide* A. Sobczak, *Między tradycyjnym a wirtualnym archiwum. Narodziny cyfrowej tożsamości archiwów w Niemczech*, Szczecin–Warszawa 2014, s. 51–80, http://www.nac.gov.pl/wp-content/uploads/2015/05/między_tradycyjnym_a_wirtualnym_archiwum.pdf (dostęp 10 X 2016 r.).

aktualne problemy z zakresu archiwistyki, w tym zasad opracowania⁴. Przyjęty system kształcenia oraz ożywiona wymiana poglądów sprzyjały – mimo zaszłości historycznych i obecnego kształtu sieci archiwalnej w Niemczech – wytworzeniu się w miarę jednolitej praktyki, szczególnie w zakresie opracowania archiwaliów⁵.

Termin *Erschliessen*, tłumaczony jako opracowanie, w języku niemieckim oznacza zagospodarowanie czegoś, uczynienie go zrozumiałym, zdatnym do użytkowania⁶. Opracowanie to uporządkowanie i opisanie akt według przyjętych w archiwistyce zasad, w celu przygotowania ich do dalszego użytkowania. Tak rozumiane opracowanie uznawane jest za podstawowe i najważniejsze zadanie archiwisty. W definicji tej mieści się klasyfikacja (zaszeregowanie akt w strukturze/tektonice zespołu) oraz samo opisanie materiałów archiwalnych. Poza tym do opracowania należy badanie przyczyn powstawania akt, wzajemnych związków między nimi, jak również badanie dziejów aktotwórcy oraz wytworzonych przez niego akt. W wyniku opracowania podstawowe informacje zawarte w aktach zostają zidentyfikowane i utrwalone w inwentarzu (wstępie, klasyfikacji ułatwiającej poruszanie się po zespole oraz we właściwym spisie jednostek, który może posiadać różną głębię opisu)⁷. Porządkowanie akt, *Ordnen*, może odbywać się w sposób wirtualny (przyporządkowywanie jednostek do klasyfikacji w bazie danych) lub rzeczywisty poprzez fizyczne ułożenie jednostek według zachowanego układu akt (wykazu akt, dawnych sygnatur registraturalnych itp.). O ile Otto Meisner uważał, że porządkowanie powinno poprzedzać opisanie archiwaliów, to w dzisiejszej praktyce bardzo często czynności te wykonywane są w odwrotnej kolejności⁸. W niektórych wytycznych zaleca się postępowanie zgodne z tzw. metodą Bärrowską. Oznacza to, że akta

⁴ *Benutzerfreundlich – rationell – standardisiert. Aktuelle Anforderungen an archivische Erschließung und Findmittel, Beiträge zum 11. Archivwissenschaftlichen Kolloquium der Archivschule Marburg*, hrsg. F.M. Bischoff, Veröffentlichungen der Archivschule Marburg, Institut für Archivwissenschaft, 46, Marburg 2007.

⁵ „Deutschland hat – begründet durch eine gemeinsame Ausbildung, die vor dem Eintritt in das öffentliche Archivwesen erfolgreich absolviert werden mußte – seit mehr als hundert Jahren eine solide Tradition standardisierter archivischer Erschließung”. *Internationale Standards für Online-Findbücher in deutschen Archiven, Bundesarchiv, Deutschland, Antrag an die Andrew W. Mellon Stiftung zur Förderung eines Pilotprojekts*, vide http://www.bundesarchiv.de/imperia/md/content/daofind/antrag_deutsch.pdf (dostęp 20 X 2016 r.).

⁶ *Duden Deutsches Universal Wörterbuch A-Z*, 3., neu bearbeitete Auflage, Mannheim-Leipzig-Wien-Zürich 1996, s. 457.

⁷ Definicje wraz z literaturą przedmiotu są publikowane i aktualizowane na stronie Szkoły Archiwalnej w Marburgu. J. Müller, *Erschliessen Archivschule*, 21. September 2015 (erstellt am 7. Februar 2012) <http://www.archivschule.de/uploads/Forschung/ArchivwissenschaftlicheTerminologie/Terminologie.html> (dostęp 7 X 2016 r.).

⁸ S. Karzel, *Ordnen Archivschule*, 21. September 2015 (erstellt am 7. Februar 2012), *ibidem*.

są przechowywane, inwentaryzowane (sygnowane) w kolejności, w której trafiły do archiwum⁹. Struktura zespołu kształtowana jest wirtualnie, w trakcie porządkowania poszczególnych opisów w bazie danych, przy pomocy przyjętej klasyfikacji.

Drugim elementem opracowania jest opisanie archiwaliów. Termin *Verzeichnen* oznacza sygnowanie akt, opis zawartości oraz opis formalny akt. Podstawowe środki ewidencyjne to inwentarze sporządzone (ręcznie, maszynowo lub drukowane) oraz bazy danych. Istotne elementy opisu to sygnatura, proveniencja, tytuł, daty skrajne, czasami pogłębione o tzw. *Enthält Vermerk* – adnotację na temat zawartości akt. Kolejnym elementem jest opis formalny, na który składa się rozmiar, stan zachowania, ograniczenia w udostępnianiu, itd. Im opis jest bardziej szczegółowy, tym większa jest głębia informacji¹⁰.

Opracowanie odbywa się na różnych poziomach. Zwracała na to uwagę Angelika Menne-Haritz w publikacji *Schlüsselbegriffe der Archivterminologie*, odwołując się do koncepcji wielopoziomowego opisu archiwalnego ISAD(G)¹¹. Autorka wskazała, iż za wynik opracowania na poziomie zespołu może być uznany inwentarz archiwalny, natomiast na poziomie archiwum – przewodnik po zasobie. Rozwój nowoczesnych technologii oraz dyskusja na temat stosowania w archiwistyce standardów opisu, w tym wielopoziomowego ISAD(G), wpłynęły w ostatnich dziesięcioleciach na istotne zmiany w dotychczasowej praktyce opracowania zasobu w archiwach niemieckich. Dziś zasób archiwum opisuje się począwszy od ogółu, a kończąc na szczegółach – jednostkach archiwalnych, dokumentach¹².

Myśląc o opracowaniu zespołu, coraz powszechniej przyjmuje się, że opracowanie na tym poziomie rozpoczyna się od analizy zespołu, ustalenia jego granic i struktury, a kończy w momencie opublikowania inwentarza w Internecie. Czynności związane z przygotowaniem danych do eksportu i opublikowania ich w sieci zaliczane są przez niektórych do czasu pracy odpowiadającego opracowaniu¹³. Jak podaje Nils Brübach, w ostatnich latach w niemieckich archiwach krajowych czas poświęcony opracowaniu – łącznie z publikowaniem danych w Internecie – stanowił 14,8 proc. łącznego czasu pracy¹⁴. Mimo to opracowanie nadal jest uważane za kluczowe zadanie w pracy

⁹ M. Loewenich, *Bärsches Prinzip* Archivschule, 21. September 2015 (erstellt am 7. Februar 2012), *ibidem*.

¹⁰ D. Kuhn, *Verzeichnen* Archivschule, 21. September 2015 (erstellt am 7. Februar 2012), *ibidem*.

¹¹ A. Menne-Haritz, *Schlüsselbegriffe der Archivterminologie*, Marburg 2000, s. 65.

¹² A. Sobczak, *op. cit.*, s. 51–80.

¹³ J. Müller, *op. cit.*; N. Brübach, *Archivische Erschließung im digitalen Zeitalter. Herausforderungen und Lösungen*, Brandenburgischer Archivtag, Potsdam, 8. Mai 2014, <http://fernwe-iterbildung.fh-potsdam.de/wp-content/uploads/2014/05/Brb-AT-1.pdf> (dostęp 8 X 2016 r.).

¹⁴ *Ibidem*.

archiwistów, mające wpływ na stan rozpoznania zasobu oraz postrzeganie archiwów w otaczającym je środowisku. Aby dane można było w kompatybilny sposób udostępniać, istotne jest stosowanie opisu według ujednoczonych zasad. Warto przypomnieć, że w archiwach niemieckich nie wypracowano jednolitego standardu opisu akt¹⁵. Złożyło się na to wiele czynników, począwszy od federacyjnej struktury państwa, mającej swoje korzenie w wielowiekowym podziale kraju na liczne odrębne państwa, wiążące się z tym częste zmiany ustrojowe i administracyjne, po powojenne rozbitcie Niemiec na dwa odmienne ustrojowo państwa zakończone w 1990 r. Jednak jak podkreślają często sami Niemcy, przyjęty system kształcenia archiwistów oraz intensywna wymiana myśli spowodowały daleko idące ujednoczenie praktyki w zakresie opracowania zasobu. Z punktu widzenia archiwistów niemieckich sprawą oczywistą jest, że w poszczególnych krajach obowiązują różne przepisy i instrukcje w zakresie opracowania akt. Za jedno z pierwszych wytyczne normalizujących opracowanie akt w Niemczech uważa się tzw. OVG (*Ordnungs und Verzeichnungsgrundsätze für die staatlichen Archive der Deutschen Demokratischen Republik*)¹⁶, przygotowane w 1964 r. na użytek archiwów państwowych w ówczesnej Niemieckiej Republice Demokratycznej. Większość zdefiniowanych wówczas elementów opisu jest uwzględniana w nowych normatywach, przygotowanych przez dyrekcje archiwów krajowych we wschodnich Niemczech. Na OVG wzorowali się m.in. autorzy przepisów obowiązujących w archiwach Saksonii oraz Turynгии¹⁷. Oprócz OVG powołują się oni również na międzynarodowe standardy, takie jak ISAD(G) General International Standard Archival Descriptor, ISAAR(CPF) International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies, Persons, and Families oraz ICA-ISDIAH International Standard for Describing Institutions with Archival Holdings. Kolejnym istotnym czynnikiem, wpływającym na ujednoczenie opracowania, jest stosowanie nowoczesnych technologii. Lista baz danych użytkowanych w niemieckich archiwach jest długa. Większość z nich opiera się na międzynarodowym standardzie ISAD(G), umożliwiając strukturalne opisywanie zasobu archiwów, zwane również hierarchicznym, czyli

¹⁵ K. Kubicka, *Standardy opisu archiwalnego stosowane w archiwach niemieckich* [w:] *Symposia Archiwistyczna*, t. III: *Standaryzacja opisu archiwalnego...*, s. 163–172. Tam też odwołania do wybranej literatury oraz omówienie norm opisu archiwalnego przygotowanych przez Johanesa Papritza (Niemcy Zachodnie), wytycznych obowiązujących w archiwach Niemieckiej Republiki Demokratycznej oraz odwołujących się do nich współczesnych wytycznych archiwów krajowych Saksonii i Turynгии.

¹⁶ *Ordnungs und Verzeichnungsgrundsätze für die staatlichen Archive der Deutschen Demokratischen Republik*, Herausgegeben von der Staatlichen Archivverwaltung im Ministerium des Innern der Deutschen Demokratischen Republik, 1964, digitalisiert von Felix Roth, Potsdam 2005 <http://www.ifsg-bw.de/images/3/33/OVG.pdf> (dostęp 10 X 2016 r.).

¹⁷ K. Kubicka, *op. cit.*, s. 166–169.

wychodząc od ujednoczonego opisu archiwum, poprzez zespoły – w ramach przyjętej struktury, dalej opisy jednostek, na dokumentach kończąc. Do najczęściej wybieranych należą programy AUGIAS, FAUST, scopeArchiv, AC-TApro, MIDOSA-Online, MidosaXML, BASYS-S-Oracle, V.E.R.A., HADIS, AIDA i ARIADNE¹⁸. W tym miejscu przyjrzymy się Wytycznym do opisu akt spraw od XIX do XXI w., przygotowanym przez Archiwum Krajowe w Saarbrücken¹⁹. Jak zauważyli sami autorzy, kolejność elementów opisu przyjęta została w oparciu o formularze opisu stosowane w oprogramowaniu archiwalnym FAUST, użytym w wspomnianym archiwum²⁰. W wytycznych ograniczono się do wyjaśnienia, w jaki sposób należy uzupełniać poszczególne elementy opisu na poziomie jednostki. Kolejno są to:

– *Bestand* – zespół – pole, do którego dane importowane są z poziomu bazy zawierającej opisy zespołów (*Datenbank Bestände*);

– *Signatur* – sygnatura – składa się ze skrótu nazwy zespołu oraz kolejnego numeru. Dana sygnatura może zostać przydzielona tylko raz;

– *Altsignatur* – sygnatura dawna – pole obejmujące dawne sygnatury archiwalne, sygnatury tymczasowe, numery ze spisów zdawczo-odbiorczych, sygnatury cytowane. Nie wpisuje się w tym miejscu znaku akt (sygnatury rejestralnych);

– (*Abweichende*) *Provenienz* – (obca) proveniencja – z reguły identyczna z nazwą zespołu lub inna, jeśli taka występuje dla całego lub części zespołu;

– *Aktenzeichen* – znak akt (sygnatura rejestralna) – znajdujący się na okładce tomu lub grzbiecie segregatora;

– *Abteilung* – wydział – pole wykorzystywane w przypadku opisu większych zespołów np. ministerialnych, dla zaznaczenia wewnętrznych podziałów;

– *Titel* – tytuł – nadaje się w oparciu o oryginalny tytuł akt, o ile odzwierciedla on treść oraz genezę powstania akt. W miejsce zbyt obszernego, niedokładnego lub wręcz mylnego tytułu redaguje się nowy, zrozumiały tytuł, który zwiąże i precyzyjnie informuje użytkownika o aktach; należy stosować dzisiejszą ortografię;

– *Erschließungsvermerke* – w polach tych wpisuje się informacje służące do pogłębionego opisu jednostki w przypadku, gdy treść lub forma akt nie wynikają bezpośrednio z tytułu;

¹⁸ A. Sobczak, *op. cit.*, s. 74.

¹⁹ *Richtlinien für die Verzeichnung von Sachakten des 19. bis 21. Jahrhunderts des Landesarchivs Saarbrücken (Stand: Januar 2010) vide* http://www.saarland.de/dokumente/thema_landesarchiv/Verzeichnungsrichtlinien.pdf (dostęp 10 X 2016 r.).

²⁰ „Im Landesarchiv Saarbrücken wird FAUST 6 Professional als Erschließungssoftware eingesetzt. Die hier verwendete Reihenfolge der einzelnen Erschließungselemente orientiert sich weitgehend an der Erfassungsmaske von FAUST”. *Ibidem*, s. 2.

Geburtslisten zur Militärstammrolle der Stadtgemeinde Berent, Kreis Berent, im Zeitraum 1860 bis 1869

OBJEKTDETAILS

Verzeichnungsstufe:	Archivale
Archivaliensignatur:	Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz, XIV. HA, Rep. 184, Nr. 148
Kontext:	Landratsamt und Kreisausschuss des Kreises Berent, Regierungsbezirk Danzig >> 6. Militär
Laufzeit:	1877 - 1886
Digitalisat im Angebot des Archivs:	kein Digitalisat verfügbar
Bestand:	XIV. HA, Rep. 184 Landratsamt und Kreisausschuss des Kreises Berent, Regierungsbezirk Danzig
Online-Findbuch im Angebot des Archivs:	http://archivdatenbank.gsta.spk-berlin.de/midosasearch-gsta/MidosaSEARCH/xiv_fPK_xiv_ha_rep_184_XIV_HA_Rep_184_Nr_2
Rechteinformation:	Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz

- [Link auf dieses Objekt im 'Archivportal Deutschland'](#)
- [Dieses Objekt in der Deutschen Digitalen Bibliothek anzeigen](#)

HIERARCHIE

Stiftung Preußischer Kulturbesitz
 Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz
 Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz (Archivtektonik)
 TERRITORIALÜBERLIEFERUNGEN, PROVINZIAL- UND LOKALBEHÖRDEN (Tektonik)
 Westpreußen (Tektonik)
 Die preußische Provinz bis 1920 (Tektonik)
 Innere und Polizeiverwaltung (Tektonik)
 Landratsamt und Kreisausschuss des Kreises Berent, Regierungsbezirk
 Danzig (Bestand)
 6. Militär (Gliederung)

a) *Enthält* – w polu tym wpisuje się wyjaśnienia, odwołujące się do treści opisywanej jednostki, która w niewystarczający sposób została odzwierciedlona w tytule. Podobnie jak w OVG i innych wzorujących się na nich wytycznych, rozróżnia się 5 rodzajów merytorycznego opisu zawartości: zawiera, zawiera m.in., zawiera przede wszystkim, zawiera również, zawiera tylko;

b) *Darin* – pole to przeznaczone jest do uzupełniania informacji na temat formy akt: plany, fotografie, gazety, druki ulotne, itp.;

– *Laufzeit / Laufzeit im Findbuch* – daty skrajne – zasadniczo stosuje się opis złożony z oznaczenia miesiąca i roku. W polach wpisywać można pojedynczą datę, przedział czasowy, w polu tekstowym uzupełnia się opis o nazwy miesięcy, przy czym z reguły stosuje się skróty (styczeń – Jan., luty – Febr., marzec – März, itd.), należy zaznaczać przerwy dłuższe niż 10 lat; w przypadku uzupełnienia stosuje się nawiasy kwadratowe, dla anteriorów i posteriorów okrągłe;

– *Indizes* – indeksy – autorzy wytycznych zalecają tworzenie indeksów geograficznych (w oparciu o tezaurus z nazwami miejscowości, przy czym stosuje się obecne nazwy urzędowe celem uniknięcia tworzenia uciążliwego systemu odsyłaczy, możliwe jest tworzenie haseł kilkuczłonowych) oraz indeksów osobowych (hasła złożone z nazwiska i imienia można uzupełniać na końcu o tytuły lub inne określenia opisujące zawody, funkcje itp.). Podstawowy dostęp do haseł rzeczowych zapewnia klasyfikacja, w związku z czym tworzenie indeksu rzeczowego dopuszcza się tylko w wyjątkowych przypadkach, należy jednak unikać powtarzania haseł z klasyfikacji;

– *Klassifikation* – klasyfikacja – pola te służą do nadania układu akt w obrębie zespołu (struktury zespołu). Jednocześnie stanowi ona spis treści właściwego inwentarza. Do formularza wprowadza się aktualny podział zespołu (forma tezaury);

– *Bemerkungen* – uwagi – pole to służy do wpisywania informacji, których nie ma sensu zamieszczać w pozostałych polach. Przede wszystkim służy do informowania o brakach w aktach, odsyła do literatury dotyczącej opisywanej jednostki, informuje o wyjęciu ze względów konserwatorskich niektórych obiektów, np. fotografii czy plakatów;

– *Erhaltungszustand* – stan zachowania – w polu tym określa się stan zachowania akt, dane te służą do planowania prac konserwatorskich;

– *Umfangsangabe* – rozmiar – pole wyboru – rozróżnia rozmiary akt spraw według czterech kategorii (do 10 kart; do 1 cm; 1 do 3 cm; powyżej 3 cm);

– *Verweise* – odsyłacze – informują o innych aktach, fotografiach, mapach itp. mających związek z opisywaną jednostką, ewentualnie osobno przechowywanych ze względów konserwatorskich;

– *Sperre bis* – ograniczenia w udostępnianiu – pole to dotyczy ograniczeń wynikających z ustawowych regulacji lub względów konserwatorskich. Wzorem innych wytycznych w tym miejscu przywołane są konkretne przykłady

z ustawy archiwalnej z Saarland²¹. Akta personalne udostępniane są po 10 latach od daty śmierci osoby, jeśli jest nieznana – po 90 latach od daty urodzin; jeśli również ta jest nieznana, to po 60 latach od daty zakończenia sprawy. Terminami ochronnymi objęte są również akta podatkowe, bankowe, socjalne oraz medyczne, podlegające tajemnicy lekarskiej – 60 lat od daty zakończenia sprawy (data końcowa tomu).

W przedstawionych wytycznych ograniczono się do omówienia poszczególnych elementów opisu na poziomie jednostki archiwalnej (dotyczącej akt spraw). Uwagę zwracają zalecenia co do sposobu opisu kolejnych pól. Silnie ugruntowana jest tu tradycja zapisywania dat skrajnych poprzez podawanie miesiąca i roku (miesiące i lat)²². W porównaniu z wytycznymi archiwów krajowych Saksonii duże różnice występują między innymi w sposobie uzupełniania pól dotyczących rozmiaru, stanu zachowania akt czy w budowie haseł indeksowych²³. Na brak jednolitych norm w zakresie indeksowania zwracała uwagę między innymi Irmgard Becker²⁴. Można przyjąć, że w wielu archiwach opracowanie zorganizowane jest w podobny sposób: po pierwsze, przyjętych zasadach (metodyce), po drugie: mniej lub bardziej szczegółowych wytycznych lub instrukcjach załączonych do oprogramowania archiwalnego (Archivsoftware), użytkowanych w danym archiwum.

Profesjonalne oprogramowanie służące do opisu archiwalnego umożliwia migrację danych do struktur zgodnych z ISAD(G) lub bazujących na nim. Powszechnie stosowanym formatem wymiany danych umożliwiającym ich publikację w Internecie jest EAD²⁵. Umożliwia on prezentowanie danych odpowiadających kolejnym poziomom opisu, takim jak: archiwum, tektonika zasobu, zespół, inwentarz wraz z klasyfikacją, wybrane elementy opisu jednostek archiwalnych, takie jak: sygnatura, tytuł, daty skrajne, zawartość. Ten hierarchiczny sposób prezentacji danych, w szczególności posługiwanie się strukturą zasobu, archiwów i zespołów archiwalnych, jest typowy dla niemieckiej archiwistyki. Od kilku lat w Niemczech trwają prace nad wypracowaniem powszechnie obowiązującego standardu/formatu wymiany danych. Dziś za taki uznawany jest

²¹ „Schutzfristen richten sich nach § 11 des Saarländischen Archivgesetzes”. *Ibidem*, s. 7.

²² „Die Angabe der Laufzeit erfolgt grundsätzlich nach Monat und Jahr”. *Ibidem*, s. 5.

²³ *Erschließungsrichtlinie des Sächsischen Staatsarchivs. Stand 20.05.2014 mit kleineren Aktualisierungen*. http://www.staatsarchiv.sachsen.de/download/Erschliessungsrichtlinie2015_08_18.pdf (dostęp 10 X 2016 r.).

²⁴ „Archivare verwenden häufig keine Normdaten, um ihre Erschließungsdatensätze zu indizieren.” I.Ch. Becker, *Archivische Erschließung und RDA*, Archivschule Marburg, http://www.dnb.de/SharedDocs/Downloads/DE/DNB/standardisierung/rdaKultur2013Becker.pdf?__blob=publicationFile (dostęp 12 X 2016 r.).

²⁵ J. A. Riedel, *Encoded Archival Description* Archivschule, 21. September 2015 (erstellt am 7. Februar 2012) <http://www.archivschule.de/uploads/Forschung/ArchivwissenschaftlicheTerminologie/Terminologie.html> (dostęp 7 X 2016 r.).

EAD (DDB), przygotowany przez grupę ekspertów²⁶. Format ten umożliwia migrację danych do obu platform Deutsche Digitale Bibliothek oraz Archivportal-D. Wspomniany Archivportal-D działa od 2014 r. Jego zadaniem jest gromadzenie w jednym miejscu opisów archiwalnych oraz kopii cyfrowych z niemieckich archiwów i instytucji przechowujących archiwalia²⁷. W przedsięwzięcie to zaangażowało się kilka ośrodków, pomiędzy które rozdzielono związane z tym zadania. Kierownictwem projektu oraz pracami nad rozwojem standardu zajmuje się Landesarchiv Baden-Württemberg. Za integrację danych z portali regionalnych oraz przygotowanie narzędzi i standardów służących zintegrowanemu publikowaniu kopii cyfrowych odpowiada Landesarchiv Nordrhein-Westfalen. Z kolei Szkoła Archiwalna w Marburgu przejęła na siebie zadania związane ze szkoleniami i promocją. Kolejny z uczestników Sächsisches Staatsarchiv jest odpowiedzialny za testy i rozwój standardów. Od strony technicznej nad całością czuwa FIZ Karlsruhe-Leibniz-Institut für Informationsinfrastruktur. W 2015 r. do prac włączyła się Deutsche Nationalbibliothek. Całość prac wspiera Deutsche Forschungsgemeinschaft²⁸. W Archivportalu-D starano się dopasować prezentację opisów do specyfiki zbiorów archiwalnych. Szczególną uwagę zwrócono na tektonikę i klasyfikację. Użytkownik w każdej chwili może sprawdzić tzw. kontekst – hierarchiczne przyporządkowanie danego opisu w strukturze zasobu. Zastosowano również system linków odsyłających do *Deutsche Digitale Bibliothek* oraz innych uczestników projektu. Użytkownik ma możliwość prowadzenia wyszukiwania pełnotekstowego oraz strukturalnego.

W ostatnich latach wokół tematu opracowania toczy się ożywiona dyskusja. Pojawiają się głosy w sprawie przyjęcia generalnej strategii dotyczącej opracowania. Zaleca się zachowanie równowagi, w szczególności w zakresie dostosowania głębi opisu. Wspomniany N. Brübach proponuje nie zagłębiać się w szczegółowe opracowanie pojedynczych zespołów, lecz dostosować stopień/precyzję opracowania, by objąć nim w miarę możliwości wszystkie zespoły, przyjąć normy w zakresie nazw osób i instytucji, oraz używać oprogramowania

²⁶ U. Fischer, S. Schieber, W. Krauth, C. Wolf, *Ein EAD-Profil für Deutschland. EAD(DDB) als Vorschlag für ein gemeinsames Austauschformat Deutscher Archive*, „Archivar” 2012, Heft 2, s. 160–162, http://www.archive.nrw.de/archivar/hefte/2012/ausgabe2/ARCHIVAR_02-12_internet.pdf (dostęp 10 X 2016 r.).

²⁷ *Konferenz der Leiterinnen und Leiter der Archivverwaltungen des Bundes und der Länder (KLA), Positionspapier zur Entwicklung der Portallandschaft, Strategiepapier vom 01.09.2015*, https://www.bundesarchiv.de/imperia/md/content/bundesarchiv_de/fachinformation/ark/kla_20150901_positionspapier_portallandschaft.pdf (dostęp 20 X 2016 r.).

²⁸ *Aufbau eines Archivportals-D*, <https://www.landearchiv-bw.de/web/54267> (dostęp 20 X 2016 r.).

umożliwiającego linkowanie z innymi analogicznymi opisami/informacjami²⁹. Obok dyskusji na temat potrzeby stosowania standardów, w szczególności w zakresie formatów służących do wymiany danych, sporo uwagi poświęca się pogłębionemu opisowi jednostki archiwalnej, który umieszcza się we wspomnianym polu zawartość. Jest to bardzo ciekawy element opisu od lat stosowany w niemieckich archiwach. Jak wynika z dostępnych wytycznych i instrukcji do baz danych, pole zawartość nie jest obowiązkowe. Problem pojawia się, gdy tytuł jest zbyt lakoniczny. Przykładowo, w latach dziewięćdziesiątych nastąpił masowy napływ akt z urzędów i instytucji byłej NRD, w szczególności akt partyjnych, które zgodnie z wytycznymi obowiązującymi w archiwach partyjnych, opisane były na podstawowym poziomie tzw. płaskie opracowanie (*flache Erschließung*). Skutkiem tego jest opis złożony z tytułu ogólnie informującego, iż są to protokoły sesji danego organu, bez dodania w polu zawartość informacji na temat przedmiotu obrad³⁰. Takie opracowanie zmusza użytkownika lub wykonującego kwerendę archiwistę do poświęcenia dużo większej ilości czasu na odnalezienie potrzebnych informacji, a jak wiadomo – nowoczesne społeczeństwo w dobie Internetu zadaje szczegółowe pytania i oczekuje szybkiej odpowiedzi. Umożliwia to opis poszerzony o pole zawartość, jednak zwiększenie głębi opisu jest czasochłonne. W związku z tym pojawiła się propozycja stosowania zróżnicowanej strategii opracowania, wyboru priorytetów, określenia, które z zespołów lub ich części powinny być głębiej opracowane. Niekiedy wymagana jest zmiana organizacji pracy, tworzenie zespołów do spraw opracowania, rozszerzania opisów już istniejących³¹. Tematów związanych z opracowaniem, wokół których toczy się ożywiona dyskusja, jest znacznie więcej. Na zakończenie wypada zaznaczyć, że jednym z ciekawszych jest zagadnienie opracowania w dobie powszechnego wdrażania systemów elektronicznego zarządzania dokumentami. Jest to problem wymagający odrębnego omówienia.

Podsumowując, można zauważyć, że temat stosowania standardów opisu archiwalnego do opracowania zasobu w archiwach niemieckich, zarówno w literaturze, jak i niektórych wytycznych, dotyczy głównie odwołań do międzynarodowego standardu ISAD(G). W szczególności uwagę zwraca się na wielopoziomowy opis oraz hierarchiczne prezentowanie opisów archiwalnych w Internecie. W praktyce archiwów działających we wschodnich krajach związkowych swego rodzaju standardem opisu archiwaliów jest nadal OVG, do którego odwołuje się spora część archiwów. Do opisu archiwaliów stosowane są różne typy oprogramowania. Archiwa w zależności od potrzeb oraz rodzaju

²⁹ N. Brübach, *Elektronischer Zugang zu Informationen in Archiven: Standards der Beschreibung – Vorteile und zukünftige Möglichkeiten*, „Archeion” 2004, t. 107, s. 39–46.

³⁰ H.C. Herrmann, *Benutzerorientierte Erschließung von DDR-Beständen und erweiterte Erschließung als Teil einer differenzierten Erschließungsstrategie* [w:] *Benutzerfreundlich...*, s. 73.

³¹ *Ibidem*, s. 100–101.

zgromadzonej dokumentacji, decydują się na wybór tego najbardziej im odpowiadającego. Z kolei producenci oprogramowania stale modyfikują i rozbudowują swoje produkty. Liczba i zróżnicowanie programów oraz przywiązanie do regionalnych tradycji, również w zakresie prezentacji danych w sieci, w szczególności dotychczasowy rozwój portali archiwalnych o zasięgu regionalnym, skłoniły niemieckich archiwistów do podjęcia próby stworzenia narodowego formatu wymiany danych. Stał się nim format EAD (DDB), umożliwiający publikowanie danych z możliwie dużej liczby archiwów w portalu Archivportal-D. Samo zaś opracowanie odbywa się według wypracowanych przez lata zasad, które – dzięki stałej wymianie doświadczeń, mimo wielu regionalizmów – mają bardzo dużo cech wspólnych. Od metodyki opracowania rozpoczynając, a na poszczególnych elementach opisu kończąc.

Specyficzne elementy wyszukiwawcze w zasobie archiwów zakonnych

Uwagi wstępne

W archiwach zakonnych (i nie tylko zakonnych) powinno się stosować ujednoliconą terminologię, określającą przedmiot, który tworzy grupy elementów, nazywanych elementami wyszukiwawczymi bazy danych. Posługiwanie się terminami w sposób, w jaki zostały zdefiniowane w bazie danych, gwarantuje uzyskanie dokładnej informacji, np. lokalizacji archiwum, zasobu archiwalnego, zespołów archiwalnych. Strona internetowa Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych w Warszawie udostępnia elektroniczną bazę danych SEZAM (System Ewidencji Zasobu Archiwalnego) i aplikację ZoSIA (Zintegrowany System Informacji Archiwalnej).

Informacje o archiwum i zasobie archiwalnym uzyskujemy, posługując się tradycyjnymi elementami wyszukiwawczymi. Klasyczna archiwistyka wyróżnia tradycyjne pomoce archiwalne, służące do wyszukiwania: inwentarze archiwalne kartkowe i książkowe, karty zespołu, skorowidze archiwalne (z podziałem na: indeksy, repertoria, sumariusze), przewodniki – po archiwach (naukowe i informacyjne), po zespołach, tematyczne, historyczno-ustrojowe¹. Prowadzone badania potwierdzają, że specyficzne elementy wyszukiwawcze występujące w archiwach zakonnych, zależą od rodzajów archiwaliów i wyboru pomocy archiwalnych. W archiwach zakonnych specyficznymi elementami wyszukiwawczymi są własne tradycyjne pomoce archiwalne, podobne do wyżej wymienionych pomocy archiwalnych, ale nieco zmodyfikowane.

W archiwach zakonnych występują także nowoczesne i zarazem specyficzne pomoce archiwalne, które posiadają własne elementy wyszukiwawcze. W prezentacji tych pomocy archiwalnych odwołuję się do badań naukowych,

¹ H. Robótka, B. Ryszewski, A. Tomczak, *Archiwistyka*, Warszawa 1989, s. 76–88.

które prowadziłem w 2011 r., w ramach projektu ministerialnego na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Elektroniczną bazą danych, powstałą w oparciu o program Access z elementami wyszukiwawczymi, dysponują Archiwum Sióstr Albertynek w Krakowie i Archiwum Służebniczek Dębickich Prowincji Warszawskiej w Piastowie. Niestety nie posiadam szczegółowych informacji na temat powstałych tam baz danych i ich elementów wyszukiwawczych².

Przedstawiając pomoce archiwalne oraz ich elementy wyszukiwawcze, odwołuję się do opracowań półrocznika „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, wydawanego od 1959 r. na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II w Lublinie.

Przeprowadzona kwerenda badawcza czasopisma „ABMK” prezentuje bogaty materiał na temat specyficznych pomocy archiwalnych zakonnych: Archiwum Prowincji Krakowskiej Zakonu Ojców Kapucynów w Krakowie, Archiwum klasztoru w Brdowie, Archiwum Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej w Starej Wsi, Archiwum Generalne Zgromadzenia Córek Bożej Miłości w Wiedniu, Archiwum Prowincjalne Urszulanek Unii Rzymskiej w Krakowie, Archiwum Klasztoru Ojców Dominikanów w Gidlach, Archiwum Prowincji Ojców Bernardynów w Krakowie, Archiwum Klasztoru Sióstr Bernardynek przy kościele św. Józefa w Krakowie, Archiwum Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie, Archiwum Paulinów na Skałce w Krakowie, Archiwum Klasztoru Ojców Dominikanów w Krakowie, Archiwum Klasztoru Ojców Reformatorów w Bieczu.

W prezentacji pomijam elementy wyszukiwawcze dokumentacji zakonnej, przechowywanej w archiwach niezakonnych. Bazując na publikacji s. Klary Antosiewicz: *Zachowane źródła do dziejów Zakonu Ducha Św. de Saxia w Polsce*, zamieszczonej w półroczniku „ABMK” w 1970 r., pragnę zwrócić uwagę, że dokumentacja archiwalna zakonna znajduje się w Archiwum Narodowym w Krakowie, Bibliotece Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, Bibliotece Jagiellońskiej, Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, gdzie elementy wyszukiwawcze zawierają miejscowe pomoce archiwalne³. Publikacja Jolanty Kurek *Inwentarz zespołu akt cysterek-benedyktynek toruńskich z lat 1311–1833*⁴ wskazuje, że dokumentacja archiwalna tego inwentarza, należąca wcześniej do archiwum cysterek-benedyktynek toruńskich, mieści się obecnie w Archiwum Diecezjalnym w Pelplinie, Archiwum Kościoła Parafialnego pw. św. Jakuba

² *Strategia i metoda digitalizacji i udostępniania zbiorów kościelnych*, red. M. Bała, S. Dziekoński, Warszawa 2012.

³ K. Antosiewicz, *Zachowane źródła do dziejów Zakonu Ducha Św. de Saxia w Polsce*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” (dalej „ABMK”) 1970, t. 20, s. 95–133.

⁴ J. Kurek, *Inwentarz zespołu akt cysterek-benedyktynek toruńskich z lat 1311–1833*, „ABMK” 2006, t. 86, s. 189–283.

w Toruniu, Archiwum Państwowym w Toruniu, Archiwum Akt Dawnych Diecezji Toruńskiej w Toruniu. W prezentacji publikacji o. Hieronima Eugeniusza Wyczawskiego OFM *Katalog archiwaliów bernardyńskich w zbiorach obcych*, zamieszczonej w półroczniku „ABMK”, nie uwzględniam informacji dotyczącej elementów wyszukiwawczych i archiwaliów występujących w archiwach niezakonnych, np.: Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu, Archiwum Archidiecezjalnym w Warszawie, Archiwum Diecezjalnym w Łomży⁵.

Specyficzne elementy wyszukiwawcze zawierają przykładowo publikacje: *Informator o archiwach zakonnych w Polsce*⁶ autorstwa Marii Dębowskiej, *Vademecum do badań nad historią XIX i XX wieku* Ireneusza Ihnatowicza, Andrzeja Biernata⁷ oraz *Przygotowanie do studiów w archiwach kościelnych* o. Hieronima Eugeniusza Wyczawskiego OFM⁸.

Skupiając uwagę na analizie elementów wyszukiwawczych występujących w archiwach zakonnych, prezentacja zostanie przedstawiona w oparciu o cztery punkty: 1) elementy wyszukiwawcze inwentarza kartkowego i książkowego, 2) elementy wyszukiwawcze określone jako katalog, 3) przewodniki archiwalne (informatory), 4) elementy wyszukiwawcze SEZAM i ZoSIA.

Elementy wyszukiwawcze inwentarza kartkowego i książkowego

Klasyczny inwentarz kartkowy tworzą następujące elementy wyszukiwawcze:

- 1) skrót nazwy archiwum,
- 2) nazwa zespołu archiwalnego,
- 3) sygnatura archiwalna,
- 4) tytuł jednostki archiwalnej,
- 5) daty skrajne,
- 6) opis zewnętrzny,
- 7) dawne sygnatury,
- 8) uwagi,
- 9) słowa kluczowe.

Podobną strukturę elementów wyszukiwawczych znajdujemy w inwentarzu książkowym, na który składa się:

⁵ H.E. Wyczawski, *Katalog archiwaliów bernardyńskich w zbiorach obcych*, „ABMK” 1981, t. 42, s. 247–292.

⁶ M. Dębowska, *Archiwa Kościoła katolickiego w Polsce. Informator*, Kielce 2002.

⁷ I. Ihnatowicz, A. Biernat, *Vademecum do badań nad historią XIX i XX wieku*, Warszawa 2003.

⁸ H.E. Wyczawski, *Przygotowanie do studiów w archiwach kościelnych*, Kalwaria Zebrzydowska 2013.

- 1) sygnatura aktualna,
- 2) tytuł, treść,
- 3) daty,
- 4) opis zewnętrzny,
- 5) sygnatury dawne,
- 6) uwagi.

Formę inwentarza archiwalnego kartkowego i książkowego omawia Pismo okólne nr 2 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 28 maja 1984 r., które podaje wskazówki metodyczne przy sporządzaniu inwentarza dla akt wytworzonych w okresie kancelarii akt spraw⁹.

Archiwa zakonne dysponują pomocami archiwalnymi w formie inwentarzy z wybranymi polami wyszukiwawczymi. Analizowane zagadnienie przedstawię w nawiązaniu do klasycznego inwentarza kartkowego z pominięciem inwentarza książkowego. Ze względu na analogię, czyli pewną powtarzalność i wielość występujących elementów wyszukiwawczych, koncentruję się na inwentarzu kartkowym.

Archiwum Prowincji Krakowskiej Zakonu Ojców Kapucynów w Krakowie przedstawił o. Kornel Gadacz OFM Cap. W publikacji *Inwentarz Archiwum Prowincji Krakowskiej Zakonu OO. Kapucynów*, zamieszczonej na łamach półrocznika „ABMK”, autor opisał inwentarz z polami wyszukiwawczymi zawierającymi: skrót nazwy archiwum, tytuł jednostki archiwalnej, zawartość treściową i opis zewnętrzny (wymiar jednostki archiwalnej, formę fizyczną, oprawę, stan zachowania, liczbę kartek)¹⁰. Brakujące elementy wyszukiwawcze prezentowanego inwentarza w nawiązaniu do inwentarza kartkowego stanowi: nazwa zespołu archiwalnego, sygnatura archiwalna, daty skrajne, dawne sygnatury, uwagi, słowa kluczowe.

Archiwum klasztoru brdowskiego w Brdowie opisał o. Janusz Zbudniewek ZP w półroczniku „ABMK”. W publikacji *Inwentarz archiwum klasztoru Paulinów i parafii w Brdowie*, autor wymienia następujące elementy wyszukiwawcze: sygnaturę archiwalną, tytuł jednostki archiwalnej, daty skrajne, opis zewnętrzny¹¹. Przedstawiany inwentarz w porównaniu do inwentarza kartkowego nie

⁹ Pismo okólne nr 2 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 28 maja 1984 r. w sprawie wprowadzenia wskazówek metodycznych do sporządzania inwentarzy archiwalnych zespołów (zbiorów) akt wytworzonych w okresie kancelarii akt spraw (XIX–XX w.). Elementy wyszukiwawcze dla inwentarza kartkowego i książkowego prezentuje załącznik. *Vide Załącznik do pisma okólnego nr 2 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 28 maja 1984 r.* [w:] *Zbiór przepisów archiwalnych wydanych przez Naczelnego Dyrektora archiwów państwowych w latach 1952–2000*, oprac. M. Tarakanowska, E. Rosowska, Warszawa 2001, s. 502–512.

¹⁰ K. Gadacz, *Inwentarz Archiwum Prowincji Krakowskiej Zakonu OO. Kapucynów*, „ABMK” 1961, z. 1–2, s. 53–162.

¹¹ J. Zbudniewek, *Inwentarz archiwum klasztoru Paulinów i parafii w Brdowie*, „ABMK” 1983, t. 46, s. 371–383.

uwzględnia następujących elementów wyszukiwawczych: skrótu nazwy archiwum, nazwy zespołu archiwalnego, dawnych sygnatur, uwag, słów kluczowych.

Archiwum Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej w Starej Wsi koło Brzozowa zostało zaprezentowane przez s. M. Teofilę Kudryk. W publikacji *Inwentarz archiwum Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej Stara Wieś*, autorka objęła opisem cały 50 tom półrocznika „ABMK”. Inwentarz zawiera: sygnaturę archiwalną, daty skrajne, tytuł jednostki archiwalnej, opis zewnętrzny¹². Pomiętymi elementami wyszukiwawczymi w odniesieniu do inwentarza kartkowego są: skrót nazwy archiwum, nazwa zespołu archiwalnego, dawne sygnatury, uwagi, słowa kluczowe.

Archiwum Generalne Zgromadzenia Córek Bożej Miłości w Wiedniu zaprezentowano na łamach „ABMK”. S. Zofia Rusztyn FDC w publikacji *Inwentarz generalnego zasobu archiwalnego Zgromadzenia Córek Bożej Miłości w Wiedniu (1848–1991)*, wyróżnia: sygnaturę archiwalną, daty skrajne, tytuł jednostki archiwalnej, opis zewnętrzny. Publikacja inwentarza w ostatniej części zawiera opracowanie słów kluczowych imiennych, geograficznych i rzeczowych. Autorka podaje, że inwentarz powstał w oparciu o własne, zdobyte doświadczenia pracy w archiwach państwowych i kościelnych w Polsce¹³. Brakujące elementy wyszukiwawcze prezentowanego inwentarza w porównaniu do inwentarza kartkowego stanowią: skrót nazwy archiwum, nazwa zespołu archiwalnego, dawne sygnatury, uwagi.

Archiwum Prowincjalne Urszulanek Unii Rzymskiej w Krakowie zostało opisane przez s. Iwonę Naglik OSU w półroczniku „ABMK”. W publikacji *Inwentarz zespołu – Kuria Generalna Urszulanek Unii Polskiej [1871] 1919–1936 [1956]*, autorka przedstawia inwentarz kartkowy archiwum zaopatrzonej w sygnaturę archiwalną, daty skrajne, tytuł jednostki (oryginalny, nadany), opis zewnętrzny (wymiar, oprawę, stan zachowania, utrwalenia tekstu, język, liczbę stron), sygnatury dawne, tymczasowe, uwagi, uzupełnienia¹⁴. Brakujące elementy wyszukiwawcze w odniesieniu do inwentarza kartkowego obejmują skrót nazwy archiwum, nazwę zespołu archiwalnego, słowa kluczowe.

Archiwum klasztoru Ojców Dominikanów w Gidlach zostało przedstawione przez Aleksandra Litewkę w 2013 r. w półroczniku „ABMK”. W publikacji *Inwentarz zespołu akt Gidle. Klasztor ojców dominikanów z lat (1479) 1615–1998*, autor wyróżnia: sygnaturę archiwalną, daty skrajne (dla dokumentu

¹² M.T. Kudryk, *Inwentarz archiwum Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej Stara Wieś*, „ABMK” 1985, t. 50, s. 3–431.

¹³ Z. Rusztyn, *Inwentarz generalnego zasobu archiwalnego Zgromadzenia Córek Bożej Miłości w Wiedniu (1848–1991)*, „ABMK” 1996, t. 66, s. 9–206.

¹⁴ I. Naglik, *Inwentarz zespołu – Kuria Generalna Urszulanek Unii Polskiej [1871] 1919–1936 [1956]*, „ABMK” 2011, t. 95, s. 187–245.

datę wystawienia, miejsca wystawienia), tytuł jednostki, zawartość treściową (krótkie streszczenie), opis zewnętrzny¹⁵. Brakującymi elementami wyszukiwawczymi w nawiązaniu do inwentarza kartkowego są: skrót nazwy archiwum, nazwa zespołu archiwalnego, dawne sygnatury, uwagi, słowa kluczowe.

Elementy wyszukiwawcze w prezentowanych powyższych archiwach zakonnych stanowią egzemplifikację tego, co zostało przyporządkowane do inwentarza archiwalnego kartkowego, z wyróżnieniem brakujących elementów wyszukiwawczych. Zwyczajowo inwentarz zawiera formę skróconych opisów i nie posiada celu wyszukiwania, lecz spełnia funkcję ochrony zasobu archiwalnego.

Elementy wyszukiwawcze określane jako katalog rzeczowy

W archiwach zakonnych stosowaną pomocą archiwalną jest katalog rzeczowy, który podobnymi elementami wyszukiwawczymi, formularzem i formą opisu, nawiązuje do inwentarza kartkowego. Elementy wyszukiwawcze katalogu rzeczowego przedstawia Zarządzenie nr 17 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 30 czerwca 1969 r.¹⁶ Katalog rzeczowy służy do opracowania, np. fotografii, nagrań filmowych i nie stosuje się go podczas opracowania dokumentacji aktowej¹⁷. Pomijając opis katalogu rzeczowego, przedstawię jego praktyczne zastosowanie w archiwach zakonnych. Wykażę też elementy wyszukiwawcze katalogu rzeczowego, porównując je z elementami wyszukiwawczymi klasycznego inwentarza kartkowego.

Archiwum Prowincji Ojców Bernardynów w Krakowie zostało zaprezentowane przez o. Hieronima Eugeniusza Wyczawskiego OFM w półroczniku „ABMK”. W publikacji *Katalog Archiwum Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie. Część 1: Dokumenty*, autor wymienia następujące elementy wyszukiwawcze: daty skrajne (rok, data dzienna, miejsce wydania), tytuł jednostki (zawartość treściowa w narracji), opis zewnętrzny (zawartość treściowa dokumentów pergaminowych), wiedza (na temat języka, rozmiarów, marginesu lewego i prawego, stanu zachowania, pieczęci, podpisu)¹⁸. Brakującymi elementami wyszukiwawczymi przedstawianego katalogu w porównaniu do inwentarza archiwalnego

¹⁵ A. Litewka, *Inwentarz zespołu akt Gidle. Klasztor ojców dominikanów z lat (1479) 1615–1998*, „ABMK” 2013, t. 99, s. 111–190.

¹⁶ *Załącznik nr 6 do wytycznych wprowadzonych Zarządzeniem nr 17 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 30 czerwca 1969 r.* [w:] *Zbiór przepisów archiwalnych...*, s. 361–369.

¹⁷ *Zarządzenie nr 27 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 10 sierpnia 1972 r. w sprawie opracowywania nagrań w archiwach państwowych* [w:] *Zbiór przepisów archiwalnych...*, s. 387–393.

¹⁸ H.E. Wyczawski, *Katalog Archiwum Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie. Część 1: Dokumenty*, „ABMK” 1961, t. 3, z. 1–2, s. 25–102.

kartkowego są: skrót nazwy archiwum, nazwa zespołu archiwalnego, sygnatura archiwalna, dawne sygnatury, uwagi, słowa kluczowe.

Archiwum Prowincji Ojców Bernardynów w Krakowie w publikacji *Katalog Archiwum Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie. Część 2: Rękopisy*, autorstwa o. Hieronima Eugeniusza Wyczawskiego OFM zamieszczonej w „ABMK”, wyróżnia następujące elementy wyszukiwawcze: sygnatura archiwalna, daty skrajne, tytuł jednostki archiwalnej, opis zewnętrzny (liczbę stron ogółem, liczbę stron niezapisanych, rozmiar, oprawę, formę kancelaryjną, jedną lub kilka rąk pisarskich, język)¹⁹. Omawiany katalog posiada dodatkowo opublikowany w tym czasopiśmie indeks słów kluczowych, rzeczowych, imiennych i geograficznych²⁰. W nawiązaniu do inwentarza kartkowego katalog nie uwzględnia skrótu nazwy archiwum, nazwy zespołu archiwalnego, dawnych sygnatur, uwag.

Archiwum Klasztoru Sióstr Bernardynek przy kościele św. Józefa w Krakowie zaprezentowali w półroczniku „ABMK”: o. Romuald Gustaw OFM i Kazimierz Kaczmarczyk. W publikacji *Katalog Archiwum Klasztoru Sióstr Bernardynek przy kościele św. Józefa w Krakowie*, umieszczonej w czasopiśmie „ABMK” wymienia: sygnaturę archiwalną, daty skrajne (dla dyplomów – z uwzględnieniem roku, daty dziennej, miesiąca i miejscowości), tytuł jednostki (opis zawartości treściowej), opis zewnętrzny (liczbę stron, w przypadku rękopisów stron zapisanych i niezapisanych, rozmiar, oprawę, formę fizyczną)²¹. Brakujące elementy wyszukiwawcze w nawiązaniu do inwentarza kartkowego stanowią: skrót nazwy archiwum, nazwa zespołu archiwalnego, dawne sygnatury, uwagi, słowa kluczowe.

Archiwum Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie i Archiwum Paulinów na Skałce w Krakowie opisał o. Janusz Zbudniewek ZP na łamach półrocznika „ABMK”. W publikacji *Kopiarze dokumentów Zakonu Paulinów w Polsce do końca XVII wieku*, zamieszczono elementy wyszukiwawcze uwzględniające 41 rękopisów kopiariuszy. Znajdują się one w różnych miejscach – w archiwum zakonnym na Jasnej Górze w Częstochowie, na Skałce w Krakowie, Archiwum Diecezjalnym we Włocławku, Kielcach oraz Bibliotece im. Ossolińskich we Wrocławiu. Ograniczając się do dwóch archiwów zakonnych Ojców Paulinów na Jasnej Górze i na Skałce, warto przedstawić ich 6 elementów wyszukiwawczych: sygnaturę archiwalną (dawną i obecną), tytuł jednostki archiwalnej (*incipit* pierwszego zdania traktatu w kodeksie), treść rękopisu, datę powstania,

¹⁹ H.E. Wyczawski, *Katalog Archiwum Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie. Część 2: Rękopisy*, „ABMK” 1962, t. 4, s. 23–225; *idem*, *Katalog Archiwum Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie. Część 2: Rękopisy. (Dokończenie)*, „ABMK” 1962, t. 5, s. 13–205.

²⁰ *Idem*, *Katalog Archiwum Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie. Indeks*. „ABMK” 1963, t. 6, s. 17–60.

²¹ R. Gustaw, K. Kaczmarczyk, *Katalog Archiwum Klasztoru Sióstr Bernardynek przy kościele św. Józefa w Krakowie*, „ABMK” 1970, t. 20, s. 5–94.

opis rękopisu, uwagi. Połączone w jeden element wyszukiwawczy pole opisu stanowi: sygnatura archiwalna (dawna i obecna) oraz dodane pole opisu – treść rękopisu²². Brakującymi elementami wyszukiwawczymi w odniesieniu do inwentarza kartkowego są: skrót nazwy archiwum, nazwa zespołu archiwalnego, słowa kluczowe.

Archiwum Klasztoru Ojców Dominikanów w Krakowie przedstawił o. Roman Fabian Madura OP. W publikacji *Rękopisy akt kapituł prowincji polskiej OO. Dominikanów z lat 1505–1662 w archiwum klasztoru krakowskiego OP*, zamieszczonej w półroczniku „ABMK”, zostały opisane wybrane pomoce archiwalne Archiwum Ojców Dominikanów. Przedstawione rękopisy w trzech jednostkach archiwalnych posiadają na teczkach jeden element wyszukiwawczy – sygnaturę archiwalną. Autor publikacji omawia każdą z nich wraz z ich rękopisami, zawierającymi elementy wyszukiwawcze: sygnatura archiwalna (liczba kolejna rękopisu), tytuł jednostki archiwalnej, data skrajna (powstania rękopisu), opis zewnętrzny (np. liczba kart, wymiary, znak wodny, paginacja, ręka pisarska, stan zachowania, opis pieczęci)²³. Brakujące elementy wyszukiwawcze w odniesieniu do inwentarza kartkowego, w opisie każdego rękopisu stanowią: skrót nazwy archiwum, nazwa zespołu archiwalnego, dawne sygnatury, uwagi, słowa kluczowe.

Archiwum Klasztoru Ojców Reformatów w Bieczu zostało zaprezentowane na łamach półrocznika „ABMK”, w publikacji *Katalog rękopisów Archiwum Klasztoru Ojców Reformatów w Bieczu*. Autorki Lucyna Nowak i Zdzisława Pietrzyk przedstawiają katalog archiwalny z elementami wyszukiwawczymi dyplomów i rękopisów. Elementy wyszukiwawcze stanowią: sygnatura archiwalna, daty skrajne (data i miejsce powstania dyplomu), tytuł dokumentu (treść dotycząca dyplomu), opis zewnętrzny (szerokość, wysokość, pieczęć, podpis). Brakującymi elementami wyszukiwawczymi w stosunku do inwentarza kartkowego są: skrót nazwy archiwum, „nazwa zespołu archiwalnego, dawne sygnatury, uwagi, słowa kluczowe. Elementy wyszukiwawcze rękopisów stanowi: sygnatura archiwalna, język, daty skrajne, opis zewnętrzny (rozmiar księgi, liczba kartek zapisanych i niezapisanych, rodzaj oprawy), tytuł jednostki archiwalnej, zawartość treściowa²⁴. Niewystępujące elementy wyszukiwawcze w nawiązaniu do inwentarza kartkowego stanowią: skrót nazwy archiwum, nazwa zespołu archiwalnego, dawne sygnatury, uwagi, słowa kluczowe.

²² J. Zbudniewek, *Kopiarze dokumentów Zakonu Paulinów w Polsce do końca XVII wieku*, „ABMK” 1977, t. 34, s. 293–344.

²³ R.F. Madura, *Rękopisy akt kapituł prowincji polskiej OO. Dominikanów z lat 1505–1662 w archiwum klasztoru krakowskiego OP*, „ABMK” 1983, t. 46, s. 185–193.

²⁴ L. Nowak, Z. Pietrzyk, *Katalog rękopisów Archiwum Klasztoru Ojców Reformatów w Bieczu*, „ABMK” 1993, t. 62, s. 269–312.

Archiwum Klasztoru Paulinów w Krakowie na Skałce przedstawiono w publikacji *Katalog Archiwum Klasztoru Paulinów w Krakowie na Skałce*. O Janusz Zbudniewek ZP, opisując archiwum w półroczniku „ABMK”, zaprezentował katalog i elementy wyszukiwawcze: sygnatura archiwalna, język, daty skrajne, opis zewnętrzny (wymiar, liczbę stron, rękę pisarską, oprawę), tytuł jednostki archiwalnej, zawartość treściowa, dawne sygnatury²⁵. Uwzględniając brakujące elementy wyszukiwawcze w odniesieniu do inwentarza kartkowego, podaje: skrót nazwy archiwum, nazwę zespołu archiwalnego, uwagi, słowa kluczowe.

Przewodniki archiwalne (informatory)

Odrębną grupę tematyczną stanowią przewodniki archiwalne. Grupa przewodników, nazywanych informatorami archiwalnymi, poprzez własne elementy wyszukiwawcze opisuje aktualny stan archiwów zakonnych. Zwyczajowo przewodnik archiwalny zawiera zasób jednego lub wielu archiwów wyodrębnionych administracyjnie bądź historycznie z danego regionu. Przewodniki archiwalne po archiwach zakonnych uwzględniają nazwy archiwów, ich adresy i dane o zasobie w granicach chronologicznych. Przewodniki omawiają zawartość zasobu, przedstawiając ważniejsze zespoły i bibliografię publikowanych pomocy archiwalnych danego archiwum²⁶. Wskazówki metodyczne służące do opracowania przewodnika po archiwach określa Załącznik do Pisma okólnego nr 4 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 12 czerwca 1982 r. Zgodnie z zaleceniami przewodnik powinien składać się z następujących elementów wyszukiwawczych: 1) części wstępnej (tytułu przewodnika, spisu autorów, spisu treści, przedmowy, wstępu, wykazu skrótów), 2) charakterystyki zasobu archiwalnego (wyjaśnień wstępnych, opisu zespołu lub zbioru archiwalnego, układu opisów zespołów i zbiorów), 3) aparatu uzupełniającego (indeksu, wykazu bibliografii, streszczenia w językach obcych)²⁷.

Wśród nielicznych przewodników informacyjnych o archiwach kościelnych diecezjalnych, zakonnych i zgromadzeń zakonnych, warto wymienić przewodnik autorstwa Marii Dębowskiej: *Archiwa Kościoła katolickiego w Polsce. Informator*. W prezentacji przewodnika odniosę się do archiwów zakonnych i zgromadzeń zakonnych z pominięciem archiwów diecezjalnych. Przewodnik jest podzielony na trzy części i omawia archiwa zakonne męskie, żeńskie

²⁵ J. Zbudniewek, *Katalog Archiwum Klasztoru Paulinów w Krakowie na Skałce*, „ABMK” 1995, t. 64, s. 83–363.

²⁶ H. Robótka, B. Ryszewski, A. Tomczak, *op. cit.*, s. 84–85.

²⁷ *Załącznik do pisma okólnego nr 4 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 12 czerwca 1982 r.* [w:] *Zbiór przepisów archiwalnych...*, s. 479–487.

i zgromadzeń zakonnych. Pierwsza część składa się z części wstępnej – tytułu, spisu treści (wykaz archiwów), wprowadzenia (w języku polskim i angielskim), wykazu osób kierujących archiwami. Brakującym elementem przewodnika jest wykaz skrótów. Druga część to charakterystyka zasobu archiwalnego, na którą składają się elementy wyszukiwawcze: nazwa zakonu, rys historyczny zakonu, nazwa archiwum, kod, adres, telefon, adres e-mail, dyrektor archiwum, udostępnianie (dni i godziny udostępniania zasobu archiwalnego). W odniesieniu do zespołu lub zbioru archiwalnego można znaleźć informacje dotyczące stanu opracowania, charakterystyki (zasobu archiwalnego), wykazu akt, pomocy archiwalnych, stanu zmikrofilmowania, księgozbioru podręcznego, publikacji o archiwum. Trzecia część to aparat uzupełniający, na który składają się wykazy: archiwów według alfabetycznego układu siedzib, archiwów zakonnych według alfabetycznego układu potocznych nazw zakonów i zgromadzeń zakonnych, indeksu osób i nazw geograficznych (z części dziejów archiwów i zasobu archiwalnego)²⁸.

Wydaną wcześniej publikacją na tematy powyższego przewodnika jest: *Informator o archiwach zakonnych w Polsce*, zamieszczony w półroczniku „ABMK”. Autorka publikacji, Maria Dębowska, wskazuje wybrane elementy wyszukiwawcze archiwów zakonnych i zgromadzeniach zakonnych w Polsce. Przyporównując przewodnik archiwalny do trzech części składowych klasycznego przewodnika archiwalnego, dostrzega się, że występuje tylko w dwóch częściach. Pierwsza część wstępna uwzględnia tytuł przewodnika, wprowadzenie, wykaz archiwów zakonnych. Brakującymi elementami są spis autorów, spis treści, wykaz skrótów. Druga część – charakterystyka zasobu archiwalnego, określa nazwę i opis historyczny zakonu, jego identyfikację, zasób o jego stanie, opracowania, charakterystykę zasobu, wykaz akt, pomocy archiwalnych, języka archiwaliów, księgozbioru podręcznego i publikacji o archiwum w innych opracowaniach²⁹.

Opis elementów wyszukiwawczych podejmują Ireneusz Ihnatowicz i Andrzej Biernat w publikacji *Vademecum do badań nad historią XIX i XX wieku*. W pierwszej części czwartego rozdziału autorzy omawiają m.in. archiwa zakonne i ich elementy wyszukiwawcze: nazwa archiwum, adres, zakres kompetencji terytorialnej (aktualny, np. generalat, prowincję) i najważniejsze informacje o zasobie (np. akta prowincji z określeniem nazwy, akta studium filozoficzno-teologicznego, akta nowicjatu), zakres chronologiczny zasobu, najważniejsze publikacje o archiwum (np. przewodnik po archiwum, drukowane inwentarze archiwalne, tematyczne informatory, tematyczne artykuły informacyjne o zasobie), tytuł wydawnictwa periodycznego wydawanego przez archiwum³⁰.

²⁸ M. Dębowska, *Archiwa Kościoła katolickiego...*

²⁹ *Eadem*, *Informator o archiwach zakonnych w Polsce*, „ABMK” 1998, t. 69, s. 15–98.

³⁰ I. Ihnatowicz, A. Biernat, *op. cit.*, s. 107–172.

Na uwagę zasługuje opracowanie o. Hieronima Eugeniusza Wyczawskiego OFM: *Przygotowanie do studiów w archiwach kościelnych*. Zawiera ono bibliografię ogólną o zakonach i zgromadzeniach zakonnych, bibliografię funkcjonowania zakonów męskich i żeńskich okresu staropolskiego (np. augustianie, augustianki, benedyktyni, benedyktyнки, cystersi, cysterki), zgromadzeń zakonnych XIX i XX w. (np. albertyni, albertynki, michalici, michalitki, salezjanie, salezjanki). Wyszukiwanie archiwów zakonnych jest możliwe na podstawie bibliografii ogólnej i poszczególnych archiwów usystematyzowanych według miejscowości³¹.

Elementy wyszukiwawcze SEZAM i ZoSIA

Udoskonalonym narzędziem wyszukiwawczym jest strona internetowa Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych, występująca jako oficjalny serwis archiwów państwowych. Zamieszczona na stronie internetowej baza danych SEZAM i ZoSIA posługuje się własnymi elementami wyszukiwawczymi: archiwum, numer zespołu, nazwa zespołu/twórcy dokumentacji, dziedzina działalności twórcy, kategoria, dzieje twórcy, zawartość. W tym przypadku należy określić elementy wyszukiwawcze bardziej za typowe niż specyficzne.

Opcja: Zespoły archiwalne – bazy danych SEZAM i ZoSIA, umożliwia wybór elementu wyszukiwawczego archiwum z listy rozwijanej. Wskazanie archiwum „Konwent Bonifratrów w Krakowie 520” i opcji szukaj, wyświetla zespół archiwalny z elementami wyszukiwawczymi: nr archiwum, nr zespołu, nazwa zespołu, daty, akcja. Ten ostatni element umożliwia wybór określenia więcej i wyświetlenie strony informacji o zespole archiwalnym. Znajdujemy tu wiadomości o archiwum: nazwę i dane adresowe archiwum, numer telefonu, faksu, adres poczty elektronicznej i strony internetowej. Poniżej występują elementy wyszukiwawcze: nazwa główna, inne nazwy zespołu/twórcy, dział, kategoria, pomoce archiwalne, język, dostęp, daty, rozmiary, rozmiary dokumentacji elektronicznej, dzieje twórcy, zawartość³². Ponieważ na stronie internetowej nazwy pól wyboru są takie same jak przy wyżej przedstawionym archiwum zakonnym, procedurę wyboru drugiego archiwum „Opactwo Benedyktynów w Tyńcu (523)” dokonujemy analogicznie³³. Zastosowanie opcji szukaj wyświetla pięć zespołów archiwalnych, które uwzględniają pozostałe elementy wyszukiwawcze, zawarte w informacji o zespole archiwalnym.

³¹ H.E. Wyczawski, *Przygotowanie do studiów...*, s. 174–230, 459–467.

³² *Vide* zawartość strony http://baza.archiwa.gov.pl/sezam/sezam.php?l=pl&mode=show&zespoly_id=104897.

³³ *Vide* link drugiego archiwum zakonnego: <http://baza.archiwa.gov.pl/sezam/sezam.php>.

Wnioski końcowe

Dokumentacja archiwalna znajdująca się w archiwach zakonnych jest przechowywana w podobny sposób jak w archiwach państwowych. Jednostka organizacyjna przekazująca dokumentację do archiwum państwowego, obligatoryjnie tworzy pierwszy zestaw elementów wyszukiwawczych w postaci spisu zdawczo-odbiorczego. Użytkownik, zgłaszając się do archiwum państwowego, posiadając taki spis, może się zorientować, jaki jest stan jego zasobu. Jeżeli spis zdawczo-odbiorczy nie znajduje się w archiwum, to tym samym nie występuje pierwsza ewidencja i jej element wyszukiwawczy. Nie udało się, niestety, dotrzeć do aktualnych danych na temat zasobów archiwów zakonnych ani do informacji, jaka dokumentacja jest ujęta spisem zdawczo-odbiorczym i czy taki spis występuje.

Archiwum zakonne z reguły posiada tradycyjne pomoce archiwalne i stosuje inwentarze kartkowe, katalogi i przewodniki po archiwach z ich specyficznymi elementami wyszukiwawczymi. Pomoce archiwalne posiadają wypełnione pola w postaci ciągów znaków, określających zakres informacji o archiwach i ich zasobach archiwalnych. Zapoznając się z inwentarzem kartkowym, daje się zauważyć dodatkowe treści, np. tytuł przetłumaczony na język polski (obok tytułu oryginalnego w języku obcym). Szczegółowy opis zawartości jednostek archiwalnych prowadzi nieraz do zmiany formuły całego inwentarza kartkowego i wówczas możemy mówić o dodatkowych elementach wyszukiwawczych. Cechą subiektywną opisywanego wyżej inwentarza archiwalnego kartkowego są niezbyt liczne elementy wyszukiwawcze. Typowe elementy wyszukiwawcze stanowią sygnatury archiwalne, tytuły jednostek archiwalnych, daty skrajne i opis zewnętrzny.

Obok tradycyjnych pomocy archiwalnych opartych na podstawowych elementach wyszukiwawczych, występują bardziej rozbudowane pomoce archiwalne w postaci elektronicznych zaawansowanych elementów wyszukiwawczych, np. wyświetlanych za pośrednictwem przeglądarki Internet Explorer. Strona internetowa Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych z bazą danych SEZAM i ZoSIA stanowi przykład elementów wyszukiwawczych. Znajdujące się tam dwa archiwa zakonne: Konwent Bonifratrów w Krakowie i Opactwo Benedyktynów w Tyńcu to egzemplifikacja możliwości wyszukiwania archiwów i zasobów archiwalnych. Stosowanie takich lub podobnych elementów wyszukiwawczych przez inne archiwa zakonne, umożliwi upowszechnianie własnych zasobów archiwalnych.

Sprawą przyszłościową stają się nadal zaawansowane elementy wyszukiwawcze, tworzące rozbudowany opis o nowe elementy. W polskiej archiwistyce uwzględnia się nowoczesne elementy wyszukiwawcze określające formularze opisu archiwalnego, prezentowane w FOPAR (Format Opisu Archiwalnego)

i ISAD(G) (General International Standard Archival Description). Ich charakterystyczną cechą jest wielość umieszczanych tam informacji o archiwach i zasobie archiwalnym. Użytkownicy archiwów zakonnych korzystający w przyszłości z nowoczesnej formy opisu archiwalnego, zyskają wielość elementów wyszukiwawczych.

Anna Wanecka

Archiwum gminy Rakkestad (Norwegia)

Metodyka opisu w standardzie Noark

W publicznych archiwach norweskich coraz częściej odchodzi się od tradycyjnych form archiwizacji na rzecz archiwizacji dokumentów elektronicznych. Programy archiwizacyjne stosowane w archiwach spełniają wymagania standardu Noark – norweskiego standardu opisu archiwalnego, zatwierdzonego przez Głównego Archiwistę.

Noark, jako standard przystosowany do prowadzenia dokumentacji elektronicznej, w pełni realizuje wytyczne dotyczące struktury rekordu, metadanych i funkcjonalności. Jest stosowany dla wszystkich typów dokumentacji, zarówno dokumentacji papierowej, elektronicznej, jak i dokumentów mówionych.

Pierwsza wersja standardu Noark powstała w 1984 r. W ciągu kolejnych lat trwały prace nad jego strukturą i formą, by w 1999 r. ogłosić wersję Noark 4. Dziewięć lat później powstała najnowsza wersja – Noark 5, która jest już pełną wersją standardu dla elektronicznej archiwizacji dokumentów¹. Dzięki temu standardowi umożliwiono dynamiczny rozwój archiwów elektronicznych i elektronicznej obsługi użytkownika. Oprogramowanie bazujące na standardzie Noark pozwala na wyeksportowanie danych o dokumencie oraz samego dokumentu w formie pliku do wieczystej archiwizacji.

Firmy dostarczające oprogramowanie do archiwów sektora publicznego zobowiązane są do przedstawienia dokumentacji kompatybilności swojego oprogramowania ze standardem Noark 5. W praktyce oznacza to, że z danego programu, w którym archiwizuje się dokumenty elektroniczne, musi być możliwość pobrania danych o dokumentach w formie pliku XML. Lista oprogramowania spełniającego wymogi jest dostępna na stronie Głównego Archiwisty². Na dzień dzisiejszy nie ma wielu informacji odnośnie generowania plików XML z danymi o dokumentach zarchiwizowanych w elektronicznych systemach archiwalnych, głównie ze względu na dość „młodą” historię tychże.

¹ I. Fones, *Arkivhåndboken for offentlig forvaltning*, Oslo 2009, s. 163.

² *Vide* www.arkivverket.no (dostęp 28 VII 2017 r.).

Sam proces generowania tego typu plików rozpoczyna się w momencie przenoszenia zasobu archiwalnego do archiwum depozytowego, co ma miejsce po 25 latach od powstania dokumentu. W praktyce zaleca się generowanie plików po zakończeniu okresu archiwalnego, średnio co 4–5 lat.

Podstawowym problemem przy generacji plików XML są różnorodne błędy w zapisie w bazie danych. Każda baza wymaga ciągłej kontroli, nie tylko pod kątem zawartości i jakości zarchiwizowanego dokumentu, ale także jego formatu archiwalnego. Jest to jednym z powodów, dla którego generowanie informacji o dokumencie elektronicznym kończy się niepowodzeniem. Zagadnieniem tym zajmowała się grupa ekspertów zorganizowana w projekcie eArkiv. W 2016 r. projekt przyjął nową nazwę, bardziej sprecyzowaną i odpowiadającą głównemu celowi projektu – MAVOD. Jest to skrót od Modernisering av Arkiv-Vedikehold og Overføring til Depot – modernizacja i konserwacja archiwów przed przeniesieniem ich do wieczystego przechowywania. Celem projektu jest przede wszystkim wszechstronne i odpowiednie zarządzanie informacją, bez zbędnego obciążania instytucji archiwalnych, oraz znalezienie daleko idących rozwiązań ułatwiających proces przekazywania archiwów elektronicznych do wieczystego przechowywania. Jednocześnie dba się o bezpieczeństwo informacji, politykę prywatności oraz jakość techniczną archiwów elektronicznych.

Noark 5 powstał z myślą o sektorze publicznym w Norwegii, jednak wykorzystywany jest także w sektorze prywatnym. Standard, stworzony dla archiwów elektronicznych, obejmuje całość prac z dokumentem elektronicznym w procesie archiwalnym – od powstania dokumentu do jego archiwizacji.

Dokument elektroniczny w metodyce archiwalnej składa się z samej zawartości dokumentu, jego struktury, kontekstu i metadanych. Dokument zarejestrowany w archiwum elektronicznym musi być zabezpieczony przed wglądem osób nieuprawnionych, zarejestrowany w formacie, którego fizycznie nikt nie może zmienić, oraz „zamrożony”, aby nie było możliwe ingerowanie w jego strukturę i zawartość. Jednocześnie jego zawartość musi być powszechnie dostępna³.

Archiwistyka jest podstawą wszystkich dyscyplin, które uznają dokumenty za zasób informacji w znaczeniu biznesowym. Dzięki systematycznemu i rzetelnie kontrolowanemu prowadzeniu dokumentacji, dokumenty archiwalne są prawdziwe, wiarygodne, czytelne oraz całkowicie odzyskiwane. Łączenie metadanych z samym dokumentem i przechowywanie go w niezmienionej formie, gwarantuje jego autentyczność.

Noark 5 jest trzypoziomowy i łączy w sobie zarówno rdzeń wewnętrzny, zewnętrzny, jak i kompletny standard archiwum elektronicznego.

Rdzeń wewnętrzny to fundamentalne funkcje archiwistyczne – rejestracja i archiwizacja dokumentów, wyszukiwanie, w końcu brakowanie i przekazywanie

³ Noark 5. *Nasjonal standard for arkivdanning*, Oslo 2013, s. 23.

do depozytu. Rdzeń wewnętrzny może funkcjonować całkowicie niezależnie jako archiwum elektroniczne.

Rdzeń zewnętrzny to dowolnie wybierane moduły, takie jak statystyki, prowadzenie sekretariatu politycznego połączonego z systemem, obieg dokumentu, zarządzanie, poczta elektroniczna, prowadzenie kancelarii.

Natomiast kompletny standard archiwum elektronicznego łączy w sobie wymagania dla zewnętrznych systemów specjalistycznych, które można zintegrować z systemem podstawowym.

Oprogramowanie bazujące na standardzie Noark umożliwia spełnienie wymagań sprecyzowanych w przepisach archiwalnych. Są to między innymi:

- możliwość pobrania dokumentu i danych o dokumencie w możliwie najprostszy sposób i udostępnienie tegoż dokumentu,
- dokumenty dotyczące jednej sprawy są rejestrowane w teście,
- dokument jest zabezpieczony przed niepożądanym wglądem i dokonywaniem zmian⁴,
- codziennie dokonuje się zapisu kopii zapasowej (tzw. *backup*), dokumentów zarejestrowanych w bazie danych,
- będące w użyciu oprogramowanie, jak i praca kancelaryjna, muszą być dobrze udokumentowane w planie archiwalnym.

Baza danych podlega periodyzacji. Przyjmuje się, że średnio co 4–5 lat zamyka się okres archiwalny w bazie. Dokumenty rejestrowane w elektronicznym systemie archiwizacji podlegają wtedy kontroli, co umożliwia wygenerowanie informacji o dokumencie do wieczystego przechowywania.

Materiały elektroniczne, na które składają się pliki dokumentów, dostarczane są w formie wyciągów zawierających informacje o dokumencie elektronicznym. Tego typu wyciągi muszą spełniać szereg wymogów formalnych i gwarantować autentyczność dokumentów⁵. Nie ma możliwości pobrania informacji o dokumencie elektronicznym, który nie jest zapisany w zatwierdzonym przez Głównego Archiwistę formacie archiwalnym. Wraz z informacją o dokumencie przekazywana jest pełna historia danego dokumentu, metadane oraz raporty. Informacje o dokumencie przekazywane są w formacie XML, dokumenty archiwalne natomiast są przekazywane w zatwierdzonym formacie – np. PDF/a, JPEG, TIFF.

Na pakiet dokumentów, dostarczanych do depozytu, składają się następujące pliki:

- A – dokumentacja zawartości pakietu;

⁴ Umożliwia to rozbudowana kontrola dostępu do dokumentów. Zmian może dokonywać wyłącznie archiwista i administrator systemu. Wszystkie zmiany są rejestrowane.

⁵ Forskrift til arkivloven av 1. desember 1999 om utfyllende tekniske og arkivfaglige bestemmelser om behandling av offentlige arkiver, kapittel VIII.

B – metadane o dokumentach;
 C – informacje o edycji dokumentu i jego twórcach;
 D – informacje o dokumencie – m.in. kiedy został zarejestrowany, przez kogo, datę dokumentu i datę jego wpływu, typ dokumentu, informacje o jawności, informacje dodatkowe;

E – pliki z dokumentami.

Dla pakietów dokumentów elektronicznych opis opiera się na 8 poziomach:

1. Archiwum/archiwotwórca;
2. Seria;
3. Klasyfikacja;
4. Klasa;
5. Teczka/teczka sprawy;
6. Rejestracja;
7. Podstawowy opis dokumentu;
8. Dokument/jednostka archiwalna/korespondencja.

Dla pakietów dokumentów fizycznych/papierowych opis zamyka się na poziomie 6.

Poziomopis – archiwum i archiwotwórca

Archiwum jest najwyższym poziomem w strukturze archiwalnej. Rozwiązania Noark 5 pozwalają na utworzenie kilku archiwów w systemie elektronicznym. Kilka organów może dzielić to samo archiwum elektroniczne lub jego części. Informacja o archiwum i jego strukturze jest obligatoryjna. Tradycyjnie archiwum jest definiowane jako organizacja. Elektroniczna technologia informacyjna umożliwia jednak zmianę definicji archiwum i archiwotwórcy – wielu archiwotwórców może tworzyć jedno archiwum elektroniczne. Dlatego też można zdefiniować archiwum jako funkcję, a nie jako organizację⁶.

Numer w katalogu metadanych	Nazwa	Typ: O – obligatoryjne V – wolnego wyboru B – zalecane	Jak często można powtórzyć element metadanych w obrębie tego samego obiektu	Depozyt – A	Uwagi
-----------------------------	-------	--	---	-------------	-------

⁶ Noark 5. Standard..., s. 42.

M001	ID systemu	O	1	A	
M020	Tytuł	O	1	A	
M021	Opis dokumentu	V	1	A	
M050	Status archiwum	B	1	A	Wymagane dla akt spraw
M300	Forma zapisu dokumentu	V	1	A	
M301	Miejsce przechowywania	V	Wiele razy		Dotyczy archiwów fizycznych
M600	Data utworzenia rekordu	O	1	A	
M601	Osoba rejestrująca rekord	O	1	A	
M602	Data zamknięcia rekordu	O	1	A	Wymagane, jeśli archiwum zostało zamknięte
M603	Osoba zamykająca rekord	O	1	A	Wymagane, jeśli archiwum zostało zamknięte
M006	ID aktotwórcy	O	1	A	
M023	Nazwa aktotwórcy	O	1	A	
M021	Opis	V	1	A	

Poziom opisu – seria

Każde archiwum musi mieć możliwość wydzielenia jednej lub kilku serii w jego obrębie. Główne kryteria wyodrębniania serii to:

- rozdzielenie archiwum aktywnego od zamkniętych periodów,
- rozdzielenie teczek z różnie określonymi czasami periodyzacji,
- rozdzielenie archiwum fizycznego od elektronicznego,

- oddzielenie akt spraw od archiwów specjalistycznych,
- podział pomiędzy dokumentami/sprawami podlegającymi brakowaniu od tych, które należy przechowywać wieczyście,
- oddzielenie dokumentów oficjalnych od dokumentów zastrzeżonych.

Wydzielenie serii w archiwum elektronicznym jest obligatoryjne.

Numer w katalogu metadanych	Nazwa	Typ: O – obligatoryjne V – wolnego wyboru B – zalecane	Jak często można powtórzyć element metadanych w obrębie tego samego obiektu	Depozyt – A	Uwagi
M001	ID systemu	O	1	A	
M020	Tytuł	O	1	A	
M021	Opis dokumentu	V	1	A	
M050	Status archiwum	B	1	A	Wymagane dla akt spraw
M300	Forma zapisu dokumentu	B	1	A	Wymagane dla archiwów mieszanych (fizycznych i elektronicznych)
M301	Miejsce przechowywania	V	Wiele razy		Dotyczy archiwów fizycznych
M600	Data utworzenia rekordu	O	1	A	
M601	Osoba rejestrująca rekord	O	1	A	
M602	Data zamknięcia rekordu	O	1	A	Wymagane, jeśli archiwum zostało zamknięte

M603	Osoba zamykająca rekord	O	1	A	Wymagane, jeśli archiwum zostało zamknięte
M107	Data rozpoczęcia okresu archiwalnego	B	1	A	Wymagane dla akt spraw
M108	Data zamknięcia okresu archiwalnego	B	1	A	Wymagane dla akt spraw
M202	Referencje bieżące	B	1	A	Wymagane dla akt spraw
M203	Referencje archiwum depozytowego	B	1	A	Wymagane dla akt spraw

Poziom opisu – klasyfikacja i klasa

Współczesna teoria archiwistyczna kładzie nacisk na to, aby system klasyfikacyjny bazował na funkcjach urzędu. Funkcje nadrzędne i funkcje podrzędne dzielą się na poszczególne działania. Działanie, w przeciwieństwie do funkcji, ma swój początek i koniec, uczestników zdarzenia i rezultat. Działania powtarzające się składają się w proces. Dokumenty wytworzone w tymże procesie łączą się w akta sprawy.

Jest wiele powodów, aby zorganizować archiwum według systemu klasyfikacji funkcjonalnej:

- dokumenty będące efektem tego samego działania pozostają ze sobą powiązane,
- odzyskanie folderów i dokumentów jest uproszczone,
- można kontrolować dostęp do poszczególnych dokumentów,
- klasyfikacja może być punktem wyjścia do brakowania lub wieczystego przechowywania (makrobrakowania).

System klasyfikacji jest zbudowany z poszczególnych klas. Przy klasyfikacji bazującej na funkcjach, klasy budowane są hierarchicznie. Zwykle są to trzy lub cztery poziomy. Standard ISO 15489 zaleca, aby klasy opisywały funkcje urzędów i ich aktywność. Najwyższy poziom jest typowy dla funkcji podstawowych, poziom drugi opisuje funkcje podrzędne, a trzeci procesy. Do klasyfikacji używa się klucza kodów archiwalnych.

Poziom opisu – klasyfikacja

Numer w katalogu metadanych	Nazwa	Typ: O – obligatoryjne V – wolnego wyboru B – zalecane	Jak często można powtórzyć element metadanych w obrębie tego samego obiektu	Depozyt – A	Uwagi
M001	ID systemu	O	1	A	
M086	Typ klasyfikacji	V	1	A	
M020	Tytuł	O	1	A	
M021	Opis dokumentu	V	1	A	
M600	Data utworzenia rekordu	O	1	A	
M601	Osoba rejestrująca rekord	O	1	A	
M602	Data zamknięcia rekordu	O	1	A	Wymagane, jeśli archiwum zostało zamknięte
M603	Osoba zamykająca rekord	O	1	A	Wymagane, jeśli archiwum zostało zamknięte

Poziom opisu – klasa

Numer w katalogu metadanych	Nazwa	Typ: O – obligatoryjne V – wolnego wyboru B – zalecane	Jak często można powtórzyć element metadanych w obrębie tego samego obiektu	Depozyt – A	Uwagi
M001	ID systemu	O	1	A	
M020	Tytuł	O	1	A	
M021	Opis dokumentu	V	1	A	
M022	Słowo kluczowe	V	Wiele	A	Wymagane dla akt spraw
M600	Data utworzenia rekordu	O	1	A	
M601	Osoba rejestrująca rekord	O	1	A	
M602	Data zamknięcia rekordu	O	1	A	Wymagane, jeśli archiwum zostało zamknięte
M603	Osoba zamykająca rekord	O	1	A	Wymagane, jeśli archiwum zostało zamknięte

Poziom opisu – teczka

Z reguły teczka zawiera dokumenty, które tworzą pełen obraz jednej sprawy. Dokumentują aktywność, obieg dokumentu, całościowy proces załatwiania sprawy. Tego typu pojedyncze sprawy zwykle zaczynają się podaniem o usługę (rozbudowa domu, podanie o miejsce w przedszkolu, podanie o miejsce w domu opieki, itp.).

Równie często otwiera się sprawy (teczki), według bardziej złożonych kryteriów. Są to np. teczki personalne czy teczki uczniów. W takich teczkach znajduje się dokumentacja potwierdzająca stosunek pracy czy przebieg nauki.

Każda teczka ma unikatowy numer – jest to zwykle połączenie daty rocznej oraz sekwencji numerów (np. 17/159).

Poziom opisu – teczka

Numer w katalogu metadanych	Nazwa	Typ: O – obligatoryjne V – wolnego wyboru B – zalecane	Jak często można powtórzyć element metadanych w obrębie tego samego obiektu	Depozyt – A	Uwagi
M001	ID systemu	O	1	A	
M003	ID teczki	O	1	A	Sekwencja numerów w formacie rr/nnnnn
M020	Tytuł	O	1	A	
M025	Tytuł nadany	O	1	A	
M021	Opis dokumentu	V	1	A	
M022	Słowo kluczowe	V	Wiele	A	Wymagane dla akt spraw

M300	Forma zapisu dokumentu	B	1	A	Wymagane dla archiwów mieszanych (fizycznych i elektronicznych)
M301	Miejsce przechowywania	V	Wiele razy		Dotyczy archiwów fizycznych
M600	Data utworzenia rekordu	O	1	A	
M601	Osoba rejestrująca rekord	O	1	A	
M602	Data zamknięcia rekordu	O	1	A	Wymagane, jeśli archiwum zostało zamknięte
M603	Osoba zamykająca rekord	O	1	A	Wymagane, jeśli archiwum zostało zamknięte
M208	Referencje do serii	O	1	A	
M711	Działania szczególne – metadane	B	1	A	Wymagane dla akt sprawy
M203	Referencje archiwum depozytowego	V	1	A	Niezbędne dane o wartości archiwalnej

Poziom opisu – teczka sprawy

Numer w katalogu metadanych	Nazwa	Typ: O – obligatoryjne V – wolnego wyboru B – zalecane	Jak często można powtórzyć element metadanych w obrębie tego samego obiektu	Depozyt – A	Uwagi
M011	Rok sprawy	B	1	A	Obligatoryjne dla akt sprawy

M012	Sekwencja numeryczna sprawy	B	1	A	Obligatoryjne dla akt sprawy
M100	Data utworzenia sprawy	B	1	A	Obligatoryjne dla akt sprawy
M305	Oddział	B	1	A	Obligatoryjne dla akt sprawy
M306	Odpowiedzialny za sprawę	B	1	A	Obligatoryjne dla akt sprawy
M308	Dział przynależności dokumentu	V	1	A	Obligatoryjne dla akt sprawy
M052	Status sprawy	B	1	A	
M106	Data wypożyczenia	V	1		Dotyczy archiwów fizycznych
M309	Wypożyczający	V	1		Dotyczy archiwów fizycznych
M209	Referencje drugiego stopnia klasyfikacji	B	Wiele	A	Dotyczy archiwów fizycznych

Poziom opisu – rejestracja

Aktywność można podzielić na wiele etapów. W archiwistyce norweskiej przyjęło się pojęcie transakcji, w skład której wchodzi minimum dwie osoby zaangażowane w aktywność i poszczególne etapy, na które dzieli się dana aktywność. Transakcje generują dokumenty archiwalne, które jednocześnie dokumentują jej aktywność.

W sektorze publicznym działalność w dużej mierze opiera się na korespondencji pomiędzy referentem a użytkownikiem. Dlatego też bardzo ważne jest udokumentowanie całego procesu.

Numer w katalogu metadanych	Nazwa	Typ: O – obligatoryjne V – wolnego wyboru B – zalecane	Jak często można powtórzyć element metadanych w obrębie tego samego obiektu	Depozyt – A	Uwagi
M001	ID systemu	O	1	A	
M600	Data utworzenia rekordu	O	1	A	
M601	Rejestrujący rekord	O	1	A	
M604	Data archiwizacji	B	1	A	
M605	Archiwizujący	B	1	A	Wymagane, jeśli archiwum zostało zamknięte
M208	Referencje do serii	V	1	A	Aktualne przy brakowaniu
M001	ID systemu	O	1	A	
M600	Data utworzenia rekordu	O	1	A	
M601	Rejestrujący rekord	O	1	A	
M604	Data archiwizacji	B	1	A	
M605	Archiwizujący	B	1	A	Wymagane, jeśli archiwum zostało zamknięte
M208	Referencje do serii	V	1	A	Aktualne przy brakowaniu

Poziom opisu – podstawowy opis dokumentu

Bazowy opis dokumentu zawiera dane rejestracji i wymagane metadane dla wszystkich systemów archiwalnych.

Numer w katalogu metadanych	Nazwa	Typ: O – obligatoryjne V – wolnego wyboru B – zalecane	Jak często można powtórzyć element metadanych w obrębie tego samego obiektu	Depozyt – A	Uwagi
M004	ID rejestracji	O	1	A	
M020	Tytuł	O	1	A	
M025	Tytuł nadany	B	1	A	
M021	Opis dokumentu	V	1	A	
M022	Słowo kluczowe	V	Wiele	A	
M022	Autor	O	Wiele	A	
M300	Forma zapisu dokumentu	B	1	A	Wymagane dla archiwów mieszanych (fizycznych i elektronicznych)
M301	Miejsce przechowywania	V	Wiele razy		Dotyczy archiwów fizycznych
M711	Działania szczególne – metadane	B	1	A	Wymagane dla akt spraw

Poziom opisu – jednostka archiwalna

Na jednostki archiwalne składają się dokumenty przychodzące i wychodzące w układzie chronologicznym, jak również wewnętrzne dokumenty, niezbędne w pracy referenta.

Numer w katalogu metadanych	Nazwa	Typ: O – obligatoryjne V – wolnego wyboru B – zalecane	Jak często można powtórzyć element metadanych w obrębie tego samego obiektu	Depozyt – A	Uwagi
M013	Data roczna jednostki archiwalnej	B	1	A	Wymagane dla akt spraw
M014	Sekwencja kolejnych numerów	B	1	A	Wymagane dla akt spraw
M015	Numer jednostki archiwalnej	B	1	A	Wymagane dla akt spraw
M082	Typ jednostki archiwalnej	B	1	A	Wymagane dla akt spraw
M021	Opis dokumentu	V	1	A	Wymagane dla akt spraw
M053	Status	B	1	A	Wymagane dla akt spraw
M101	Data rejestracji jednostki archiwalnej	B	1		Wymagane dla akt spraw
M103	Data utworzenia dokumentu	V	1	A	
M104	Data wpływu dokumentu	B	1	A	Wymagane dla akt spraw i systemów specjalistycznych
M105	Data ekspedycji dokumentu	B	1	A	Wymagane dla akt spraw i systemów specjalistycznych

M109	Termin realizacji sprawy/odpowiedzi na dokument	V	1	A	Wymagane, jeśli archiwum zostało zamknięte
M110	Data oceny jawności dokumentu	V	1	A	
M304	Liczba załączników	V	1	A	Dotyczy archiwów fizycznych
M106	Data wypożyczenia	V	1	A	Dotyczy archiwów fizycznych
M309	Wypożyczający	V	1	A	Dotyczy archiwów fizycznych
M308	Organ odpowiedzialny za dokument	B	1	A	

Poziom opisu – korespondencja

Numer w katalogu metadanych	Nazwa	Typ: O – obligatoryjne V – wolnego wyboru B – zalecane	Jak często można powtórzyć element metadanych w obrębie tego samego obiektu	Depozyt – A	Uwagi
M087	Typ korespondencji	B	1	A	Wymagane dla akt spraw
M400	Adresat/nadawca	B	1	A	
M406	Adres pocztowy	V	1	A	
M407	Kod pocztowy	V	1	A	
M408	Miejscowość	V	1	A	
M409	Kraj	V	1	A	

M410	e-post	V	1		
M411	Numer telefonu	V	1	A	
M412	Osoba kontaktowa	V	1	A	
M305	Organ odpowiedzialny	B	1	A	
M307	Osoba odpowiedzialna	B	1	A	

W archiwach elektronicznych bardzo istotny jest dobry i całościowy opis archiwalny rejestrowanego dokumentu. Rozbudowany standard, dostosowany do potrzeb użytkowników, pozwala spełnić wymagania i stworzyć archiwalną bazę danych, której zawartość będzie można udostępnić bez problemu w przyszłości. Na dzień dzisiejszy standard Noark 5 spełnia oczekiwania użytkowników, jednak nie można zapomnieć o wadach systemów używanych w archiwach i małej praktyce w generacji plików do wieczystej archiwizacji. Pełnoelektroniczne archiwa są stosunkowo „młode”, z niewielu z nich udało się wygenerować metadane. Problem generacji plików jest znany i trwają prace nad ulepszeniem systemów oraz kontrolą jakości rejestrowanych dokumentów.

Noty o autorach

JERZY BEDNAREK

(ur. 1971), dr nauk humanistycznych. Absolwent UŁ, zastępca naczelnika Oddziałowego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN/Archiwum IPN w Łodzi. Jego zainteresowania badawcze koncentrują się wokół polskiej myśli politycznej w XIX w., powojennej konspiracji antykomunistycznej, historii służb specjalnych, specyfiki i organizacji archiwów komunistycznych organów bezpieczeństwa państwa. Redaktor naczelny rocznika „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej”, członek polsko-ukraińskiej grupy roboczej publikującej tomy źródłowe w serii „Polska i Ukraina w latach trzydziestych–czterdziestych XX w. Nieznane dokumenty z archiwów służb specjalnych”, członek kolegium recenzentów pisma naukowego „Archiwa–Kancelarie–Zbiory”. Autor i współredaktor m.in. następujących publikacji: *Spory wokół wydarzeń krajowych 1846 roku na łamach prasy Wielkiej Emigracji w latach 1846–1848* (Toruń 2003); *W kręgu „teczek”. Z badań nad zasobem i funkcjami archiwum Instytutu Pamięci Narodowej*, wspólnie z P. Perzyną (Toruń 2006); *Informator o zasobie archiwalnym Instytutu Pamięci Narodowej (stan na dzień 31 grudnia 2008 roku)*, wspólnie z R. Leśkiewiczem (Warszawa 2009); *Sowiecki system obozów i więzień. Przykłady wybranych państw* (Łódź 2013).

WALDEMAR CHORAŻYCZEWSKI

(ur. 1967), dr hab., prof. UMK w Toruniu. Absolwent Wydziału Nauk Historycznych UMK (1991), pracownik Archiwum Państwowego w Toruniu (1991–1992), następnie UMK (od 1992, asystent, adiunkt od 1998, profesor nadzwyczajny od 2011, kierownik Podyplomowego Studium Archiwistyki 2001–2005, zastępca dyrektora Instytutu Historii i Archiwistyki 2005–2012, prodziekan Wydziału Nauk Historycznych od 2012), dr (1997), dr hab. (2008, na podstawie rozprawy „Przemiany organizacyjne polskiej kancelarii królewskiej u progu czasów nowożytnych”).

SŁAWOMIR FILIPOWICZ

(ur. 1963), absolwent historii o specjalności archiwistycznej UMK w Toruniu. Pracownik Muzeum Okręgowego w Suwałkach, od 1990 r. Archiwum Państwowego w Suwałkach. Brał udział w pracach różnych zespołów i grup roboczych archiwalnych, m.in. w latach 2013–2016 przewodniczył Centralnej Komisji Metodycznej. Podjął się działań zmierzających do rejestracji archiwaliów *poloniców* – związanych zasadą proveniencji z terenem Suwalszczyzny w archiwach litewskich i białoruskich. Autor publikacji z archiwistyki (z obszaru archiwoznawstwa oraz źródłoznawstwa) oraz wielu publikacji poświęconych historii regionu Suwalszczyzny.

KATARZYNA KUBICKA

(ur. 1970), dr nauk humanistycznych. Absolwentka Wydziału Nauk Historycznych UMK w Toruniu (1994, specjalizacja archiwistyczna), uczestniczka 33. Kursu Naukowego w Archivschule w Marburgu (1999–2000), dr (2009, Wydział Humanistyczny UWM w Olsztynie), pracownik Archiwum Państwowego w Gdańsku (od 1994, kierownik Oddziału I opracowania materiałów archiwalnych do 1945 r., od 1996 jednocześnie zastępca dyrektora od 2012). Autorka m.in. publikacji: K. Komsta, *Danziger Amtsbücher aus den Jahren 1357–1794 und 1807–1814* [w:] *Archiv für Diplomatik Schriftgeschichte Siegel- und Wappenkunde*, t. 47/48, 2001/2002, s. 285–334; K. Kubicka, *Działalność pisarzy urzędowych i podśędka w Gdańsku w drugiej połowie XVIII w.* [w:] *Z uczniami, kolegami i przyjaciółmi w świecie nauki. Prace dedykowane Profesorowi Bohdanowi Ryszewskiemu w osiemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. W. Chorążyczewski, A. Żeglińska, Olsztyn 2014, s. 349–359.

RAFAŁ LEŚKIEWICZ

(ur. 1977), dr nauk humanistycznych. Dyrektor Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN (2000–2016), dyrektor Centralnego Ośrodka Informatyki (2016). Autor kilkudziesięciu prac naukowych i popularno-naukowych poświęconych najnowszej historii Polski i archiwistyce. Członek redakcji czasopism naukowych „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” i „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989”.

ROMAN MAJKA CSMA

(ur. 1962), dr nauk humanistycznych w zakresie historii – archiwistyki. Absolwent studiów filozoficzno-teologicznych w Instytucie Teologicznym Księży Misjonarzy PAT w Krakowie (1989), pracownik administracji Domu Macierzystego Zgromadzenia Świętego Michała Archanioła w Miejscu Piastowym, archiwista w Archiwum Generalnym Zgromadzenia Świętego Michała Archanioła w Markach (od 1995), dr (2006, UWM w Olsztynie), wykładowca w SWPR

w Warszawie (od 2008). Autor m.in. publikacji: *Problemy opracowania zasobu archiwów zakonnych w skomputeryzowanych systemach informacyjnych na przykładzie Zgromadzenia Świętego Michała Archaniola*. Warszawa 2008; *Różnorodność i standaryzacja w archiwach zakonnych Kościoła rzymskokatolickiego* [w:] *Toruńskie Konfrontacje Archiwalne*, t. 3: *Archiwistyka między różnorodnością a standaryzacją*, red. W. Chorążyczewski, A. Rosa, Toruń 2013, s. 331–346; *Problem zespołowości w archiwach zakonnych* [w:] *Zatrzymać przeszłość, dogonić przyszłość. Pamiętnik VI Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich. Wrocław 5–7 września 2012 r.*, red. W. Chorążyczewski, K. Strykowski, Warszawa 2013, s. 87–94.

PAWEŁ PERZYNA

(ur. 1967), dr nauk humanistycznych. Absolwent Wydziału Filozoficzno-Historycznego UŁ. W latach 1991–1992 nauczyciel historii. Od 1992 r. w służbie archiwalnej – najpierw jako archiwista, starszy archiwista, kustosz w Archiwum Państwowym w Łodzi (1992–2000), naczelnik Oddziałowego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN w Łodzi, p.o. dyrektor Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej w Łodzi. Autor, współautor i współredaktor publikacji z zakresu archiwistyki i najnowszej historii Polski, m.in.: *Jarocin w obiektywie bezpieczeństwa* (Warszawa 2004), *W kręgu „teczek”. Z badań nad zasobem i funkcjami archiwum Instytutu Pamięci Narodowej* (Łódź–Toruń 2006). Sekretarz redakcji „Przeglądu Archiwalnego Instytutu Pamięci Narodowej”.

AGNIESZKA ROSA

(ur. 1983), dr nauk humanistycznych (2010). Od 2010 r. pracuje na stanowisku adiunkta w Instytucie Historii i Archiwistyki UMK w Toruniu. Pracę doktorską pt. „Funkcja edukacyjna archiwów” obronioną na UMK napisała pod kierunkiem dr. hab. Waldemara Chorążyczewskiego, prof. UMK. Jej zainteresowania badawcze obejmują: archiwistykę, prace publiczne archiwów, działalność edukacyjną archiwów, problemy edukacji archiwistów, teorię egodokumentu, historię Kujaw. Jest autorką książki *Funkcja edukacyjna archiwów* (Warszawa 2012), współautorką *Butlerio kelionės i Italiją ir Voketiją 1779–1780 metais dieno-raštis* (Wilno 2013), współredaktorką *Toruńskich konfrontacji archiwalnych* (t. I–IV) i monografii *Podręczniki archiwalne od koncepcji do realizacji*, red. i wstęp W. Kwiatkowska, A. Rosa (Poznań 2012), a także sekretarzem redakcji czasopiśma „Archiwa–Kancelarie–Zbiory” oraz pomysłodawcą i założycielem Forum Edukatorów Archiwalnych. Członek Zarządu Sekcji Edukacji Archiwalnej Stowarzyszenia Archiwistów Polskich, członek Polskiego Towarzystwa Historycznego i Towarzystwa Naukowego w Toruniu.

BOHDAN STANISŁAW RYSZEWSKI

(ur. 1934), emerytowany prof. nauk humanistycznych. Absolwent UMK w Toruniu (1958, historia i Studium Archiwalne); archiwista (Kielce, 1958–1966), nauczyciel akademicki w UMK (1966–1998); dr (1970), dr hab. (1984). Dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu (1974–1986), zastępca dyrektora i dyrektor Instytutu Historii i Archiwistyki (1987–1994), kierownik Zakładu Archiwistyki (1992–1998), kierownik Podyplomowego Studium Archiwistyki (1987–1997), prof. nadzw. (1990–1999), prof. zw. (1999). Od 1998 r. w UWM w Olsztynie: kierownik Zakładu i Katedry Archiwistyki (1998–2005), dyrektor Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych (2003–2005); od 2005 r. na emeryturze, wykłady zlecone na UWM (do 2014). Członek Senatu UMK (1971–1991), UWM (2003–2005). Członek: Polskiego Towarzystwa Historycznego (od 1958 r., przewodniczący Komisji Archiwalnej i Nauk Pomocniczych Zarządu Głównego 1994–1999), Association for History and Computing (założyciel i przewodniczący Oddziału Polskiego 1994–1999), wydziału Towarzystwa Naukowego w Toruniu, Komitetu Nauk Historycznych PAN (1996–1999). Autor przeszło stu prac naukowych z zakresu archiwistyki, informacji naukowej, metod komputerowych w naukach historycznych oraz historii XIX w., w tym: *Archiwistyka – przedmiot, zakres, podział (studia nad problemem)* (Warszawa 1972), *Problemy i metody badawcze archiwistyki* (Toruń 1985), *Problemy komputeryzacji archiwów* (Toruń 1994), współautor: *Archiwistyka* (Warszawa 1989). Badał podstawy metodologii archiwistyki i teorii archiwalnej, m.in. ustalił jej status naukowy i opisał metody, sformułował zasadę strukturalną i naukowe podstawy komputeryzacji archiwów. Promotor 19 prac doktorskich na UW, UMK i UWM.

HUBERT WAJS

Dr, dyrektor Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie.

ANNA WANECKA

(ur. 1977), absolwentka historii o specjalności archiwistyka komputerowa na UWM w Olsztynie (2001), nauczycielka historii w Zespole Szkół w Lubawie (2001–2010), bibliotekarz w Sarpsborg kommune (Norwegia) (2010–2011), pracownik w Rakkestad kommune w Norwegii (od 2014 kierownik Archiwum Gminy Rakkestad). Autorka m.in. publikacji: Archiwum Dohna-Finckenstein w zasobie Geheimes Staatsarchiv w Berlinie, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2005, nr 3 (249), s. 315–320; *Struktura zarządu dóbr na przykładzie wybranych majątków pruskich [w:] Historia. Archiwistyka. Informacja naukowa. Prace dedykowane Profesorowi Bohdanowi Ryszewskiemu*, red. M. Świgoń, Olsztyn 2009, s. 145–150.

ANNA ŻEGLIŃSKA

Dr nauk humanistycznych w zakresie historii – archiwistyki. Absolwentka filologii polskiej (1999) i historii, specjalność archiwistyka – archiwistyka komputerowa na UWM w Olsztynie (2000), dr (2007, UWM), pracownik archiwum Izby Celnej w Olsztynie (2001–2007), adiunkt w Zakładzie Archiwistyki, Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UWM (od 2008). Autorka publikacji: *On family and estate fonds. Selected problems* [w:] *History – Archive Studies – Information Science: methodological issues*, ed. K. Narojczyk, M. Świgoń, M. Wolny (Olsztyn 2010), *Losy i straty zasobu registratur władz i urzędów II Rzeczypospolitej – założenia metodologiczne przewodnika historyczno-ustrojowego* [w:] *Historia i pamięć. Studia z dziejów XX wieku*, red. W. Gieszczyński, W.B. Łach, K. Sacewicz (Olsztyn 2011), *Metodologia badań archiwów rodowych i rodzinno-majątkowych na seminariach profesora Bohdana Ryszewskiego* [w:] *Z uczniami, kolegami i przyjaciółmi w świecie nauki. Prace dedykowane Profesorowi Bohdanowi Ryszewskiemu w osiemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. W. Chorążyczewski, A. Żeglińska (Olsztyn 2014).

Summaries

Waldemar Chorążyczewski (Nicolaus Copernicus Univeristy in Toruń) **The Evolution of Archival Classification Standards**

At the beginning of an endeavour ultimately aiming (while perhaps not initially realized) for the uniformity of archival classification, already within the past century archivists had at their disposal a good number of standardized models for classifying diverse archival materials. Thus the starting point of creating an archival classification standard was the traditional classification method of information on inventory cards for case files, documents and special documentation. These classifications have been standardized since the early 1950s, and have been highly systematized, enabling them to be transferred to computer databases. Recognizing the possibility of computer data manipulation also led to the atomization of classification, i.e. the application of the one element principle - in a computer database one field can contain only one piece of information. After a phase of unrelated databases, the time came to formulate the concept of universal classification, from which a functional model could somehow be extracted. Hence from there it was only a step to producing a standard that fulfilled the requirements of multi-level classification. Even though archival classification done traditionally through inventories, catalogues and indexes has been around for many years, these resources had not been integrated in a single format, ready to be used on any level. Over time, after analysing the structure of the archival resource and constructing model classifications for individual levels and types of archives, the most important issue in the evolution of archival classification standards has been the question of the language in which the archive materials are classified. After rejecting the classification entries most frequently used by librarians, the attention of archivists then became directed towards free keywords. Over time, it became clear that the creation of search characteristics required different search and retrieval languages. Where described reality is simpler to foresee, keywords can be derived from

standard entry files. The most convenient and effective way to classify the diverse content of archival materials is through the use of free keywords.

Bohdan Ryszewski, Professor (University of Warmia and Mazury in Olsztyn)

The Methodology of Archival Classification in Computer Archival Systems

The issue of archival classification should be considered in the broader context as one stage of archival resource development. This is particularly urgent in relation to the computerization of archives. Formerly, organization was key, but classification then seemed almost like a mechanical action. The computerization of archiving has fundamentally changed this case. Computerization requires more detailed description, taking into account all possible levels of the resource structure. The second condition determining the need for methodology changes in developing an archival resource under computerization requirements is the necessity of introducing select informatology determinations. This implies the need to introduce to the archival methodology the stages accepted for production in information systems. These will be required to supplement the professional knowledge of archivists regarding select problems of informatology. What should the stages of archive formulation look like under conditions of computerization? The first stage is the same as in traditional introductory archival studies, and should in particular, under the requirements of computerization, take into account an analysis of the formulated structure of the archival body and the administrative form of the file. I have highlighted the following archival bodies, which originated in various ways: organic bodies, including archival resources, historical archive resources, archival collections and sub-collections, and developing historical bodies – demarcated years ago by Piotr Bańkowski as so-called ‘stratification’. This type of archival material is found in the family-property resources and personal archives; compilations without a system, among these ostensible archival collections, which are an alternative to organic bodies. In archives these receive their structure from function and field of action. In addition to this basic arrangement, within preliminary studies it is necessary in the inquiry form to include research aimed at recognizing the internal structure of a given body (or its parts) of an archival resource, and the studies should include the characteristics of the administrative form of archive materials, which must be taken into account in the search characteristics – to point to the search elements; to indicate the archival material features that need to be included in the search characteristics. The choice of level or levels of archival classification should come from the analysis of the administrative form of records (documents, dossiers). The same analysis of the

administrative form of records should concretely influence the choice and adaptation of the classification standard for all selected levels of classification. This choice and adaptation is the next stage in the development of an entire archival body. Here it concerns the choice of the classification standard if it is no longer selected for the entire database as well as any eventual adaptation of the database standard previously selected for the needs of the archival body. The next step is to determine processing and search methods - this is the stage where it is necessary to collaborate with the computer specialist - the creator of the database. The next phase is the selection of IT tools (together with the IT specialist) and the computer language. In the following stage, the archivist must acquaint himself first and foremost with the database to which the data is to be entered, i.e. the list of input fields. The next step is to enter the data correctly – the function must correspond to the inquiry field of the record. Next, the effectiveness of the formulated body should be examined. The work of the archivist on the archival body ends with the stage labelled ‘result classification and generalization’. This can be likened to an early prelude through which the inquiry form of this classification should, in my opinion, take into account the following: the history of the architect of the archival body, the archival creation process of that body, and the classification of the content. The entry for this ‘quasi-prelude’ should be the search instruction recommended by information systems theory. This is intended for database users and includes information on how to perform a step-by-step search.

Agnieszka Rosa, PhD (Nicolaus Copernicus University in Toruń)
Information Retrieval Languages as a Basis for Building a Whole
Archive Search Profile

An information search in the system is a confrontation with a question asked by a user regarding desired information, formulated in an information retrieval language which has to function in the given search system in the same language as the given request. This article highlights the differences between the user's search instructions and the search profile prepared by the archivist and the resulting problems that characterize the archival classification. Subsequently presented are an overview and characteristics of the information retrieval language profile used as well as those that could be used in the archival information system.

Jerzy Bednarek, PhD (Institute of National Remembrance in Łódź)
**Archival Information System of the Institute of National
Remembrance – Structure and Performance**

The information system of the Institute of National Remembrance (IPN) has not been a subject of academic reflection until now, so the following considerations should be treated as preliminary and, in certain aspects, as points for discussion and requiring further in-depth research. In the model presented the basic elements (objects) of the IPN archival information system will form: 1) collection of primary sources (archival materials stored in other institutions subject to statutory transfer to IPN); 2) collection of gathered sources (archival resources); 3) archival support (collection of derivative information); 4) collection of secondary sources (resources of copies of digitized archival materials); 5) users (anyone who uses the resources of the IPN Archive). Among the above-mentioned elements occur specified information processes that are directly related to the implementation of functions by the IPN Archives. These are namely: 1) resource collection; 2) resource development; 3) resource digitalisation; 4) information regarding resources; 5) resource information retrieval; 6) resource sharing. Analysis of the IPN archival information system structure allows for a nearly precise definition of its elements and the range of information processes running in it. By submitting comments on the stability of the system, that is, specific disturbances in its operation, it becomes possible to improve it in the future and increase the level of systematization. Only a well-functioning and properly built information system can be computerized and used effectively.

Rafał Leśkiewicz, PhD (Institute of Remembrance in Warsaw)
**The Problems of Archival Classification in the ‘Digital Archive’
System of the Institute of National Remembrance**

In principle, the development of archival resources concerns archive collections. In each case, preliminary studies need to be carried out, the boundaries of the collection defined, and the method of systemization, which determines the process of transmitting the file system within the archive collections, should be chosen. At the end of this process, in some measure, an archival classification is present as the result of previous content-related operations. Taking this further, the purpose of the developed classification is to construct information assistance. In IPN's case, the problem of developing a coherent standard for classifying archives was identified when deciding to launch an IT tool. In undertaking this work, a structural analysis of the resource was started before the initializing the construction of the Digital Archive project. The observations gathered at this time became a resultant to work out, based on the FOPAR

standard of classifying the archival material gathered by IPN. In developing a standard classification of the materials stored in the IPN collection, a framework was developed based on two international archival standards, ISAD (G) for classification of archival materials, and ISAAR (CPF), covering a range of standardized bodies, individuals and families. Thus, it can be assumed that the standard built into IPN has the character of a uniform information system of record-creation. Thus, given the current considerations, it should be noted that in its practice, the Institute of National Remembrance, within the framework of the Digital Archive system, applied to archival material classification a base standard for the uniform and content-based ordering of archival materials (understood as a format of materials classification), which is intended to enable the most exact possible ordering of the archival material, taking into account the structural complexity of the archival resource.

Paweł Perzyna, PhD (Institute of National Remembrance in Łódź)
**Typical and Specific Archival Resource Classification Forms of the
Institute of National Remembrance**

This article presents the typical and specified archival resource classification forms in the 'Digital Archive of the Institute of National Remembrance' system. A review of typical record classifications was conducted at the archival collection and unit levels. It was found that the first of these added user-necessary information regarding the internal structure of the collection, i.e. the characteristics of the sub-collection, series and subseries. In the case of the second level, attention was drawn on one hand to the monolithic size of the ninety-one field classification form grouped into five information blocks, and on the other hand, to the lack of consideration for the specifics of special document classification, e.g. audio-visual and cartographic. After giving some typical examples, two specific classification models are discussed. The first refers to registration assistance in the form of an archival log (inventory) and the other to the records produced by the civil security organs of the state. The classification analysis was carried out both at the archival unit level and that of a single card (document) as well as a registration record ('archival fragment'). In conclusion, the author proposed the creation of a universal classification form, which would display information of various types as well as types of file documentation, which included the special collection in IPN.

Sławomir Filipowicz (State Archive in Suwałki)

Archival Classification Practice Standards in Polish State Archives

In the mid-1990s state archives began the computerization of essential activities, especially in the information resource sphere. A large initiative was showcased by several archives, creating local databases not operating on any standards, having the goal of providing detailed information to archival clients, primarily for practical purposes, and thus for search queries. Parallel work was carried out at the Central Archival Information Depot of the State Archives Directorate for the purpose of developing and implementing uniform databases in the archives, initially at the collections level - SEZAM, and then at the archival units level - IZA. The design of these databases was not based on the existing standards of archival classification of Bohdan Ryszewski's FOPAR and MRA-ISAD (G) (only their usage was declared); rather it was based up till then on archival methods and forms of the traditional system, adapting them to new technical possibilities. The construction of the new ZoSIA archival information system, implemented in 2010, has not brought about major changes in classification standardization, since the mainstay here was from solutions used in the existing SEZAM and IZA databases. Some state archive employees were able to acquaint themselves with a number of successful implementations based on MRA archive classification standards: a database used in the 'Reconstitution of the Memory of Poland' project, the test implementation of the ICA AtoM system in the Wrocław State Archives, and operations carried out by the Central Archives of Historical Records, relying on the development and web publication of information about EAD resource standards. In the domain of standardization, a breakthrough was to be as a result of the work of the research team appointed by the Director of State Archives in 2013 to develop archival material classification standards in national archives. At the end of 2015, the project 'Standards for Classifying Archival Materials in State Archives' (NOMA) version 0.1, was published on the NDAP website. As a result of discussions and comments, amendments were made, supplements were added and version 0.2 was formulated. NOMA is an important step towards the standardization of classification in state archives, but it is still a long way from reaching the goal. A serious challenge is also the treatment of the emerging phase of the MRA standard 'Records in contexts'. In the course of further work on archival classification standards, attention should be paid to several conditions that need to be fulfilled: to provide lasting groundwork for the construction of information systems, to enable the international exchange of information regarding archival materials, to permit the resolution of the information problem of dispersed resources and alternate sources of our history, and to apply documentation of various forms and characteristics, including electronic documentation.

Anna Żeglińska, PhD (University of Warmia and Mazury in Olsztyn)
**Search in Integrated Information System (ZoSIA) – Proposals for the
Modification of Archival Classification**

A fundamental part of every information system is the search engine. It is the deciding factor in fulfilling the basic role of any system, i.e. to obtain information that responds to a user's question, an answer that is consistent with its purported requirements. In the integrated information system, searching is done through the 'szukajwarchiwach.pl' ['searchinthearchives'] application. Based on the assumption that not only should the archivist and the programmer be satisfied with their work, but above all, the user should be satisfied with their search result, I ran tests of the classifications appearing in the system. The classifications compiled and introduced into the system are of decisive importance in the process of searching for information. Through these classifications it is possible to find information on archival materials and what is contained in archival documentation, as well as single documents available in digitized form (scans). After the necessary comparisons and verifications are made of the presented search results and conclusions are drawn, an image of the system as it appears should serve to design the system's modification and classification rules. The computerization introduced should not only replace the traditional information aids published to this point, but also enable users to achieve a perfect merge of the best resource fragments stored in various archives through the appropriate criteria choice and search options. In order to be able to do so, the classifications entered into the archival information system should include all archives that make up the archival network, regardless of the condition of those archives, showing their actual resources, as well as the classifications of all archival bodies, both within and beyond the archive group. The standardized rules (regulations) providing for the suitable creation of (verified) archival classifications for this level should facilitate the search and exchange of information about archival bodies and enable the future merging of classifications from various archive services into a single unified information system.

Katarzyna Kubicka (State Archive in Gdańsk)
**Comments on the Use of Archival Classification Standards
to Develop Resources in German Archives**

In German archives, a uniform standard of file classification was not developed. The cause for this fact can be found in the country's centuries-long division into separate states, political changes or the current federal structure of the nation. However, the accepted educational system for archivists and the intensive exchange of ideas have resulted in a far-reaching unification of

practice in this field of resource development. Different guidelines for the compilation and classification of files are used in individual countries and even archives. In the eastern countries, the historical standard referred to is OVG (Ordnungs und Verzeichnungsgrundsätze für die staatlichen Archive der Deutschen Demokratischen Republik). When referring to standards in the literature and guidelines, the ISAD G international standard is most often mentioned. Particular attention is paid to the multilevel classification and hierarchical presentation of archival classifications on the Internet. Various types of software are used to classify collected materials in archives. The manufacturers of these programs are constantly modifying and developing their products. The number and diversity of programs available as well as the attachment to national traditions, including the range of data presentation in regional archival portals, have prompted German archivists to try to create a national format for data exchange. The EAD (DDB) format came about, allowing the publication of data from the greatest number of archives in the portal Archivportal-D. The compilation is based on principles developed over the years, which, thanks to the constant exchange of expertise, have many common features despite the many regionalisms, starting from the development of methodology, and ending on the individual elements of classification.

Father Roman Majka CSMA (Archives of the Congregation of St. Michael the Archangel)

Specific Search Elements in Monastic Archive Resources

Traditional and modern archival aids are two separate groups, characterized concurrently by their own classification fields and search elements, finding application in monastic archives. The first search element is the delivery and acceptance protocol, the use of which is expedient in monastic archives. The analysis of search elements in these archives shows an emphasis on those traditional archival aids, card catalogue and book inventory, though perhaps slightly modified. The most widely used form of archival aid in monastic archives with their own search elements is a materials directory related to the card catalogue inventory. In addition, among archival aids with their own search elements, guides have been itemized for use in archives and archival materials. With regard to modern archival assistance, the research carried out allows users to reference the SEZAM and ZoSIA databases as search elements in monastic archival resources. The results of the analysis also included search elements specified in the FOPAR archival (Archival Format) and ISAD (G) (General International Standard Archival Classification) forms, indicating the possibility of their existence in monastic archives.

Anna Wanecka (Rakkestad Commune Archive, Norway)

Classification Methodology in the Noark Standard

In Norwegian public archives there is more and more often a move away from the traditional forms of archiving in favour of electronic documentation. Archiving programs used in archives meet the requirements of the Noark standard - the Norwegian model for archival classification approved by the Head Archivist. Noark, as a standard adapted for use in electronic documentation, fully implements guidelines on records structure, metadata and functionality. It is used for all types of documentation, including paper, electronic, and oral documents. The first version of the Noark standard came into being in 1984. Over the next few years, work continued on its structure and form, until the announcement of the Noark 4 program in 1999. Nine years along, the latest version - Noark 5 - was released; it has become the consummate version of the standard for electronic document archiving. The program enables the dynamic development of electronic archives and electronic user support. Software based on the Noark standard allows the export of document data as well as the document itself in the form of a file for perpetual archiving. Noark 5 was developed for the public sector in Norway but is also used in the private sector. The standard, created for electronic archives, covers the aggregate work of electronic documentation in the archival process, from the creation of the document to its archiving. Software based on the Noark standard allows for the fulfilment of requirements specified in archive regulations. The database is subject to periodization. It is assumed that every four to five years on average, the archival period will be closed in the database. Documents that are registered in the electronic archiving system are subject to inspection at that time, so as to generate information about the document for perpetual storage.

Wykaz skrótów

AA Poz.	– Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu
ABMK	– Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne
ABW	– Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego
AW	– Agencja Wywiadu
AGAD	– Archiwum Główne Akt Dawnych
AP	– Archiwum Państwowe
AP	– Archiwum Parafialne
CKM	– Centralna Komisja Metodyczna
CSMA	– Zgromadzenie Świętego Michała Archanioła (Congregatio Sancti Michaelis Archangeli)
DzU	– Dziennik Ustaw
EAD	– Kodowany Opis Archiwalny (Encoded Archival Description)
EAKOI	– baza skanów kart ewidencyjnych
EZAN	– Ewidencja Zarządzeń i innych Aktów Normatywnych
FDC	– Zakon Córek Bożej Miłości (Congregatio Filiarum Divinae Caritatis)
FOPAR	– Format Opisu Archiwalnego
FOPAR-HW	– Format Opisu Archiwalnego Haseł Wzorcowych
ICA	– Międzynarodowa Rada Archiwalna (International Council on Archives)
ICA-AtoM	– Międzynarodowa Rada Archiwów – Dostęp do Pamięci (International Council on Archives – Access to Memory)
ID	– Identity Document
IPN	– Instytut Pamięci Narodowej
IPN-KŚZpNP	– Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu

- ISAAR(CPF) – Międzynarodowy Standard Archiwalnych Haseł Wzorcowych Ciał Zbiorowych, Osób i Rodzin (International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies, Persons and Families)
- ISAD(G) – Międzynarodowy Standard Opisu Archiwalnego (General International Standard Archival Description)
- ISAF – Międzynarodowy Standard Funkcji/Działalności Jednostek Organizacyjnych (International Standard on Activities/ Functions of Corporate Bodies)
- ISDF – Międzynarodowy Standard Opisu Funkcji (International Standard for Describing Functions)
- ISDIAH – Międzynarodowy Standard Opisu Instytucji z Zasobem Archiwalnym (International Standard for Describing of Institutions with Archival Holdings)
- ISIAH – Międzynarodowy Standard Instytucji z Zasobem Archiwalnym (International Standard for Institutions with Archival Holdings)
- ISO – Międzynarodowa Organizacja Normalizacyjna (International Organization for Standardization)
- IZA – Inwentarze Zespołów Archiwalnych
- KE – kwestionariusz ewidencyjny
- KITA – Komputerowa Informacja Techniczna
- MAPA – baza danych do opisu dokumentacji kartograficznej
- MKiDN – Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
- MRA – Międzynarodowa Rada Archiwalna (International Council on Archives)
- MSW – Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
- NAC – Narodowe Archiwum Cyfrowe
- NDAP – Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych
- NOARK – Norweski Standard Archiwalny (Norsk arkivstandard)
- NOMA – Norma Opisu Materiałów Archiwalnych
- NRD – Niemiecka Republika Demokratyczna
- OFM Cap. – Zakon Braci Mniejszych (Ordo Fratrum Minorum)
- OSU – Zakon Urszulanek (Unio Romana Ordinis Sanctae Ursulae)
- OVG – Wytyczne i wykaz podstawowych zasad dla archiwów państwowych Niemieckiej Republiki Demokratycznej (Ordnungs und Verzeichnungsgrundsätze für die staatlichen Archive der Deutschen Demokratischen Republik)
- PCK – Polski Czerwony Krzyż
- PRADZIAD – Program Rejestracji Akt Metrykalnych i Stanu Cywilnego

PRINCE2	– Projekty w sterowanym środowisku (Projects In Controlled Environments)
PUR	– Państwowy Urząd Repatriacyjny
RP	– Rzeczpospolita Polska
SB	– Służba Bezpieczeństwa
SCRINIUM	– baza do rejestracji dokumentów wytworzonych do końca XVIII w.
SEP	– Systemu Ewidencji Paszportów
SEZAM	– System Ewidencji Zasobu Archiwalnego
SOS	– sprawa operacyjnego sprawdzenia
SOR	– sprawa operacyjnego rozpracowania
SWA	– szukajwarchiwach.pl
UKD	– Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta
UŁ	– Uniwersytet Łódzki
UMK	– Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
WUSW	– Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych
ZAB	– Zbiór Anny z Potockich Ksawerowej Branickiej
ZoSIA	– Zintegrowany System Informacji Archiwalnej
ZP	– Zakon Świętego Pawła Pierwszego Pustelnika

Indeks nazwisk

Andrasz-Mrożek Monika 96

Antosiewicz Klara 148

Antosiewicz Klara 148

Babik Wiesław 33, 34

Baniecki Adam 100, 104

Baniecki Adam 97, 99, 102, 103

Bańkowski Piotr 28, 186

Batorowska Hanna 31, 36

Becker Irmgard Ch. 142

Becker Irmgard Ch. 142

Bednarek Dariusz 16

Bednarek Dariusz 16, 103

Bednarek Jerzy 10, 45, 179, 188

Bednarek Jerzy 10, 32, 51, 52, 55, 62, 64, 71–73, 76, 79, 85, 101, 107, 116, 135

Biernat Andrzej 98, 149, 156

Biernat Andrzej 98, 99, 149, 156

Bischoff Frank M. 136

Bojar Bożenna 36

Bończa-Tomaszewski Nikodem 101

Borowska Aldona 37

Broniszewski Tomasz Dominik 103

Brübach Nils 136, 137, 143

Brübach Nils 135, 137, 144

Buchner Hanna 107, 112, 113

Burczyk Dariusz 53, 70

Chmielewska-Gorczyca Ewa 33, 36–38, 41

Chojnacki Piotr 55

Chorażyczewski Waldemar 9, 10, 13, 16, 39, 179, 181, 183, 185

Chorażyczewski Waldemar 15, 16, 19, 38, 61, 72, 81, 97, 180, 181

Ciechociński Marek 99

Czerny Arkadij Ivanovic 112, 113

Czubała Barbara 31, 36,

Czyżyk Iwona 53

Dębowska Maria 149, 156

Dębowska Maria 149, 156

Dźwigaj Tomasz 53, 70

Filipowicz Sławomir 11, 95, 180, 190

Fischer Ulrich 143

Fones Ivar 161

Gadacz Kornel 150

Gadacz Kornel 150

Gąsior Radostaw 53

Giergielewicz Łukasz 53, 70

Gliński Wiesław 37

Gołembowski Maciej 45

Gonet Krzysztof 39, 43

Gustaw Romuald 153

Gustaw Romuald 153

Herdzin Beata 17

Herdzin Beata 17

Herrmann Hans-Christian 144
Hope Piotr 17
Hope Piotr 17

Ihnatowicz Ireneusz 149, 156
Ihnatowicz Ireneusz 149, 156

Jabłoński Andrzej 99
Jamiołkowski Andrzej 23
Jedynak Marek 53
Jeziorski Mirosław 68
Jusupović Adrian 49

Kaczmarczyk Kazimierz 153
Kaczmarczyk Kazimierz 153
Kaleciński Bartosz 53, 70
Kaprowski Sebastian 99
Karzel S. 139
Kasza Łukasz 53
Kocójowa Maria 99
Kopiński Krzysztof 97
Krauth Wolfgang 143
Kroll Bogdan 95, 96
Kroll Bogdan 96
Krzackowska Agnieszka 68, 69
Kubicka Katarzyna 11, 135, 180
Kubicka Katarzyna 138, 180, 191
Kuczyński Marek 99
Kudryk Teofilia M. 151
Kudryk Teofilia M. 151
Kuhn D. 137
Kulecka Alicja 59
Kurek Jolanta 148
Kurek Jolanta 148

Kwiatkowska Wiesława 181
Kwiatkowska Wiesława 21, 89, 95, 97

Laszuk Anna 21, 104
Laszuk Anna 15, 19, 20, 53, 61, 72, 96–99, 106
Leśkiewicz Rafał 10, 61, 73, 179, 180, 188
Leśkiewicz Rafał 10, 49, 51, 52, 59, 61–63, 65, 70–72, 82, 104, 116
Litewka Aleksander 151
Litewka Aleksander 152
Loewenich M. 137
Łatacz Marcin 53

Madura Roman Fabian 154
Madura Roman Fabian 154
Magryś Rafał 101
Majka Roman 11, 147, 180, 192
Makówka Agnieszka 96
Manowski Marcin 53, 70
Maruszak Marcin 50
Materska Katarzyna 37
Matysiak Łucja 53, 70
Mączka Anna 61, 72
Meisner Otto 136
Menne-Haritz Angelika 137
Menne-Haritz Angelika 137
Michno Milena 53, 70
Morawski Radosław 51, 55
Mrowiec Rafał 99
Müller J. 136, 137

Naglik Iwona 151
Naglik Iwona 151
Nahotko Marek 33, 34, 40
Narojczyk Krzysztof 183

Narojczyk Krzysztof 46
Nawrocki Stanisław 40, 42
Nawrocki Stanisław 18, 32, 41, 42
Niewiadomska-Guentzel Marta 108, 112, 113
Nowak Lucyna 154
Nowak Lucyna 154
Nowosad Wiesław 65, 97, 101

Oleński Józef 45
Ostrowski Adam 99

Pacyna Patrycja 53, 70
Papritz Johannes 138
Perzyna Paweł 11, 71, 179, 181, 189
Perzyna Paweł 10, 32, 54, 55, 58, 62, 65, 71, 73, 81, 83, 89, 91, 101, 107, 135
Pieczunko Andrzej 52, 61, 71, 72, 82
Pietruch-Reizes Diana 33
Pietrzyk Zdzisława 154
Pietrzyk Zdzisława 154
Piwko Robert 53
Płaska Krzysztof 68
Płoszajski Grzegorz 57
Płocha Józef 16
Poboży Radosław 51
Polańska-Bergman Marta 58
Polit Katarzyna 53
Popławski Igor 69

Raczyński Rafał 103
Riedel Julia Anna 142
Robótka Halina 17, 18
Robótka Halina 13, 15, 18, 19, 32, 37, 61, 64, 85, 109, 114, 147, 155
Roman Wanda Krystyna 45
Rosa Agnieszka 9, 10, 15, 31, 181, 187

Rosa Agnieszka 32, 61, 75, 97, 181
Rosowska Ewa 40, 95, 150
Rusztyn Zofia 151
Rusztyn Zofia 151
Ryszewski Bohdan 9, 10, 13–15, 18, 23, 37, 45, 65, 84, 97, 98, 108, 109,
111, 116, 182, 186, 190
Ryszewski Bohdan 13, 15, 17, 18, 19, 20, 32, 37, 38–41, 45, 46, 55, 58, 60, 61,
64–66, 72, 81, 84, 85, 95, 108–111, 114, 115, 122, 147, 155, 180, 182, 183

Schieber Sigrid 143
Skubisz Alicja 53, 70
Sobczak Anna 135, 137, 139
Sokołowska Dorota 16
Sokołowska Dorota 16
Sołtys Witold 98
Sosińska-Kalata Barbara 33, 35–38, 41
Staszewska Hanna 101
Stempowski Tomasz 51
Stopa Adam 33, 35–38
Strykowski Krzysztof 72, 181
Szczepańska Anna 32
Szczuczko Witold 16, 17
Szczuczko Witold 17

Ślusarski Konrad 51

Tański Maciej 51
Tarakanowska Maria 40, 150
Thierry Józef 107
Tomczak Andrzej 64, 109, 114, 147, 155
Tomczak Barbara 53, 70
Trojanowska Katarzyna 53, 70

Ungurian Olgierd 112

Wajs Hubert 18, 103, 104, 182

Wajs Hubert 13, 15, 18, 61, 95, 97, 104, 109

Wanecka Anna 11, 161, 182, 193

Wierzbicka Marta 53, 70

Wiśniewska Agnieszka 53, 70

Wolf Christina 143

Woźniak-Kasperek Jadwiga 31, 33, 35–37, 42

Wyczawski Hieronim Eugeniusz 149, 152, 153, 157

Wyczawski Hieronim Eugeniusz 149, 152, 153, 157

Zawisza Michał 53

Zbudniewek Janusz 150, 153, 155

Zbudniewek Janusz 150, 154, 155

Zygadło Dorota 16

Zygadło Dorota 16

Żeglińska Anna 107, 183, 191

Żeglińska Anna 10, 11, 52, 61, 71, 72, 81, 104, 107, 113, 114, 116, 130,

134, 180, 183

Żmigrodzki Zbigniew 33

W serii „Symposia Archivistica” dotychczas ukazały się:

W pierwszym tomie serii „Symposia Archivistica” opublikowano materiały sympozjum naukowego *Zasada strukturalna jako podstawa opisu archiwaliów w zintegrowanych systemach informacji archiwalnej*, zorganizowanego 29 listopada 2013 r. w Warszawie przez Instytut Pamięci Narodowej, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu i Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie.

W drugim tomie serii „Symposia Archivistica” opublikowano materiały sympozjum naukowego *Komputeryzacja i digitalizacja w archiwach*, zorganizowanego w dniach 27–28 października 2014 r. w Olsztynie przez Instytut Pamięci Narodowej, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu i Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie.

W trzecim tomie serii „Symposia Archivistica” opublikowano materiały sympozjum naukowego *Standaryzacja archiwalnego opisu informacyjnego*, zorganizowanego 22–23 października 2015 r. w Olsztynie przez Instytut Pamięci Narodowej, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu i Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie.

W czwartym tomie serii „Symposia Archivistica” opublikowano materiały sympozjum naukowego *Problemy archiwalnego opisu informacyjnego*, zorganizowanego w dniach 27–28 października 2016 r. w Olsztynie przez Instytut Pamięci Narodowej, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie.

Zapraszamy:
www.ipn.gov.pl
www.ksiegarnia.ipn.gov.pl

Cena 20 zł